

Genel Yayın Sıra No: 194
2011/ 06
ISBN No: 978-605-5614-93-5

Yayına Hazırlayan
İstanbul Barosu Yayın Kurulu

Tasarım / Uygulama / Baskı
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziya Paşa Cad. No:4/1
Ege Plaza 34704 Ataşehir/İST.
Tel: 0216 470 44 70

Birinci Basım: Aralık 2011
Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile
bin adet basılmıştır.

HES

Hidroelektrik Santralleri

EKOSİSTEME ETKİLERİ ve DAVA TIPLERİ

Panel Notları

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

İstiklal Caddesi Orhan Adli Apaydın Sokak

1. Baro Han Beyoğlu / İstanbul

Tel: (0212) 251 63 25 (pbx) / Faks: (0212) 293 89 60

dergi@istanbulbarosu.org.tr

İstanbul Barosu
Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu

Divan	Adı	Soyadı
Koordinatör	Av. Hüseyin	ÖZBEK
Koordinatör	Av. Özlem	AKSUNGAR
Başkan	Av. Alev Seher	TUNA
Başkan Yardımcısı	Av. Turhan	ŞEN
Sekreter	Av. Özgür Ceylan	AYTAÇ
Üye	Av. Mustafa	DEMİR
Üye	Av. Meral	ÖZKAYA
Üye	Av. Aynur	MORDENİZ
Üye	Av. Mehmet	KESKE
Üye	Av. Yusuf Ziya	ATAÇ
Üye	Av. Ali Yaşar	ÖZKAN
Üye	Av. Abdurrahman	BAYRAMOĞLU
Üye	Av. Simge	AYBEY
Üye	Av. Mehmet	GÖZLEVELİ

İÇİNDEKİLER

Birinci Gün

Açılış	7
Av. Turhan Tuna ŞEN	7
Av. Özlem AKSUNGAR	8
Prof. Dr. Kadir ERDİN	10
Prof. Dr. Meriç ALBAY	28
Av. Bedrettin KALIN	44
Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU	54
Doç. Dr. Tayfun ÇINAR	68
Soru - Yanıt	72

İkinci Gün

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU	76
Av. Yusuf Ziya ATAÇ	107
Av. Alp Tekin OCAK	114
Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN	126
Av. Tuncay KOÇ	140
Av. Fevzi ÖZLÜER	144
Tartışmalar	150

PANEL
HİDROELEKTRİK SANTRALLERİN (HES)
EKONOMİK ve SOSYAL DEĞERLENDİRMESİ İLE
EKOSİSTEME ETKİLERİ
“HES'lere İLİŞKİN DAVA TİPLERİ”
19-20 MART 2011

Av. Özgür Ceylan AYTAÇ- Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu'ndan Değerli Üstat Meslektaşımız Avukat Turhan Tuna Şen bir açılış yapacak, daha sonra da hocalarımızı alıp panelimize başlayacağız.

Av. Turhan Tuna ŞEN- Baro Başkanımız her yerde koşuşturarak hukukun üstünlüğünü savunuyor. O nedenle bu taşın altına eline atan Baro mensupları ve hukukçu arkadaşlarım emin olun seneler sonra bu çabaların tarihe geçeceği inancındayım. Büyük bir mücadele içindeyiz, her gün hukukun kalelerinin maalesef yıkılmasının örneğini yaşıyoruz. En son örneklerden birini bugün gazetede okuduk Kars'ın meydanına dikilen heykel için hukuk mücadelesi veren, doğal olarak görevini yapan Erzurum İdare Mahkemesi Başkanı sadece yürütmeyi durdurma kararı verdiği için çünkü HSYK toplantısı sonucunda görevinden alındı. Düz bir üye olarak başka bir şehrin İdare Mahkemesi üyeliğine getirildi. Yani isyan etmemek mümkün değil, o nedenle Baro Meclisi'nin şu andaki gündeminde özellikle bu konuların tartışıldığı bir günde geç gelmesi nedeniyle ben özür diliyorum ve tahmin ediyorum yavaş yavaş da gelecekler. Ben o nedenle bu beyanı ilettikten sonra paneli açıyorum, değerli arkadaşlarımı kürsüye davet ediyorum, buyurun efendim.

Av. Özgür Ceylan AYTAÇ- Yönetim Kurulu üyemiz de geldi, Komisyon Başkanımız da burada, moderasyon için İzmir'den avukat arkadaşımız Cem Altıparmak'ı da buraya alırsak panelimiz hazır olacak. Açılışımızı da Yönetim Kurulu Üyemiz Özlem Hanım yapacak.

Av. Özlem AKSUNGAR- (İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi)

Değerli arkadaşlarım, İstanbul Barosu Başkanı **Avukat Doçent Dr. Ümit Kocasakal** ve Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlarım adına sizlere sevgi ve selamlar getirdim. Öncelikle çok özür diliyoruz, çünkü bugün bir de bizim Baro Meclis toplantımız vardı. Başkanımız oradaki konuşmasını yaptı ve daha önceden, üç ay önceden planladığı şehirlerarası bir programa katılmak üzere acilen yola çıktı. Size, özellikle HES Çalışma Grubu'ndaki arkadaşlarım vasıtasıyla sizlere sevgi ve selamlarını gönderdi.

Bizim çok kıymetli bir grubumuz HES Çalışma Grubu'muz Çevre ve Kent Komisyonu'muzun içinde oluşmuş bir grubumuzdur. İstanbul Barosu'nun Çevre ve Kent Komisyonu Başkanımızın da her zaman dile getirdiği gibi bütün çevre ve kenti, yaşadığımız dünyayı, toplumumuzu ilgilendiren her türlü hukuksuzluklara karşı kurulmuş ve bugüne kadar da başarılı çalışmalar yapmış bir komisyonumuzdur. Alev Seher Tuna da komisyon başkanımızdır. HES Grubu'ndan değerli meslektaşlarımızdan bize birlikte çalışmak üzere bir öneri geldiğinde Başkanımız Ümit Kocasakal hiç duraksamadan bu öneriye "Evet" dedi. Bir iki kahramanımız var, Berrin'i göremiyorum, Alp Tekin'i göremiyorum, Özgür'ü göremiyorum, evet, gerçek kahramanlarımız, meslektaşlarımız. Onların önderliğinde birtakım çalışmalara biz elimizden geldiğince maddi ve manevi destek olmaya çalıştık. İstanbul Barosu olarak, Yönetim Kurulu ve Başkanımız adına bu çalışmalara destek olmaya çalıştık. Sizlerin de bildiği gibi onların bir başarısıdır, Başkanımızın özellikle de ricasıdır: "Bu HES Çalışma Grubu'nun başarısıdır, Baro Yönetiminin ve Başkanın adına mal edilemez, onların başarısı." diye duyurmamı rica etti. Ancak onlar lütfettiler, İstanbul Barosu'yla birlikte hareket etmek istediler. Yedi tane yanılmıyorsam yürütmeyi durdurma kararı aldılar, geçen hafta Alp Tekin bir dosya için, bir dava için Giresun'a gitti, gene oradan güzel bir kararla döndü.

Sizler biliyorsunuz zaten, çalışmaları da takip ediyorsunuz, İstanbul Barosu'nun çevreye olan duyarlılığı sadece HES'le sınırlı değil. Hocamızın GDO'lar ve özellikle mısır şuruplarıyla da ilgili çok ciddi bir çalışması var. Yakında, birkaç gün içinde bununla ilgili de çalışmalar yapacağız. Özellikle çocukların, gençlerin sağlığını etkilediği için İnsan Hakları Merkezimiz ve Sağlık Hukuku Komisyonu'muzla birlikte hareket ederek GDO'lara karşı

ve mısır şurubuna karşı da çok ciddi bir çalışma yapmak istiyoruz. Tabii HES Grubu da lütfen burada artık bize destek olsun, biz onlara destek olmuştuk. Bu çalışmalarla ilgili de size bilgi vermek istiyorum. Önümüzdeki hafta Alev Hanım da biraz sonra size duyurur, depremlerle ilgili bir çalışmamız var, nükleer santrallerle ilgili aynı kapsam içinde bir çalışmamız var. Bunda da İstanbul Barosu Yönetim Kurulu olarak Başkanımızla birlikte aynı duyarlılığı gösterip gereken bütün katılımcılara da destek olup bu çalışmalarını da duyurmak ve devam etmek istiyoruz. HES'lerle ilgili açılmış olan davalara müdahil olduk, dostlarımızın ricasıyla bundan sonraki açılacak bütün davalara da hemen söyleyeyim müdahil olma kararını verdik. Bundan sonra bu konuda her yönetimde ayrı bir karar istemeyin, biz artık müdahil oluyoruz bütün davalara. Gereken bütün maddi ve manevi desteği de sağlayacağız. Bizim için çok hassas bir konudur, özellikle parantez içinde belirtiyorum, güneşi temsil eden sarı ve Karadeniz'in rengini temsil eden laciverdi bugün onun için giydim, çünkü maçla hiç alakası yok, ama iyi bir Fenerbahçeliyim. Bunun için özellikle bugünü temsilen böyle bir düşünce vardı, ama maç da tesadüf oldu. Ben değerli dostlarıma, şehir dışından gelen ve şehir içinden katılımcı olan değerli dostlarıma, misafirlerime hoş geldiniz diyorum, emeklerinize sağlık, çok büyük bir başarıya imza attınız. Çevre ve Kent Komisyonu Başkanım Alev Seher Tuna'ya, arkadaşlarıma ve HES grubu arkadaşlarıma çalışmalarında başarılar diliyorum, Başkanım ve Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlarım adına sizleri sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Toplantımızın moderatörlüğünü yapacak olan meslektaşım Cem Bey'e bırakıyorum sözü. Ben çok az yanınızda kalıp Baro Meclisine devam etmek zorundayım, başarılar diliyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- İzmir Barosu üyesi bir avukatım, aynı zamanda İzmir Barosu Çevre ve Kent Komisyonu üyesiyim. Biz de İzmir'de Ege Bölgesi'nde gücümüz yettiğince, elimizden geldiğince çevre mücadelesinde yer almaya çaba harcıyoruz. Panelistlere sözü devretmeden önce çok kısa bir giriş yapmak isterim, özellikle son dönemlerde çevre mücadelesi insan hakları mücadelesinin merkezine oturdu diyebiliriz aslında. Özellikle suyun ticarileşmesini dikkate aldığımızda suyun bir ticari meta olarak borsada işlem göreceği bir "değere" dönüştüğü bugünlerde aslında ciddi an-

lamda bir yaşamsal sorunla karşı karşıyayız ve bu sorun aynı zamanda insan hakları mücadelesine destek veren baroları da kaçınılmaz olarak bu mücadelenin bir tarafı haline getiriyor.

İlk sözümüzü Sayın Profesör Doktor **Kadir Erdin**'e vereceğim. Kendisi İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerindendir. Kendisini özellikle Karadeniz'deki HES mücadelesine katkılarından dolayı tanıyoruz, birçok davada mahkeme bilirkişi heyetinde yer aldı kendisi, konuyla ilgili bize çok değerli bilgiler verecektir.

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Sizlerle birtakım birikimlerimizi paylaşma fırsatı bulduğumuz için son derece mutluyuz. Bu fırsatı bize sunan Baromuzun değerli çalışma grupları, HES Grubu ve adını hemen altına koyamayacağım bir meslek örgütünün topluma açılan kanallarının hayata geçtiğini görmek beni özellikle mutlu etti ve böylesi bir toplantıda bulunmaktan biraz daha fazla onur duydum. Ancak 20 dakikada kendimi size ifade edemeyeceğim, baştan söylüyorum. Çünkü bu konu toplumumuz adına gerçekten çok önemli bir konu. Çağdaş bir toplumun temel altyapısını temel hak ve özgürlükler üzerine kurduğunuz, üzerine sağlıklı bir eğitim ortamı yarattığınız zaman o toplum çağdaş olma yoluna girer. Hemen bunun üzerine hukukun üstünlüğü gündeme gelir ve o toplum artık çağı yakalamıştır. İşte ben bu açıdan bakıyorum Türkiye'deki gelişmelere, özellikle doğa karşısındaki tutumumuz, insan olarak bizlerin tutumu.

Doğaya Karşı Görev

Evet, ben sizlere öncelikle HES'lere ulaşmadan, ama HES'lere hemen inebileceğim bir noktadan başlamak istiyorum, doğa ve iktidar. Bunlar farklı şeyler, doğa enteresan bir yapıya sahip, onunla birlikte yaşamak, ondan yararlanmak bakın önce bilim, sanat ve kültürdür diyorum, üç ayak üzerine oturmuş. Bunlardan birini eksik ederseniz doğa er ya da geç size yaptığınız hataları geri verir, ödetir. Üzüntüyle ifade ediyorum, katiyen böyle bir şeyi insanlık adına beklemem, olmasın isterim, ama insanlar, bizler doğayı kendi beklentilerimizi karşılayacak boyutlarda bilimden, sanattan ve doğa kültüründen uzak tahrip edersek yaşayacaklarımızın da işareti olduğunu vurgulamak için bunu söyledim. Değerli dinleyenler, biz siyasi iktidarlar tarih boyunca, Osmanlı dönemi de dahil, doğaya karşı görevimizi yapamamışız, doğayı anlayamamışız. Siz hukukçular çok iyi bilirsiniz, Os-

manlı döneminin sonlarına baktığımızda doğa herkesin rahatlıkla faydalanabileceği bir kaynak olarak tanımlanmıştır, bir sınırlama yoktur. Özellikle bunu orman alanları için söylüyorum, doğanın en büyük paydaşı. Ormanların kullanımı 1850'li yıllarda frenlenmiş. Çok merak ettim, acaba nasıl oldu da herkesçe sonuna kadar kullanılabilen alanlar güvence altına alınmaya çalışılmış ve kullanımına sınırlama getirilmiş? Sonuçta hayal kırıklığına uğradım, çünkü koruma askeri nedenlerle yapılmış. Yani Balkanlara asker giderken elimizde yakacak ihtiyacını karşılayacak kadar kaynaklar olsun diye oraları koruma altına almışlar. Osmanlı döneminde hazırlanan 1857 Orman Nizamnamesi doğaya ilk korumacı yaklaşımdır ve kökeni de askeridir.

Sonrası sonrası gerçekten ilginç, 1900'lü yıllara, Cumhuriyet dönemine geldiğimizde 1937'ye gelindiğinde değerli hukukçularımızın hala yarıda karşılaştıkları 3116 sayılı Yasa¹ ile ilk defa ciddi boyutta korumacılık ve sahiplenme, koruma altına alma, gelecek kuşaklara devretme yaklaşımı ortaya konmaktadır. Fakat başarılı olunamamış. 1937'de bu tavrı benimseyen siyasi iktidarlar, iktidarları hiç ayırt etmeden söylüyorum, 1945'e geldiğinde 4785 sayılı Yasa²yla başarısızlıklarını masa başında bir kararla bütün topluma tepeden giydirmişlerdir. Ne demişler, "Tüm doğal alanlar, orman alanları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır." Kıyamet kopmuş, toprağa dayalı yaşayan toplum birdenbire düne kadar ekip biçtiği alanların orman olduğu gerekçesiyle devlete geçtiğini, devletin hüküm ve tasarrufu altında sayıldığını öğrenince korkunç bir baskı başlamış. Örneğin doğal alanlar içerisinde kültür alanı olan oraya giremez, orayı işleyemez olmuş. Toplumsal baskı o kadar büyük boyutlara ulaşmış ki 1956 yılında 5653 sayılı Yasa'yla hemen demişler ki bazı yerler devletin hüküm ve tasarrufundan çıkarılabilir, devletleştirilmemiş yer sayılabilir diye garip bir yaklaşım benimsenmiş, ama tamamen toplumsal baskının havasını almak için üretilen bir yaklaşım.

Orman Alanları

Sonra işler biraz daha karışmış, bu defa siyasetçiler doğayı siya-

1 8.2.1937 tarih ve 3116 sayılı Orman Kanunu.

2 9.7.1945 tarih ve 4785 sayılı Orman Kanunu'na Bazı Hükümler Eklenmesine ve Bu Kanun'un Birinci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG'de yayımlanma tarihi: 13. 7. 1945, Sayı: 6056.

si rant için kullanmaya başlamışlar. Kim siyaseten güçlüyse onun alanı 4785'e göre devletleştirilmiş, ama şimdi orman sayılmayan, tarım alanı sayılan veya başka amaçla kullanılabilen bir alana dönüştürülmüş. Bu Türkiye koşullarında o kadar kargaşa yaratmış ki 1960 Anayasası'na gelindiğinde yasalarla doğayı koruma, orman alanlarını koruma şansının olmadığı fark edilmiş ve demişler ki, Anayasa'ya orman alanları katıyen mülk edilemeyeceğine, özel mülke konu olmayacağına dair bir madde konulsun. 4785 böyle, 5653 öyle, bu arada 1956'da 6831³'i atladım, önemli bir değişimdir, ama o sürecin bir parçasıdır.

Dünya tarihine bakıyorsunuz, çok az ülkenin yasalarında, Anayasa'sında, ben bulamadım, ama bulunduğunu söylüyorlar, doğal alanlar, bizim için orman alanları anayasal güvence altına alınmış. Gel zaman git zaman demişler ki, insanımız toprağa dayalı, köylü nüfusu, toprağa dayalı nüfus çoğalıyor, toprak gereksinimi var, ne yapalım? Evet, biraz gevşetelim, işte bugün tam da siyasal rant olarak kullandığını gördüğümüz en çarpıcı örneklerden biri 1973 yılında çıkarılan 2B Yasası⁴'dir. Sınır nedir? 1960 Anayasası'yla güvence altına alındı orman alanları, 1960 öncesi orman niteliğini kaybeden alanların orman dışına çıkarılması adımıyla siyasal rant çarpıcı biçimde bir tablo olarak karşımıza çıkıyor ve 1960 Anayasası'nın ilanından öncesi bazı yerler orman niteliğini kaybettiği gerekçesiyle çıkarılmaya başlıyor. 12 Eylül geliyor, efendim, bu böyle olmaz, bunu biraz daha rahatlatmak gerekir deniliyor ve tarih hepimizin bildiği gibi güncel 1981'in son ayı, Aralık ayı, 82 diyorum ben ona, 82'den önce orman niteliğini kaybetmiş alanlar orman olmaktan çıkarılmıştır, işgal edilebilir, ev yapılabilir gibi bakınız başlangıçta tamamen orman köylüsünü topraklandırmak, toprağa dayalı kesimi rahatlatmak ve yasal olarak yaşadığı güçlükleri, zorlukları aşmak için son derece iyi niyetle çıkarılan bu yasa büyük kent İstanbul çevresine, sahillere, Antalya, İzmir çevresine gelindiğinde büyük bir arazi rantına dönüştü. Bugünkü siyasi iktidar bunu hayata geçirmek üzeredir, bugün yarın gündeme gelecektir tekrar. İşte bizim doğaya karşı en önemli yaklaşımlarımızdan biri, çok kısa özetledim, vaktimi ekonomik kullanmak

3 31. 8. 1956 tarih ve 6831 sayılı, Orman Kanunu'nun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri Kanunu, RG'de yayımlandığı tarih: 8. 9. 1956, Sayı: 9402.

4 20.6.1973 tarihli ve 1744 sayılı Kanun.

için çok şey atladım, ama başka suçlarımız da var bizim.

İstanbul örneğinden hareket ederek söylüyorum, orman alanları tarih boyunca, Cumhuriyet tarihi başlangıcından bakıyorsunuz madencilik için tahsis edilmiştir. O kadar hoyratça kullanılmıştır ki o alanlar... Kemerburgaz Karadeniz sahilini bilenler uçakla geçerken, helikopterle yukarıdan bakıp da ay yüzeyi gibi olduğunu göreceklerdir. Kum, çakıl, kömür; sonra kömürler çok kükürt dioksit ihtiva ettiği için İstanbul'a sokulmadığından, doğalgaz geldiğinden o olay güncelliğini yitirdi, ama boyutları ortada. Maden çıkarılmasına karşı olamayız, bunlar doğal kaynaklarımız, ama bunun bir tekniği, teknolojisi vardır ve ona uyularak yapılmalıdır. Doğayı ihmal ederek yaparsanız o başka, bizim yaptığımız tam bir suçtur. Kabahat değil, suçtur. Başka bir suçumuz daha var doğaya karşı: Bazı doğal çevrelerin turizm amaçlı kullanımı 49 yıllığına devredilebiliyor. Bakın, bundan daha büyük bir suç olamaz. İlk bakışta çağdaş bir yaklaşımdır, örnek İstanbul çevresinde vardır, hepimizin bildiği örnekler. Ben Oda başkanı olarak çok uğraştığım için söylüyorum, o nedenle dedim anlatacaklarımı 20 dakikaya sığdıramam, hakikaten büyük mücadele verdim. 49 yıllığına doğal alanlar kiraya verilemez, bir kesim insanın yararlanmasına sunulamaz noktadan hareket ettim. Yargı boyutları çok geniştir, kazandım, kazandım derken tabii kastettiğim Oda olarak kazandık, başardık. Fakat sonradan başka bir güçler girdi, ilgili maddeler iptal edildi, kararlar değiştirildi, hukuk açısından söylemiyorum, tamamen bürokrasi açısından söylüyorum ve tekrar rayına oturtuldu, yöntemlerden biri.

Doğa Suçu

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Başkanım, çalışıyorum, yaptığım işle övünüyorum, duyuyorum ki Koç Üniversitesi ormanın içine kurulacak. Önce inanamıyorum, böyle bir şey olur mu diyorum, yani üniversite, benim de buna karşı çıkmam mümkün değil, ne biçim başkansın, üniversite açılmasına mı karşı çıkıyorsun, o tedirginliğim içerisinde savcıya gittim. Oda başkanı olarak dedim, öğretim üyesi olarak değil, Oda başkanı olarak dava açıyorum. Hocam emin misiniz diye bana soruyor meslektaşınız, evet, eminim ve aklım da son derece açık dedim, itiraz ediyorum. İşte onlara uzun uzun girmeyeceğim, ama sonuçta ben bir üniversitede çalışan biriyim, akademisyenim tesadüfen, o da üniversite, saygım sonsuz, ama

o üniversitedeki insanların başını kaldırıp etraflarına bakıp yabancı meslektaşlarına acaba nasıl izah ediyorlar bu üniversitenin oraya kurulmasını diye merak ediyorum. Bir görüntüsü var, onu başka bir toplantıda dilerim gösteririm size, pasta dilimi gibi kesilmiş kamusal bir alandır. Kamusal alan önce ağaçlandırılmıştır, masraf yapmışız, doğal alan, sonra dönüştürülmüştür. Yani 49 yıllığına turizm amaçlı tahsisler, üniversite ve bazı kamu kuruluşlarına tahsisler 49 yıllığına gibi tahsisler de bizim canımıza okumuştur. Başkaca ormanlar ve doğaya karşı işlediğimiz suçlar çok ve büyük kentlerde, İstanbul örneğinde tamamen ranta dayalı, bu rantı kullanmak isteyen siyasetin, siyasetçinin, siyasi iktidarın siyasi ranta dönüştürebileceği bir ranttır.

Evet, şimdi İstanbul il sınırlarını kapsayan bir değerlendirme, benim uzmanlık alanım “remove sensing”, uzaktan algılama, uydular aracılığıyla, hava fotoğraflarıyla, yer değerlendirmeleriyle Türkiye'nin neresinde ne oluyor, onu izleme şansım var. Benim uzmanlık alanım bu olduğu için, 42. yılımı da doldurduğum için baktığım zaman sizlerin görmediği bazı şeyleri görüyorum, ama siz de artık çok rahat görüyorsunuz. Çünkü Google Earth bunu aldı götürdü, ekranınıza koydu. Onun için çok kısa geçmek durumundayım, ama çarpıcı bir örnek.

Su Havzaları Yok Olacak

İstanbul çevresini 2007 yılında veriyorum, bakın 2007 yılında, 1975 yılındaki durum, arada tahrip edilen alanlar, yok edilen alanlar, bunlara girmek istemiyorum, o farklı bir konu, çünkü HES'lere gelmek istiyorum. Bunu biliyorsunuz, bunu çok yerde göremezsiniz, bütün yolları işledik bu-
raya, İstanbul'un yok oluşu, ulaşım ağı olarak söylüyorum. Yani İstanbul bu yol ağıyla donatılırsa ki bize sunulan bunlardır, işte üçüncü köprünün geçeceği yer ve sonra tercih edilen ikinci derece, üçüncü derece yerler. Şimdi dikkat ediniz, rant dedim, bir yerin yüksek ranta doğru kaymasının ilk önemli değeri yol ağıdır. Yol ağını yaptığınız zaman orası yok olur. Ben şimdiden size şunu söylüyorum, bakın, İstanbul'un kuzeyinde kalan şu yeşil alanlar bundan sonra adım adım haklı gerekçelere dayalı olarak yok edilecektir. Su alanları, su havzaları yok olacaktır. Doğa bir bütündür, ekosistem bir bütündür, tümünü beraber düşünürüz. Bazı müteahhitlerin ve zamanın Sayın Cumhurbaşkanı'nın da ifade ettiği bir şey vardır, efendim,

“göç yolda düzülür”, şöyle bir yapalım da... Koç Üniversitesi açılırken ben Taksim’de toplantı yapıyorum, o da Koç Üniversitesi’nin açılış töreninde söylüyor, örtüştü laflarımız, havada çarpıştık, ama hiçbir sonuç yok. Ne yapalım, biri “Efendim biz buralara üniversiteyi kuralım, bunu şöyle yapalım.” diyor. Sonuçta İstanbul’un birinci köprüyle beraber yaşadığı durumu görüyorsunuz. Bu bir örnek modeldir, Türkiye için örnek bir modeldir ve çarpıcı bir modeldir. İstanbul dünya kenti olamayacaktır kanaatindeyim, üzüntüyle ifade etmek istiyorum, ama bir cumhurbaşkanı bir başbakan şöyle bir yasa için evet diyebilir mi, müteahhit gelip burada iki dönümlük, 2 bin metrekarelik, 10 bin metrekarelik, 1 hektarlık alanı ben kullanayım inşaat alanı olarak, şurayı da iki misli ağaçlandırayım. Böyle bir şey olur mu arkadaşlar, bu doğayla alay etmektir. Siz doğayı istediğiniz yerden kaldırıp istediğiniz yere taşıyamazsınız. Doğa orada bir ekosistem olarak yüzyıllardır, milyonlarca yıldır kendini oluşturmuştur. Dokunmazsanız, tahrip etmezseniz kendini yeniler, size çok güzel şeyler sunar. Tahrip ederseniz 2B’lik alanlarla karşılaşsınız.

Vadilerin Sonu

Evet, şimdi HES'lere inmek istiyorum, HES'ler bugünkü konumuz, çok özür diliyorum, diğer konuları bunun üzerine oturttum, ama oturtmam lazımdı, beni daha rahat anlarsınız. Bir gün Taksim’de bir arkadaşım sizi Karadeniz’den bir arkadaşım ile tanıştırmak istiyorum dedi ve Taksim’de buluştuk. İlk defa HES’i orada duydum, böyle bir şey var “Hocam sizin adınızı da bilirkişi olarak yazdırdık” dediler. “Bir dakika” dedim, “yani bilirkişi olarak yazdırdınız, ama yanlış adamı yazdırdınız”. Neden? “Akarsudan elektrik elde edilirse ben buna nasıl hayır diyebilirim?” dedim. “Yani hem doğal kaynaklardan enerji elde edelim diye söylüyoruz, hem de siz şimdi orada derelerden elektrik elde etmek için projelerden söz ediyorsunuz, benim de hayır, bu olmaz dememi istiyorsunuz. Ben bunu yapamam, kusura bakmayın.” dedim. “Bilimsel olarak ters düşerim kendimle, çünkü ben bunu savunuyorum” dedim. Dediler ki, “Hocam, hele bir gelin, ondan sonra tekrar görüşürüz.”. Bütün işimi gücümü bıraktım, benim için çok enteresan bir olaydı bu, gittiğim yer Rize, Senoz Vadisi. Yargıçla tanıştık, heyetimiz oluşturuldu, şimdi işin resmi tarafı var, biliyorsunuz bilirkişinin tavrı sınırlıdır, kendinden talep edilen teknik bilgilerle açıklama yapıyor, yani bir rapor dü-

zenler, benim görevim o. Fakat daha sahaya gider gitmez ilk dakika benim görevim ve tavrım değişti, gördüklerime inanmadım. Şimdi HES projelerini görenler beni anlıyordur. Devasa yeni makineler alınmış projeler için, inanamayacağınız güçte makineler vadinin içine yerleştirilmiş. Onu kullanan, makineyle hiç de fizik olarak örtüşmeyen bir vatandaş o makinenin gücünü kendine mal etmiş, devirdiği her şey için mutluluk duyuyor. Devirdikleri neydi? Kocaman tonlarca büyüklüğünde kayalar vadiye yuvarlanıyordu. 50, 60 santimetre çapında, 30, 40 metre boyunda ağaçlar aşağıdan bıçakla kesiliyordu, aletin bıçağıyla, korkunç bir manzaraydı. Ben haddimi aşarak yargıca da, değerli dostumuza da saygısızlık ederek arabayı durdurdum, aşağıya indim, kavgaya başladık. Yani tam bir kavga bu şimdi, ne yapıyorsunuz diyorum, yol yapıyorum diyor. Ben dedim, tesadüfen yolun nasıl yapıldığını biliyorum da siz galiba yol yapmıyorsunuz, vadiyi dolduruyorsunuz dedim. O vadide önce yaşamış olanlardan bilgi aldım, Hocam 30 metreydi, iki metreye indi dediler. Bakın arkadaşlar, bir ülkede bir vadi, yani suyun aktığı çizgiden söz ediyorum, 20 metrelik bir yükseklik oradan bir yol geçirilecek, HES projesine hizmet etsin diye 20 metre, 28 metre doldurulabilir mi? Maalesef dolduruluyordu. Tabii ben onları gördükten sonra artık İstanbul'da söylediklerimi unuttum, böyle bir şey olamazdı ve gerçekten çok çok büyük bir üzüntü ve kriz yaşadım diyebilirim arazide.

Sonuçta ben yargıca “Siz dönün lütfen, benim de resmi görevim burada bitiyor. Bundan sonra sivil olarak burada kalıp bu insanlarla değerlendirme yapmak istiyorum” dedim. “Tamam Hocam” dedi, ben resmi tarafı bitirdim orada. Çok zor bir şey, ama oradaki insanlarla ne yapmaları gerekeceği, nasıl bir tavır almaları gerekeceği konusunda onlarla toplantılara başladım ve böylece HES'lerle tanıştım. Sonra HES'lerle uğraşan hukukçu arkadaşlarımla sık sık bir araya geldik, ama bilirkişi raporumda vurguladığım şeydi: “Karadeniz'in bu bölümü uluslararası düzeyde doğal değerlere sahip bir alandır.” Bakın arkadaşlar, bu çok önemli bir noktadır. Uluslararası anlaşmaları, yasaları, sözleşmeleri alt alta koyduk, bu yaptıklarımız, Cumhurbaşkanı düzeyinde imzalar atılmış uluslararası sözleşmelere, onların her birine aykırıdır. Her birine karşı dava açıldığında bu hareketler, bu yaklaşımlar durdurulur, sonlandırılır dedim.

Karşı Çıkmak Yetmez

Gerçekten bu alanlar çok özel alanlar, fakat o özel alanları orada yaşayan arkadaşlarım, dostlarım bilirler, özel bir yaşamı var. Orada işsizlik var, orada sakin doğayla beraber yaşama kültürü gelişmiş, doğadan başka bir varlık da yok. Bir tane çarpıcı örnek, ben orada yarı resmi rolleri fark edilen biri oldum hemen toplum tarafından, köylüler tarafından, herkesin soracak bir şeyi var, etrafımdaki daire giderek küçülüyordu. Bir tanesi yanıma yaklaştı, şapkasını yukarıya kaldırarak, “Benim oğlanın sigortası ne zaman bitecek?” dedi. “Ben ona bakmıyorum” dedim, ama biliyordum ki oradaki HES projesiyle uğraşan müteahhidin yanına işlendirilmişti çocuk, çocuğunun hiç işi olmayan, sıfır lirayla kahvede oturan çocuğu artık o günün koşullarında 550, 600 lira asgari ücret almaya başlamıştı, o onun peşindeydi ve yüreğim parçalandı tabii.

Şimdi biz o insanı bu koşullarda bırakırsak müteahhitle yakınlaşır bu insanlar. O zaman HES projelerine yaklaşırken sosyal boyutu mutlaka dile getirecekler arkadaşlarım, bunu ön planda tutmamız gerekir. Raporumda ve ondan sonraki değerlendirmelerimde daima bunu da vurguladım. Burada sadece HES yapılamaz, doğa tahrip oluyor şeklinde yaklaşımla bir yere varamayız, buranın alternatiflerini de üretmemiz lazım. Alternatifler doğada o kadar çoktu ki, o kadar mükemmel evler, yukarıda sıcak su kaynakları var. Turizme açılrsa oranın halkı bambaşka bir ekonomik değere sahip olur ve orada yaşayanlar çok daha iyi bileceklerdir, yeni boyutlar kazanıyor oradaki yaşam. Ama oradaki yaşama müdahale etmeden sadece HES'lere karşı çıkmak çok anlamı değil gibi geliyor bana, bilmiyorum yanlış düşünüyorum muyum?

Siyasi Ranta Hayır

Burada bir doğa tahribatının olduğundan emin olmalıyız. doğa tahrip ediliyor, Karadeniz'de doğanın tahrip edilmesinin çok büyük önemi vardır. Sığ topraklardır ve geri gelmez arkadaşlar. Ben o vadilerin o şekilde doldurulmasını şöyle izah ettim onlara, vadi coğrafyanın bir parçasıdır, doğanın da bir parçasıdır. Doğa yüzyıllar, milyonlarca yıldan beri kendisi iz yapmıştır burada. Bu izi herhangi bir şekilde tahrip ederseniz, önünü tıkarırsanız burada sel felaketleri yaşarsınız. Keşke demez olaydım, bir ay sonra haber geldi, Hocam, su bastı etrafı diye. Aslında bunu bilmeye gerek yoktu,

yani öyle bir değerlendirme yapmak için âlim olmaya gerek yok. Suyun aktığı yeri doldurursanız ki o vadide toprakla dolduruyorlar, taş toprak, dal parçaları... görürsünüz Rize’de sahilde yaşananları. Yolu nasıl sular bastı, hatırlayanlarınız vardır. Tam ondan önce de ben orada bir ziyarette bulunuyordum, orada da bir toplantı yapmıştık yine buna benzer.

Şimdi ne yapalım, şimdi aslında çok güzel şeyler yapılıyor, Baroya o açıdan çok teşekkür ediyorum, kutluyorum, hepimiz meslek örgütlerinde önderlik yaptık, ne kadar zor olduğunu, ne kadar özveriyle çalışıldığını çok iyi bilen bir arkadaşınızım. Belki hukukçular biz mühendislerden biraz daha farklı parasal desteklerle burayı ayakta tutuyorlardır, ama bir de bizim parasal sorunlarımız vardı. Sponsor aramaktan utandığımız için kendi sorunlarımızı kendimiz çözmeye, seyahatlerimizi kendimiz yapmaya, toplantıları kendimiz yapmaya çalışarak bugünlere geldik, onun için bu toplantı benim için çok önemli. Toplumsal boyutu açısından değerlendiriyorum, sahiplenilmesi ve bu toplantının düzenlenmesinde rol alan özellikle HES Grubu, Çevre Grubu’nda çalışan arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler ediyorum. Çünkü az önce söyledim, bu toplumun bir kültüre sahip olması lazım, bu toplumun doğa kültürüne sahip olmadığını, doğa konusunda hukuk açısından da çok varlıklı ve donanımlı olduğumuzu söyleyemiyorum. Beni hukukçular bağışlasın, yani biz o kadar mükemmel biliyoruz ki doğa hukukunu, çevre hukukunu diyebilirsiniz, ama ben bilirkişiliğe gittiğimde yargıçların tavırlarından görüyorum ki gerçekten çok sıkıntı çekiyorlar. Sonra avukat arkadaşlarımızla, meslektaşlarımızla görüştüğümde de fark ediyorum ki, gerçekten temel yaklaşımları, bu konu çok oturtulmamış hukukun içine. Felsefi boyutuyla oturtulmamış, teknik açıdan oturtulmamış. Hukuk açısından bir şey söyleyemiyorum, ben hukukçu değilim, ama ona baktığımız zaman uluslararası birtakım sözleşmelerde yanıtları daha rahat buluyorsunuz.

Yani şimdi ne yapılmalı? Evet, bugün için yapılması gereken şey siyasal iktidarları, hangi iktidar olursa olsun, doğayı rant kaynağı olarak, siyasal rant kaynağı olarak kullanmalarına engel olmaktır. Buna hiçbir siyasi iktidar niyet etmemeli, bu hiçbir parti programında yer almamalı. Mesela bugünlerde yaşayacağız, söylüyorum, bugün yarın 2B’ler gündeme gelecek. 2B’lik alanlar işgal edilmiş doğal alanlardır, işgal edilmiştir. Şimdi

öyle alanları işgal edenler bana alınmasın, yani biz de öyle bir yerde oturuyoruz, şimdi Hocam ne demek istiyorum, ama gerekçem haklı, İstanbul 2B'lik alanlarla doludur arkadaşlar. 19 bin hektar, çarpı 10 bin, bu kadar geniş alan şu anda bazı kişilerin elindedir. İnsanların en büyük gereksinimi sığınma, bir konut sahibi olma, yaşam ortamı, kazanç, geçim, hepsine saygı duyuyorum ve diyorum ki bizim insanımız bunu devletin kendine sahip çıkmayışi nedeniyle yapmıştır. Devlet, siyasi iktidarlar toplumun bu gibi sorunlarına planlı ve programlı yaklaşıyorsa, yani yerleşim yerleri için yerler ayrılıyorsa, büyük projeksiyonlar içerisinde bunu gerçekleştirseydi insanların hiçbir zaman yasadışı niyetleri olmazdı diye düşünüyorum, ama o insanlara o olanakları iş olarak sundunuz. İstanbul'a gel dediniz, nasıl yaşarsan yaşa, hiç bizi ilgilendirmez. Onlar da gittiler, yasadışı işgallerle kendilerine yer yaptılar. Yani kısaca devlet, günümüz siyasi iktidarları, büyük projeksiyonlarla geleceğe bakamadıkları için, planlama yapamadıkları için iş bireysel çözümlere kalıyor. İşgaldir bunun sonucu ve bunun şimdi yasal hale dönüştürülmesinde, bana göre yapılması gereken bu yerlerin mülkiyete, özel mülkiyete konu edilmemesidir. Şimdi bu da bir garip yaklaşım, Hocam, yangın olmuş bitmiş, şimdi siz diyorsunuz ki özel mülkiyete konu olmasın. Mülkiyete konu edilmeden kaç yıldır kullanılıyor arkadaşlar, bakın 1973 dedim. 1973 yılında ben çok genç, dinamik bir asistanım. O zaman dedim ki yapmayın, yasa yapıcılar bana Ankara'da güldü. Dediler ki, "Ne diyorsun, orman köylüsünü topraklandırıyoruz.". "Bunun arkasından başka şeyler gelecek." dedim. Hakikaten iyi de etmişim söylemekle, en azından hakkımı savunmuşum o zaman, düşüncemi özgürce söylemişim, bugün meyvelerini topluyoruz ve en çarpıcı olayları da ben Oda Başkanı olduğum zaman yaşadım. Demiştim, şimdi bak neler yaşanıyor. Bu nedenle bu çarpıcı olayların önüne geçebilmemiz için öncelikle hukukun üstünlüğü çatısı altında doğal kültürüyle donatılmış bir kesim, bir toplum üretmemiz. Bu tabii kolay bir iş değil; ama bir yerden başlamışsınız siz, bu çok iyi bir başlangıç. Dilerim diğer odalar, diğer meslek örgütleri, üniversiteler ve iktidar, muhalefet, siyasi partilerin de özen göstereceği bir konu olur ve biz o zaman ancak doğayla bilimsel noktada, sanat noktasında ve kültür noktasında buluşuruz. Gelecek kuşaklara bu bizim öncelikli görevimizdir diye düşünüyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- Soruları olan arkadaşlarımız varsa alabiliriz şu an için.

Tayfun ÇINAR- Hocamız HES'leri anlatırken Doğu Karadeniz üzerinde durdu ve oranın hem coğrafyası, hem de diğer koşullarını göz önünde tutarak sunum yaptı. Benim sorum diğer bölgelerdeki HES'ler için ne düşünüyor, onlara da Doğu Karadeniz'dekine benzer olarak karşı mı?

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Hemen yanıtı dönüştüreyim mi, örtüşen sorular olursa tekrar dönerim. Şimdi Sayın Çınar, size çok teşekkür ediyorum, aslında biraz tarafgirlik yaptım ben, yani Doğu Karadeniz'den başkasına hiç değinmedim. Yanlış. Çünkü ben orada yaşadım arkadaşlar bunu, onun için heyecanıma verin, beni bağışlayın. Ancak Antalya'da, Ege'de yaşananları, sadece HES'ler için de demiyorum, bütün olumsuzluklarla irtibatım var. Orada yaşayanlarla temas halindeyim. Gücüm yettiğince onlara destek vermeye çalışıyorum. Ulaşacakları, gidecekleri güzergâhı söylemeye çalışıyorum, çünkü çok geniş kapsamlı bir olay bu. Ama diğer bölgelerdeki HES'ler bunlardan farklı değil. Yani bizim HES anlayışımızın teknolojik olarak gözden geçirilmesi lazım. Bakın, bugün teknolojinin zirvesinde olan bir ülkede yaşananları hep beraber ekranda görüyoruz. Neredeyse doğanın bütün gücünü hesaplamışlar sanıyorduk, onlar da öyle biliyorlardı. Önlemlerini almışlardı, ama bir yerde hata yapmışlar, öyle olmalı. Şimdi dünya, özellikle kendi ülkeleri, Japonya'dan söz ediyorum, tehlike altında. Çünkü doğa hesaplara sığmayan bir felaket bu. Evleri zarar görmedi, ama tesadüfe bakın ki karşı çıktığımız, dünyamızı yaşanamaz hale getiren nükleer enerji santralleri zarar gördü. Aslında biz insanlık doğayı korumaya çalışırken bütün olumsuzluklara birden bakmamız gerekir kanaatindeyim. Nükleer atıklar bugün okyanuslara gömülüyor. Bakın arkadaşlar, toprak altına gömülüyordu, bu benim uzmanlık alanım değil, ama doğrudan insanlığı ilgilendirdiği, beni ilgilendirdiği için bir insan olarak bunları okuyup öğrenmek durumundayım. Şimdi deniz, okyanusların dibine gönderiliyor. Aslında biz korumaya çalışırken bir taraftan da dünyayı, yerküreyi yaşanmaz koşullara sürüklüyoruz kendi taleplerimizi en mükemmel şekilde karşılayalım diye. O nedenle nükleer enerji konusunda Türkiye'de tartışmalar var şimdi biliyorsunuz, işte Akkuyu meselesi var. Çok dikkatli davranılması gerekir diye düşünüyorum, bu doğanın sevgisi, doğa, vesaire, onları aşan bir ta-

leptir, buna da dikkat etmek gerekiyor. Çünkü gerçekten Japonya'da bu olay yaşanıyorsa Türkiye koşullarında çok dikkatli hareket edilmesi gerekir kanaatindeyim. Telaşa gerek yok, ülke bizim, insan bizim, karar bizim. O nedenle çok özür diliyorum, sizin diğer bölgelere değinmeyişimin nedeni tamamen yerel bir heyecandır. Sorunuza teşekkür ediyorum.

Av. Bülent KAÇAR- Ben Edirne Barosu'ndan, şimdi son sekiz, dokuz yıldır siyasi iktidar Türkiye'yi "planlıyor." Özellikle üst ölçekli planlarla bu planlamayı yapıyor, tabii bana göre hukuksuzca ve doğa karşıtı olarak planlıyor. Ben HES'ler ve ormanlarla bu planlama arasında bir ilişki var mıdır, bu konuda görüşlerinizi merak ediyorum, aydınlatılabilir misiniz Hocam?

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Evet, son sekiz yıldır planlı bir siyaset var. Planlı bir yönetim anlayışı, farklı bir yönetim anlayışı var. Bu yönetim anlayışının özünde ben şunu kavriyorum; beni bağışlayın lütfen, kamusal rant çok planlı ve programlı bir şekilde paylaşılıyor, benim kanaatim. Bu planlamadan bunu kastediyorsanız benim gözlemlerim de aynı doğrultuda, ama hukukçulara burada ve topluma burada görev düşüyor. Bu planlı yaklaşımlar toplumsal sorunların her boyutunda hissedilir, görülür. Ben onun için dedim, çağdaş bir toplumun temeli nasıl atılmalıdır sorusu çok açık. Temel hak ve özgürlükler üzerine oturtulmuş bir toplum, iyi eğitim olanakları, eğitimde eşitlik, eşit eğitim hakkı sağlanmış bir toplum. Ondan sonra hukukun üstünlüğü, vesaire gelir bunun üstüne, o toplum gider. Şimdi bizim bunları aşmamız gerektiği kanaatindeyim. Baktığımız zaman görüyoruz, bizim bireysel olarak eksikliklerimiz var, toplum olarak eksikliklerimiz var. Bilmiyorum Edirne'de olay nedir, ama Anadolu'ya kıyasla Edirne biraz daha Avrupa'ya yakın olduğu için orayı kayırıyorum, ben toplumsal olayların daha farklı değerlendirildiğini biliyorum. Trakya Üniversitesine geldiğim için de oradan da biliyorum, ama Anadolu'ya gittiğiniz zaman, Anadolu'nun birçok yerlerine ulaştığınız zaman renk değişiyor, farklı oluyor. Şimdi Artvin'den gelen arkadaşım anlatacaktır, yani orada bunları başarmak için toplumsal önderlere gereksinim var. O önderler adaletli olacaklar. O önderler saydam olacaklar, güvenilir olacaklar, hesap verebilir bir yapıya sahip olacaklar, çağdaş yönetim anlayışının temel ilkelerini taşıyacaklar. Öyle toplum önderlerini üretme zamanı diye düşünüyorum.

Bunlar programla olmaz tabii. Toplumsal gereksinimler bu insanları yaratır ve bunlar aracılığıyla toplum her sorunun etrafında bu dayanışma yapısı içerisinde kurabilirler. HES, maden alanları konularında çok güçlü değerlendirilir. Olay değişir, ama o dayanışma, birliktelik, toplumsal olaylara sahip çıkma siyasi iktidarların çok dikkatli hareket etmelerini sağlar. Çıkar, yani kamusal rantın paylaşımı derken onu söylüyordum.

Kamusal rantın paylaşımında yaşananlar tabii ki insanları etkiler, o ranttan yararlananlar sizin yanınızda olmaz, bu kadar açık. Ancak böyle bir kültür yerleştirirseniz, bu kültür Türkiye'nin çıkışı olur. Siyasi iktidarlar bu dirence dayanamaz, dayanamamalı. Bunun için de sizin gibi aydınlık insanlar, aydınlığa bakan insanlar, ülkesinde yaşananlardan kaygı duyanlar, endişe duyanlar vaziyet alacaklar ve dayanışma sağlayacaklar. Bilemiyorum başka bir kaynak benim kafamda yok.

Av. Cem ALTIPARMAK- 10 dakikalık bir gecikmeyle götürmeye çalışıyorum paneli. Devam edebiliriz, bu sarkmaya da yol açar ya da daha sonra ara esnasında birebir sorularınızı sorabilirsiniz, takdir size ait.

Prof. Dr. Kadir ERDİN- O zaman Sayın Başkan, şöyle yapalım mı? Soruları alayım, hepsini birden değerlendirip, soruları çok kısa lütfen alayım, çünkü ben de izin istemek durumunda kalacağım da görevden kaçmayayım. Lütfen sorularınızı alayım.

Oktay KOZA- HES'ler yapıldıktan sonra bu yapılan HES'lerin ormanlara ne tür etkileri olur?

Av. Bora SARICA- Muğla Barosu, ayrıca Saklıkent Koruma Platformu. Değerli Hocamız, kahvehanede oturan ve cebinde sıfır lirası olan köylüden bahsetti. Ne güzel ki cebinde sıfır lirası olan köylü yaşıyor, 500, 600 liralık müteahhidin vereceği asgari ücrete mahkûm değil. Burada şöyle bir politikanın olduğunu düşünüyorum, Karadeniz'de evet, işsizlik çok önemli bir problem, ancak Akdeniz'de çok önemli tarım havzalarının olduğu alanlarda da HES projeleri var. Zengin köylerimiz de var, ama tarım, turizm hiç önemsenmeden HES projesi üretilmeye devam ediliyor. Bu projelerin yatan başka, tabii ki alanınız olmadığının da farkındayım, başka bir siyasi politikanın, bir köylülük yok etmenin, köylü üretim tarzını yok etmenin olduğunu düşünüyor musunuz?

Özgür DEMİR- Aslında toplantının burada mesela öğlenden sonra bölge planlarını tartışacağız, az sonra Meriç Hoca vasıtasıyla tarıma etkisini tartışacağız. Dolayısıyla Hocam çok güzel sunum yaptı, ama birincisi ben şeyi merak ediyorum. Bu hidroelektrik santrallerin inşaatı ve sonrasında arkadaşımın söylediği gibi orman ekosistemi üzerindeki etkisini daha özet olarak anlatabilirseniz. İkincisi de bu hidroelektrik santral yapmaya meraklı olanlar der ki, “ben 10 bin tane ağaç keseceksem 20 bin tane ağaç dikiyeceğim”. 20 bin tane ağaç dikince o dikilen ağaçlar orman olur mu, olmaz mı? Yani orman sadece ağaçlardan mı ibarettir konusuna açıklık getirirseniz iyi olur.

Av. Kamil KOTİLOĞLU- Doğum yerim Rize, Rizeliyim. Bu noktada ben Sayın Hocama birkaç eleştirel boyuttan bir soru sormak istiyorum. Bu noktada da yararlı olacağını düşünüyorum. Öncelikle Sayın Hocam, bildiği gibi bir atasözü var, “Su akar Türk bakar”. Hidroelektrik santrallerin savunucularının kullandığı söz de bu şekilde, çok ciddi bir şekilde bu noktada bir savunma. Bir ikinci şey Hocam, orada Rize’de Senoz Vadisi’nin biraz daha aşağısında bir holding tarafından yapılmış, yapımı bitmiş hidroelektrik santrali var, bunun çevreye bir etkisi var mıdır? Aslolarak siz yol tahkimat çalışmasından bahsettiniz. Fakat yol tahkimat çalışmasının, oraya bildiğim için söylüyorum, hidroelektrik santraliyle bir bağlantısı yoktur, Başbakan Mesut Yılmaz’dan bu yana tünel için, Erzurum’a Rize’yi bağlayacak tünel için bir projedir. Bunun hidroelektrik santraliyle bir ilgisi yoktur, hani onun altını çizerek ben bu soruları...

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Kamil Bey sizden başlayayım, sorunuz taze, yanıtı da taze olsun, katiyen yapılmış bir HES’in, hidroelektrik santralinin çevreye zararı, gaz çıkartır, şunu yapar, bunu yapar diye bir şey söylemedim. Konuşmamın başında söyledim, sudan, doğal kaynaktan elde edilecek elektriğe ben karşı çıkamam. Bu noktadan hareket ettiğimi söyledim. Ancak araziye gittiğimde gördüklerim büyük bir tahribat, ucu bucağı belli olmayan bir tahribat. Anlatmak ve fotoğraflarını sunmak istemiyorum burada, hepiniz biliyorsunuz. Biraz daha yukarıya çıkın, Sayın Mesut Yılmaz’ın evinin olduğu bölgelere çıkın, orada yapılan HES’lerden söz edin, durum değişik. Diyorum ki HES’lerin inşaatında izlediğimiz yol yanlıştır. HES’lere çok daha çağdaş yaklaşır, doğayı tahrip etmeden bir şeyler yapı-

yorsak başımızın üstüne. Oradaki insanların da itirazı olmayacaktır. Ancak üç kuruşluk şey için 1 milyon liralık zarar veriyorsak bu rasyonel bir yaklaşım değildir. Söylediğiniz sistemi biliyorum, söylediğiniz noktayı gün gibi hatırlıyorum. Kaç tane taş ocağı var dediğiniz noktada? Üç tane taş ocağı ne yapmıştır o vadiyi söyler misiniz, çok seviniyor musunuz o manzarayı görünce, hatırlayın lütfen kocaman kayaların yüklendiği. Bakın, o dediğiniz taş ocaklarına ben karşı çıktım, orada da söyledim. Dediler ki, efendim Karadeniz yolu için, sahil yolu için. Evet, bu işin kurdu kendinden oluyor dedim, kendi dağlarıyla sahili dolduruyorlar. Sahil doldu da ne oldu, oradaki yaşam, denizdeki yaşamdan mutlu musunuz? Orada denizde, sahilde balık var mı, deniz ekosistemi yok oldu mu, yaşıyor mu? Rüzgârdan, sudan, dalga hareketlerinden, doğal kaynaklardan ne kadar enerji elde edebilirsek edelim, ancak çevre zararları konusunda çok önemli ve çok ayrıntılı değerlendirmeler sonucunda bunlar yapılabilir diyorum. Yanlış anlaşılırsa da özür diliyorum, ama iddiam budur. bu şekilde yapılmasına kesinlikle ben Kadir Erdin olarak karşıyım. Bunca yıldır birikimimle baktığımda gördüğüm tablo bu, ama siz başka bir tablo da görüyorsanız ona da saygı duymaktan başka çarem yok, tünel için yapıldı diyorsunuz, yol taş ocakları.

“Su akar Türk bakar” sözü, evet, yani bu türden sözcükler çoğaltılabilir, ama bakmayacaksak, sudan yararlanacaksak doğa kültürümüzü ortaya koymamız lazım. Düne kadar bu sözün yanında Japonya’da nükleer santraller var, etrafında gidin dünyanın en güzel doğal alanları oradadır deniliyordu değil mi? Bunu duymuşsunuzdur. Biz yapamıyoruz, edemiyoruz, karşı çıkıyorsunuz, ama Japonya’ya gidin, evet, bakınız, nükleer santraller. Bu kaza olayından çok da söz etmek istemiyorum farklı anlamlar çıkabilir diye. Bakınız doğadan yararlanın; ister atom enerjisi, nükleer enerji için istasyon yapın, ister akarsudan faydalanın, ister rüzgârdan, ister dalga hareketlerinden, güneşten, birçok doğal kaynaklardan, hepsi biz insanların enerji gereksinimi için, ama gelecek kuşaklara yaşanabilir bir ortam bırakma ön koşuluyla. Zaten öyle sanıyorum ki tüm dünya insanları artık bu küreyi biz yeterince kirletiyoruz, uzayda, atmosferde, evrende başka uydular aranması yakın zamanda enine boyuna tartışılır olacaktır. Bazı yerlerde bulmuşlar, demek ki insanların bu konuda görüşleri yerkürenin artık yaşanacak bir ortam olmaktan çıkması yönünde. O açıdan ben değerlendir-

melerimi yapıyorum.

Muğlalı arkadaşım, hoş geldiniz, Muğla Çamlık Köyü bilir misiniz? Orada Bodrum'a giderken sol tarafta yedi kilometre içeride, beni davet ettiler. Köy halkı toplanmış. Taş ocağı var. Bilirsiniz, Muğla Fethiye arasını, tabii bunlar şimdi sahilde oldukları için o gözle bakarlar hep. Fethiye farklıdır, Muğla; Bodrum çok farklıdır. O bölgelerde yaşanan çok farklı olumsuzluklar var. Mesela oraya gittiğimde şaşılacak derecede bir dayanışma gördüm, taş ocaklarına karşı çıkıyorlar. Oradaki turizmden kaynaklı farklı bir algılama oluşmuş, öncelikle bizim yaşam ortamımız diyorlar. Birileri de gitmiş, çok güzel bir alanı taş ocağı diye kiralamış. Siyasi iktidarla ilgili soruyu soran arkadaşıma bir örnek olsun diye söylüyorum, rantın paylaşılmasında sizin yönelteceğiniz sorulara ilk verilen yanıt "dosya tamam.". O ne demekse, yani gerekli izinler alınmış, "Hocam, dosya tamam.". Nedir dosya? "Tarım Bakanlığı'ndan alınmış, Orman Bakanlığı'ndan alınmış, Bayındırlık Bakanlığı'ndan, bütün evraklar burada." diyor, övünerek önümüze koyuyor. Mesele dosyayı tamamlamak değil arkadaşlar, o dosyanın içeriğiyle ne yaptığınızdır. Çok tartışmalı olan o çevrede yaşanan maden ocaklarıyla ilgilenmeye çalışıyoruz arkadaşlarımla ben de gücüm yettiğince. Orada yaşanan olumsuzlukları da biliyoruz, aynı derecede değerlendirme ve karşı çıkışımız, yani bunu yapmayın. Ne yapalım dediklerinde de onlara yanıt vermemiz lazım. Laga luga dediğimiz yani karşısız yaklaşımının çağı da, zamanı da geçti. Önce yapmayın, onun yerine şöyle yapabilirsiniz deme ve onu izleme durumundayız. Onun için Ege sahillerinde ve Ege sahili dışındaki alanlarda yaşanan olumsuzluklar da bu HES'lerden farklı değil. Dediğiniz gibi oralarda da dünya kadar tarım alanları var. Tarım alanları da bizim geleceğimiz, çevre bir bütündür, onları ayrı tutmamız mümkün değildir.

Oktay Bey son yanıt, HES'ler yapıldıktan sonra Özgür'ün de sorusuyla örtüşüyor, onun için beraber yanıtlayacağım. HES'ler yapıldıktan sonra ekosisteme ne gibi bir zararı var. Yani HES'ler yapıldıktan sonra suyla uğraşan arkadaşlarımız şimdi açıklayacaklar, oradaki su dengesi bozuluyor. Elektrik enerjisi elde etmek için suyun yönünü değiştiriyorlar, belirli yerlerde depoluyorlar. Bunları gidip aslında gören insanlar çok rahat anlıyor. Bir bakıyorsunuz bir yerde biriktiriyorum diyor, bir yerde dağın öteki

tarafına tünel açıyor. Tünel dört metre çapında bir tünel, dört metreden de fazla, çünkü kamyonlar girip çıkıyor içine, taşıyıcı kamyonlar rahatlıkla girip çıkıyorlar. İçeride bir kocaman devasa bir şey var. Bolu Dağı'ndaki tünel boyutlarında tüneller açtıklarını gördüm, ama o toprakları ne yapıyorlar? Şimdi bakın, daha HES projesi olmadan bu topraklarla yandaki vadiyi dolduruyorlar. Biz mahkeme heyeti olarak gidiyoruz diye ağaçları yıkmışlar, yolu kapatmışlardı. Sonra ben indim, çamur içerisinde gittim, gördüm insanları, pozisyon almışlar, tünelden çıkan toprağı tünelin ağzından aşağıya vadiye döküyorlardı ve ağaçların, doğanın da yarı beline kadar toprak gelmişti. Yani bu zararları HES yapıldıktan sonra ya fark etmezsiniz ya da kabullenirsiniz. Dersiniz ki, "HES çalışıyor, elektrik üretiyoruz.". Ne kadar elektrik ürettiği, kaçta elektrik ürettiği, oluşturduğu zararlar... Onarılabilecek olanları var, onarılamayacak olanlar var, böyle bir bilânçosunun olması gerekir bu işin. Ancak gördüğüm manzara bilimsel açıdan beni çok rahatsız etti. "Ama Hocam, ÇED raporumuz var." diyorlar. Hakikaten "ÇED raporumuz, projemiz var" diyor. Öyle eleştiriyoruz ya, proje, ÇED raporu... Yani bir tartıştınız mı, doğru mu yapılıyor bu iş diye, "dosya tamam hocam" diyorlar. Biri yanıma yaklaştı dedi ki, "Hocam, Ankara'ya gidip bir masanın üstünde projeleri görürsünüz, yanında da ÇED raporlarını görürsünüz.". Ben görmedim, ama bana nakledildiği için ve konuşanların da bu doğrultuda konuştuklarından esinlenerek bunu söylüyorum, doğru kabul edin lütfen, çünkü ben öyle kabul ettim.

Siz şimdi paranız varsa, HES'e de meraklıysanız birinci adım projeyi almak. Yanındaki ÇED raporunu almak. Maalesef bilim insanlarının imzaladığı ÇED raporları var. Onunla sahaya çıkmak, donanımı, ağır makinelerinizi getirip orada başlamak... Ondan sonra size kimse bir şey sormuyor. Şantiye şefini dağdan, yani projenin gerçekleştirildiği alandan 30 kilometre aşağıda düzde buldum, şantiyeye gittim, "Yukarıda olanlardan haberiniz var mı?" dedim. "Yok Hocam." dedi. "Keşke haberiniz olsaydı, yemin ediyorum, siz şu anda makineleri durdurursunuz." dedim. "Hocam, bugünlük böyle olsa olmaz mı?" dedi. Bakın, çok samimi, Türk insanı işte, bunu sorabiliyor. Ben de "Bugün meselesi değil" dedim, bu kadar. Yapıldıktan sonra tabii ki zarar vermeden öyle teknoloji kullanırsınız ki hiçbir hasar vermez, su dengesi bozulmaz. Oradaki su hayatını rahatsız edemezsiniz, artık ora-

daki hayat bozulur.

Bana, “Koç Üniversitesi'nin etrafında nasıl bir hayat var biliyor musunuz Hocam, biz orayı koruyoruz.” dediler. Arkadaşım rektör, “Bari sen deme şunu” dedim. Ekosistem bir parçasını kullanalım da bir parçasını koruyalım diye bir yaklaşımı kabul etmez. Ne oldu biliyor musunuz, şimdi uzun bir yolla üniversitenin bulunduğu alana giriliyor, egzoz gazı, doğaya zarar vermeye başladı, oradaki ağaçlar ölecek. Sesten oradaki doğanın diğer parçası olan hayvanlar kaçtı. Onlar hala orasını eskisi gibi biliyorlar. Dolayısıyla zararların bazıları hemen görülemez, hemen ölçülemez. Onun için doğayla, doğanın içerisinde bir şey yapacaksak ve doğadan yararlanacaksak bunu toplumsal boyutlarıyla bir sorun olarak çok ayrıntılı bir şekilde...

SALONDAN- Siz sudan elektrik enerjisi elde edilmesine karşı değilim dediniz. Bunun küçük dereler üzerin kurulan ve çevreye zarar vermeyen örnekleri var mı dünyada? Bunun bir örneği olması lazım böyle bir şeyi savunduğunuza göre. Yani cansuyu diye bir şey var benim bildiğim kadarıyla...

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Şimdi bakınız, ben tekrar söylüyorum, benim yanımda tabii ben orada yalnız değildim, su, deniz ürünleriyle uğraşan bir arkadaşım vardı. Onun bilgilerinden oradaki su hayatının, Hocam da söyleyecektir, zarar göreceğini, yaşamın eskisi gibi olmayacağını, olamayacağını rapora bir bölüm halinde yazdı. Ben de kendisinden sesli olarak dinledim. Ben çevreye bakarken o da suya baktı, orada bir denge bozulmuştu. Tekrar söylüyorum, ekosistem içerisinde oluşan denge yüzyıllar, milyonlarca yılın sonucunda oluşan bir dengedir. Bu dengeye bir yerden müdahale ederseniz o denge orada bozulur. O döngü bozulunca beklenmedik şeyler yaşanır. Bilirsiniz işte arkadaşlar, fareleri öldürelim derler veya yılanları öldürelim. Bir böceği öldürürsünüz, onu yiyen kuşlar ölür veya onlar artar, yılanlarla fareler arasında yakın bir ilişki vardır. Yani doğaya müdahale ederken çok çok dikkatli olmamız gerekir kanaatindeyim. HES'leri de buraya koyuyorum. Şimdi sorularınızı yanıtlayamadığım arkadaşlar ve tatmin olmayan arkadaşlardan özür diliyorum, ama öyle görüyorum ki benim yolum buralara düşecek. Onlarla o zaman ayrıntılı bir şekilde tartışırız. Yanlış anlaşılmaktan çok korkuyorum, “Neye karşı olup neye karşı olmadığı anlaşılmalı, ne söylediği de pek anlaşılmalı.” dersiniz üzüntü duyarım.

Av. Cem ALTIPARMAK- Şimdi ikinci panelistimiz İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Temel Bilimler Bölümünden Profesör Doktor Meriç Albay. Meriç Bey'in uzmanlık alanı içerisinde özellikle sulak alanlar, göller ve su ekosistemleri geliyor. Yanlışsam Hocam beni düzeltsin, Türkiye 2. Sulak Alanlar Kongresi 23-24 Haziran 2011 tarihlerinde yapılacak, bunun da Bilim Kurulu üyesi olarak görev alacak diye bir not almışım. Hocam, söz sizde...

Prof. Dr. Meriç ALBAY- Şimdi öncelikle bir şeyi itiraf etmek istiyorum kendi adıma bir şeyleri, aşağı yukarı dört beş yıl önce bu HES'ler gündeme geldiğinde, galiba dört beş yıl oldu, o zaman küçük bir ilgi gösterdik. Hatta ben de Artvinliyim, Şavşat'ta 17, 18 yıl yaşadım, çocukluğum orada geçti. O zamanki belediye başkanını aradım, "Sular satılıyormuş haberiniz var mı?" diye. O zaman bizim festivalimiz vardı, festivale gitmiş, çıkan arkadaşşıma, "Suların satışını mı kutluyorsunuz?" dedim. Daha sonraki zamanlarda işin gerçeği çok fazla katkı sağlayamadım ve cidden vicdanım biraz rahatsızdı. Özgür arkadaşımız gelince de tabii ki elimizden geleni yapmaya çalışırız, bugün de tesadüfen yeğenim evleniyor, ben kurdele kesecektim, özür diliyorum, biraz erken ayrılacağım o yüzden. Dedik kurdeleyi bari burada keselim, sonuna yetişiriz düğünün. Bugün dediğim gibi bir miktar Hocamın da bahsettiği gibi hani rahmetli Mumcu'nun bir sözü vardı, "Bilgi sahibi olmadan insanlar fikir sahibi oluyor.". Özellikle bu tip işlerde belli ki hukuk önde gelecek. Hukuki altyapıyı kurmadığımız zaman biz bilim insanları ağızımızla kuş tutsak çok da iyi kazanımlar sağlayamıyoruz ne yazık ki. O yüzden en azından bu konuda katkı sağlamak isteyen kişilere, özellikle hukukçulara bunun altyapısına belki de ufak tefek katkımız olsun diye bir şeyler söylemek istiyoruz. Bazı resimler galiba görüntü olarak silinmiş, ama umarım hepsi silinmemiştir. Birtakım yerleri biraz hızlı geçeceğim, çünkü zamanımız anladığım kadarıyla biraz dar. Gördüğümüz gibi ülkemizde suya dair bol miktarda tahribat var. İşte sazlıkları keseriz, bilimsel altyapısı yoktur, suların üzerine bentler yaparız, barajlar yaparız, bilimsel altyapısı yoktur. Balıklandırırız, hiçbir şekilde kimseye sorulmadan bu yapılır. Son olarak da bir HES gerçeğiyle karşı karşıya kaldık. Şimdi onun üzerinde durmak istiyorum. Önce genel olarak özellikle durum nedir, sonra dünyada hangi örnekler, biraz önce bir arkadaşımız sordu iyi örneği,

kötü örneği var mı diye, ben de değişik ülkelerden size birtakım örnekler getirmeye çalıştım. Sonra bizde durum nedir, sonuçta bir iki de kendi görüşümü sizinle paylaşmak isterim.

Balık Türleri Yok oluyor

Gördüğünüz gibi birçok büyük nehir barajlar nedeniyle dünyada, yaklaşık yüzde 60'ı zarar görmüş, böyle bir sıkıntı yaşanmış. Biz yalnız sularla ilgili konuşurken galiba bu süreci 20, 30 yıl öncesi ve sonrası diye özellikle gelişmiş ülkelerde biraz durdurmamız gerekiyor. Yani gelişmiş ülkeler aşağı yukarı 1970'lere kadar, bazıları 1960'lara kadar suya dair konularda tahribatları yapmışlar, sulak alanları kurutmuşlar, her türlü eziyeti etmişler, sonra da bunun çok büyük bir sıkıntı yarattığını gördükten sonra inanılmaz cezalar koymuşlar. Halk üzerindeki yıldırma, korkutma, işte buraya hukuki olarak en azından uyma gibi çeşitli süreçleri yaşayarak bu alanları korumaya başlamışlar. Avrupa da buna dahil, gördüğünüz gibi 55 büyük akarsudan 37 tanesi yanılmıyorsa çok büyük zarar görmüş, sadece beş tanesinin zarar görmediği söyleniyor. HES'lere şöyle bir girersek arkadaşlar, katılımcılar, bunlar özellikle neler değişime uğruyor, hangi sıkıntılar yaşanıyor? Bir defa bir yere HES yapıldığı zaman biliyorsunuz özellikle akışta değişimler oluyor. Akış bizim için çok çok önemli, biraz önce o resim silinmeseydi gösterecektim, özellikle bir HES dediğimiz zaman aklımıza ilk gelen balık oluyor. Oysaki balık biraz önce Kadir Hocamızın dediği gibi orman sadece ormandan oluşmuyor, balık da sadece balıkla beraber orada bulunmuyor. Yani balığın orada yaşamasını ağlayan bakteriden başlayarak bir biofilm oluşuyor. Orada işte fitoplanktonlar, zooplanktonlar, işte omurgasızlar, çevrede buraya katkı sağlayan, bu hayvanların çoğalmasını sağlayan etraftaki besin tuzları, vesairenin orada oluşması gerekiyor. Yani bir tek orada balığı ele alırsanız hata edersiniz, yani oradaki tahribat aslında oradaki yaşamın tamamına müdahale demek.

Bozulan Su Kalitesi

Neler oluyor bakalım, bir defa balık göçleri tamamen olmasa da yüzde 70, 80 oranında ne yazık ki zarar görüyor, birçok yer su altında kalıyor ve yine yapılan çalışmalara göre yüzde 20, balık türlerinin yüzde 20'si tamamen ortadan kalkabiliyor. Baraj alanında neler yapıyor, yapılan barajlardan sonra ne oluyor? Özellikle habitat kayıpları oluyor, yani yaşama

ortamı ortadan kalkıyor. Su kalitesi inşaat yapılmadan öncesiyle karşılaştırılmayacak kadar zarar görmeye başlıyor, hem fiziksel, hem kimyasal, hem biyolojik yapısı. Dediğim gibi balık komiteleri ortadan gidiyor. Arazi yapısından, biraz önce Kadir Hocamız bahsetti, çok büyük müdahaleler var, yani hakları olmayacak şekilde müdahale ediyorlar ve burada küçük bir parantez açarak yine buna devam edeceğim, ama neden, yani biraz önce Kadir Hocamın dediği işte bu müdahaleler neden? Küçük bir araştırma yaptık biz bu HES projeleriyle ilgili olarak, hemen hemen hiçbir tanesinin daha önce baraja dair konularda bilgileri yok. Ben o bölgede doğdum, o bölge, özellikle Artvin bölgesi daha üniversite kurulalı beş altı yıl oldu, Çoruh Üniversitesi kuruldu, ya Trabzon'dan gelip çalışma yapanlar olurdu ki kırk yılda bir, abartmıyorum kırk yılda bir ya da Erzurum'dan. Demek istediğim şu, oradaki faunanın ve floranın belki de daha yüzde 80'i, 90'ı dahi oradaki tespitleri bekliyor, daha tespit edilmemiş. Yani gün yüzüne çıkacak belki tonlarla canımız var, endemiklerimiz var. Peki, holding ya da diğerlerinin umurunda mı bu, yani açık yüreklilikle söyleyelim, bunların umurunda mı? Suya dair hangi kültürü geliştirmiş bu arkadaşlarımız da, bu iştirakçilerimiz de oradaki balığı düşünecek, vesaireyi düşünecek? Ben o yüzden arazinin çok kötü bir şekilde kullanımını da, işte oradaki tahribatları da biraz daha önce bu işlerle uğraşmamış kişilerin bu işlere girmesine bağlıyorum. Daha önce girseydi ne olurdu? Sanıyorum birazcık canı yanardı diye düşünüyorum, biraz fazla mı idealist konuştum bilmiyorum, ama herhalde.

Dinyeper, Dinyester

Biraz daha HES'lere devam edersek arkadaşlar, rezervuarlarda özellikle çok büyük bir birikim oluyor. Yani bir kısmı HES, bir kısmı da büyük barajlara giriyor, ama örneğin yine Artvin örneğiyle devam edersek biliyorsunuz televizyon ekranlarında işte dünyanın en büyük gövde yüksekliği üçüncü, bazılarına göre beşinci büyük barajını yapıyoruz diye övünüldü. Yani lütfen sizden yine rica ediyorum, daha çok sosyal bilim çalışıyorsunuz, ama gidin bakın, dünyanın en büyük barajları geri kalmış ülkelerdedir. Zimbabve'dedir, Mısır'dadır, işte Çin şimdi şimdi kalkınıyor, ama Çin'dedir, şuradadır, buradadır. Yani siz büyük ülkelerde, gelişmiş ülkelerde büyük baraj gördünüz mü, bunu övünülecek Allah aşkına neyi var? Yani dediğim gibi "Su akar Türk bakar" sözıyla insanlar biraz daha aptal yerine konuyor

ki bu biraz da beni işin gerçeği tahrik ediyor.

Nehrin aşağı kısımlarında neler oluyor? Aynı şekilde orada da habitat kaybı oluyor, yani hatta buradaki kayıplar ne yazık ki daha fazla. Yani biraz önce söylediğim gibi belki de adını sanını koymadığımız balıklar ortadan kalkabiliyor, su kalitesi burada da bozuluyor, göçler duruyor. Özellikle besin tuzları denizler için çok önemlidir. Yani ırmaklar biliyorsunuz alıcı ortam dediğimiz denizlere giderler, bunlar bütün balıkların besinini oluşturan alfleri, zooplanktonları oluşturan bu besin tuzları, yani daha doğrusu birincil üreticileri biraz daha çoğaltacak besin tuzlarını biz barajda tuttuğumuz için zamanla biz denizlerimizi çöl haline getireceğiz. Böyle bir sıkıntı şu anda ne yazık ki Karadeniz'de bizi bekliyor. Çünkü Karadeniz'i besleyen ana kaynaklar biliyorsunuz derelerdir, böyle büyük büyük akarsular zaten yok Karadeniz'de, ama çok sayıda dere var. Baktığınız zaman işte Tuna var, Dinyeper, Dinyester vesaire... Bizde de beş, altı tane büyük nehrimiz var, kalanları hep küçüktür.

Özellikle derelerin alt kesiminden bahsettik, şurada gördüğünüz gibi bir baraj sistemi yapıldığı zaman özellikle barajlarda çok belirgindir, şu gördüğünüz yerde dört derecelik su olur. Yani barajlarda en soğuk su gölün alt tarafında olur ağır olduğu için, dört derecedeki su en ağır sudur, üstte olması mümkün değil. Siz bu suyu dereye verdiğiniz zaman barajlar yapılmadan önce normalde ortalama 12, 13 derece olan su birdenbire 4 dereceye düşüyor. Orada bulunan alabalık 12, 13 derecede yumurtlarken birdenbire siz 4 derecelik suya bu balığı maruz bırakıyorsunuz ve o balığın artık orada yaşamasına olanak tanımıyorsunuz. Yani sıcaklık sıcaklık diyoruz ya, bu cidden çok çok önemli, suyu bir yerde beklettiğiniz zaman ısınır, gayet normal bir süreç bu güneş ışınlarından dolayı. Alttaki akarsuyun alt kesimlerinde de bir bentten sonra ne yazık ki oradaki yaşayanların bir daha da o bölgede bulunma şansları olmuyor.

ÇED Raporları

Evet, bitki örtüsünü biraz önce Kadir Hocamız bahsetti, etkileyecektir doğal olarak, canlılar etkilenecektir. Dediğim gibi dünyadan birkaç örneği sizinle paylaşmak istiyorum. Ama dediğim gibi bunlar geçmiş yıllarda olmuş. Şu anda bu hatalar artık işlenmiyor. Örneğin bir hidroelektrik santralinde Hoseka diye bir akarsuda kurulan bir hidroelektrik santralde

alabalık türü, denizanası incelenmiş ve bu denizanasının bu çalışma kapsamında üremesi, çoğalması, yaş kompozisyonuna bakılmış ve çalışmanın sonunda görülmüş ki özellikle popülasyonlarda yüzde 50'ye kadar azalmalar var. Akış rejimi değişiyor ve buradaki alabalıklar ne yazık ki daha önceki popülasyonları oluşturamayacak kadar ortadan kalkıyor. Yine Çin'e dönem şimdi, denizlerden göllere, göllerden denizlere göç eden balıklar var. Bunlar üreme, beslenme ya da kış döneminde bazen saklanma amacıyla buralara girerler. Buradaki değişimler gözlenmiş. Örneğin bizde de buraya koymayı unuttum, ama keşke en azından bir iki slayt koysaydım, bizde bu "acipenser" dediğimiz tür büyük mersinbalığı. Yani mersinbalığı Mersin'de olmuyor, bilmeyen olabilir, sosyal bilimcisiniz, özellikle Karadeniz'de çok yaygındır bu mersinbalığı ve havyarı biliyorsunuz çok pahalı. Türkiye'de de, dünyada da koruma altında olan bir türdür. Şu anda bizim Melen Çayına, Sakarya Nehrine, Yeşilirmak'a bu balık giriyor, ama koruma altında da olan bir tür. Dediğim gibi alamazsınız, satamazsınız, balıkçıda, Kumkapı'da balık halinde dahi bulundurulması yasaktır. Ancak biz bunu mesela geçen yıl bile Beşiktaş'ta balık halinde resimlemiştik öğrencilerimizle beraber. Buna bakılıyor arkadaşlar ve görülüyor ki gerçekten birçok balık özellikle barajların geçiş noktalarında yaralanıyorlar ve büyük bir kısmı ne yazık ki ölüyor.

Çalışmalar Yetersiz

Yine başka bir rezervuarda yapılan çalışmadaki sazan balıkları çok dayanıklıdır. Yani kirliliğe dayanıklıdır, sıcaklık değişimlerine dayanıklıdır, uzun süre aç kalabilirler, birçok bakımından dayanıklı, alabalık kadar hassas değildir. Onlarda bile, bu türlerde bile, sazan balıklarında bile Çin'de yüzde 59'lara varan azalmalar tespit edilmiş. Yine Çin'den devam edelim, doğal olarak siz bir yerde bir baraj yaptığınız zaman oradaki akıntı hızı doğal olarak akarsuyun alt kesimlerinde düşüyor. Bu bilimsel bir gerçek, eğer bir balık belli akıntı hızında yumurtluyorsa bu akıntı hızı değiştiği zaman ne yazık ki strese giriyor ve yumurta bırakmıyor. Şu anda Karadeniz'de belki de bizi bekleyen en büyük tehlikelerden bir tanesi bu. Şimdi diyeceksiniz ki sayfalar dolusu ÇED raporları hazırlanıyor, buraya uygun şeyler ve ne yazık ki zaman zaman da üniversitelerden bazı bölümler bunlara imza atıyorlar. Ancak Bergama için de atılmıştı bu imzalar yıllar evvel, altın madenleri için atılmıştı. Ne bileyim, yine yıllar önce Rize'deki Fırtına Vadisi için de

atılmıştı, vesaire. Bu imzalar zaman zaman atılıyor, ama genel olarak ne yazık ki bu imzalar daha 23, 24, 25 yaşındaki çok hakikaten yaşı genç, tecrübesi az, hiçbir şekilde birikimi olmayan, ne olur yanlış anlaşılmasın, meslek gruplarını hiçbir zaman ayırmak doğru değil, gencecik çevre mühendisleri imza atıyor. Arkadaşım, bu her imza atılan konu, alan üniversitelerde bir anabilim dalının dolduramayacağı boşluklar. Yani bir anabilim dalı belki de ona imza atamaz bütün hocalarını toplasanız. Bakıyorsunuz gencecik 23 yaşındaki çocuk orada o vadiye dair, oradaki habitat bozulur mu, bozulmaz mı, değerlendirmeden imza atıyor. Peki, bu çevre mühendisi arkadaşımız ömründe bir kere “salmo salar” bir alabalığın yaşam döngüsünü çalışmış mı? Hangi akıntı hızında bu balık yumurta veriyor, bunu biliyor mu, yani buna dair hangi birikimi var? Gerçekten yok, içtenlikle söylüyorum, yok. Buna açıp bakabilirsiniz. Zaten okuduğunuz zaman raporları bunları görebilirsiniz, ama sık sık şeyleri görüyorum, yani dün gelen arkadaşımızla da paylaştık, çok laf kalabalığı var. İşte sulak alan tabirini sık sık kullanıyorlar, sulak alanla ne alakası var HES'lerin? Sulak alan bambaşka bir şey, yani o raporları okuyan sanıyorum hukukçuları, hâkimleri etkilemeye çalışıyorlar diye ben düşünüyorum. Bir de Danimarka'da 1920'lerde kurulmuş bir HES'e 1990'da acaba o günleri tekrar canlandırabilir miyiz diye “salmo” yani alabalık türü bırakıyorlar; ama görülüyor ki o balıklar ne yazık ki bir daha orada yumurtlamıyor, eski haline orası gelmiyor.

Endemik Türler

Ülkemizdeki duruma kısaca değineceğim, bir defa gördüğümüz kadarıyla, yani bana gelen HES projeleri, okuduğum HES projelerinden gördüğüm kadarıyla ve bilimsel gerçek bakımından kim ne derse desin eğer bu derelerde balıklara ve HES'lere dair bir çalışma yapılacaksa bunun yüzde 99'unu su ürünleri fakültelerinin yapması lazım. Gerçekten söylüyorum, içtenlikle söylüyorum. Yani birçok meslek grubu var, ama suya dair konularda bunlar da yapılmadı, biz biliyoruz. Şu anda hangi balık türü için hangi, bakın bunu lütfen bilin hukukçular olarak, Türkiye'de böyle bir orijinal çalışma yok, gerçekten yok. Yani büyük balık için ne kadar debi can suyu gerekiyor, küçük için ne kadar, dipten beslenen balıklar için, yani bu “barbus”lar, vesaire için ne kadar, böyle bir rakam yok. Atılan rakamlar tamamen yanıltıcı. Böyle bir çalışma yok tümü yurtdışından kes yapıştır.

Bir arkadaşımız, galiba siz söylediniz, işte Ege'de de var, Akdeniz'de de var HES'ler. Aynı proje, yani dışarıdan projeyi hazırlayan firma kes yapıştır, Artvin'in derelerine de aynı kes yapıştır, kes yapıştır, Toroslar'daki derelere de kes yapıştır, kes yapıştır. Yani şeyler değişmiyor, cümleler hep aynı, sadece derelerin adı değişiyor, ama amaç aynı: Para! Böyle bir gerçek var ne yazık ki.

Bir defa ÇED raporları dediğim gibi özellikle altyapısı olmayan ÇED büroları tarafından bir gecede ve masa başında hazırlanıyor ve Türkiye'nin belki de geriye dönüşü olmayan biyolojik zenginliklerinin sonu ne yazık ki getiriliyor. Yani burada bulunan birçok arkadaşımız sanıyorum yurtdışında oraların ulusal parklarına gitmişlerdir, oraları gezmişlerdir. Örneğin şu anda geldi aklıma, Macaristan'la Avusturya arasında Neusiedle diye bir göl var, sığ bir göl. Önce bize gölü gösterdiler, inanın bana iki tane, üç tane kuş görmedik. Sonra bir binaya bizi toplantı odasına götürdüler. Bir harita yapmışlar, bir sürü kuş resmi, kuşun resmine basıyor, cak cak cak ötüyor. Çünkü ortalıkta kuş yok. Benim ülkemde bakın şu anda gidin Manyas Gölü, konu değişecek, ama Manyas Gölü ulusal parktır, 1950'lerde ulusal park olarak ilan edilmiş. Avrupa Konseyi'nden burasının A sınıfı diploması var, bu sene yine uzatıldı, ama konseyi gezdirecek kişilere, balıkçıya diyorlar ki, aman kötü yerlerimize götürmeyin, hep iyi yerlere götürün ve beş yıl daha uzadı. Kim kimi kandırdı, bunu tabii sorgulamamızda fayda var.

Çoruh Vadisi Tehdit Altında

Yine ülkemiz bulunduğu coğrafi konum gereği endemik türleri barındıran bir ülke. Nefis iklimimiz var, belki iklimsel değişim anlamında şanssızlıklarımız konuşulabilir, ama şu anda bulunduğumuz coğrafya bakımından birçok endemik türümüz var ve bunun belki de güzelliklerini yaşamamız gerekir. Ancak biz bu kültürü biraz önce Kadir Hocamızın dediği gibi kültür, sanat, bunlar önemli şeyler de tabana yaymadığımız sürece oradan geri besleme alamıyorsunuz. Yani siz çokça bahsedin şu kadar endemik türümüz var diye, tıpkı biraz önce arkadaşımın söylediği gibi "Su akar Türk bakar" gibi size başka bir şey söyleyecektir, "Kardeşim ben kazanacağım paraya bakarım." diyecektir. Bunlar çok beylik laflar, sokak tabiri, ama ne yazık ki bu ülkede geçiyor. Bu gerçek bizimle beraber yaşıyor. Şu anda örneğin daha bir iki sene oldu, olmadı, işte bu şeyler ortaya çıkınca

sağ olsun Rize'deki Davut diye bir arkadaşımız var, örneğin gitti bu "salmo coruhensis"i o arkadaşımız buldu. Daha önce tespit edilmemiş endemik bir tür, dünyada ilk kez bu tür burada tespit ediliyor. İşte bu çalışmalar yapılmadan biz bu türleri belki de ortadan kaybedecektik ve bu biyolojik zenginliğimizin farkına varamayacaktık.

Bu resimleri iki yıl önce çekmiştik. Burada biz bilim insanlarının da hatası var. Değerli katılımcılar, bu tip şeyler için mutlaka bilimsel altyapıyla karşılarına çıkmak gerekiyor bu insanların. Yani siz ciddi ciddi eğer bu şeylerden rahatsız oluyorsanız elinizde rakamlarla oralara gitmeniz lazım. Ne yazık ki Türkiye'de de derelerde, akarsularda bu tarz çalışmalar gerçekten az ve o çalışmalar olmadığı için de istedikleri gibi laf kalabalığıyla size bunları ne yazık ki satabiliyorlar. Yine de bunu tabii haklı çıkarmaz, şu görüntüyü hiç kimse herhalde haklı olarak gösteremez. Çünkü herhangi bir akarsuya, herhangi bir ekolojik sisteme insan eliyle müdahale edecek-seniz o sistemin önce en azından bir iki yıl kadar çalışılması lazım, anlaşılması lazım, oranın zenginliklerinin, biyolojik, kimyasal bütün karakterinin ortaya konması lazım. Bunlar Çoruh Vadisi'nde yapılanlar... Diyorlar ya "biz tahrip etmiyoruz", o yüzden sizinle paylaşmak istiyorum. Bilmiyorum görüntü görülüyor mu? Biraz önce Kadir Hoca da bahsetti, bakın yol buradan yapılıyor. Bakar mısınız Çoruh Nehri'nin geldiği hale. Peki, buradaki balıkların çoğu görerek avlanan balıklar, görmediği zaman siz balığı yok ediyorsunuz. Yani bazı balıklar var, bıyıklarıyla, vesaireyle algırlarlar, avına yaklaşırlar, ama birçoğu da görerek avlanıyor. Peki, bu balık ne olacak? Hiç önemli değil, ortadan kalkabilir. Diyorlar ki biz çok dikkat ediyoruz. İsterseniz o ÇED raporlarına, onunla ilgili şeylere bakın, inanılmaz, her şey yerli yerinde. Peki, bunlar ne, bunlar bizim orijinal resimlerimiz. Çoruh genelde zaten biraz bulanık akar, ama arkadaşlar, bu onun bin kat daha bulanığı, yani bunu gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. İşte şu yine, yapılırken ortaya atılan pislikler.

Biraz da şu andaki türlere bakarsak bazı türler özellikle o raporlarda, mesela Özgür arkadaşımızın getirdiği Giresun, gerçi şu anda yürütmeyi durdurma deniliyor değil mi, hukuki tabirleri çok bilemem, çok özür diliyorum sizden, ama bu karşımıza tekrar çıkabilir. Bunun açıklıklarını ben rapor olarak da arkadaşlarımıza bunu zaten vereceğim, kısa kısa notlar

aldık biz, örneğin onlardan bahsetmemiş. IUCN⁵ listesinde yok diyor. Peki, “Orada yok, ama hassas bir tür.” diyorlar. Niye olmadığı belirtilmiyor, özellikle oralardan kaçınmışlar, raporlardan biz onları not etmeye çalıştık.

Barbus Türü Balık

Buralarda balıklar göç ediyorlar, içerilere kadar giriyorlar, hiç bilgi yok onunla ilgili olarak. Çünkü bunlar göç eden balıklar, bunun mutlaka ortaya konması lazım ve dediğim gibi buralar üzerine en az iki yıl çalışılması lazım. Burada gördüğümüz gibi bu derede her türlü balık avcılığı yasaktır. Tabelanın yanında avcılık yapan arkadaşlarımız, yine aynı yer. Dediğim gibi bana gelen dosyalardan çıkardığım birkaç örnek var. Mesela “barbus tauricus” ve “salmo rizeensis” [neogobius rizeensis denmiş fakat teyit edemedim] bu özellikle Tokmadin Deresi’nde yaşayan balıklar. Mesela “neogobius” arkadaşlar endemik bir tür, hiçbir şekilde dokunamazsınız. Peki, bu proje nasıl geçti, nasıl o hale geldi ya da izin verildi o dönemde, kuşkusuz dediğim gibi hukukçular bunu bilmeyebilir. En azından oraya imza atan kişilerin bunu bilmeleri gerekmekte, bunların gerçekten korunması gerekiyor. Keyfi değil, zorunlu. Yine “barbus tauricus” IUCN listesinde hassas bir tür, bunun da mutlaka korunması gerekiyor, orada belirtilmemiş. Zekeri HES’ine bakalım, yine burada “barbus” türünden hiç bahsedilmemiş. Bu projenin bir defa durdurulması için tek başına bir neden olabilir bence. Çok çok önemli, çünkü imza atmışız bunlara biz bunları koruyacağız diye. Yine bir rakam var, 240 litre su verilecektir, bu rakamın çok bilimsel olduğunu ben sanmıyorum. Özellikle yaz aylarında biliyorsunuz Karadeniz’de bile olsa debiler müthiş düşüyor ve oradaki debi düştüğü zaman balıklar bırakın balıkçıyı, oradaki kuş, kartal vesaireye bile sürekli olarak yem edersiniz ve o balıklar hiçbir şekilde yukarılara gidemez. Hepsi ni siz yolda eski tabirle telef edersiniz arkadaşlar, dolayısıyla bu rakamı da ben doğru bulmuyorum.

Yine Serpin Deresi’nde beş balık türü arkadaşlar burada endemik olarak verilmiş, endemik de daha doğrusu verilmemiş, biz bunu fark ettik bize gelen projelerden Serpin Deresi’nde. Bunu da yine ileride hani olur da mahkeme devam ederse yine o anlamda bunu da kullanabilirsiniz. Çünkü

5 International Union for Conservation of Nature.

beş tür endemik ve bunu korumamız gerekiyor.

Kişibaşı Su Miktarı

Değerli katılımcılar, özetle Türkiye bu HES konusuna hazırlıksız yakalandı diye düşünüyorum ben. Bir gecede Mecliste karar çıkarıldı yanılmıyorsam, birdenbire bazıları ÇED dışında tutuldu, sonra yüzlerce, binlerce HES projesine izin verildi ve hiç kimse de ne oluyor, ne bitiyor diye anlamadan birdenbire kapılarının önünde iş makinelerini gördüler. Bizlere düşen bilimsel altyapıyı doğru hazırlayarak, hani klasik biz bunu istemiyoruz, istemiyoruz vesaire değil de tam tersine neleri kaybedeceğimizi de ortaya koymalıyız. Başta bu işe emek veren Baromuz sağ olsun bunun içerisinde, bu insanlara katkı sağlayacak ortamı yaratmak. Siz de bizleri zorlayın, daha fazla katkı için biz de elimizden geleni yapalım ve bu alanlarda şu anda çok kıymetli olan suyu hep birlikte koruyalım. Nedeni şu, bitiriyorum zaten, klasik rakam vardır, sabah internete girin görürsünüz, Türkiye'de kişi başına su miktarı 1400–1700 metreküptür ortalama, 1500 diyelim. Bu rakam gerçekten doğru mudur ben de bilmiyorum su çalışan biri olarak, çünkü Küçükçekmece'nin suyu dördüncü sınıf su kalitesindedir, onu bile bu bütçeye koymuşlar. O yüzden ben o kadar su olduğunu bile sanmıyorum. İşte Ergene Havzası şu anda sanayi atıklarıyla Ergene Çayı kirleniyor. O rakam da Ergene'yi kapsıyor, kullanabilir misiniz? Bu gerçeklerimiz var.

Sularımız çok çok önemli, ama etrafta bu suyu paylaşmak isteyen birçok kartel var, birçok grup var, hatta birçok ülke var. Sınıraşan sular buna dâhil, Fırat Dicle buna dâhil, çok dikkatli bir şekilde kendi su yönetimimizi ortaya koyarak geleceğe taşımamız gerekiyor. Çünkü benim doğduğum köyde kapının önünden dereye bir şişeleme fabrikası kurmuşlar. Artvin Şavşat'ta bir arkadaşımız sağ olsun dava açtı, şu anda yürütmesi durduruldu. İşte yine Kadir Hocamın dediği gibi biz size istihdam yaratacağız, 50, 60 kişiyi işe alacağız edebiyatıyla insanları tabii biraz daha böyle nasıl söyleyeyim, yumuşak karnı derler ya, oradan vurmaya çalışıyorlar. Biz bunları çok iyi biliyoruz. Seneler önce bizim fakültemizde bir Çevre Kulübü vardı, ben de hasbelkader onun danışmanlığını yapıyordum. O zaman İznik Gölü'nün kenarına bir fabrika kurulacaktı. İsmi de vereyim, Cargill. Herhalde sakıncası yoktur isim söylememin. Benim doktora tezim İznik Gölü olduğu için gölü birazcık biliyorum. O göle ekolojik olarak çeşitli zararlar

verir diye üniversitede bir toplantı yaptık. İnanın bana binin üzerinde insan geldi. Firmayı da çağırmiştık, aynen şunu söyledi: “Biz oraya istihdam yaratacağız.”. Şu anda gidin bakın istihdam yaratmadı, tam tersine oradan göç yarattı. Çünkü İznikli bilir ki İznikli'nin en kötü ihtimalle bir zeytin bahçesi vardır, salatalık bahçesi vardır... Çalışanlar ya benim gibi Artvin'den gelmiştir ya Rize'den gelmiştir, Kars'tan gelmiştir, Bingöl'den gelmiştir, yani bir taraftan da çarpık kentleşmeye neden olan bir şey. Artvin'de aynı şey, acaba kaç tanesi Artvinli çalıştıracak? Hem çalışsa ne olur doğa gittikten sonra? O yüzden dediğim gibi kaybettiklerimizi biraz daha ön plana koyup onun üzerinde biraz da fikir oluşturmak gerekir diye düşünüyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- Değerli sunumları için çok teşekkür ediyorum Meriç Hocamıza. Soruları yine bütün olarak alalım Hocam. Daha hızlı bir şekilde yol alırız.

Şule YILDIRIM- Biz basın olarak burada birkaç arkadaş olarak bulunuyoruz, dikkatle takip ediyoruz. Çünkü bu projelerle ilgili davaları da gündeme taşımaya çalışıyoruz. Benim teknik bir ayrıntı olarak bu IUCN bilimsel bir kurum mudur, Birleşmiş Milletler'e mi bağlı, nereye bağlıdır, Hocam, buna bir açıklık getirelim. Bir de sizin altına imza attığınız bu baliıklarla ilgili raporlar, bunların uluslararası literatürde bağlayıcılığı Türkiye için nedir? Çünkü bunları isimleriyle, cisimleriyle yazalım ki siz avukatlarımıza söylediniz bunları davalarda kullanın diye. Bunların ne kadar güçlü etki yaratabilme özelliği var davalarda?

Av. Bora SARICA- Ben başka bir endemik türden bahsetmek istiyorum. Karadeniz'de de farklı bir türü var. Bizim orada da Toros köylüsü var, balıklardan bahsediyoruz, doğadan bahsediyoruz, ormanlardan bahsediyoruz, ben sorudan ziyade kendi düşüncemi de bir şekilde fırsat buldukça iletmeye çalışıyorum. Burada bir insan göçünden de bahsetmek zorundayız tam yeri geldiğinde, bu da nasıl oluyor, kamulaştırmalarla oluyor. Bir aile üç çocuğunu üç dönüm tarlasında büyütüp yetiştirebilirken şimdi bu HES sonrasında eline verilen 5 milyarla, 10 milyarla git ne yaparsan yap deniliyor. Bir köylüye 10 milyar parayı verirken, o para bittiğinde büyük şehirlere göç ve suç oranı artışı olarak geri döner. Bunu bu noktada çok üzerine basarak vurgulamamız gerekiyor. Bununla birlikte ben konuşmalardan hep şunu anlıyorum, iyi HES vardır, yapılabilir, ben bu fikirde değilim. Bana

göre su özel mülkiyete konu edilemeyecek mallardandır. Kesinlikle ve kesinlikle devletin hüküm ve tasarrufu altında olmak zorundadır. Hiçbir şekilde özel sermayenin kârı için kapitalizme arz edilemez, bunu da naçizane fikrim olarak size iletmek istiyorum.

Av. Tuncay KOÇ- Antalya Barosu'ndan, aynı zamanda Çevre ve İmar Kurulu başkanım. İki sorum olacak, aslında bir sorum olacaktı, ama birini Meriç Bey yanıtladı. Hani ÇED'ler çok kötü, biliyorsunuz Kadir Bey de formatlar tamam, dosya tamam diye biz de bu ÇED'lerin hep masa başında verildiğini, alan çalışması yapılmadığını düşünüyorduk. Meriç Bey'in belgesinde de o da aynı fikirde, hepimiz aynı fikirdeyiz herhalde o konuda. İki binden fazla ruhsat var, ama hiç kimse iki binden fazla dereye gidip de bilimsel çalışma yapan kimse görülmemiştir. HES'e giren, yani borulara alınan su nehir tipi santrallerde bu yüzde 10'u can suyu olarak veriliyor, 90'ı borulara alınıp işte iki kilometre ya da dört kilometre projenin büyüklüğüne göre borulardan geri veriliyor. Bu giren suyla çıkan suyun kalite farkı var mı derenin yaşamı için? Bir de şimdi 30 yıl önce o masalarda o pet şişeler yoktu, yaklaşık 35 yıl önce, çeşmelerden sürahiye doldurup içiyorduk. Şimdi bu HES'lerin de elektrik enerjisi üretmek için şu anda ne kadar rantabl olduğunu ben bilmiyorum açıkçası, bir aklımızda şüphe de su ileride çok değerlendirilecek, 30 yıl sonra belki petrol kadar önemli olabilir, 30 yıl önce bu şişeden içmediğimize göre. Bu suyun şu anda kullanım hakkını devrediyoruz, bu bir madde değişikliğiyle o suyu başka amaçlar için de şirketler kullanabilir, sizde de öyle bir kanı var mı? Yani şu anda belki elektrik adı altında su özelleştiriliyor, ama ileride ne olacağı belirsiz. Çünkü bu suyun 49 yıllığına kullanım hakkını devrediyoruz, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Engin ŞENOĞLU- Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nı temsilen katılıyorum. Zannediyorum doğa korumacı olarak da yalnızım, başkası yoksa. Şunu merak ediyorum her iki hocamızdan da, şimdi bizim ülkemizde çevreyle ilgili yasal düzenlemeler yapılırken gerek bakanlıklardaki hazırlık aşamasında, gerekse Meclis'te komisyon aşamasında üniversitelerimizden ve meslek odalarımızdan herhangi bir görüş alışverişinde bulunuluyor mu? Bir de Sayın Hocama İstanbul'da üçüncü köprü yapıldığı, ki yapılacak öyle görünüyor, bütün kararlar çok süratle geçiyor, takdirde İstanbul'da kaybedilecek orman alanı miktarı nedir?

Kerem KAYHAN- Kerem Kayhan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora öğrencisiyim. HES'ler, daha doğrusu hidrolik enerji hala yenilenebilir enerji olarak uluslararası literatürde kullanılıyor, bu konuda sizin görüşleriniz neler? Bilhassa bizim ülkemizde bu şekilde pazarlanıyor HES'ler. Benim bildiğim kadarıyla büyük barajlar artık Avrupa Birliği'nde zannedersenem 50 megavat mı, siz daha iyi bilirsiniz bunları, artık yenilenebilir enerji statüsünden çıkarılmış durumda. Yani bu konudaki görüşlerinizi öğrenmek istiyorum, sizce HES'ler ne kadar yenilenebilir enerji ve bunun artık bu statüden çıkarılması gerekiyor mu?

Av. Cem ALTIPARMAK- Başka soru yoksa Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Meriç ALBAY- Öncelikle IUCN'den başlayayım isterseniz. Kabaca söyleyeyim, dünyadaki canlı varlıklarını koruma örgütü ve bunun bağlayıcılığı var mı? Bağlayıcılığı var, Türkiye de bunun üyesi ve hassas türler, işte ortadan kalkan türler, kalkması muhtemel türler, azami dikkat gösterilecek türler, bir sürü sınıflandırma yapmışlar canlıların üzerinde. Bizde de Karadeniz'de işte bu HES'lerin yapılacağı alanlarda bazıları ne yazık ki bu kapsamda bu tür canlıları bulunduruyor. Yani biz eğer bunları yaparsak bu türler de ortadan kalkacak, böyle bir zorunluluğumuz var. Eğer imza atıldıysa bunu yapmak durumundayız. Dolayısıyla özellikle söylüyorum, yani bu türlerin üzerinden de gidilip buradaki projeler iptal yoluna gidilebilir.

Göç sonrası sizin yorumunuz vardı, çok katılıyorum, fakat ben iyi HES, kötü HES demedim, öyle bir şey söylemedim, yanlış anlaşıldı mı bilmiyorum, ama en iyi rakamlar arkadaşlar bilmiyorum hesap kitap doğru mu, ama tümüne, şu anda kapasitelerin tamamına izin verilse yüzde 5 rakamı söyleniyor. Yani Türkiye'nin toplam ihtiyacının yüzde 5'i karşılanacakmış. Yani yüzde 1'i bile olsa Türkiye faunası, florası, bırakın Türkiye'yi arkadaşlar, yani öğrencilerime de derste söylerken, anlatırken şey derim, kuşlar bizim değildir, bugün Konya'dadır, yarın Kenya'dadır, yani o kuşlara bizim sahip çıkmamız lazım. Yani kaybettiğimiz bir "acipenser", bir mersinbalığını eğer kaybedeceksek kendimiz için değil dünya için kaybediyoruz. O yüzden de iyi HES, kötü HES ayırımına ben de girmiyorum, sizinle beraberiz, yani o konuda bir sorun yok. Çünkü bunlar göç eden balıklar, sizin Sakarya Nehri'ne giren mersinbalığı belki de üç gün, beş gün, 10-15 gün

sonra Tuna Nehri'ne girecektir. Yani onu yok etme şansınız ya da lüksünüz yok. Bu dünya mirasıdır, bunların kalması gerekiyor.

İnsanlara para verilmesi konusuna gelince, bunlar yaşandı, tekrar diyorum, arkadaşlar, bu film hep dönüyor. Bizim fakültemizin Sapanca'da bir yeri var, 1980'li yıllardan beri oraya gider geliriz. Sapanca'nın etrafındaki alan, gölün kenarındaki alan İstanbul'un "zenginlerine" satıldı. Ne güzel, o günün parasıyla kendi aralarında beş liraya sattıklarını İstanbullulardan 15 liraya aldılar. Şu anda abartmıyorum evlerini satanların yüzde 80'i, 90'ı orada bekçi. Yani yarın anlı şanlı işte bizim Artvinli, Rizeli, Giresunlu eğer oraya sattıysa arazisini, kamulaştırma bedeli olarak onu kabul ettiyse İstanbul'a geldikten sonra üç yıl sonra geri dönmeyeceğinin garantisi yok. İstanbul doldu, bu başka bir toplumsal konu, oralara girmeyelim, ama o dediğimize çok katılıyorum. Yani çok büyük bir sıkıntı, umarım o tuzağa kimse düşmez.

HES'lere giren su, çıkan su kalite farkı eder mi? Eder, ne yazık ki eder. Yani bir defa o suyu dört beş kilometre kapalı borulara alıyorsunuz, güneş görmüyor, hiçbir şekilde mikroorganizmaların çalışmasına izin vermiyor. Hiçbir şekilde demeyelim de en azından minimize ediyorsunuz. Tek bunu yapacak şey şudur, eğer debi yüksekse belki oradaki zarar az olur, su kalitesindeki düşme az olur, ama dediğim gibi sıkıntı mutlaka olacak.

İşte cansuyu, konuşmamda bahsettim, tekrardan bahsediyorum, cansuyu tamamen teorik bir rakamdır. Şu anda biz Manyas Gölü'nde çalışıyoruz, orada bilimsel bir şeyi ortaya koymaya çalışacağız. Yani gerçekten can suyu, orada Manyas Barajı yaptılar biliyorsunuz. Baraj, ama biraz daha farklı bir yapısı var onun. Ancak bilimsel bir rakam yok, tamamen teorik rakamlarla alabalığa da aynı suyu veriyorlar, sazana da aynı suyu veriyorlar, mersinbalığına da aynı suyu veriyorlar, böyle bir şey olabilir mi? Yani her balığın tekrar ediyorum, istekleri farklı, çok çok farklı. Yani bitkilerde öyle değil midir, bu hayvanlarda da, balıklarda da öyle.

Görüş soruluyor mu üniversitelere, meslek odalarına; bunun ben bir sistematik halinde yapıldığını sanmıyorum. Çünkü birebir meslek odasına üyeliğim olduğu için, yönetim kurulunda olduğum için biliyorum, birçok tebliği biz o ilgili bakanlığın web sayfalarında görüyoruz. Tesadüfen görüyoruz, müdahil olmaya çalışıyoruz. Yani burada da birçok arkadaş-

mız, barodan, odadan insanlar vardır, onlar da aynı sıkıntıyı yaşıyorlar. Üniversite de öyle, bazen gelir, ama çoğu zaman gelmez. Sonradan ne yazık ki biz bunları duyarız, o en büyük sıkıntı gerçekten.

HES'ler yenilenebilir enerji mi? Yani bu bir satış olayı, kısmen yenilenebilir, doğrudur, evet, suyu buradan bırakıyorsunuz, aşağıdan, ama yaptığı tahribatı, ekolojik tahribatı göz önüne alırsanız belki buna yeni bir isim koymak lazım. Yani yarı yenilenebilir denebilir. Bilemiyorum, gerçekten adını çok dikkatlice koymak lazım. Çünkü giriş suyu 12 derece, çıkış suyu 4 derece. Tekrar ediyorum, her canlının yaşama, orada üreme, beslenme aralıkları vardır, her balık ona dayanamaz, her canlı ona dayanamaz. Yok ettiğiniz şey peki, size yenilenebilir olduğunu gösterir mi, göstermez. Ama işte buna sazan dayanır da alabalık dayanamaz, örneğin. O yüzden o yenilenebilir kavramını belki de yeniden düşünmek lazım. Çünkü dediğim gibi bir miktar doğaya zararı var, tamamıyla yenilenebilir olduğunu ben düşünmüyorum. Bilmiyorum atladığım soru oldu mu, eğer öyle bir şey varsa özür diliyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- Kadir Hocamın bir eki olacak galiba bir soruya.

Prof. Dr. Kadir ERDİN- Şimdi iyi oldu, dinleyicilerden biri beni uyardı. Gerçekten benim bir yanıt vermem gerekirken onu çok kısa geçmişim. Üniversitelere soruluyor mu, bana gelen soru, ama ben ondan yararlanarak yanıt vereceğim, üniversiteye sorulmuyor. Yani hukuk fakültesi için de şunu sorabiliriz, yasalar yapılırken size taslaklar geliyor mu? Artık bilim kendi başına, siyasi iktidarlar kendi başına. Yani iletişim o kadar güçlü oldu ki herkes her şeyi biliyor, herkes her şeyi beklentileri doğrultusunda hayata geçiriyor. Şimdi tam da bu soruyla ilgili değerli meslektaşım da bana katılacaktır, bana köklü çözüm nedir diye daha önce soruldu, ben bir yeri atladım. Atladım, çünkü bu öneri benim için çok önemli, sanıyorum Hocam da katılacaktır. Havza yönetimi diye bir şey var arkadaşlar, havza bir bütündür, balığıyla, kurduyla, kuşuyla, florasıyla, faunasıyla havzanın yönetimi de bana göre siyasi iktidarın değil, orada yaşayanların kararıyla şekillenmelidir ve yönetilmelidir. Sanıyorum bu sizin bütün sorularınıza bir çatı yanıtı oldu, onun için ben diyorum ki Türkiye'de havzalar ölüyor, öldürülüyor. ÇED'lerle, HES'lerle bir şekilde öldürülüyor. Bunun önüne geç-

menin tek yolu havzada yaşayan, vadide yaşayan, öyle diyelim, daha rahat anlarsınız, insanlarla bir arada olup o havzaların, vadilerin kendi kuşaklarının geleceği olduğunu ve o havzalarla, vadilerle karar alınırken karar alma sürecinde kendilerinin olmalarını talep etmeleri ve siyasi iktidarlara da bunu işlememiz lazım.

Şimdi geriye dönüyorum önceki soruyla ilgili, dün öğrendiniz ki yeni bir yasa çıktı, Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu değil mi? İlan edildi, çıktı, komisyonda kabul edildi demek izin verirsiniz artık parlamentodan geçecek demektir. Bugün için söylediğimiz doğrudur herhalde. Yani yasalaşacak diyeyim o zaman, bir yasa var. Şimdi değerli arkadaşlarım, bakınız, bu yasa bu dediğim anlamda şeyleri içeriyor. Okurken lütfen bu sözüme takılarak bir düşünün, ama katılımı sağladığından hareketle her şeyi vali muavinine bağlamış. Yani siyasi iktidar yine karar verici sistemin tepesinde. Benim kastettiğim o değil, yerel halkın katılımıyla, her alanda çalışan bilimsel uzmanların bir arada olduğu bir yapı düşünölmeli. Bakın arkadaşlar, ben şimdi su konusunda bilgi sahibi olduğumu sanıyordum, Hocam konuştuğca bir sürü şey not almak durumunda kaldım. Yani kenara koymam gerekir ki doğru laf edeyim sorulduğu zaman. Suyla ilgili ilginç şeyler, balık, suyun derinlerindeki sıcaklık ve balığın oraya uyum sağlayamaması, tam bir bilimsel veri. Bunlardan yoksun bir havlucunun veya ben pantoloncu olarak biliyorum, HES yapması beni şaşırtıyor. Ama projesi var, ama ÇED raporu var, geçiniz, bunlar bir şey ifade etmiyor. Şimdi o zaman çok kötü bir şekilde diyeceksiniz ki Hocam, az önce dediniz, HES olabilir, olmayabilir. Bakın, ben o vadide yaşayanlar oturup karar verirlerse, sizin sorunuza da yanıt oluşturur. Göçleri de kapsıyor. Ben başım önde her şeyi onlarla beraber yürütmeye hazırım, hiçbir itirazım olmaz. Ancak birileri gelip de bir dakika bir dakika, çekilin bakalım kenara, bu vadide 28 tane HES oluşturacağız, bakın başınızın çaresine, doğa da bizden sorulur, su da bizden sorular diyorsa ona baştan da karşıyım ve onun için de her türlü tepkiyi koymaya hazırım.

(ara verildi)

Av. Cem ALTIPARMAK- Şimdi birinci olarak Sayın Avukat Bedrettin Kalın'dan özellikle de Artvin'deki HES davaları ve HES süreçleriyle ilgili bilgilendirme sunumu alacağız. Bedrettin Bey, söz sizde buyurun.

Av. Bedrettin KALIN- Artvin'de yaşanan süreçlere ilişkin size bir şeyler anlatmak istiyorum. Esasen Artvin'de yaşanan süreçler zaten Karadeniz'in tümünde ve daha da ötesi giderek Türkiye'de yaşanan süreçlerle de örtüşüyor. O nedenle zannediyorum ki Artvin'i anlatınca Türkiye genelini de anlatmış olacağız.

Dere Tipi HES'ler

Şimdi biz tabii biraz önce gösterdiler, Artvin'le ilgili ana barajların fotoğraflarını da gördünüz. Esasen Çoruh Vadisi, Çoruh Nehri üzerinde Artvin sınırları içinde yedi tane olmak üzere yedi tane ana baraj yapılıyor zaten. Bu barajlar birbirlerini takip eden barajlar ve üç tanesi tamamlanmış, kalanlar yapılıyor. Esasen bunların yapılması nedeniyle Çoruh Vadisi bir bütün olarak zaten yok ediliyor. Çoruh Vadisi, Artvin esasen vadi tabanında yerleşmiş bir yerleşke ve şehir, zaten suya bağlı yaşamlar bizim yaşamlarımız ve Çoruh Vadisi de bu yaşamın kaynağı olmuş yıllarca. Ama ana barajlar nedeniyle biz zaten vadinin tümünü kaybetmiştik. Bir biçimle buna da inandırılmıştık. Yani Çoruh Nehri'nin enerjiye dönüşmesi gerektiğine, işte yenilenebilir enerji kaynağı olduğuna ve Çoruh Nehri'nin hem çok güçlü akan bir nehir olması sebebiyle hem de debisinin yüksek olması sebebiyle önemli bir enerji kaynağı olduğuna, işte suyun deniliyor ya su boşa akmayacağı için bunu da yapmamız gerektiğine inandırılmıştık. Ülkenin buna ihtiyacı olduğu, bu enerjiye ihtiyacı olduğu söyleniyordu ve biz buna inandırılmıştık. Yani bilimsel bir deyim var, inandırılmış çaresizlik deniliyor, biz bu çaresizlik içinde esasen Çoruh Vadisi'nde ana projeleri kabullenmiştik. Yani esasen bunlara bir itirazımız da olmadı doğrusunu söylemek gerekirse. Özellikle bu dere tip HES'lerin başlamasından sonra ana barajlar konusunda da sıkıntılar olduğunu, daha doğrusu bu projelerin bataklık projeler olduğunu, ülkeyi borca batırma projeleri olduğu, enerjiyle uzaktan yakından alakası olmayan projeler olduğunu, esasen ülkeyi enerjiden uzaklaştırma projeleri olduğunu, ülkeyi gerçekten yabancılara borçlandırma projeleri olduğunu öğrendik çok acı biçimde. Bugün geriye döndüğümüzde yapılmış olanların tümünün yanlış projeler olduğunu biliyoruz, ama hiç olmazsa yapılmamış olanlara da engel olmak gerektiğini düşünüyoruz. Ama bu büyük projeler gerçekten devletin ana projeleri olarak halen lanse ediliyor ve dolayısıyla da engellemek de gerçekten güç görü-

nüyor. Fakat onlarca köyümüzü ve ana yaşam alanlarımızı ve bir ilçemizi, Yusufeli İlçesi'nin sular altında kalacağı için kaybetmek durumuyla hala karşı karşıyayız.

Rüzgar Potansiyeli Yüksek

Bütün bunlar yetmezmiş gibi işte biz o zamanlar 2007 yıllarında Artvin'de bir Cerattepe Maden İşletmesiyle uğraşmaktaydık. Yaklaşık 10 yıldır sürdürdüğümüz bir mücadeleydi, 2007'nin sonunda bu davayı kazandık ve Türkiye'de zannediyorum ki Bergamalı arkadaşlar da var herhalde, ama Türkiye'de ilk kez bir yabancı maden şirketine karşı mücadeleyi kazanıp o şirketi ilinden kovmuş bir kent Artvin kenti. Biz 2007'nin sonlarına doğru bu sevinci bile yaşayamadan birdenbire bir HES dedikoduları dolaşmaya başladı Artvin'de. İşte dere tipi HES'ler yapılacakmış, derelerden enerji üretilcekmiş diye bir hikâye anlatılıyor. Bazı yerlerde köylülerden işte şantiyeler kurulduğunu duyuyoruz o sıralar. Fakat enteresan, tam da bilmiyoruz. Yani ben mesela bir hukukçu olarak maden işiyle ilgilenmişim, ama HES'ler konusu hiç bilmediğim bir meseleydi. İşte yıllardır süren bir Fırtına Deresi mücadelesini duyurmuşuz, o da zaten iptal edilmiş olduğu için o aşamada problem yok biliyoruz biz. Ana barajlar da zaten ülkenin de enerjiye ihtiyacı olduğu için yapılması gerekiyor, dolayısıyla o problemden uzak kalmışız hep. Neticede yavaş yavaş problemin ne olduğunu öğrenmeye başladık. Yani köylülerimiz, yörede yaşayan insanlar bir sabah kalkıyorlar, bakıyorlar ki işte dozerlerle, iş makineleriyle, çok ağır makinelerle birileri geliyor köyleri geziyorlar, ölçüyorlar, vesaire, ama köylülerin haberi yok. Yani olan bitenden köylülerin hiç haberi yok, sadece inşaat şirketleri geliyor, şantiyeler kuruluyor, vesaire, böyle bir şey. Araziler ölçülüyor, fizibilite raporları çıkarılmaya çalışılıyor, ama kimse köylüyü asla muhatap kabul etmiyor. O aşamada bile bunlar devletin projeleri olarak lanse ediliyor ve anlatılıyor. Yani bu yine her zamanki söylemler, işte ülkenin enerjiye ihtiyacı var ya bunlar da yapılmak zorunda, bu da devlet projeleri. İşte yavaş yavaş problem önümüze geldikten sonra araştırmaya başladık ve öğrenmeye başladık, bilim adamlarıyla görüştük. Projelerin bir kere devlet projeleri olmadığını, yani özel şahıslar, şirketler tarafından yapılan projeler olduğunu öğrendik. Çünkü Çoruh Vadisi'ndeki ana projeler esasen devletin projeleriydi, yani birilerini yaptırılıyor tabii ki, ama devletin ana barajları bunlar ve

devletin şu anda Çoruh Vadisi projeleri en önemli yatırımları gerçekten de.

Giderek bunları öğrenmeye başladık, bize söylenen olası gelmemeye başladı. Çünkü Artvin'de yaklaşık 174 tane dere tipi hidroelektrik santral projelendirildiğini öğrendik, Karadeniz'de 600'e ulaştı bu sayı. Şu anda bütün Türkiye'de 2 binleri geçmiş durumda. Fakat baktık ki bütün bunlardan elde edilen enerji işte biraz önce de ifade edildi, yüzde 5'leri geçmiyor. Yani sayı da giderek artıyor, ama ilk söylendiğinde binde 47'ler civarındaydı, sonra binde 9 denildi, sonra yüzde 1'lere döndü, şimdi yüzde 5 civarlarında, tümünün yapılması halinde yüzde 5'ler civarında, halen ihtiyaç olan enerjinin yüzde 5'ini karşıladığı ifade ediliyor şu sıralar. Ancak başka şeyler öğrendik. Örneğin sadece elektrik nakil hatlarındaki enerji kaybının yüzde 24'ler civarında olduğunu ve bunun resmi açıklama olduğunu öğrendik. Peki, neden acaba güneş ve rüzgâr enerjisi lisansları açılmıyor diye düşünmeye başladık. Avrupa'daki rüzgâr potansiyeli en yüksek ikinci ülke Türkiye, ama rüzgâr enerjisinde neden en sonda bizdik ve lisanslar açılmıyordu? İşadamları basına açıklamalar yapıyordu, lisansları açmıyorlar, biz yapacağız bu rüzgâr enerjisini diye, Galatasaray'ın Başkanı o zaman açıklama yapıyordu, fakat lisanslar açılmıyordu. Ancak dereler, bütün aklınıza gelen her dere, Türkiye'deki aklınıza gelen irili ufaklı ne kadar dere varsa hepsinin üzerinde santraller projelendiriliyordu. Baktık bu başka bir şey, yani bunun enerjiyle alakası olmadığını düşünmeye başladık ve nitekim giderek şuna ikna olduk ki bunun enerjiyle uzaktan yakından alakası yoktur. Bu derelere sahip olma mücadelesinin ve amacının bir sonucudur.

Gerçekten sulara sahip olma mücadelesinin, sulara efendi atanma mücadelesinin ve isteğinin bir sonucudur, buna emin olduk. Çünkü su kaynakları giderek yok oluyordu, azalıyordu, özellikle Karadeniz suları dünyanın en temiz kalmış sularının bulunduğu bölgeydi ve bu sulara sahip olan işte bunu ileride farklı şekillerde de işletebilecekti. Enteresan bir şey daha öğrendik, 49 yıllığına. Biz bu lafı, 49 yıllığı çok telaffuz ediyoruz, ama doğru olanı söyleyeyim size, 49 değil 98 yıldır arkadaşlar, bunu bir kez daha sizin de takdirinize, bilginize de sunmuş olayım. Çünkü su kullanma sözleşmeleri bir kez daha aynı şirketle yapılır ibaresini taşıyor, yani aynı süreyle bir kez daha yenilenir aynı şirketle diye ibare var sözleşmelerde. Dolayısıyla 49+49, 98 yıl eder. Bir su kaynağını şu anda burada bulunan hiç kimse bir daha bizim olduğunu

göremeyecek demektir. 98 yıl hiç kimse yaşayamayacağına göre demek ki bir daha biz bu suları hiçbir zaman göremeyeceğiz.

Gerçekten yaşanan süreçler çok acı şekilde yaşandı oralarda. Biraz sonra bazı fotoğrafları göstermek istiyorum, oradan belki daha rahat anlayabileceğiz. Çünkü anlattılar da, belki bu fotoğrafların birçoğunu görmüşsünüzdür. Yaşanan şeyler gerçekten çok insanın içlerini acıtır nitelikte şeylerdir. Birkaç tane çok dramatik fotoğraf var. Yaşanan süreci anlamak açısından fotoğraflara bakmak yetecek. Şimdi bakın, burası Borçka'da bir yerdir, bir vadidir. HES'lere giden yol yapımları nedeniyle bütün hafriyatın döküldüğünü ve vadinin ne şekilde parçalandığını gösteren fotoğraflar bunlar. Doğrudan yol yapımı, HES yapımı veya tünellerden çıkan hafriyatların tümü dere yataklarına bırakılmaktadır. Biz bunları bilim adamlarıyla birlikte gidip tespit ettikten sonra diyoruz ki ilgililere, ilin yöneticilerine, valisine diyoruz ki "Bakın, dereler dolduruluyor.". Diyorlar ki, "dolduramazlar, böyle bir hakları yok.". Diyoruz ki, "dolduruyorlar, bu kadar açık bir şey, yani dolduruyorlar bunu.". Efendim yasaktır diyorlar, ama bütün vadiler böyleydi arkadaşlar. Hidroelektrik santral yapılan bütün vadilerde hafriyatların tümü dere yataklarına boşaltıldı. ÇED raporlarında bunların tümünün ayrı depolama alanları var, yerleri var, metreleri var, şuraya şu kadar, buraya bu kadar depolanacak diye hepsinin ÇED raporlarında yeri var, hiçbir zaman bu ÇED raporlarına uyulmadan doğrudan dere yataklarına boşaltılmıştır. Bakın, bir coğrafya bu şekilde parçalanabiliyor. Ekosistem esasen bir bütün, bunu parçaladığınız zaman bu ekosistem artık bir daha aynı şekilde çalışamaz. Burada yaşayan flora, fauna, hayvanlar var, bitkiler var, bunların birbirini taşıması, birbirini etkilemesi gerekiyor sürekli olarak ve bu şekliyle parçalanan coğrafyalar bir daha hiçbir zaman iflah olmazlar. Bakın, bir dere yatağına doğru hafriyatın yol yapım çalışmaları nedeniyle ne şekilde bırakıldığını görüyorsunuz. En küçük suya varana kadar toplanıyor, şu gördüğünüz setlerin arkasında biriktiriliyor. Beş altı yerde birikenler toplanıp bir yere biriktiriliyor, ondan sonra böyle yüksek yerlerden düşürülerek enerji elde edileceği söyleniyor.

Dere Yatağının Sonu

Bu gördüğünüz alanın tümü orman alanıydı arkadaşlar ve burası ağaçlandırılmış bir alandı. Devletin milyonlarca lira vererek, milyarlarca lira

vererek ağaçlandırdığı 30 hektara yakın bir alandı burası. Bu yaklaşım yollarıyla, gördüğünüz o kenarlardaki yaklaşım yollarıyla bütün arazi yok edilmiştir. Bunları sadece bir yerde olan bir şey gibi sakın düşünmeyin. Yani bütün Karadeniz'in vadileri bu şekildedir. Bakın, en dramatik fotoğraflardan birisi budur. Şimdi hep ÇED raporlarından bahsediliyor. Her ÇED raporu şöyledir arkadaşlar: Su belirli bir kottan alınır, dere yatağından alınır, götürülür. Beş kilometre, yaklaşık beş kilometre ya tünelle ya kanalla bir yere taşınır. Belirli bir yükselti elde edildikten sonra o yükseltiden aşağıya düşürülür. Dolayısıyla da o düşmeden kaynaklanan enerji elde edilir. Zaten temiz enerji denilmesinin sebebi de odur, yani öyle değil de öyle diyenler öyle ifade ediyorlar. Diyorlar ki, “efendim bu beş kilometre dere yatağından ayrılan sudur, daha sonra tekrar zaten dere yatağına bırakıyoruz.” söylenen budur. Bakın bütün ÇED raporları da sadece bir tane hidroelektrik santralının ÇED raporudur. Bu fotoğrafta, bir önceki fotoğraftaki gelen su bu santralde elektriğe çevriliyor ve bu santralin ÇED raporu ayrıdır. Burada dere yatağına tekrar aynı suyu bırakıyoruz deniliyor. Peki, bakın arkadaşlar, su şuradan bırakılıyor dere yatağına, şu gördüğünüz köprünün altında. Gördüğünüz tünel ağzı da bir sonraki hidroelektrik santralin tünelidir arkadaşlar. Yani aradaki mesafe 20 metre kadardır, 50 metre kadardır o aradaki mesafe ve Murgul Kabaca Deresi'nde altı tane hidroelektrik santral bu şekliyle devam ediyor ve tümü böyle, sakın yalnızca Kabaca Vadisi böyledir zannetmeyin. İkizdere'de 22 tane hidroelektrik santral var, 50 kilometreden fazladır İkizdere Vadisi ve 22 tane hidroelektrik santralin tümü bu şekliyle peş peşe dizilmiştir arkadaşlar. O su dağların en tepesinden, karlı tepelerden doğduğu yerden sonra bir daha ancak denizle kavuştuğu noktada gün yüzüne çıkıyor.

Eşsiz Orman Türü

Onun için bütün ÇED raporları aldatmacadır, çünkü bütün ÇED raporları sadece bir tane hidroelektrik santralin ÇED raporudur. Zaten o da doğru değildir. Çünkü bütün ÇED raporları açıklandığı ve artık kanıtlandığı üzere kopyala yapıştırma yöntemiyle, bilgisayar ortamında, Ankara'da ve vadiyi ve alanları hiç görmeksizin yapılan raporlardır. Hatta bazen öyle karışıklıklar olur ki yarın Yakup da anlatacak kısmen, öyle karışıklıklar olur ki dere isimleri karıştırılır, yer isimleri karıştırılır, başka derenin ismi orada geçer, çünkü unutulmuştur ve bu şekliyle yapılmaktadır hidroelektrik

santraller. Bizim isyanımız budur. Bir bütün olarak vadi yok edilmektedir esasen. Bakın, az önceki alan, size 30 hektara yakın bir alan dedim, görüyorsunuz tümü ağaçlandırılmış alandır bunun arkadaşlar. Bakın, dere yatakları bunlar, şurada hafriyatlar öylesine fütursuzca bırakılmıştır ki... Bir şey daha ifade edeyim, biz Oğuz Kurdoğlu Hocayla birlikte 14 saat gezdik bu vadiyi. Sonra yetkililer buraya gittiler. Hiçbir zaman denetim olmamıştır, hiçbir zaman çevre il müdürlükleri, valilikler, özel idareler, yani bunlara izin vermekle yükümlü olan hiç kimse gelip de bizden önce bakmamıştır, bakmışsa da görmemiştir, görmüşse de kimseye söylememiştir.

Şurada ana kaya ortaya çıkmıştır, buraya artık bundan sonra mitrallyözle delseniz bile ağaç dikemezsiniz. Hani diyorlar ya tekrar ağaçlandıracağız, yeniden dikilen ağaç orman olur mu arkadaşlar? O gördüğünüz ağaçların tümü 200 yıllık, 300 yıllık ağaçlardır. Kafkas ekosisteminin bir devamı olan Artvin'deki bu ormanlık alanlar Türkiye'de ve dünyada ender kalmış ormanlık alanlardır, ladin ormanlarıdır ve eşi benzeri yoktur ve yeniden buraya ağaç dikerek ağaçlandıracaklarını söylüyorlar. Bakın, en dramatik fotoğrafların ikincisi de budur. Şimdi hep ÇED raporlarının tümünde balık geçitlerinden bahsedilir arkadaşlar. Balıklar öldürülmemek için o kadar insanüstü çabalar harcanır, ki o raporları okusanız böyle gözleriniz yaşarır gerçekten. Fakat şu dere yatağında balığın nereden geçeceğini gösterebilir misiniz arkadaşlar, var mı burada balık geçidi diye bir şey? Bakın, dere yatakları bu hale getiriliyor. O deminki santrale giden su kaynaklarından birisidir bu gördüğünüz dere ve bu dere sadece burada değil, beş altı yerde bu şekliyle kapatılmıştır. Sular bu molozların altından sızar, biraz ileride, 10 metre, 15 metre, 50 metre ileride çıkar, bir süre sonra 100 metre aşağıda tekrar kapatılmıştır bu şekilde, bu böyle gider. Yani böyle yapıyorlar, dereler bu hale getiriliyor. En güzeli fotoğraflardan görmektir esasen, bakın, her hidroelektrik santralin yanında bir tane de böyle şantiye beton, vesaire kırma ünitesi olur ve bunlar bütün kimyasal atıklarını böyle dere yataklarına bırakırlar. Burada canlı yaşam kalmamıştır.

Yürütmeyi Durdurma Kararları

Bu gördüğünüz Erenler HES isminde basına da çok yansıyan bir santraldir ve altında gördüğünüz yer de Borçka Baraj Gölü'dür ve bu tarafında da, yani resmin gördüğünüz tarafının tam karşı tarafında da Art-

vin Borçka karayolu vardır. Dolayısıyla Artvin Borçka arasında giden gelen herkes bu hidroelektrik santrali görür, yani göz önünde bir yerdir arkadaşlar. O nedenle de hidroelektrik santraller içinde en çevreye dikkat edilerek yapılanlardan biri olduğu söylenmiştir her zaman. Mesela görüyorsunuz yaklaşma yolları yoktur. Yani cebri boruya yaklaşma yollarının olması gerekiyor, yaklaşma yolu bunda yoktur. Doğrudan en tepeden başlayarak aşağı doğru kazarak indiler. Niye? Göz önündeydi de onun için arkadaşlar. Burası da gördüğünüz yerin hemen arkasıdır, bakın şuranın arkasıdır. Tam o tepeyi gördüğünüz noktanın arkasıdır arkadaşlar. İşte gözün görmediği yer burasıdır, yoldan bakarak görmediğiniz yer burasıdır. Dereye bırakılan su ve bu Erenler tarım ve hayvancılık yapılan, sebze tarımı yapılan bir yer, bu suyla sulanan arazilerdir bu araziler. İşte bu da Erenler Deresi'dir, yani zannedersiniz Kabaca'da böyle de burada böyle değil mi, işte aynen her yerde olan şey burada da aynı şekilde olmuştur.

Sevgiliye Hediye: HES

Şimdi o zaman bunlarla ilgili şöyle söyleyeyim, bu kabul edilebilir bir şey değil arkadaşlar, son derece vahşice, son derece fütursuzca yapıyorlar, çok açıkça söylememiz lazım. Bununla ilgili biz 2007'den beri mücadele ediyoruz. 2007'nin sonuna doğru o zaman İstanbul Barosu Üyesi Remzi Kazmaz arkadaşımızın da çağrısıyla bir grup Derelerin Kardeşliği diye bir platform kurduk, bu olayları anladıktan sonra, mücadele etmemiz gerektiğini anladıktan sonra böyle bir platform kurduk. Derelerin Kardeşliği Platformu halen bu mücadeleye devam ediyor bütün Karadeniz'de, özellikle Karadeniz'de örgütlü olarak devam ediyor. Biz hukukçular olarak bu mücadelenin içinde davalar açıyoruz, açılan bütün davalarda aşağı yukarı yürütmeyi durdurma kararları çıkıyor. En son olarak, Giresun'daki yürütmeyi durdurma kararını da arkadaşlarımız aldı, onları da kutluyorum buradan. Ama açılan bütün davalarda aşağı yukarı gecikilmemiş olan yerlerde, geç kalınmamış olan yerlerde davalar kazanılıyor. Fakat şöyle kazanılıyor, örneğin siz bir ÇED'in iptali için dava açılıyorsunuz. Daha sonra bilim adamları geliyorlar, raporlar veriyorlar. Diyorlar ki, "Bu ÇED raporu şu şu sebeplerle doğru değildir, onun için iptali gerekir." Bir bakılıyorsunuz ki daha dava duruşması gelmeden ya da daha dava bitmeden o eksik olanlar neyse, bilirkişinin o eksiktir dediği konular neyse yeni bir ÇED raporuyla onlar

tamamlanıyor. Yani oradaki o eksiklik yeni bir ÇED raporuna ekleniyor bir biçimiyle ve süreç böyle son derece inatla, son derece acımasızca gidiyor. Yani düşünün ki nerede bir idari düzenleme gerekse hemen gökten ayet iner gibi iniyor, HES şirketlerinin ihtiyacı olan şey anında oluyor. Düşünebilir misiniz, onlarca kez ÇED Yönetmeliği değiştiriliyor. Bu da yetmiyor, Yenilenebilir Enerji Yasasını yılbaşından önce apar topar bir gece yarısı geçirdiler. Şimdi Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Yasası bildiğiniz bütün koruma statülerini alt üst eden ve bütün koruma statülerini HES'lere ve maden yağmalarına açan bir kanun Meclis'ten, Çevre Komisyonu'ndan geçirildi ve Meclis'e indirildi şu anda.

Yani ülkenin aklınıza gelen her türlü kaynağı yağmalanıyor. Son sekiz yıl içinde yapılan şey esasen bu, yani bir sermaye grubu hazır tutuluyor, o sermaye grubu hazır olunca bir bakıyorsunuz ki derelerle ilgili lisanslar birdenbire açılıyor ve tümüyle yağmalanıyor. Hiç alakası olmayan, hayatında enerji nedir bilmeyen, lambanın dışında bir şey görmemiş olanlar bir bakıyorsunuz ki gitmişler, HES şirketi sahibi oluyorlar. İnanabilir misiniz siz, sevgilisine HES alıp hediye eden işadamları var, iş o noktalara gelmiş durumda ve Başbakan diyebiliyor ki, efendim bu çantacıardan bıktık. Niye? Sadece bir tanesinin ruhsatını alıp devrettiğinizde dört beş milyon dolara devrediyorsunuz ve böyle paralar kazanılıyor. Yani bunlar inanılmaz şeyler gerçekten de ve sadece HES'ler mi? Bakın, aslında birbiriyle çok alakalı şeyler, bütün cumhuriyet tarihi döneminde 1500 tane maden ruhsatı dağıtılıyor, son sekiz yıl içinde 43 bin 500 tane maden ruhsatı dağıtılıyor arkadaşlar.

SALONDAN- 80 bini geçti.

Av. Bedrettin KALIN- Benim en son bildiğim rakam 43 bin, olabilir dediğiniz gibi. Bu neye tekabül ediyor biliyor musunuz arkadaşlar, ülkenin üçte birinin fazlasına tekabül ediyor. Maden ruhsatı alanlara ülkenin üçte birinden fazlası verilmiş durumda şu anda. Belki siz görmeyebilirsiniz, çünkü henüz başlamamış, yani başlayan var, mesela Artvin gibi küçücük bir ilde 325 tane maden ruhsatı vardır arkadaşlar. Bunlardan sadece 11 tanesi henüz işletme ruhsatıdır. 11 tane olduğu için çok görmüyoruz da göz önüne böyle çok ortalığa fazla dökülmemiş oluyor, ama 325 taneyi alanlar eninde sonunda, herhalde bunu süs olsun diye almıyorlar, yapacaklar bunları

sonuçta.

SALONDAN- Tasarruf aracı.

Av. Bedrettin KALIN- Evet, herhalde öyle, tasarruf yapmak, işte o da öyle. El değiştiriyor, satışlardan kazanılıyor, ama neticede birisi onu yapacak ve gerçekten şunu da belirtmekte yarar var, bütün hidroelektrik santraller, yani su kaynaklarının olduğu bütün yerlerde aynı zamanda maden ruhsatları da var. Çünkü madenle su birebir çok ilişkili olan şeyler, maden çıkarmak için suya da ihtiyaç var, onun için su kaynaklarına da sahip olmak istiyorlar.

Derelerin Kardeşliği

Bir şey daha, Hocalarımızın da önceden belirttiği gibi istihdam konusunun üstünde durmakta fayda var. Bakın, şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük yatırımları Çoruh Vadisi'nde yapılıyor. Gerçekten çok devasa yatırımlar yapılıyor ve en büyük yatırımların yapılmış olduğu bu alanda son 10 yıl içinde 198 bin olan nüfus 164 bine düşmüş, son 10 yıl içinde. Nasıl oluyor da bir zenginlik kaynağı olabiliyor bu yatırımlar ki bu insanlar gene buraları terk etmek zorunda kalıyor, hani istihdam kaynağıydı bunlar? Yok, alakası yok bununla. Bu nedenle biz hukuksal mücadele yanında diğer mücadelemizi de sürdürüyoruz. Derelerin Kardeşliği mitingler yapıyor, paneller yapıyor, işte Su Meclisi diye ayrı bir meclis daha var, onlar da o tür faaliyetlerde bulunuyorlar. 9 Nisanda Ankara'da Derelerin Kardeşliği'nin düzenlediği bir etkinlik var, hep beraber ona katılacağız, bir miting olacak zannediyorum. Yine Anadolu'yu vermeyeceğiz diye ayrı bir hareket daha var, onlar da 5 Nisan'dan itibaren yaklaşık 40 gün sürecek, Türkiye'nin bütün derelerinden hareket edilerek Ankara'ya yürünecek bir yürüyüşü organize ediyorlar. 40 gün civarında sürecek bu yürüyüş. Ankara'da bu yasalar değişmeden de geri dönmeyi düşünmüyoruz dolayısıyla. Ben mücadele eden bütün gruplara hep beraber katılmayı öneriyorum, düşünüyorum ve sizden de katkı bekliyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- Çok teşekkür ediyoruz. Bedrettin Bey gitmek zorunda aslında, eğer soru varsa bir iki soruyla sınırlandırarak yaptım.

Av. Kamil KOTİLOĞLU- Dereleri hafriyatla kapatılmış, bu 10-15

metre sonra tekrar sızma yoluyla başlıyor dediniz. Bu dereler bilinçli mi kapatılıyor, yoksa hafriyatlar gelişigüzel döküldüğü için mi üstü örtülüyor?

Av. Bedrettin KALIN- Şimdi şöyle, bilinç ne olabilir bilmiyorum, ama şu kesin. O hafriyatı oradan taşıyıp götürmeleri masraflı bir iş. Yani ormanlık alanlık konusunda da mesela orman alanları, çok büyük orman alanları tahrip ediliyor. Orman alanları için kanunda bir madde var, istenen alanlar tahsis ediliyor deniliyor, Orman Kanunu'na bir ek madde koydular, istenen alanlar tahsis edilir. Yani orman müdürlerinin yetkisi bile yok, ne kadar istenirse tahsis edeceksin. Onun için çok büyük ormanlık alanları da tahrip edebiliyorlar ve ÇED raporlarında depolama alanları olarak gösterilen yerlere o hafriyatı oradan alıp götürmeleri çok zor, çok masraflı. Aslında masraflı, zor olduğundan değil. O kadar şeyi taşımaları, o gördüğünüz yaklaşma yolları, böyle zikzaklar çizerek yapılan yaklaşma yolları onlarca kilometre yollardır. O bütün hafriyatı taşımaları mümkün değil. Şimdi biz çevre il müdürlüklerine haber veriyoruz, bir de böyle bir durum var, onu da söyleyeyim, diyorlar ki efendim biz kontrol ediyoruz. Tamam, peki, ne yapıyorsunuz? Efendim ceza yazıyoruz diyorlar. Tamam, ama sizin yazdığınız ceza onun o taşıma masraflarının yüzde 1'ine denk gelmiyor. Adam o cezayı ödüyor, ondan sonra işine devam ediyor aynı şekilde. Bazıları dava bile açıyor, dava açıyorlar, ödemiyorlar bile. Bazıları da peşin ödemeyle indirim bile alıyorlar. Ben ayrı bir niyet var mıdır bilmiyorum, ama bütün dereleri bu hafriyatlarla dolduruyorlar. Yani hiçbir istisna tanımaksızın dolduruyorlar. Bir arkadaşımıza ben bir şey söyleyeyim, o burada değil, galiba gitti, ama söyleyeyim. O holdingin dedikleri yer 22 tane hidroelektrik santralının ortasındaki bir yerdir. Sadece onun o vadiye verdiği zararın ne olduğunu ölçemezsiniz, işte başından beri söylüyoruz. Mahkemeler arkadaşlar bunu kabul ediyorlar, "bir havzaya bir tane hidroelektrik santralin verdiği zararı ölçemezsiniz, o havzaya verilen toplam zararı ölçmeniz gerekir" diyorlar. İptal kararlarının ana gerekçelerinden birisi budur. Deniliyor ki, havzada kaç tane yapılacaksa tümünün o havza yükünü görüp onu denetlemeniz ve ona göre izin vermeniz gerekir diyor mahkemeler. O nedenle bir tane hidroelektrik santralden. Bir holdingin yaptığı Cevizlik'ten yola çıkarak ki onun bile birçok zararı var. Sağlıklı sonuca ulaşmak mümkün değil. Balık geçitleri, mesela ben gittim gördüm. Sadece göstermelik, orada bir geçit olduğunu

görüyorsunuz, ama oradan bir balığın atlaya zıplaya geçmesi mümkün değil. Son derece göstermelik şeyler olduğu belli. Tabii mahkeme kararı da olmasına rağmen Sayın Başbakan oranın açılışını yaptı biliyorsunuz arkadaşlar, ama nedense havadan helikopterle gelerek açtı. Çünkü 50 kilometrelik İkizdere Vadisi'ni arabayla geçmesi mümkün değildi, o çirkinlikleri görmesi tabii üzebilirdi onu, o nedenle havadan geldi.

Mikail KOROĞLU- Dağ ve doğa rehberiyim, buraya eşim avukat olduğu için geldim, bu işlerle ilgileniyorum, uzmanlık alanım da Doğu Karadeniz Bölgesi. Beyefendinin demin göstermiş olduğu fotoğrafları birebir çok fazla görüyorum ben her hafta. İlk önce bir görüş belirteceğim, ondan sonra soruya geçeceğim. Dün 18 Mart'tu biliyorsunuz, 85 bin kere demek ki Çanakkale geçmiş arkadaşlar. İkincisi Erenler'den bahsedildi, ben oradan her hafta geçiyorum görüyorum, bildiğim kadarıyla arka vadide su, oradan alınıp Borçka Barajı'na getiriliyor. Yani aynı vadiye dökülmeyen HES'ler de var demek ki. Borçka Vadisi'nde o yaylalara çıkan birçok yerde de gördüm, galiba Erenler'di ya da yanlış hatırlamıyorsam başka bir vadiydi, ismi neyse, 12 kilometrelik bir boruyla dağ delinerek başka bir vadiye dökülüyor su, doğru mu, yani bu da var değil mi?

Av. Bedrettin KALIN- Doğru, Eliksel Vadisi'nden Erenler Vadisi'ne aktarıldı. Bu çok yapılıyor arkadaşlar, vadi değiştirme, mesela Fındıklı tarafında da Arhavi'nin sularını alıp Fındıklı Vadisi'ne aktarmak gibi bir proje vardı yanlış hatırlamıyorsam, birçok vadide de var. Daha sonra alınan mahkeme kararlarından, iptal kararlarından sonra buna engel oldular. Bu yapılmasın, vadi değiştirilmesin diye bir genelge geldi. Yani Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan sular vadi değiştirmesin, o vadide yapın, suyu gene aynı vadiye akıtın denildi, yani dediğiniz doğru. Bundan sonra yapmayacaklarmış, ama daha önce yapılmış olanlar var tabii böyle.

Av. Cem ALTIPARMAK- Arkadaşlar şimdi Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden Yrd.Doç.Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU bizlerle olacak, söz sizde.

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Bu panele hazırlanırken kendimi sınırlasam da ele alış açısından dört ana başlık altında değerlendirmek gerektiği düşüncesindeyim. Birisi HES'lerin koruma bağlamında ele alınması, koruma boyutuyla ele alınması. İkincisi suyun metalaşması,

üçüncüsü su yoksulu ülke olma ve son olarak da Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Hasankeyf başta olmak üzere o bölgeler biraz daha farklı özellik gösteriyor, bu bölgelerdeki PKK'yla mücadele aracı olarak kullanılma bahanesi var. Bu sonuncusundan başlamak istiyorum, çünkü buna çok kısa değineceğim.

PKK'yla mücadele bahanesinde bu bahaneyi ileri süren şirketlerin yönetim kurulu üyelerinin kaçının emekli general olduğunun incelenmesi gerekir. Biraz asker eskisi olarak söylüyorum, harp okulundan atılmış birisi olarak, bir kere bu yönünü irdelemek gerekiyor. Hasankeyf başta olmak üzere pek çok HES projesi farklı kurullardan onay alma sürecinde. Devletin bekası için PKK'yla mücadele aracı olarak buraların HES yapılması, bazı yerlerin hidroelektrik santrallere dönüşmesinin nasıl bir mücadele aracı olabileceğini benim aklım havsalam almıyor. Yani nasıl olur da PKK'yla mücadele aracı olur bir hidroelektrik santral inşası, yapılması, oranın HES olarak uygulanması, santrale dönüşmesi nasıl böyle bir PKK mücadelesi sağlıyor, hiçbir şekilde akıl sır erdirmek mümkün değil. Ama böyle bir dayatma var. Gerekece de değil, böyle bir dayatma var.

Sürdürülebilir Kalkınma

Ben bu dört başlıktan özellikle korumayla ilgili kısmını seçtim, çünkü sınırlı bir sürede konuşacağız. Şehir plancısı olduğum halde yarının gündemi olan imar planları, çevre düzeni planları konusuna da değinmeyeceğim. İçerik olarak da koruma olgusu ve özellikle bunun sürdürülebilirlik boyutunda koruma olgusunu ele almaya çalışacağım bu konuşmada. Çevre Kanunu'yla başlayacağım. Tereciye tere satmak gibi bir niyetim yok, sadece kendi alanımla ilgili kısmını değerlendireceğim.

1983'deki amacında ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olmayı amaçlayan bir Çevre Kanunu varken 2006 yılında amaç sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korumayı sağlamak olarak değiştirilmiş. Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin korunmasını sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda ele alıyor. Şimdi ben aslında çok ayrıntıya girmeyeceğim, ama bu sürdürülebilir kalkınma kavramını koruma yaklaşımlarını beş farklı biçimde değerlendirmek mümkün. Bunlardan ilkel olanı ve aslında korumayla hiç ilgisi olmayanı: (Bir) Ekonomi öncelikli kalkınma. Sadece

kalkınım paradigması. (İki) Sonra çiçekleri koparmayalım, sokak hayvanlarını, yani bunlar kötü bir şey anlamında söylemiyorum, ama çevrecilik düzeyi bu boyutta, sokak hayvanlarına iyi davranalım, ağaçları kesmeyelim, çimlere basmayalım düzeyinde bir korumacılık yaklaşımını ortaya koyan o seviyede bir kalkınma. (Üç) Sanayinin yarattığı kirliliğin ortadan kalkması gerektiği, çünkü insan üzerine antroposantrik bir şekilde, insan merkezli bir şekilde çevreyi koruma söylemini de bu sürece dâhil edebiliriz. Bunun London Smog'da olduğu gibi binlerce insanın öldüğü hava kirliliği süreci var. Kirliliğin insanlar üzerinde doğrudan etkisi olan bir yönü var, bir süreç var. Ancak artık giderek insan merkezli olmaktan uzaklaşan çevre koruma yaklaşımları gündeme gelmeye başladı. Bunlardan biri de sürdürülebilir kalkınma. (Dört) Sonra ekolojik kalkınma ve (Beş) en çevreci diyebileceğimiz de derin ekolojik kalkınma yaklaşımlarıdır.

Sosyal - Ekonomik - Ekolojik

Bunların arasında elbette fark vardır, ama şunu belirtiyim. Bir kavrama yüklediğimiz anlam önemlidir, demin Yusuf Ziya arkadaşım da konuşurken de dile getirdim, hukuk dediğimiz şeyin farklı meslek alanlarından, farklı duygulardan, farklı davranışlardan yola çıkarak onlarca, belki de yüzlerce farklı tanımı yapılabilir. Tıpkı bunun gibi sürdürülebilirlik ya da sürdürülebilir kalkınma kavramının da çok sayıda tanımını ortaya koymak mümkün, ama günümüzde ele alındığı biçimiyle, evrensel olarak değerlendirildiği biçimiyle geldiği noktada sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik kalkınma paradigmasıyla arasında çok önemli bir fark kalmadığını açıklamak zorundayız, birazdan ona tekrar döneceğim. Şimdi Çevre Yasası'nın amacında sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına göndermede bulunmuştur. Bunları nasıl açıklıyor, tanımını nasıl yapıyor? Bir kere sürdürülebilir çevreyi özellikle çevresel değerlerin -burada çevresel değerlerin altını çizmek istiyorum, bunu açıklayacağım bir sonraki aşamada- çevresel değerlerin her alanda ıslahı, korunması ve geliştirilmesi süreci. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir çevreden kastedilen çevresel değerlerin korunması, ıslahı ve geliştirilmesi. Bu geliştirilmeyi doğa onarımı olarak düşünün. Doğaya veya ekosisteme verilmiş bir zarar, doğal veya yapay nedenlerle olabilir. Bu zararın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak geliştirilen doğa onarım tekniklerinin uygulanması olarak değerlendirelim bunu.

Sürdürülebilir kalkınma her yasadaki açık kapı bırakma eğiliminin bir göstergesidir. Bunu çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulmasına bağlayabiliriz. Pek çoğumuz, belki de hiçbirimiz böyle bir ekonomik ve sosyal kalkınmadan vazgeçelim söyleminde bulunmayacaktır zaten. Ama bunu yaparken çevresel olgu ve süreçleri de korumak zorundayız. Bunları yasanın tanımında da ortaya koyduğu gibi bugünkü ve gelecek kuşakların kapsamında değerlendirmek gerekiyor. Bu sürdürülebilirlik dediğimiz olgu 1987'de ortaya çıktı. Kavramın anlamının nereden nereye geldiğine de biraz değinmek gerekiyor. 1987'de zamanın Norveç Başbakanı Bayan Brundtland'ın başkanlığında bir komisyon oluşuyor. Sürdürülebilir kalkınma kavramına bu komisyonun "Ortak Geleceğimiz" adlı raporunun önsözünü yazan Brundtland'ın metninde uluslararası literatürde ilk kez bu metinde rastlıyoruz herkesin ulaşabileceği, her ülkede her yurttaşın ulaşabileceği kavram olarak. Yoksa elbette sürdürülebilirlik çok daha önceden beri kullanılan ve özellikle çevreci anlamda kullanılan bir kavram, yalnız Brundtland raporu bu sürdürülebilirlik kavramını biraz yumuşatıyor, esnetiyor: Günümüzde evrensel olarak bütün dünyada, bütün ülkelerde kullanılması gereken anlamıyla sürdürülebilirlik kavramı üçayaklı bir kavram. Bunun ekonomik boyutu var, sosyal boyutu var, ekolojik boyutu var, bu üçayağa yakın zamanlarda dördüncü bir ayak daha eklendi, yönetim. Yani özellikle bu yönetişimde sivil toplum örgütlerinin denetimine açık olma olgusu vardır.

Şimdi bu üçayakta, yani dördüncü ayak yönetim sivil toplum örgütlerinin denetimine açık olma ve bu örgütlerin sürece müdahil olma olgusunu bir kenara bırakırsak, yönetim sürdürülebilirliği diye bir kavram yok zaten, sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve ekolojik sürdürülebilirliği tanımlamak gerekiyor. Şimdi sosyal sürdürülebilirlik insanlar arasındaki dengenin kurulmasına, yaşam farklılıklarının azaltılmasına dönük bir kavramdır.

Minimum Zarar mı?

Ekonomik sürdürülebilirlik sadece ekonomik kalkınmayı öngören bir kavram değildir, en az bir 10 yıldır ekonomik sürdürülebilirlik sadece kalkınma anlamında kullanılan bir kavram olmaktan çıkmıştır. Tam tersine ekonomik sürdürülebilirlik işletme kârlılığı yerine sosyal ölçütleri geliş-

tiren bir kavrama dönüşmüştür. Kamu ve özel yatırım akışını düzenleyen bir kavrama dönüşmüştür. Şirket kârlılığını değil, şirketin mikro kârlılığını değil, o şirketin makro ölçekte sosyal değerlerini, yani sosyal olgusunu da ön plana çıkaran, şirketleri sadece ekonomik kârlılık bağlamında değerlendirmeyen bir yönetim biçimidir. Şimdi pek çok şirket zaten bu yönde sosyal politikalar açıyorlar, sosyal boyutunu irdeliyorlar. Dolayısıyla aslında şirketlerin ekonomik kârlılığı diye baktığımız zaman ki bu şirket sadece özel şirket değil, devleti de aynı şekilde değerlendirmek gerekir, devlet de sosyal politikalarını öne çıkaran hamleler yapmak zorundadır. Ekonomik sürdürülebilirlikten kastedilenin anlamı bu şekilde görmek zorundayız.

Ekolojik sürdürülebilirlik dünyanın taşıma kapasitesini arttırmaya dönük girişimlerde bulunur. Dünyadaki insan nüfusu, tüketim miktarının dengesi gibi unsurları ele alır. Nüfus artıyor, nüfusun artmasından daha da önemlisi tüketim artıyor. Artan tüketime koşut olarak da dünyanın taşıma kapasitesini arttırmaya çalışmak, ki bu ölçülebilir bir olgu değildir dünyanın taşıma kapasitesi, kavramsal bir yaklaşımdır, ölçmek binlerce, hatta on binlerce değişkeni gerektirir. O değişkenler arasında matematiksel bir ölçüm yapmak mümkün değildir, kavramsal olarak kullanmak mümkün. Amaç bu taşıma kapasitesini arttırmak, arttırmaya çalışmak ve asıl daha önemlisi kaynak potansiyelinin ekolojik sistemlere minimum zarar verecek şekilde kullanılmasını sağlamak. Ekolojik sürdürülebilirliğin anlamı, kaynakları ekolojik sistemlere, ekosistemlere minimum zarar verecek şekilde kullanmak. Bu minimumun ölçütü az önce slaytlarda gördüğümüz bir nehrin veya bir derenin üzerinde onlarca baraj yapmakla mümkün olamaz, böyle minimum bir zarar vereceğiz, bunu kabul ediyoruz anlamında belki, ama bunun minimumda olması demek onlarca baraj anlamına gelmez. Bir tane barajın bile oradaki minimum zararı aşması mümkündür. Bir nehir üzerinde, yani işte Türkiye'deki en büyük örneği Yeşilirmak üzerine tek bir baraj bile minimum zararın üzerinde zarar verecek boyutlara gelebilir. Eğer bir ekolojik sürdürülebilirlikten ya da genel olarak sürdürülebilirlikten söz ediyorsak ekosistemlere zarar vermeyecek ya da verdiği zarar minimum seviyede kalmak zorunda bir süreçten söz etmemiz gerekir.

Karayolları Cumhuriyeti

Şimdi çevresel değerler dedik, sürdürülebilir çevreden söz ederken

çevresel değerlere yasanın tanım kısmında göndermede bulunmuştuk. Peki, çevresel değer dediğimiz nedir? Bu yeryüzünde yaşamın kaynağı olan ve çevre sorunlarından etkilenen canlı ve cansız varlıklar, enerji ve olgular bütün olarak tanımlanıyor. Bunu ben çalışmalarımda, yani eski bir çalışmamda üç ana başlık altında çevresel değerleri ele almıştım: canlı çevresel değerler, cansız çevresel değerler ve kültürel çevresel değerler olarak. Burada hidroelektrik santraller hidrografik çevresel değerler kapsamında ele alınması gereken bir süreç ortaya koyar. Hidrografik çevrenin bir değer olarak korunması, kollanması ve sürdürülebilirlik bağlamında en azından gelecek kuşaklara aktarılmasından söz etmek istiyorsak o zaman HES'leri ele alırken de, değerlendirirken de bir çevresel değer, suyun çevresel değeri, o derenin ya da nehrin çevresel değerini de gerek dava dilekçelerinde, gerek bilirkişi raporlarında mutlaka değinilmesi gereken bir kavram olarak değerlendirmek zorundayız. Az önce arkadaşımızın da anlatmaya çalıştığı, söylediği işte davalar açılıyor kapanıyor. Bu davalar bir şekilde kazanılıyor, kazanıldıktan sonra da tekrar başka bir süreç başlatılıyor, yeni bir süreç başlatılıyor. Hidroelektrik santraller yeniden inşa edilmeye başlanıyor. Bir şekilde bunun yolu aralanmaya, sürekli açık tutulmaya çalışılıyor. Bu durumda işte Türkiye'de iki tane kuruma özellikle dikkatinizi çekmek istiyorum, birisi Karayolları, ki "Karayolları Cumhuriyeti" diye tanımlamak gerekir, diğeri de DSİ. Yani bu iki kurum eğer bir projeye başladıysa bu proje ya bitecek ya bitecek. Yani her tür onayını ya alacak ya alacak. Hangi sene alacağı, kaç yıl süreceği umurlarında değildir. Bir şekilde zaten bu süreci hızlandıracak bir yumuşak karın oluşturabiliyorlar ve bu yumuşak karının içinden geçip bu yolları, karayollarını yapıyorlar veya hidroelektrik santralleri yapıyorlar. Burada asıl önemli olan yine sürdürülebilirliğin günümüzdeki anlamıyla değerlendirsek yönetim olgusunda sivil toplum örgütlerinin rolünün azaltılması, yani arttırılması gerekirken azaltılması süreci yaşanıyor. Asıl tehlike sivil toplum örgütlerinin üzerindeki baskılardır, sivil toplum örgütlerinin bu tür süreçlere, bu tür uygulamalara ilişkin girişimlerine karşı yapılan saldırılardır. Bu örgütleri küçük düşürmeye çalışmaktan başlayıp artık her tür saldırı da gerçekleştirilebiliyor. Özellikle sivil toplum örgütlerinin bu konuda bedel ödemesi de gerekebiliyor dönem dönem.

Kyoto Protokolü

Sabahki sorularda var, su neyin malı, dünyanın malı. Şimdi su çok önemli elbette. Hepimiz için önemli, yaşamın kaynaklarından birisi, yaşamın kaynağını oluşturan etkenlerden birisi. Dünya şöyle bir süreç yaşadı Kyoto Protokolü'yle, ortaya çıkış süreci açısından umulmadık bir şekilde hava satın alınmaya başlandı, hava bir meta oldu. Artık hava bir metadır, Kyoto Protokolü bunu getirdi. Hâlbuki 1992 Rio Konferansı sırasında özellikle gelişmekte olan ülkeler bugünkü Kyoto Protokolü'nün öncüsü olan ilk genel toplantıdır, 1992 yılında bu Kyoto Protokolü imzalanmaya çalışıldığı zaman böyle hava bir meta aracı haline gelmemiştir. O hazırlıklarda hava bir meta olarak değerlendirilmeyordu, alınıp satılabilir bir mal olarak görülüyordu. İşte ne getirdi, sonuç olarak hala ABD imzalamamış olsa da ABD ve diğer gelişmiş ülkeler için kirlilik satın alma hakkı getirdi. Kyoto Protokolü sonuç olarak havayı bir metaya dönüştürdü, şu anda dünya su forumları da suyu metaya dönüştürmeye çalışıyor ki bunun temelleri de 1980'lerde atılmaya başlandı, hemen hemen eşzamanlı olarak atıldı havanın metalaşması ve suyun metalaşması girişimleri. Yani şu dile getirildi, özellikle gelişmiş ülkelerin bilim insanları tarafından ya da bilimsel unvanı olan insanlar tarafından: "Su tüm dünyanın ortak malıdır. Bulunduğu ülkeye, bulunduğu şehre, bulunduğu yere ait değildir, tüm ülkelere aittir, tüm dünyanın malıdır." Yani bunun açılımı şudur, su çokuluslu şirketlerin malı olmalıdır. Çokuluslu şirketler suyu istediği gibi alıp satabilmelidir. Yani bunu egemen kılmaya çalışıyorlar ve kanaatimce 1990'lı yıllardan beri dünyada enerji savaşları şimdi başladı, ama özellikle petrol nedeniyle savaşlar çıkıyordu. İşte Irak'taki olaylar, bugün Afrika ve Araplarla ilgili olaylar genellikle enerjinin yönetilmesiyle ilgili, petrolle ilgili olaylardır, savaşlar bu nedenle çıkıyor. Ama yakın bir gelecekte su artık dünyadaki savaşların temel nedeni olmaya başlayacak. O nedenle suyumuzu, ülke olarak suyumuzu korumak zorundayız. Kaldı ki Türkiye su yoksulu olma aşamasına geçmek üzere olan bir ülke ve eğer bu HES'ler, bu santrallerin hepsi inşa edilirse zaten Türkiye'nin doğrudan su yoksulu ülke statüsüne düşmesi gerekir. Ancak biz biliyoruz ki ülkedeki su kaynaklarının, su rezervlerinin, derelerin, nehirlerin, göllerin potansiyelinin Türkiye'nin su yoksulu ülke olarak anılmasına engel olacak kapasiteye sahip. Ama bu şekilde suyu metalaştırarak ve her derenin, neh-

rin üzerinde onlarca hidroelektrik santral yaparak suyun temiz su olarak kullanılmasını ortadan kaldırarak su yoksulu ülke haline döneceğiz. Bu kaçınılmaz bir son gibi görünüyor, dolayısıyla dava dilekçelerinde su yoksulu ülke olma olgusunu da mutlaka işlemek gerekiyor.

Memurlar Kurulu

Son olarak Biyolojik Çeşitlilik Yasası'na değinmek istiyorum. Biyolojik Çeşitlilik Yasası lafzına bakarsak korumanın yol ve yöntemlerini o kadar güzel tarif ediyor ki... Yani Türkiye'de doğal alanları korumayla ilgili dört farklı kurum göze çarpıyor. Bunlardan birisi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları ki ben daha önce 2000-2005'de Trabzon Kurul üyeliği yaptım, şu anda Erzurum Kurul üyesiyim. Milli Parklar ki bunun içinde tabiat parkı, tabiat anıtı da giriyor. Özel Çevre Koruma Kurulu var ve şimdi bir de Biyolojik Çeşitlilik Kurulları getiriliyor bu yasa taslağıyla. Özel Çevre Koruma Kurulu ve Milli Parklar bir Genel Müdürlük olarak işliyor, ama bunun yanı sıra Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları her ne kadar kamu içinde örgütlense de biraz daha sivil inisiyatif niteliği taşıyor. Biyolojik Çeşitlilik Kurulları'nın da çeşitli boyutları var. Bunlar da kısmen sivil inisiyatif içeren bir yapılanma getiriyor. Aslında tekrar ediyorum, yasanın bütününe incelediğim zaman nasıl korumak gerekiyor, ne tür birimleri oluşturmak gerektiği, hangi doğal alanı ne şekilde korumak gerektiğiyle ilgili gerçekten ben kendi adıma tatmin oldum. Fakat burada peki, şöyle bir HES yapıldığı zaman veya şuradan bir karayolu geçirildiği zaman bu kurullar nasıl karar alırlar konusunda işte karşımıza şu sorun çıkıyor. 20 üyeli bir yüksek kurul diyeyim, 12 tane Genel Müdür, bir de Özel Çevre Koruma Kurulu'nun başkanı, o başkanlık olarak geçiyor, bir müsteşar, topu topu 20 üyenin dört tanesi akademisyen ve iki tane de sivil toplum kurulu temsilcisi. Asıl karar verici organ, yerel karar verici organ olan mahalli biyolojik çeşitlilik kurullarında da toplum 21 üyeden oluşuyor, bunlardan birisi Ziraat Odası Başkanı'nı da sayalım, üç tane akademisyen etti dört, bir tane de STK temsilcisi beş, 21 üyenin beş tanesi sivil inisiyatif diyebileceğimiz temsilciler, ama 16 tanesi devlet memuru.

Enerji Yoğunluğu

Şimdi nasıl oturup nasıl konuşursak, nasıl davranırsak davranalım bir iktidar, bir yürütme kurumu, bir hükümet eğer bir HES'in, bir karayo-

lunun, bir İstanbul projesinin yapılmasına zaten evet dersen istiyorsa hangi müdür, hangi vali yardımcısı, hangi kaymakam buna hayır diyebilecektir? Yani işin bir de bu yönü var. Dolayısıyla hani nerede kaldı yönetim, ki yönetim kavramı da artık yasalarımıza girdi, yönetim bir kenara atılmış oluyor, yönetimden söz etmek mümkün olmuyor. Sadece birkaç temsilciyle yönetim sağlamak mümkün değil, yönetim bir bütün süreçtir. Yönetim sivil topluma rağmen, diğerlerine rağmen karar almanın önüne geçen bir süreçtir. Dolayısıyla ortaya konulan yeni mevzuatla taslağın gündeme gelmesi çok farklı sonuçlar yaratacaktır. Yani zaten böyle bir biyolojik çeşitlilik kurulları geldiği zaman da yatırımlar hızlandırılacaktır, denetimler azalacaktır ve sonuç olarak da doğal SİT alanları dediğimiz yerler veya başka tür korunması gerekli yerler bir şekilde her tür yatırımın uygulanabilir olduğu alanlara dönüşecektir.

Çevre Hakkı

Şimdi bunu da uzatıyorum belki, ama önemli tablo, bu tablo bize iki şey gösteriyor. Bunlardan bir tanesi benim içimi acıtan bir şey, bir ölçü, enerji yoğunluğu, yani bir enerji kullanımı var, bir de enerji yoğunluğu var. Kişi başına enerji tüketimi kavramı vardır, bütün ülkeler kişi başına ne kadar enerji tükettiğini karşılaştırır. Gelişmiş ülkelerin bilimsel unvana sahip insanları tarafından enerji yoğunluğu kavramı ortaya atıldı. Enerji yoğunluğu kavramı, kişi başına tüketimin o ülkedeki milli gelirden kişi başına düşen payla oranlanması yöntemiyle bulunan bir oranı ifade ediyor. Yani kullandığı enerjiyi, kişi başı gelire bölüyorsunuz o ülkede. Şimdi baktığımız zaman gelişmiş ülkeler diyorlar ki, siz daha az enerji üretin. Gelişmiş ülkelerin hâlâ üretme, hâlâ tüketme çabasını ortaya koymak açısından bir göstergedir. Gelişmekte olan ülkelere biz de büyüyeceğiz, siz görüyor musunuz, aslında siz daha fazla kirletiyorsunuz demeye çalışıyorlar. Asıl kirleten onlar, ama siz daha fazla kirletiyorsunuz demeye çalışıyorlar. İşin acıtan tarafı budur, ama bir de dönüp bu işe uluslararası boyutta değil de kendi ulusal politikalarımız, ülke politikaları açısından baktığımız zaman değerlendirmemiz gereken bir süreç vardır. Bu şunu gösteriyor, ne kadar kalkınıyorsun, kalkınmışlığına bir yandan da şu yönüyle bakmalıyız, harcadığımız enerjiyle kalkınmışlık düzeyimizi biz kendimiz karşılaştırmalıyız. Bunu pek çok ülkeyle karşılaştırdığımızda bakıyoruz ki biz kalkınmışlığımızla veya

üretim göstergesidir, üretimimizle hiç paralel olmayan, hiç koşut olmayan bir enerji tüketimiyle karşılaşırız. Bu veriler, ekonomik ve toplumsal yaşam sistemimize uygun olmayacak çok yüksek oranda enerji tükettiğimizi ortaya koyar. İşin bu yönüne de baktığımız zaman dönüp geldiğimizde nükleer santral mi, hidroelektrik santral mi, işte doğrudan güneş enerjisi, rüzgâr enerjisinden yararlanma gibi farklı enerji elde etme araçlarından hangisi olursa olsun bir kere en azından kendi enerji politikamızı, enerji harcama politikamızı düzenlememiz gerekiyor. Şu veriler, bütçemizle paralel olmayan, ekonomimizle paralel olmayan aşırı bir enerji tüketimi yaptığımızı ortaya koyuyor, öncelikle bunun değerlendirilmesi gerekiyor. Yani bir enerji tüketim politikası, doğru bir enerji tüketim politikasının olmadığını gösteriyor ülkemizde.

Bir başka olgu da, buraya da hiç değinmeyeyim, zaten hukukçuların büyük ölçüde içine girdiği, mutlaka bilgi sahibi olduğu bir kavram, bizim de genellikle hukukçulardan öğrendiğimiz bir kavram, çevre hakkı. Çevre hakkı boyutunda da dava dilekçelerinin hazırlanması sürecinde çevre hakkına da mutlaka değinmek gerekiyor. Üçüncü kuşak insan haklarından çevre hakkının da mutlaka bu tür dilekçelerde ele alınması gerekiyor. Olay ve sürecin yalnızca insanla ilgili olmadığını ortaya koyan, doğayla da ilişkisi olduğunu ortaya koyan bir haktır bu, bir insan hakkıdır. Mutlaka bunu da değerlendirmek gerekiyor.

Av. Cem ALTIPARMAK- Sorularımız var mıdır?

Av. Yusuf Ziya ATAÇ- Hocama bir şey soracağım, bu biyolojik çeşitliliğin korunmasına dair yasa tasarısının içinde izleyebildiğim kadarıyla HES'lerle ilgili plan süreçlerinde HES'lerle ilgili olarak mevzi imar planları ya da imar planları yapılma zorunluluğunu ortadan kaldıran bir ilave vardı. Dolayısıyla o planlama sürecini ortadan kaldırabilirdi. Bununla ilgili varsa bir incelemesi veyahut görüşlerini, bir de orada HES'lerle ilgili yapılan planların çevre düzeni planlarıyla ilişkisini avukatlar ya da hukukçular olarak kurmak gerekirken şehir ve bölge planlamanın ya da planlama ilkelerinin hangi noktalarına temas etmek gerektiğini hatırlatırlarsa bize sevinirim.

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Bu biyolojik çeşitliliği koruma yasa tasarısının son halini gerçekten ben de, yani Meclisten geçen, komisyondan geçen halini bilmiyorum, önemli bir değişiklik var mı onu

da bilmiyorum. Ancak şimdi bir süreç olarak zaten yapılmak istenen, en azından anons edilen bu yasanın amacını ortaya koydu Bakan hatırlıyoruz herhalde. SİT alanlarında, doğal SİT alanlarında, özellikle birinci derece doğal SİT alanlarında HES'lerin yapılması mümkün değil ilke kararları nedeniyle. Bu süreci devre dışı bırakmak için böyle bir süreç yaratılmaya çalışılıyor ki bu 2004 yılından beri gündemde olan bir süreç aslında. Doğal SİT alanlarını başka bir kurul oluşturup orada değerlendirmek, dolayısıyla ilke kararlarını da devre dışı bırakmak. Asıl amaç bakanlığın, Bakanın bizzat açıklaması bu yönde, aslında şunu diyor, doğal SİT alanlarına hidroelektrik santrallerin yapılabilmesi için bu kurulu oluşturuyoruz, böyle bir süreç yaratıyoruz, diyor. Yasanın önceki halinde de hiç dikkatimi çekmedi, dikkatimi çekerek böyle imar planlarını ortadan kaldıran bir hüküm olsa. Açıkça imar planına gerek yoktur hükmünü getiriyor olması gerekir, ki bu var demek ki sizin tespitlerinizden. Aslında o zaman burada tamamen hukukçuların irdelemesi gereken bir Anayasa'ya uygunluk veya bir yasanın diğer yasadandan üstünlüğü, hangisinin daha öne çıktığı, bunu sizin değerlendirmeniz gerekiyor, ama imar mevzuatı açısından değerlendirirsek bir kere mutlaka bu tür alanların planda işlenmiş olması gerekiyor.

Yani bu biyolojik çeşitlilik yasa tasarısını bir tarafa bırakırsak, hidroelektrik santrallerin, barajların mutlaka planda işlenmesi, gösterilmesi ve onaylı bir planda yer alması gerekiyor. Yani şuradan da biliyoruz, analiz sürecinden başlayarak zaten enerji, barajlar, bunlar planlama sürecinin bir verisi olarak yer alıyor. Dolayısıyla sonuç ürünü olan karar mekanizmasının karar anında da bunların planda gösterilmesi gerekiyor. Bizdeki adıyla imar planı, evrensel literatürdeki adıyla arazi kullanım planlarında veya gelişme planlarında, sonuçta mekânsal nitelikteki gelişme planlarında her halükarda hangi ölçekte olursa olsun çevre düzeni planı varsa çevre düzeni planlarında mutlaka o barajın gösterilmesi gerekiyor. Burada yasal ayrıntılara girmiyorum. Ayrıca eğer çevre düzeni planı olsa da olmasa da, üst planın olma zorunluluğu yoktur, nazım imar planı ve uygulama imar planlarının her yerde olması gerekir bu tür barajlarda. Eğer çevre düzeni planı o bölgede yoksa da mutlaka mevzi imar planlarının onaylandıktan sonra bu tür barajların yapılmasına izin vermek mümkündür. Böyle plan olmadan, imar planlarına işlenmeden barajların yapılması mevzuata ay-

kırı, İmar Yasası'na aykırı. Ama tekrar ediyorum, Biyolojik Çeşitlilik Yasa Tasarısı yürürlüğe girdiği zaman hangi yasa daha üstün olacaktır, yasanın ruhuna aykırı, imar mevzuatının kendisine aykırı, bunların mevzi imar planları olmaksızın hidroelektrik santrallerinin yapılabilir kılınması imar mevzuatının ruhuna aykırıdır. Olayı sadece HES'in kendi alanıyla sınırlı olarak da değerlendiremeyiz, onun çevresine yarattığı etki nedeni, ÇED anlamında söylemiyorum, arazi kullanımı, yani Türkiye'deki, bizdeki literatürle imar kapsamında değerlendirdiğimiz zaman mutlaka planda işli olması gerekiyor.

Salondan- ... (Mikrofonsuz Konuşma)

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Şunu özellikle belirteyim, çevresiyle beraber o planın yapılması gerekemeyebilir. Yani doğru, akademik anlamda gerekir demek kolay, ama mevzuatımız açısından değerlendirsek böyle bir zorunluluk yok. Ancak imar planları raporuyla bütündür. Şimdi sizin de açtığınız davalarda pek çoğunda göz ardı ettiğiniz bir durum var. Bu yasa ve yönetmeliklerin hükmü, imar planları raporuyla bütündür. Sadece HES'ler olarak söylemiyorum, pek çok davada, raporu mutlaka çevresini de ele almak zorundadır. Yani onun etkilerini, o hidroelektrik santralin çevresin ne tür sonuçlar yaratacağı mutlaka raporunda ele alınmak zorundadır. İlla biyolojik anlamdaki veya ekosistem anlamındaki değerlendirmeden söz etmiyorum ben, fiziksel değerlendirmeden söz ediyorum, sosyal değerlendirmeden söz ediyorum, ekonomik değerlendirmeden söz ediyorum, bunların mutlaka raporda yer alması gerekir.

Av. Tuncay KOÇ- Bizim bölgede yapılan çok sayıda HES projesi var, ama bölgede planları yok, ne 25 binlikte, ne 5 binlikte, ne binlikte. Bir Alakır bölgesinde yapılan üç tane santralin planları geçmiş, onlar zaten çoktan bittiler. Fakat şu anda yapılmakta olan ve projesi yapılmış olanların hiçbirinin imar planları mevcut değil. İmar planı hangi aşamada işlenmeli? Genellikle bizde şöyle yapıyorlar, izin alınıyor EPDK ve su kullanım anlaşması, sonra ÇED ya da ÇED gerekli değildir raporu ve inşaaata başlıyorlar. İnşaat bittikten sonra İl Özel İdaresi'nden 5 binlik ve binlik planları geçiriyorlar. O zaman bu mevzuata aykırı oluyor, sırf bu konuyu bile kullanabiliriz.

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Aykırı.

SALONDAN- Birincisi Antalya'nın 1/100000'lik planı var, o plan

hükümleri uyarınca mevzi imar planını yapmak zorundalar, yapmıyorlarsa hukuksuz iş yapmış oluyorlar. Dolayısıyla orada o inşaatı durdurabilirsiniz, hiç durmayın, yani üst ölçek 100 binlik plan hükümleri meselesinde. Ama ben şöyle sorsam bu soruyu, şimdi bu hidroelektrik santral projelerini genelde 59. maddeden yapıyorlar, yani ruhsata tabi değildir, bildirim tabidir diye. Dolayısıyla bu ruhsatla plan arasındaki ilişki, onun arasında bir hiyerarşik ilişki var mıdır? Plan hükmü, yani üst ölçek plan yapmayı zorunlu kılarken orada plan yapmadan sadece bildirimle inşaat yapılabilir mi diye bir soru sorayım.

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Yani şimdi ruhsata tabi olmama imar planına uygun olmak koşuluyla ruhsata tabi olmadan, yani ruhsat belediyesinden veya belediye sınırları dışında valilikten ruhsat almadan herhangi bir bina da olabilir bu. Örneğin bizim üniversitenin kendisi bir kamu kurumu olduğu için, devletin doğrudan bir organı olacak, imar planında üniversite olarak görülmüş, imar planındaki yapılaşma koşullarına uygun olmak zorunda. Bu koşullara uygunluğu sağlayan bir projenin uygulanmasında ruhsat başvurusunda bulunması gerekmiyor, bilgi vermesi yeterli. Ben imar planında şu şu hükümlere uygun olarak, işte üç katlı, iki katlı, her neyse, şu emsalde yapılaşma koşullarını sağladım, işte uygulama projem budur der, bilgiyi verir, o yeterlidir, ama plan olacak ki ona uygun olsun. Yani plana uygun olma koşuluyla ruhsata tabi değil, dolayısıyla plan olmadan ruhsatsız yapılabilir, ama planı olmak zorunda.

Eren AKYOL- Perisuyu Koruma Platformu'ndan. Hocam açılış konuşmasında da değindi, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki projelerle ilgili Hasankeyf gözde olan bir proje olduğu için tabii ki Türkiye toplumunda, yani Türkiye genelinde bilinen proje. Konuşmanın başında da belirttiniz, oradaki barajların genellikle PKK terörüyle ilintili olarak güvenlik vesilesiyle yapıldığını, tabii Hasankeyf yapılırken o bölgede bir sürü farklı proje var. Yani Hasankeyf belki göz önünde olduğu için bilinen projedir, buna örnek olarak Perisuyu'nu verebiliriz. Perisuyu belki göz önünde çoğu insanın bilmediği bir proje. Mesela o bölgenin kendine özgü o kadar koşulları var ki yıllarca olağanüstü halin yaşandığı bir ortamda bölgenin insansızlaşması süreci içerisinde sessiz sedasız bir sürü baraj yapıldı. Yani orada, Perisuyu üzerinde şu anda altı tane baraj fiili olarak işletilmekte, bunun dışında da

şu anda dört tane proje var ve şu anda en büyük projelerden birisi Pembelik dediğimiz 88 metre yüksekliğinde ve bölgeyi ekolojik ve sosyal yönden tamamen yok edecek projeler. İşte bu özgün koşullardan bahsettim, bölgede gerçekten toplumsal bir muhalefet, sivil toplum örgütlerinin olmayışı, ona karşı bırakın sivil toplum örgütlerini, yöre halkının can güvenliği dolayısıyla bir dilekçe verme korkusu... Can güvenliği korkusunu taşımasıyla hukuksal hiçbir mücadele verilmemişti şimdiye kadar. Yani bu süreç içerisinde bu gündeme alınıp daha da toplumun bilinçlenmesi açısından hukuksal mücadelenin verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu konuda da akademisyenlerin, yani sivil toplum örgütlerinin, bilimsel eğitim veren üniversitelerin de, burada herkese büyük bir görev düştüğüne inanıyorum, o konuda ne düşünüyorsunuz?

Yrd. Doç. Dr. Teoman TEKKÖKOĞLU- Yani yedi sene askeri okulda okumuş birisi olarak, taktik dersleri almış birisi olarak benim aklım, hafızam, hafızam, hiçbir şeyim yetmiyor bu PKK'yla mücadele aracı olarak HES'lerin kullanılmasına. Yani hiçbir şekilde mantıkla alakalı bir durum değil Ama şu olabilir. PKK'yla mücadele adı altında orada sivilleri yerinden etme amacına dönük olabilir. Hani zamanında köy boşaltma yaşandı, artık köy boşaltma yapılamıyor, yeni bir köy boşaltma aracı haline dönüyor, işin bir yönü de o. Yani köyleri boşaltmak, kasabaları boşaltmak için. Niye, işte PKK'lılar geliyorlar orada lojistik destek sağlıyorlar. O halde bu köy burada olmazsa PKK'lılar lojistik destek sağlayamaz. Bu köyleri boşaltırsak PKK'yı desteksiz bırakırız, bu mantık üzerine oturan bir şey. Aslında köy boşaltmalarının sonucu ortadadır, siz oradaki sivilleri gerilla olmaya, PKK'lı olmaya zorluyorsunuz demektir, ister istemez böyle bir süreç yaratıyorsunuz. Aynı hata şimdi HES'ler kullanılarak yapılmaya çalışılıyor, köyler boşaltılıyor, hatta kasabalar boşaltılıyor. Yani işin bu köy boşaltma süreci bağlamında da değerlendirilmesi gerekiyor. Akademik olarak elbette orada köylerin, kasabaların boşaltılmasının ne kadar yanlış olduğunu söylemeye çalışmanın bile bir anlamı yok, yani o bir gerçektir zaten.

Av. Cem ALTIPARMAK- Son konuşması için Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden Öğretim Görevlisi Doçent Doktor Tayfun Çınar'ı buraya davet ediyoruz. Kendisinin uzmanlık alanlarından kısa olarak bahsetmek gerekirse suyun

ticarileşmesi ve neoliberal politikalar, Türkiye'deki su yönetiminin yapısal değişimi, suya yönelik küresel politikalar uzmanlık alanları içerisinde. Günün güzel bir değerlendirmesi ve kapanışı olacak gibi geliyor, çok teşekkürler. Hocam, buyurun.

Doç. Dr. Tayfun ÇINAR- Şimdi burada anlatılanları da göz önünde tuttuğum zaman aslında bazen derslerimizde üstünde durduğumuz, sonuçta ben bir Şehircilik Kürsüsü'ne mensubum, orada ders veriyorum. Bu bağlamda da biz sanayi kentlerini, yani kent tiplerini anlatırken antik kentleri, Orta Çağ kentleri, sanayi kentleri, 20. Yüzyıl kentleri gibi çeşitli kategoriler yaparak bunlardaki sosyal kesimleri de kuşkusuz anlatıyoruz. Bu bağlamda bende vahşi kapitalizmin geçerli olduğu sanayi kentlerindeki durum aslında bir yönüyle yeniden canlandırılıyormuş izlenimi uyandı. Bunu sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu kapsamda baktığımız zaman Sanayi Devrimi sonrasında başta İngiltere olmak üzere, Fransa gibi ülkelerde sanayinin yer seçim kararlarına dayalı olarak, bazı kentlerinde girişimcilerin buralara fabrikalar kurduğunu ve dönemin liberal bırakınız yapısınlar, bırakınız geçsinler anlayışı içerisinde, bu kentlerde hızlı nüfus artışından ve yer seçim kararlarının serbestliğinden dolayı, kamunun bunlara müdahale etmemesinden dolayı çok olumsuz sosyal ve fiziksel bir ortamın ortaya çıktığını da biliyoruz. Şimdi bunun suyla bağlantısına baktığımız zaman da özellikle 1700'lerin sonu, 1800'lerin başı için söylüyorum, söz konusu sanayi kentlerinde su şirketleri tarafından su hizmetlerinin yerine getirildiğini; bu kapsamda da ticari bir anlayış çerçevesinde bu hizmetleri görmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Kuşkusuz ticari karın esas olarak alınması beraberinde kentte bunların dengesiz bir şekilde sağlanmasını getiriyor. Çünkü bir yönüyle baktığımız zaman kentlerin sanayi kenti olmalarına bağlantılı olarak çok sayıda işçinin bir arada yaşadığı fabrika kentleri konumunda olduğunu buralarda suyun yeterli olmadığını, söz konusu fabrikaların atıklarını boşaltması dolayısıyla başta nehirler olmak üzere bunların hızla kirlendiğini biliyoruz.

Çok uzatmayacağım, ilerleyen süreçte ne oldu diye baktığımızda çeşitli toplumsal mücadele dinamikleriyle birlikte ve yerel siyasal iktidarların da değişmesiyle, kentlerde birtakım yeni düzenlemelerin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu düzenlemelerin neleri getirdiğini değerlendirirsek

eğer en başta kentsel altyapı sistemlerine artık özel sektörün değil kamunun sahip çıktığını ve bu alanları kamunun düzenlediğini söyleyebiliriz. Tabii bu bahsettiğimiz süreç 1860'lı, 70'li yıllar, 1900'lere kadar olan bir süreçten bahsediyorum. Aynı dönemde Anadolu'da ne oluyordu diye baktığımızdaysa bu dönemde Osmanlı henüz ayakta idi, Osmanlı'nın son dönemlerinde biraz önce o bahsettiğimiz çeşitli Batının gelişmiş kapitalist ülkelerindeki başta su şirketleri olmak üzere çeşitli şirketlerin alanlarının daralmasından dolayı, işlerini kaybetmelerinden dolayı dünyanın çeşitli ülkelerinde yeni iş alanları aramaya başladıklarını, bu kapsamda da Osmanlı'ya da geldiklerini görüyoruz. Çeşitli imtiyaz sözleşmeleri yoluyla bu kapsamda su girişimlerine başlamış durumdadılar, sadece su değil, pek çok kentsel hizmet alanında bu girişimlerin varlığını biliyoruz.

Su Özelleştirmeleri

Şimdi burada bir ara cümle olarak şunu söyleyebiliriz. Bu bahsettiğimiz dönem sonuçta vahşi kapitalizm ve dönemin egemen siyasal anlayışı olarak liberalizmin ön planda olduğu dönem ve liberalizmin suya bakış açısında da şöyle bir varsayım söz konusudur. Adam Smith'in, yani liberalizmin öncüsü olarak düşünürsek suyu serbest mal olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Bu kapsamda da su aslında yaşamsal bir kaynaktır, ama bir yandan da doğada bulunabildiği için, rahatlıkla erişilebildiği için de kıt kaynak olarak nitelendirilmemiştir, serbest bir meta olarak nitelendirilmiştir. İlerleyen süreçte bunun değişmeye başladığını göreceğiz, özellikle neoliberalizmle birlikte, yeni liberalizmle birlikte artık suyun serbest mal olmaktan çıkıp kıt bir mal olarak nitelendirilmeye çalışıldığı dönem söz konusu olacak. Buna da bir kısmıyla değinildi, ben bir kez daha vurgulamak istiyorum. Özellikle 1980'li yıllardan sonra 1990'ların başında uluslararası birtakım toplantılarda alınmış ilke kararlarıyla bunun çerçevesinin çizildiğini görüyoruz. Bunlardan bir tanesi, ilk örneklerden biri olduğu için sıklıkla değinilir, 1992 yılında yapılmış olan Dublin Konferansı, Uluslararası Su ve Çevre Konferansı adıyla geçer. Burada suyun bir meta olarak, ekonomik değer olarak kabul edileceği varsayılır ve temel ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim 1992 yılından sonra bu çerçevede düzenlenmiş pek çok uluslararası kongrede de bu bağlamda alınmış kararlar söz konusudur. Bu kararların neticesi ne olmuştur diye baktığımız zaman, su hizmetleri ala-

nında çeşitli şirketlerin faaliyet göstermelerini bir anlamda meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Suyun başta kıt bir mal olarak kabul edilmesi, arkasından da bu bağlamda ekonomik bir mal kabul edilmesi suyun ticarileşmesini uluslararası düzeyde meşrulaştırmıştır. 90'lı yıllar Türkiye açısından da öncelikle kentlerde, daha sonra da kırsal alanlarda su özelleştirmelerinin başladığı bir dönemdir.

Enerji Yatırımı mı?

Bunun çok ayrıntısına inmeyeceğim, benim asıl değinmek istediğim nokta kent ve kırsal dışında nehirlerdeki özelleştirmeler. Bunu belki üçüncü bir aşama olarak nitelendirmek mümkün. Çünkü 90'larda başta bahsettiğim kentlerdeki su dağıtım sistemlerinin şirketlere kiralanması ya da toplu su özelleştirmesi diyebileceğimiz, kente su sağlayan barajların özelleştirilmesi uygulamalarının yanı sıra kırsal alandaki sulamanın önce yerleştirilmesi, oradan çeşitli şirketlerin de o alanlarda faaliyet göstermesi, 2000'lerle birlikteyse artık havza düzeyinde nehirlerdeki su özelleştirmeleri. Bugün çok çarpıcı görüntülerle birlikte bu ortaya kondu. Aslında bir çeşit ilkel bir birikim sürecinin, yani tıpkı vahşi kapitalizmde o belirttiğimiz çitleme hareketine benzer, sanayi kapitalizminin de temelini oluşturan çerçevelerden bir tanesidir toprak üzerine, özellikle meralara özel mülkiyetin getirilmesi anlamında önemli bir dönem noktasıdır. Burada da nehir havzalarında bir çitleme hareketi olarak görebileceğimiz bir sürecin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Şimdi burada birkaç noktaya dikkat çekmek lazım, bu süreç dışarıdan bakıldığında, savunular da o yönde, özellikle yetkililer bu süreci çok çevreye uygun, çevreye duyarlı, çeşitli çevresel kavramlarla açıklanabilecek bir süreçmiş gibi ortaya koyuyorlar. Bu aslında ülke bazında bizim içeriden ürettiğimiz bir yöntem değil. Başta Dünya Bankası olmak üzere ortaya konmuş paradigmaya oldukça uygun bir yaklaşım. Çünkü Dünya Bankası'nın 1950'lerde, 60'lardaki suya bakış açısıyla özellikle 80'lerden, 90'lardan sonraki suya bakış açısında belli farklılaşmalar var. O bahsettiğim 90'lardaki kırılmadan sonra su konusu özellikle çevreyle bir arada değerlendirilen, hep suyun kıtlığına vurgu yapılan, ama çevresel değerleri dışlamayacakmış gibi ortaya konan, bir yandan ticarileştiren, ama bir yandan da çevreye ilişkin akademide kullanılan çeşitli kavramların içini boşaltan bir eğilim söz konusu.

Bizdeki durum da biraz buna benziyor aslında, özellikle HES'lerle gündeme gelen süreçte nehirlerin özelleştirilmesinde de benzer savunuları görmekteyiz. Burada da bunların çevreyle bağlantılı olduğu, çevreyi kirletmediği, sürdürülebilir olduğu ve benzeri tartışmaları bu ekseninde değerlendirmek lazım. Ben bir noktayı vurgulamak isterim, şimdi Batılı ülkelere baktığınız zaman aslında devletlerin kurgusu anlamında şöyle bir süreç söz konusudur. Oralarda Çevre Bakanlıkları çevreye ilişkin kirlenmelerde en azından ön plandadır. Yani onları engellemek için kabine içerisinde inisiyatif almaları söz konusudur. Şimdi bizdeki süreç böyle mi, ben onu çok kısa sizinle paylaşmak istiyorum. Bu paylaşımı da şunun üzerinden yapacağım. DSİ'nin, yani bugün HES'lerde asıl rol oynayan kurum anlamında Devlet Su İşleri'nin kuruluşu 1953. 1953'ün sonu Aralık ayında oluşturuluyor. Kurulduğu zaman da Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş. Daha sonraki süreçte 1963 yılının sonlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın oluşturulduğunu görüyoruz ve 1964 yılında da Devlet Su İşleri bu bakanlığa bağlanıyor. İlerleyen süreçte şimdi tek tek onları kontrol etmiyorum, ama yıllarda belki ay ya da yıl kayması olabilir, vakit kaybetmemek için hemen aklımdakini söyleyeyim. 1986 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na geri dönüyor Devlet Su İşleri. 1996'da yeniden Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na alındığını görüyoruz. Son olarak DSİ'nin 2007 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlanması söz konusu.

Doğal Kaynaklara El Koymak

Şimdi bunun üzerinde neden durdum? HES'lerin nerede yer aldığını görebilmek açısından, yani bunlar enerji yatırımı mıdır, başka bir şey midir, onu belki tartışmak açısından anlamlı olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü Devlet Su İşleri'nin yaptığı işler göz önünde tutulursa, bağlı olduğu bakanlık aslında birtakım ipuçları verebilir bize. O bakanlıkların nitelikleri de önemlidir. Bu kapsamda değerlendirdiğimiz zaman Bayındırlık Bakanlığı ve yine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yatırımcı kuruluşlar olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar nitelik itibarıyla yatırımcı bakanlıklardır, ama Çevre ve Orman Bakanlığı ve asıl Çevre Bakanlığı izleyici ve denetleyici nitelikte bakanlıktır. Bu kapsamda HES'lerin özellikle Çevre Bakanlığı eliyle yapılmasının çok doğru bir iş olmadığı sanırım ortaya çıkıyor. Çünkü asıl HES'lerle ortaya çıkacak birtakım çevresel sorunları ve benzeri süreçleri

kabine içerisinde eleştirmesi gereken bir kurumun, kuruluşun biz bu bağlamda tam tersine bu işlerin örgütleyicisi, o özelleştirmelerini yaptırmayı amaçlayan bir bakanlık haline dönüşmesi sürecini izliyoruz. Arkadaşlarımız bunun çok güzel sunumlarını yaptılar, çok kısa sürelerde ÇED raporlarının değiştirilmeye çalışılması ya da yasal boşluk olduğu zaman hemen buraların doldurulmaya çalışılması ve benzeri uygulamalarda da bunların eserlerini görmek mümkün.

Tabii bu süreç beraberinde şunu gündeme getiriyor. Türkiye'de yeni bir sermaye birikim sürecinin, ilkel birikim anlamında söylüyorum, ortaya çıkıp artık kırılma noktasına girdiğini sanırım bu gösteriyor. Burada da şuna belki konuyu dayandırmak mümkün, uluslararası işbölümü açısından baktığınız zaman bazı ülkeler artık sanayi üretiminden çıkmış durumdadır. Yine bazı ülkelerin tarım üretiminden de çıkmış olduğunu görüyorsunuz. Geriye çok fazla alan kalmıyor, doğal kaynaklara el koymak, bunları ticari bir meta haline getirmek kapitalizmin kendini yeniden üretmesi için öncelikli bir alan haline gelmiş görünüyor ve bazı ülkelerde de bunun önemli bir araç olarak kullanılmaya çalışılması söz konusu. Türkiye'nin de 2007'den sonraki dönüm noktasında böyle bir çerçeveye oturmaya başladığını sanırım iddia edebiliriz. Çünkü burada artık sermaye birikiminde doğal kaynakların bu şekilde 48, 49 yıllığına, hatta yeniden aynı şirkete vererek yaklaşık 100 yıllık bir süre için devrinin yapılmasıyla böyle bir süreci desteklediğini iddia edebiliriz. Vakit tabii çok çabuk geçiyor, ben çok fazla sözümü uzatmak istemiyorum, belki sorular olursa onlar kapsamında cevaplamaya çalışırım.

Av. Cem ALTIPARMAK- Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Sorularınız varsa alabiliriz, Hocam cevaplamaktan keyif duyacaktır.

Av. Yusuf ZİYA ATAÇ- Sabah gelmeden Sayın Hocamın birkaç tane makalesini okudum, internete düşmüş olanlarını, kötü bir yer değil orası aslında. Aklımda kalanlarını, erken saatte okuduğum için başışlasın, yanlış algılamış olabilirim, ama gözlemlediğim kadarıyla idarenin yapılanması üzerinden bu tür hareketleri izleme gibi bir üslubu var, aslında çok da yerinde, haddim olmayarak söylüyorum. Osmanlı'daki süreçle ilgili araştırmalarına da baktım ben, ismini unuttuğum bir idarenin yapılanmasıyla ilgili bir çalışması üzerinden yola çıkarak söyledim bunu. Osmanlı'da bu

tür imtiyazları tasfiye süreci bildiğim kadarıyla Cumhuriyet dönemi için en önemli sıkıntılardan birisiydi. Düyunu Umumiye'yi yanlış hatırlamıyorsam Turgut Özal döneminde bitirmiştik biz. O sürecin etkileri şimdi oluşturulan süreçte yaşanabilir mi, yani bu tür imtiyaz sözleşmeleri bir ileriki aşamada kamu yararı taşımadığından bahisle iptal olunursa bunlarla ilgili ekonomik külfetler, tasfiyesi hususunda fikirleri, görüşleri var mıdır Hocamın, belki katkısı olur hepimize.

Doç. Dr. Tayfun ÇINAR- Şimdi bunu şu şekilde açıklamaya çalışayım. Birazcık vahşi kapitalizm, yani sanayi kapitalizminin sanayi kentlerindeki ilk su şirketlerinin niteliğine baktığımız zaman bunlar aslında belirli düzeyde küçük olarak nitelendirilebileceğimiz ve piyasa koşulları içerisinde rekabet eden şirketler konumunda, ilk başlangıç noktası. Ancak kapitalizmin işleyişi gereği bunların bir süre sonra tekeller haline dönüştüğünü görürüz. Ülke düzeyinde diyelim ki on tane şirket var, bunlardan iki ya da üç tanesi yüzde 90'lık özelleştirilmiş olan su ihalelerini almış görünüyorlar. Böyle bir çerçeve söz konusu ve kapitalizmin kendi işleyişi açısından bu çok da öngörülebilir bir süreç olarak karşımıza çıkıyor. Şimdi bu durumu HES'ler için düşünecek olursak, pantolonculuk yapıyor diye esprili gönderme de yapılmıştı, o tip şirketler şu an var. Ancak ilerleyen dönemde yine kapitalizmin işleyişi gereği söz konusu şirketlerin yapacağı devirlerle bu sürecin farklı bir aşamaya taşınması ve bu anlamda da havza içerisinde bir bütünlüğün, yani belirli şirketlerin havzayı kontrol edebilecek hale gelmeleri de söz konusu olabilecektir. Buradan çıkabilecek sonuçlar gerçekten ayrıntılı bir şekilde tartışılmayı hak ediyor diye ben düşünüyorum. Çünkü iş artık sadece belirli düzeyde para kazanmanın ötesinde oradaki bütün süreci kontrol etmeyi de beraberinde getirecek bir unsurdur. Bunun hem toplumsal, hem ekonomik, hem çevresel, hem siyasal pek çok sonuçları olacağı da aşikâr. Bu bağlamda da devletin burada artık görelî özerkliği de belirli düzeyde yitirmeye başladığını da sanırım gözlemliyoruz, olan olaylar da bize bunu gösteriyor. Belirli dönemlerde bu tip durumlar ortaya çıkabiliyor. Sanırım buradaki süreçte en önemli risklerden bir tanesinin de bu olduğunu söyleyebiliriz. Bu kapsamda mücadele süreçlerinin önem taşıdığını bir kez daha söylemek lazım, çünkü bahsettiğim sanayi kentlerindeki o yeni dönüşüm süreci ve modern kent planlama araçlarına dayalı 20.

yüzyıl kentlerinin ortaya çıkışı, daha sonraki süreçte de sosyal mekânların, sosyal kentlerin oluşması o mücadele süreçleriyle birlikte söz konusu olabildi. Aynı durum bu süreçte de söz konusu olacaktır. Bu bağlamda da değerlendirilecektir diye düşünüyorum.

Av. Cem ALTIPARMAK- Ben hemen kısa olarak yarınki programı hatırlatmak istiyorum. Yarın yine saat 12'de başlıyor birinci oturumumuz, HES Çalışma Grubunun bir sunumu olacak, kısa bir sunum. Akabinde ÇED raporları üzerine Avukat Yakup Şekip Okumuşoğlu'nun bir sunumu olacak ve sonra imar planları Avukat Yusuf Ziya Ataç İstanbul Barosu'ndan görüşlerini açıklayacak. Bedrettin Bey'in programda yazmasına rağmen bugün onun sunumunu dinledik, yarın Bedrettin Bey bizimle olmayacak, herhalde yarın arkadaşlarımız zaman ayarlamasını yaparlar. İstanbul Barosu'ndan Avukat Alp Tekin Ocak'ın bilgi edinme başvurularıyla ilgili sunumu olacak ve birinci oturum bu şekilde sona erecek. İkinci oturumda da Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü'nden Profesör Doktor Beyza Üstün ve son olarak da Ankara Barosundan Avukat Fevzi Özlüer su kullanım hakkı ve enerji üretim lisansı üzerinde görüşlerini açıklayacaklar.

Herkese katılımı için çok teşekkür ediyoruz.

(İKİNCİ GÜN)

Av. İbrahim DEMİRCİ- Yakup Okumuşoğlu, Yusuf Ziya Ataç. Kamulaştırmayla ilgili olarak Yakup Bey'den malumat alacağız, Yakup Bey bize anlatacak, Alp Tekin Ocak zaten burada. İstanbul Barosu Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu HES Çalışma Grubu adına bu forumun moderatörü olacağım ve HES Çalışma Grubu adına bir girizgâh yapmak istiyoruz.

Bildiğiniz gibi Giresun Pazarsuyu HES davalarıyla birlikte nihayetinde Anadolu'nun isyanını, çığlıklarını bir şekilde İstanbul'a da taşıyabildik. Bir grup avukat olarak Baro bünyesinde HES Çalışması Komisyonu kurulması talebinde bulunduk. Talebimiz Baro yönetimince uygun görüldü ve Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu'nda çalışmaya başladık. Burada amacımız sadece Baro'da bir komisyon olarak yer almak değil, İstanbul Barosu aracılığıyla ulaşabileceğimiz tüm baroları HES karşıtı mücadelede aktif bir konuma getirmektir. Bu anlamda vadileri, suları, toprakları ve her tür mahlûkatı katledilen doğanın ve yöre insanının yanında ve bireysel

olarak dava açan meslektaşlarımıza kurumsal olarak maddi manevi desteklerini sağlamak amacıyla İstanbul Barosu'nu ve dediğim gibi İstanbul Barosu aracılığıyla diğer baroları bu mücadeleye aktif olarak katmak için böyle bir komisyonun kurulmasını istedik. İstanbul Barosu Başkanı da sağ olsun yönetimiyle birlikte, yönetim adına bize, HES Çalışma Grubu'na her türlü maddi manevi desteği vereceğini ve davalarda da müdahil olacaklarının sözünü verdi. Biz bu sözü aldık, bu sözün takipçisi olacağız, ama tabii biz bu sözü sadece bir lütuf olarak, inayet olarak görmüyoruz, çünkü zaten Avukatlık Yasası'ndan kaynaklanan baroların böyle bir yükümlülüğü var. Yani insan haklarıyla ilgili olarak, hukukun üstünlüğüyle ilgili olarak birtakım yükümlülükleri var. Dolayısıyla bütün baroların bu anlamda bu tür çalışmaların içinde yer alan avukatları ve yöre halkını desteklemek yükümlülükleri var.

Şimdi bu vadilerle ilgili, havzalarla ilgili yapılan HES faaliyetleri artık bir tür talandan çıkmış vaziyette ve bu işin içinde yer alan arkadaşların ifadeleriyle çok açık bir şekilde katliama dönmüş. Yakup da herhalde değinir bir şekilde, Çevre Komisyonu'ndan geçmiş olan Tabiat ve Biyoçeşitliliği Koruma Yasası bu anlamda, yani bu doğa katliamını açıkça ifade ediyor herhalde. Bildiğim kadarıyla dün de söylendi, 1600 veya iki bin civarında bir projelendirilmiş üretim lisansı var. Bu şu anlama geliyor, yani dünkü bir haritada da vardı, Türkiye'nin neresinde dere varsa, su varsa bir şekilde onun üzerinde bir HES var. Kimisi makro HES, kimisi mikro HES, hatta Doğu Karadeniz'de yaklaşık iki bin beşyüz tane mikro HES projesi olduğundan bahsediliyor. Bu anlamda Baronun ve diğer hukuki kurumların, hukuksal yapıların da bu işe aktif olarak katılması bu anlamda önemli, çünkü devasa bir hukuki çalışma gözüküyor. Türkiye'de doğa mücadelesinin kamuoyunun gündemine girmesi bildiğimiz kadarıyla, hatırladığımız kadarıyla daha çok Bergama altın arama ve buna karşı yapılan mücadeleyle, hukuksal mücadeleyle oldu. Akabinde diğer faaliyetlere karşı yapılan mücadeleler ve Fırtına davası ve daha sonra HES'lerin yoğun bir şekilde faaliyete girmesi, çalışması ve buna ilişkin yapılan hukuk mücadelesi.

Şimdi biz dünkü panelde daha çok işin bilimsel tarafını, teknik tarafını uzmanlar, profesör, doçent arkadaşlar ifade etmeye çalıştılar. Orada teknik olarak, bilimsel olarak HES'lerin doğaya ve insan yaşamına nasıl

verdiği, ne tür zorluklara yol açtığını ifade ettiler. Bugün forum olarak düşündük ve bunu daha hukuki bir, yani avukat arkadaşlar var ağırlıklı olarak, hukuki mücadeleyi, HES'lerle ilgili olarak açılan davaların niteliklerini, hukuki mücadeleler sonucunda toplumsal mücadelelerin ön plana çıkması veya bunların birbirleriyle olan ilintilerini de dava örnekleri üzerinden tartışacağız, konuşacağız. Ben sözü daha fazla uzatmadan hepinize tekrar geldiğiniz için teşekkür ediyorum, Yakup arkadaşşıma bırakıyorum. Yakup bize ilk bölümde ÇED süreciyle ilgili olarak, çevresel etki değerlendirilmesi süreciyle ilgili olarak ÇED olumlu, ÇED olumsuz kararları raporları ve bunların nasıl dava haline getirildiğiyle ilgili bir sunum yapacak. Yakup'u dinliyoruz hepimiz.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU

Önce İstanbul Barosu'na teşekkür ediyorum. Hakikaten hidroelektrik santraller konusunda özellikle Doğu Karadeniz'de ve Türkiye'nin her tarafında çok yoğun olarak süren bir mücadeleye aktif bir şekilde katılma kararını alıp böyle bir panel ve forumlar dizisiyle aktif bir şekilde bu mücadelenin içerisinde yer almalarından dolayı ben teşekkür ediyorum. Çünkü hakikaten çok ihtiyacımız vardı. Bu mücadelenin, en başından beri biz hep şunu söyledik, bin tane avukat olsak Türkiye'de bu sorunlar yaşanmazdı. Bu anlamda belki böyle bir etkiye sebep olacak bu paneller, bunun dışında başka şehirlerde de panellerimiz devam ediyor, Ankara'da, İstanbul'da, Antalya'da, önümüzdeki hafta Zonguldak'ta yine bir panelimiz olacak ve bu süreci bu şekilde, yaygın bir şekilde hukukçu arkadaşlarımıza, meslektaşlarımıza anlatıp davalara müdahil olmalarını, dava açabilecek bilgiye sahip olmalarını ve halkın çok ciddi bir sorun olarak gördüğü bu hidroelektrik santraller konusunda hukukçu arayan, avukat arayan halkımızın yanında olmalarını sağlayabileceğiz belki.

İlk Yönetmelik

Ben şimdi size çevre etki değerlendirme sürecinden bahsedeceğim. Çevre etki değerlendirme süreciyle birlikte hidroelektrik santrallerin çevresel etki değerlendirme sürecindeki yönlerini anlatacağım. Yani hidroelektrik santrallere karşı dava açarken ÇED sürecinde nelere dikkat etmemiz gerektiğini belki anlatmış olabileceğim size. Şimdi ÇED Yönetmeliği'nin yasal dayanağı 2872 sayılı Çevre Kanunu'dur. Çevre Kanunu'nun 10. maddesinden

yetkisini alır. “Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetler sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler çevresel etki değerlendirmesi raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.” der. Çevresel etki değerlendirmesi olumlu kararı veya çevresel etki değerlendirmesi gerekli değildir kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez. Proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez denmektedir. Bunun pratikteki sonucu şudur arkadaşlar, HES uygulamasındaki sonucunu söylüyorum size, mesela 30.09.2009 tarihinden önce Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından lisanslar verilmekteydi. Bu lisanslar ÇED sürecinden önce verilmekteydi. ÇED sürecinden önce bu lisanslar verilemez, ÇED süreci yürütülmesi gerekir dedik ve açılan birtakım davalarda Danıştay evet, ÇED süreci yürütülmeden lisans verilemez dediği için 30.09.2009 tarihinde bir yönetmelik değişikliğiyle artık ÇED’den sonra lisanslar vermeye başlandı. Aynı şey halen bir idari işlem olan yine su kullanım hakkı anlaşmalarında da geçerlidir. Su kullanım hakkı anlaşmaları da yine ÇED sürecinden önce verilmektedir. Dolayısıyla Devlet Su İşleri’nin yapmış olduğu bu idari işleme karşı da söz konusu ÇED’i gerektiren bir faaliyet hakkında ÇED süreci yürütmeden su kullanım hakkı anlaşması yapamazsın diyebilmekteyiz. Bildiğiniz üzere şu anda Türkiye’de su kalmadığı için firmalar üstelik ihaleyle belirlenmekte. İşte burada açıkça onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı veremez, yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez denmektedir. Çok mekanik anlamda, şekli bir şekilde bu davalardan sonuç almak mümkündür.

Arkadaşlar, ilk ÇED Yönetmeliği 07.02.1993 tarihinde yürürlüğe girdi. 93 tarihindeki yönetmeliği ben bir davamda kullandım, 97 tarihindeki yönetmelikle beraber değerlendirilen hükümlerinden yararlandım Fırtına Davası’nda. Çünkü projelerinin başladığı tarih 97’den öncesiydi, fakat 97’den sonrasında da ÇED olumlu kararı verilmişti ve her iki yönetmeliği de iyi bilirim. Aslında bütün yönetmelikleri gayet iyi biliyorum, çünkü sürekli bu tür davalarla uğraşıyorum. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse 1993 tarihli yönetmelik çıkartılan ÇED yönetmeliklerinin arasındaki en iyi yönetmelikti diyebiliriz, hakikaten çok ciddi inceleme ve araştırmalara gereksinim duyuluyordu. Bu araştırmalar, incelemeler, yapılan değerlendirmeler sonucunda ÇED olumlu veya olumsuz kararı veriliyordu. Fakat

bu süreç Türkiye'de yatırımcıların hiç hoşuna gitmedi. Çünkü canlarının istedikleri yere gidip yatırım yapamaz oldular ve bunun üzerine çok ciddi tartışmalar başladı Türkiye'de ve bunun üzerine işte birinci revizyon dediğimiz 23.06.1997 tarihinde yapılan bir değişiklikle yatırımcıların önünü daha kolay bir şekilde görebilmeleri, daha kolay bir şekilde doğal alanlara girebilmeleri ve yatırımlarını devam ettirebilmeleri için bir değişiklik yapıldı. Aynı değişiklik süreci 2003 ve 2008'de devam etti, şu an elimizdeki mevcut yönetmelik 17.07.2008 tarihli yönetmeliktir. 17.07.2008 tarihli yönetmelik bugün itibarıyla uygulamada sadece bir formalite işlevi görmektedir, herhangi bir şekilde çevre korumayla veya çevrenin etkilerini, çevresel etkileri değerlendiren ve gerçekten de önlemlerini alan ve ona ilişkin olarak da tedbirleri getiren bir yönetmelik maalesef değil. Karadeniz'de özellikle hidroelektrik santraller temelinde ki aslında bütün hepsinde de aynı şeyleri görüyoruz, termiklerde de benzer şeyleri görüyoruz, “kes yapıştır” hazırlanıyor maalesef ÇED raporları. Yani pek çok ÇED raporunda biz bir başka vadinin bilgilerinin bir başka vadide çıktığını gördük, bir başka vadideki hidroelektrik santralde karşımıza çıktığını gördük. Bunları çok da eleştirmişizdir, hatta mahkeme bile artık kararlarına almıştır bunu ve tamamen usulen yapılan ÇED sürecinin işlevini yerine getirmediğini söylemektedir ve kararlarına almaktadır, bir prosedür olarak görülmemesi gerekir demektir Çevre Orman Bakanlığı'na. Fakat Çevre Orman Bakanlığı bu konuda ısrarla hayır, biz çok iyi yapıyoruz ve bütün uzmanlar bizde, en güzelini de biz biliriz demekte.

Çevresel Zararlar

ÇED Yönetmeliği'nin uygulayıcısı ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Ankara'da Çevre Orman Bakanlığı'nda 17. katta. Burada çevresel etki değerlendirmesiyle ilgili çalışmalarını yapmak ve yaptırmak, ülkenin çevre önceliklerini tespit etmek, kırsal ve kentsel alanda ilgili bakanlığın koordinasyonu ile arazi kullanım kararlarına uygun olarak tespit edilen alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esaslarını belirlemek, çevre düzeni planlarını yapmak ve yaptırmak ve bu planların uygulamasını sağlamak, çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak gibi görevlerle yetkilendirilmiş. ÇED Planlama Genel Müdürlüğü'nün birimleri Endüstriyel Yatırımları ÇED Dairesi Başkanlığı, Altyapı Yatırımları, Plan ve ÇED İzle-

me, Çevre Envanteri, Planlama ve Stratejik Çevresel Değerlendirme, İdari ve Mali İşler Şubesi'nden oluşmakta. ÇED şu şekilde tanımlanmakta, gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ve teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projenin uygulamasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalarıdır diye tanımlanmış.

Arkadaşlar, tabii burada çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemler her zaman bizim tartıştığımız konuların başında gelmektedir ÇED süreçleri içerisinde. Yani bir projeye eğer “ÇED olumlu” verilmişse, “ÇED gerekli değildir” verilmişse biz o raporu alıp incelemekteyiz ve o raporda sözde alındığı iddia edilen önlemlerin neler olduğuna bakmaktayız ve o önlemlerin o projenin gerçekleştiği yerde yeterli olup olmadığını değerlendirmekteyiz ve bunun üzerinden argümanlarımızı geliştirip davada dilekçelerimizde kullanmaktayız. Sadece tabii çevresel zararlar değil bahsettiğimiz konu, yani ÇED raporu içerisinde çevresel zararlar konusunda ne gibi önlemler alındığı, ne gibi tedbirler alındığı, vesaire, bu konunun üzerinde durmaktayız. Aynı zamanda söz konusu faaliyetin alternatifinin olup olmadığı, kullanılan teknolojinin ve proje ünitelerinin, konumlarının uygun seçilip seçilmediği, projelerde kullanılan teknolojinin uygun olup olmadığını dahi tartışmamız gerekmekte ve tartışmalarımızı bunun üzerinden sürdürmekteyiz.

ÇED Felsefesi

Yönetmeliğin şekli kapsamı şöyle, çevresel etki değerlendirmesi raporu ya da proje tanıtım dosyasının hangi tür projeler için isteneceği ve içereceği konuları içeriyor. Çevresel etki değerlendirmesi sürecinin uygulanacak idari ve teknik usul ve esasları, çevresel etki değerlendirmesi için kapsam belirleme ve inceleme, değerlendirme komisyonu oluşturulmasıyla ilgili çalışmaları, yönetmelik kapsamına giren projelerin işletme öncesi, işletme sonrası dönemde izlenmesi ve denetlenmesini kapsamakta. Yani bir ÇED raporu aldığımız zaman bu hususların o ÇED raporunun içerisinde yer alması gerekmekte.

ÇED'in felsefesi şudur, kirlenme sonrası temizleme faaliyetleri yeri-

ne, kirlenmeden araştırma ve inceleme yaparak gerekli koruyucu tedbirleri almaktır. Yani bir yatırıma başlanmadan önce gerekli her türlü değerlendirilmeyi yaparak söz konusu faaliyetin çevreye hangi zararlarının olacağı, o zararların nasıl giderilebileceği, uygun alternatiflerin olup olmadığı, seçilen yerin doğru bir yer olup olmadığı gibi kapsamlı bir değerlendirme yapılarak söz konusu projeden belki daha başlamadan vazgeçmenin ve böylece daha sonra telafisi mümkün olmayan birtakım zararların önüne geçmenin mümkün olduğunu savunur ÇED felsefesi. Fakat Türkiye'de bu böyle olmamaktadır. Yani Avrupa'da, vesairede nasıldır bilmiyorum, ama Türkiye'de tamamen şeklidir. ÇED Planlama Dairesi'ndeki uzmanların hiçbirisini biz hiçbir vadiye görmüş değilizdir, hiçbir faaliyeti gidip de yerinde, sahada değerlendirip, inceleyip analizler yaptıklarına tanık olmuş değilizdir. En çok halka bilgi verme toplantılarında toplantıdan bir saat önce gelip arabadan inmeden şöyle bir vadiye bakıp biz gördük buraları deyip gitmektedirler ve bir daha da gelmemektedirler. Eğer dava açtıysanız belki keşiflerde bir temsilcisi sizinle beraber gezmektedir ve sizinle beraber çok güzelmiş buralar gibi şeyler söyleyip dönüp yine gitmektedirler. "ÇED gerekli değildir" raporları ÇED yönetiminin ikinci bir kısmını oluşturuyor. "ÇED gerekli değildir" raporları için bizler şu soruları sorarız hep kendimize, koruyucu tedbirler alınmış mıdır, nedir, başka ne olabilir, önerilen tedbirler uygun mudur, yeterli midir, her bir proje için ekoloji bilgimizce, yani biz bir avukatız netice itibarıyla, ne kadar biliyorsak o kadar veya uzmanlardan aldığımız yardımlarla sorgulama yapıyoruz. Doğaçlama yapıyoruz ve ÇED raporu ya da proje tanıtım dosyası üzerinden mahkemenin, bilirkişilerin dikkatini çektiğimiz esas alanlardan birisi budur diyoruz. Yani nedir, işte ÇED'de ben şu faaliyeti yapacağım, şu önlemleri aldım, bu önlemler şu şekilde uygulanacaktır denilen birtakım anlatımlar vardır, değerlendirmeler vardır. O değerlendirmelerin, o anlatımların doğru olup olmadığını tartışırız, önlemlerin yeterli olup olmadığını tartışırız. Acaba başka önlem alınması gerekir miydi bu önlemler alınmış mıdır ÇED raporunda, bunu tartışırız.

Kalkınma Hikayesi

Neden bunu tartışırız arkadaşlar? İdari işlem biliyorsunuz bölünmez, bir bütün olarak tesis edilir ve dolayısıyla yargıya taşındıktan sonra bir idari işlemi değiştirme şansı da yoktur. Yani o idari işlemin dayanağı

ÇED raporudur ve idari işlem süresi boyunca, idari işlem yürürlükte kaldığı müddetçe o idari işlemin esasını oluşturan ÇED raporları da değiştirilemez. Dolayısıyla en baştan bunların önlemlerini almış olmak gerekir. Eğer o önlemlerde bir aksaklık, eksiklik, vesaire varsa bu durumda eğer bilirkişilere bunları doğru bir şekilde anlatabilmişsek, keşiflerde de gösterebilmişsek buralardan bir aykırılık meydana getirdiğimizde açılan davamızı kazanma ihtimalimiz artacaktır. O yüzden özellikle ÇED raporunda konunun ne olduğu, konuya ilişkin olarak ne gibi önlemlerin alındığı üzerinde çokça durmak durumundayız ve tartışmak durumundayız.

ÇED günümüzde çevre yönetiminin en etkin araçlarından biri diye sunulmaktadır arkadaşlar Çevre Orman Bakanlığı'na. Dünyada da bu şekilde sunulmaktadır belki, dünya uygulamasını çok fazla bilemiyorum, ama Türkiye'de böyle söylenmektedir. Fakat uygulamada ve bizim ülkemizde gördüklerimiz sonucunda yaptığımız değerlendirme şöyledir. Asıl işlevi gelişebilecek toplumsal tepkilere karşı merak etmeyin, çevre kirlenmeyecek, ÇED'i var, her önlem alınmıştır, yoksa biz bu işe evet der miydik diyebilmenin bir yolu. Böylece olası tepkileri baştan pasifize eden bir aygıttır bizim görüşümüze göre ÇED sistemi ve aynı zamanda ÇED sistemi tamamen bir yatırım savunusudur. Yani zannetmeyin ki Çevre Kanunu'na göre çıkartılan ÇED Yönetmeliği çevreyi korumak için vardır. Hayır, böyle bir şey yoktur. Çevre Kanunu'nun kendisi de, ÇED Yönetmeliği'nin kendisi de tamamen sürdürülebilirlik dediğimiz, o sürdürülebilir kalkınma ve koruma kullanma denilen hikâyenin uygulatıcısıdır. Dolayısıyla asıl olan yatırımlardır, asıl olan kalkınmadır Türkiye'nin mevcut sisteminde.

Elektrikleri özellikle kesiyorlar arkadaşlar. Çünkü bize sık sık şunu söylüyorlar, evinizde oturuyorsunuz, klimanızı yakıyorsunuz, bilgisayar kullanıyorsunuz, cep telefonu kullanıyorsunuz, ama elektriğe gelince elektriği öyle istemiyorum diyorsunuz diyorlar.

Hukuk Var mı Yok mu?

Yatırım savunusudur dedik, yani hakikaten bunun Çevre Kanunu sistematığına baktığımız zaman ve aynı kanunun hiyerarşideki yerine baktığımız zaman tamamen sürdürülebilir kalkınma ve koruma kullanma ilkeleriyle genel felsefesini oluşturmuş olan bir kanundan bahsetmiş oluyoruz. Dolayısıyla böyle bir kanuna göre yürütülecek olan bu tür mücadeleler

aslında “Çevre Kanunu’yla” aslında sıkıştırılmakta. Dolayısıyla da maalesef elimizdeki mevzuatla çevre koruması, doğa koruması çok mümkün olamamakta. Bizler en çok iptal ettirmekteyiz, fakat günümüzde her iptal ettirdiğimiz süreçten sonra başka idari işlemler karşımıza çıkmakta. Yeni yeni idari işlemler tesis etmekte ve bu yeni idari işlemlere karşı yeni yeni davalar açmak zorundayız, bu şekilde devam ediliyor. Yani bir örnek vermek isterim, Karadeniz sahil yolu yapılırken Karadeniz sahil yoluna karşı bizler davalar açtık. Arhavi kesiminde açıp kazandığımız her davadan sonra biz yeni bir proje yaptık, yolu 20 metre, 30 metre daha deniz tarafına öteledik deyip yeni bir projeye karşımıza geldiler. Ona dava açtık, onun hakkında yürütmeyi durdurma kararı aldık. Yeni bir proje yaptık, 20, 30 metre daha deniz tarafında öteledik deyip bu şekilde üç davadan sonra yaklaşık 100 metre Arhavi’nin açığından geçen bir yol yapılmış oldu, inşa edilmiş oldu. Maalesef o şekilde yol çalışmalarını devam ettirdiler, ama yine de Karadeniz sahil yoluna ilişkin olarak örneğin Fındıklı kesiminde şu anda Danıştay’dan onaylanmış ve yolun tamamen hukuk dışı yapıldığına dair bir karar elimizde var. Böyle devam ediyor, ama sürekli biz her adım attığımızda idare de karşıt adımını atmakta ve elde ettiğimiz kararları ortadan kaldıracak girişimlerde bulunmakta. Dolayısıyla bir hukuk devletinde bunlar olur muydu, olmaz mıydı, doğru mudur yanlış mıdır tartışmasını tabii ki bir hukukçu olarak sizlerin takdirine bırakıyorum. Maalesef Türkiye’de hukuk var mı yok mu tartışmalı bana göre.

ÇED süreci ilk olarak 7 Şubat 1993 tarihinde ÇED Yönetmeliği’yle yasal bir temele dayandırılmıştır. Uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilmesi, etkin ve verimli bir uygulamanın sağlanması amacıyla dört defa değiştirildiği söylenebilir de ÇED Yönetmeliği’nin asıl değiştirilme nedenini biraz önce de yukarıda söylemiştim, yatırımcıların ayaklarına dolanan kimi şikâyetleri ve sıklıkla çevre lehine elde edilen mahkeme kararlarının önüne geçmektir bu değişikliklerin sebebi. En son 17 Temmuz 2008 tarihinde yapılmış değişikliğin resmi gerekçesi zaten çok açık ve net, gerekçesine bakarsanız da görürsünüz, ülkemiz şartları dikkate alınarak yatırım ortamının iyileştirilmesidir denilerek değişiklik yapılmıştır. Yani sanmayın ki ÇED, çevresel etki değerlendirme gibi böyle güzel isimler, kelimeler içeren bir yönetmeliğin çevreyle bir alakası olsun, çevreyle bir alakası yoktur, sa-

dece dediğimiz gibi oluşan tepkilerin pasifize edilmesine yarayan bir aygıt. Fırtına Vadisi'nde temel atma töreninde çok ayrıntılı bir hikâyesi de vardır; Mesut Yılmaz o dönem başbakandı, halkın tepkilerine karşı altı ay daha ÇED sürecine devam edileceği söyleniyordu o süreçte. Fakat bir gün öğrendik ki temel atmaya gidiliyor paldır küldür, her neyse bir anda onaylandı ve Başbakan temel atma töreninde; biz o kadar çevreciyiz ki bakın ÇED bile aldık demişti. Yani böyle, insanlara merak etmeyin, biz her şeye bakıyoruz, ediyoruz denilen bir süreçten bahsediyoruz.

ÇED Gerekli Değil midir?

ÇED uygulama yöntemi, Ek 1 listesine tabi projeler de var, arkadaşlar, Ek 1 listesi dediğimiz şey nedir? Şudur; ÇED Yönetmeliği'nin ekinde listeler vardır. Bu listelerde hangi faaliyete ÇED raporu hazırlanması gerektiği, hangi faaliyetlerin ÇED raporu değil, ama ÇED raporuna yakın bir başka raporu gerektirdiğine, yani proje tanıtım dosyası hazırlanması gerektiğine dair bir liste içerir. Madde madde sayılmıştır, işte tersanelerdir, yollardır, enerjidir, vesaire, yani Türkiye'de mevcut hemen hemen tüm uygulamalardan bahseder. Hangilerinin ÇED Yönetmeliği'ne tabi olduğunu ve hangileri Ek 1 listesinde, hangileri Ek 2 listesinde, o da bellidir. Bunun önemi şurada, Ek 1 listesine tabi olanlarda doğrudan doğruya ÇED raporu istenir, ek II listesine tabi olanlarsa yönetmeliğin kendisinin "seçme eleme kriterleri" dediği bir kriter uygulanır ve bu kriter gereğince proje değerlendirilir ve o değerlendirme sonucunda o faaliyete ÇED raporu gerekli midir, değil midir tartışması yapılır. Neticede "ÇED gereklidir" veya "ÇED gerekli değildir" denir. Eğer "ÇED gereklidir" kararı verilmişse süreç tekrar Çevre Orman Bakanlığı'na taşınır ve ÇED raporu istenir. "ÇED gerekli değildir" kararı verilmişse hazırlanan başvuru dosyasından birazcık daha belki ayrıntı içeren proje tanıtım dosyasıyla "ÇED gerekli değildir" kararı verilmiş olur ve idari işlem sonlanmış olur. Uygulamada Çevre Orman Bakanlığı seçme eleme kriterlerine tabi olan projeleri valiliklere devretmiştir bir yetki devriyle ve bu yetki devri neticesinde valiliklerde il mahalli çevre kurullarında, ki çevre orman il müdürlüğünün içerisinde, bu ÇED gerekli değildir, yani ek 2 listesine tabi faaliyetler değerlendirilmekte ve onlar tarafından acaba ÇED gerekli midir, ÇED gerekli değil midir şeklinde bir değerlendirmeye bir karar verilmektedir. Uygulamada bunun üzerinde duruyorum, çünkü

bazen karıştırılıyor, ÇED gerekli değildir kararı verildiği zaman sanki proje için ÇED uygulaması yapılmamış ya da ÇED Yönetmeliği'ne tabi değilmiş gibi anlaşılıyor. Hayır, "ÇED gerekli değildir" kararları arkadaşlar tamamen ÇED Yönetmeliği kapsamında verilen bir karardır ve ÇED Yönetmeliği'ne tabidir. Yani ÇED Yönetmeliği'ne tabi olmak demek şudur. Projenin başlangıcından işletme süresi boyunca, o faaliyet devam ettiği müddetçe ÇED raporundaki, yani proje tanıtım dosyasındaki taahhütlere uyma zorunluluğunu getirir yatırımcılara.

Sözde ÇED Süreci

Ben devam edeyim, ek 1 listesine tabi projelerde ÇED başvuru dosyasıyla bakanlığa başvuruluyor. Üç işgünü içerisinde bakanlık başvuru dosyasını ve hemen bir komisyon oluşturuyor ve ÇED sürecinin başladığını halka duyuruyor. Halkın katılım toplantısı yapılıyor bu üç işgününden sonraki 10. işgününde, valiliklere bilgi veriliyor bu konuda ve valilikle beraber yatırımcı toplantısının yapılacağı yeri belirliyorlar, gününü belirliyorlar ve halka bilgi veriyorlar, halka toplantının yapılacağına dair bilgi veriyorlar. Daha sonra halkın bilgilendirilme toplantısından sonra Çevre Orman Bakanlığı'nda, ki yaklaşık yedi gün sonrasıdır bu da, kapsam ve özel format belirleme toplantısı yapılıyor. Bu toplantıdaysa firmaya söz konusu faaliyetiyle ilgili olarak hangi hususları dikkate alması gerektiğine dair bir kapsam veriliyor, bu kapsamla ÇED raporunu hazırlayacaksınız deniliyor. Daha sonra kapsam belirleme toplantısından sonra ÇED raporu için özel format hazırlanıyor, 12 işgünü, ÇED raporu bakanlığa sunuluyor, inceleme değerlendirme toplantıları yapılıyor. İDK dedikleri bir komisyon oluşturuluyor, inceleme değerlendirme komisyonu. Nihai ÇED raporları bakanlığa sunuluyor, nihai ÇED raporları bakanlığa sunulduktan sonra halkın görüş ve önerilerine açılıyor. Nihai ÇED raporu idari işlemin son noktası değil yalnız, ona dikkat edin, son noktası ÇED olumlu veya ÇED olumsuz karardır. Nihai ÇED raporu halka sunulup son olarak hani biz böyle bir rapor hazırladık, sizin görüş ve önerileriniz nedir, itirazlarınız var mıdır diye tekrar bir sorulmasını içermektedir. Yine bilgi verebilir halk veya eleştirilerini yapabilir. Bunun üzerine de eğer kendilerince ciddiye alınabilecek bir şey varsa onunla ilgili olarak da ÇED raporuna bir iki cümle ekleyip geçerler ve neticede ÇED olumlu kararını veriyorlar. Neticede dediğimiz gibi ÇED

olumlu ve ÇED olumsuz kararını veriyorlar ve bu aşamadan sonra yedi yıl içerisinde firmanın yapıma başlaması gerekiyor.

Ek 1 prosedürü hangi projelere uygulanır? Dediğimiz gibi Ek 1 listesinde yer alan projelere, Ek 2 listesinde yer alıp da “ÇED gereklidir” kararı verilen projelere uygulanmaktadır Ek 1 prosedürü. Başvuru dosyası nasıl hazırlanıyor? Ek 3’te yer alan proje tanıtım genel formatında yer alan ana başlıklardan, bunları geçiyorum arkadaşlar, bunlar çok detay. İnceliyor, İDK yine incelemelerine devam ediyor. Halkın katılımı toplantısı dediğimiz bir süreç var. Sözde ÇED sürecinin hani yönetim dedikleri o hikâyeye hizmet etsin diye ve hani daha demokratik olsun, halkın kendi alanında, yaşam alanında yapılacak olan bir faaliyete karşı görüş ve önerilerini de alalım, edelim ve kendileri de bu yatırımı sahiplensin, vesaire gibi bir felsefeyle halka bilgi verme toplantısı yapılır. Fakat uygulamadaki bir problemi anlatayım size. 1993’deki yönetmelikte, hatta 2003’de bile öyle değildi, yani son değişiklikten önceki değişiklikte. Şu andaki değişiklik şunu getiriyor, başvuru dosyasıyla bakanlığa başvuruyorsunuz, üç işgünü içerisinde başvuru dosyasını bakanlık inceliyor ve 10 gün sonrasına halka bilgi verme toplantısı düzenleniyor. Halka bilgi verme toplantısına gidildiğinde arkadaşlar ne ÇED sürecini yürütecek olan firma, yani birtakım firmalar var; Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan yetki almış, bunlar faaliyet sahibi firma adına ÇED sürecini yürütüyor, hazırlıklarını yapıyor, bilim adamlarını oluşturuyor, değerlendirmeleri yapıyor, vesaire, ÇED raporu içerisinde hangi hususlar gerekiyorsa.

"Sizin Baca Boyunuz Ne Kadar"

Bunlarla beraber halkın karşısına geldikleri zaman maalesef halka bilgi vermiş olmuyorlar, verememiş oluyorlar. Çünkü daha henüz ÇED süreci başlamamış olduğu için, daha yeni, en başında oldukları için kendileri de zaten çevresel etkilerin ne olacağını bilmediklerinden dolayı daha çok halkı dinleyip, onların itirazlarını alıp en baştan onları pasifize edecek birtakım argümanlar geliştirmeye yarayan bir süreç oluyor halka bilgi verme toplantısı. Çünkü en başta yapılan bu halka bilgi verme toplantısında biz pek çok soru soruyoruz örneğin ve kendileri de açık açık şunu ifade ediyorlar: “vallahi biz de bilmiyoruz şu anda bu aşamada, çünkü henüz değerlendirmesini yapmış değiliz.”.

Örneğin termiklerde şu soruyu soruyoruz: “Sizin baca boyunuz ne kadar olacak, işte buradan çıkacak olan baca gazları ilk hangi noktada yerle temas edecek, vesaire gibi veya ne kadarlık bir alanda etkili olacak diye veya hangi basınçla gaz bacadan çıkacak?”. Bu gibi pek çok soru var. O zaman hemen “Bilmiyoruz.”. “Neden bilmiyorsunuz?”, “Çünkü karışımını bilmiyoruz, yakıtı bilmiyoruz, hangi basınçla yanacağını bilmiyoruz, ne kadar kazan dibi kalacak kül, ne kadar uçacak, çevredeki dağların topografik yapısı nedir, rüzgârlar nereden eser, nereye gider bu duman, gaz, vesaire, bunları biz de bilmeyiz.” derler ve çıkarlar işin içinden. Yani netice itibarıyla başvuru dosyasıyla başlayan ÇED sürecinin hiçbir esprisi yoktur, tamamen halktan bilgi almaya yarar, halka bilgi vermeye değil.

Yüzeysel İnceleme

Ulusal düzeyde yayınlanan bir gazete ve o yöreye ait yerel bir gazetede ilan edilir der ÇED Yönetmeliği arkadaşlar, bu önemli. Çünkü pek çok ÇED sürecinde bu bilgiler maalesef gazetelerde yer almıyor. Bu nedir, usulü olarak hemen sizin açacağınız bir davada ÇED olumlu kararını sakatlamınıza sebep olan bir işlev görür. Niye? Çünkü duyurusunun uygun bir şekilde yapılması lazım, yani şekli yönden davayı hemen kazanabilirsiniz. Yani bunlara dikkat etmek lazım, toplantı tarihi, toplantı tarihinden en az 10 gün önce belirlenmiş ve ilan edilmiş mi, hangi gazetede ilan edilmiş, vesaire, bunlara dikkat etmek lazım. Komisyon toplantısı vs. buraları da geçiyorum ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu’nda, onun görüşü de dikkate alınarak neticede beş işgünü içerisinde ÇED raporu sunulduktan sonra “ÇED olumlu” ya da “ÇED olumsuz” kararı veriliyor. Karar komisyon üyelerine yazılı olarak bildiriliyor, bakanlıkça verilen karar valiliğe de bildiriliyor ve valilik tarafından da uygun araçlarla yöre halkına duyuruluyor. Bu uygun araçların ne olduğunu biz daha bilemiyoruz. Yani nasıl oluyor, kimisi muhtara tebliğ ediyor, kimisi “ben duyurdum” diyor, “ilçeden anons ettim” diyor. O ilçenin anonsu köyde yok, köylü bilmiyor, vesaire. Bu gibi şeyler oluyor, bunlara da dikkat etmek lazım. Yani bu duyuru nasıl yapılmış, askı ilan tutanakları nerede, ne şekilde yapılmış, ne olmuş ne bitmiş, bunlar da şekli yönden önemli. ÇED kapsamında proje için seçilen yerin konumu ve alternatif alanların incelenmesi gerçekleştirilir diyoruz. Fakat ÇED raporuna baktığımız zaman, elimizde yaklaşık bir 60, 70 tane ÇED raporunu

herhalde incelemiştir, okumuştur, davasını da belki açmıştır, hep gördüğüm şeydir, son derece yüzeysel koordinat bilgileri verip böyle Türkiye haritasından bir bölgeyi ok işaretiyle gösterip işte burada yapılacak diyerek verilen bilgidir.

Teknoloji alternatifi; çok nadir tartışılır ÇED raporlarında. Fayda maliyet analizleri, vesaire hiçbir şekilde yoktur, yüzeysel yapılıdır. Bunları niçin anlatıyorum? Çünkü bunları tartışırken davalarınızda her birisini ayrıca tartışmanız gerekir iyi bir dilekçe oluşturabilmek için. Teknoloji alternatifleri konuşulmuş mu, tartışılmış mı, gerçekten yeterince değerlendirilmiş mi, vesaire gibi. Proje yeri ve etki alanı, mevcut çevresel özellikleri, hep gördüğümüz süslü cümleler vardır, kamuflaj vardır. Projenin önemli çevresel etkileri ve alınacak önlemler, yani siz de bir ÇED yaparsanız siz de benzer şeyleri söylerdiniz herhalde. Yani o kadar bilimsellikten uzak ve soyut önlemlerden bahsedilir. Artık bertaraf yöntemleri, arıtma teknolojilerinin belirlenmesi, bunlar hep tartışmalıdır. Pek çok kere sadece yönetmeliklere atıf yapılır, o yönetmeliğe göre şunu yapacağız, bu yönetmeliğe göre şunu yapacağız vesaire denir.

Fayda maliyet analizi dünyada oldukça iyi uygulanan, bununla ilgili olarak ciddi bir uzmanlık da geliştirilmiş bildiğim kadarıyla, çevre fayda maliyet analizleri gerekli. Fakat Türkiye'de bunun sadece ekonomik anlamda yapıldığını görüyorum ben. Adam "Ben şu kadar elektrik üreteceğim, bunun ülke ekonomisine katkısı bu kadar olacaktır." diyor. Fakat bunun karşılığında oradaki sosyal yaşamın, oradaki kültürel yaşamın, oradaki vadinin, oradaki doğal ortamın ne olacağı ve oradaki o kaybolanların parasal değerinin olup olmadığı ve ne kadar olduğu ya da bir kıyaslama yapıp yapılmadığına biz tanık olmuş değiliz. Yani bize göre işte hani bugünkü uygulamaya baktığınız zaman vadileri başından sonuna kadar hidroelektrik santrallerle doldurup koca bir yaşam alanını yok ediyorsunuz ve bu yaşam alanını yok etmenin karşılığında insanlar büyük şehirlere göç ediyorlar, göç sorunu oluyor. Varoşlarda yaşıyor, parasız kalıyor, çalışıyor, sömürülüyor, vesaire. Yani bütün bunların her birisinin aslında çok ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. İşte o fayda maliyet analizinin içerisinde mesela bizce sosyal fayda maliyet analizleri eksik bırakılmaktadır, sosyal fayda maliyet analizlerinin de mutlaka ÇED sürecinin içerisinde

değerlendirilmesi gerekir. Yönetmelikler sayılıyor, hatta öyle ki artık son dönemlerde böyle bir reçete şeklinde üç sayfa yönetmelik sayılır ÇED raporunun arkasında. Bu konuda şu yönetmeliğe uyulacak, bu konuda şu yönetmeliğe uyulacak, diye geçilir. Böyle bir uygulama olmaz, olmamalıdır. ÇED'in de amacı bu değildir, felsefesi de bu değildir, dolayısıyla mutlaka bunları eleştirmek gerekir, mutlaka böyle olmaz bu ÇED süreci demek gerekir, onu da geçtim.

Yenilebilir Enerji mi?

Ek2 prosedürü proje tanıtım dosyası dediğimiz prosedürdür ve valilikler tarafından yürütülür. Ayrıntılarına girmiyorum, o da Çevre Bakanlığı'nda yürütülen sürece benzer bir süreçle hızlı bir şekilde sonuçlandırılıyor, bunları da geçiyorum. Burada valiliklere devredilen Ek 2 listesine tabi projelerle ilgili yetki devrinin son iki yıldan bu yana Trabzon, Rize, Artvin illerinden geri alındığını biliyoruz. Şu anda Rize, Artvin, Gümüşhane'de ya da Bayburt'ta geri alınmış vaziyette. Muhtemelen açtığımız davalardan dolayı sürekli iptal edilen idari kararlar gereğince biz daha iyisini yaparız anlayışıyla o yetki geri alınmış. Bu bölgelerde bütün ÇED süreçlerini ister Ek 2 listesine tabi olsun, ister ek1 listesine tabi olsun Çevre Orman Bakanlığı yürütmekte şu anda. Burada Ek 2 listesine tabi olanlarla ilgili olarak gene bilgi var, bunlar yine "ÇED gereklidir" veya "ÇED gerekli değildir" kararı verildiğini söylüyoruz valilik tarafından yapılan bu proje tanıtım dosyalarına. ÇED gereklidir kararı verildiği zaman bakanlığa gidiyor ve ÇED süreci uyguluyor. Yine uygun araçlarla yöre halkına duyuruluyor. Burada önemli olan bir nokta Ek 2 listesine tabi projelerde, yani proje tanıtım dosyası hazırlanan projelerde halka bilgi verme toplantıları yapılmaz. Böyle bir süreç yok Ek 2 listesine tabilerde, dolayısıyla halkın hiçbir şekilde haberi olmayabiliyor. Yani adamın teki geliyor, vadiye giriyor, çalışıyor, sen kimsin, ne oluyor, ne bitiyor, ne faaliyetten haberi var, ne olandan ne bitenden.

ÇED Yönetmeliği'nin bir 25. maddesi var, çok kere bu atlanıyor arkadaşlar, önemli bir husus diye üzerinde durmak istiyorum. 25. maddede entegre faaliyetlerden bahseder. HES projesinde elektrik iletim hatları vardır, regülatör yapısı vardır, santral yapısı vardır... Bir de bunun yanında bu santrali yapmak için kırma eleme tesisleri, beton santralleri, vesaire kurulmakta. Bunların her birisi aslında tek bir faaliyet olarak değerlendirilmek

zorundadır ÇED Yönetmeliği'ne göre, fakat uygulamada bunları Çevre Orman Bakanlığı bölmekte, parçalamakta. Yani elektrik iletim hatlarına ayrı bir ÇED süreci yürütmekte, taş ocaklarına en son Loç Vadisi'nde olduğu üzere ayrı bir süreç yürütmekte, santral için ayrı bir süreç yürütmekte. Bunun da amacı çevresel etkileri ayırdıktan daha az göstermek. Mutlaka bu konu üzerinde tartışma yapmak gerekiyor.

Arkadaşlar, bu bölümde Çevre Orman Bakanlığı'nın yapmış olduğu birtakım sunumlar var, internette de var bunlar. Oraya göre işte orta düşümlü santral, yüksek düşümlü santrallerden bahseder, bunları hızlı bir şekilde geçiyorum. Bu Çevre Orman Bakanlığı'nın bir sunumudur, burada bir HES'i animasyon yapmışlar, göstermişler. Fakat ben de burada hızlı bir şekilde onları göstermek istiyorum size, gerçekten böyle mi, işte gösterdikleri gibi gözüküyor mu? Türkiye'de çok ciddi bir enerji borsası oluşmuş vaziyette ve dünyanın her tarafından pek çok firma Türkiye'ye gelip enerji işine girmekte, hidroelektrik santral yapmakta veya yaptırmakta yerli firmalara diyebiliriz. Neticede böyle paralardan bahsedilmekte, bunları örnek olarak veriyorum, hani çok ciddi, 40 milyar dolarlık bir enerji yatırımdan bahsediliyor. Herkes para yatırıyor bu işe. Bankalar kredi veriyor.. Bütün bankalar veriyor ve neticede herkes suyun peşinde olunca pek çok insan, yeni mezun elektrik mühendisleri gidip projeler yapıp, su kullanım haklarını alıp, arkasından EPDK'dan da lisanslarını alıp, arkasından da bunları pazarlamaya başlamış vaziyetler. Yani artık o süreç de bitti, belki kalmadı çantacıların elinde proje. Yani 10, 15 milyon dolarlara bizim derelerimizi satıyorlar, pazarlıyorlar, böyle bir durum da oluştu, hatta bu noktalara kadar da geldi.

Peki, yenilenebilir enerji midir HES'ler? Artvin'den bir görüntü gösteriyorum size, bu Artvin Deriner Barajı'nın inşaat çalışmaları, bu İkizdere'de yapılan inşaat çalışmaları... neticesinde böyle toz duman ve kırma eleme tesisleri. Bu çakıl geçidi veya regülatör yapısının olduğu bölge, tabii dere yataklarına da dikkatinizi çekiyorum. Bu çalışmalar yapılırken dere yatakları sürekli tahribat içerisinde. Burası Senoz Vadisi. Senoz Vadisi'nde her iki yamaçtan su iletim hatlarının geçtiği yerler, güzergâhlar boyunca nasıl bir yıkımın gerçekleştiğini görebilmek açısından en kötü örneklerden biri. Aynı şekilde böyle borular ve hafriyatlar hep ÇED raporunda toplanacak,

götürülecek, depolanacak, uygun bir şekilde konumlandırılacak dense de maalesef şurada resmin ön yüzünde görüyorsunuz çimento atıklarını o doğanın içerisinde. Arka tarafta hafriyat zaten ormanın içerisinde ve burada tabii şimdi şöyle tartışmalar yaşıyor. “Biz 300 tane ağaç keseceğiz, 500 tane ağaç keseceğiz” diyorlar, Fakat projede metraj olarak ölçtüğünde onun hesabını yapabiliyorlar belki ama maalesef uygulamada bir alana girdiğiniz zaman dik yamaçlar boyunca 200, 300 metrekarelik alanlar boyunca hafriyat altında kalıyor orman ve o hafriyat altında kalan ağaçlar nedeniyle de 10 binlerce, 100 binlerce ağaç maalesef hesapsız kitapsız bir şekilde yok olmuş oluyor yine gördüğünüz üzere.

Aynı şekilde borular, tüneller ve böyle zikzaklar, cebri boru döşemesi için yapılan yollar bunlar. Burası ormandı, ormanı yok etmiş vaziyetler gördüğünüz gibi. Yine bu yükleme havuzu bu şekilde, tabii bu gördüğünüz alan makinenin kadrajına sığan alan, yani göz alabildiğince bir vadi düşünün, bu şekilde yarıklarla ve birinin bittiği yerden öbürünün başladığı şekilde süren cebri boru güzergâhları böyle. Çevre Orman Bakanlığı'nda böyle anlatıyorlar insanlara kampanyalarında, “bakın ne kadar güzel yapılar, şöyle yapıyoruz, böyle yapıyoruz” diye ve yine aynı şekilde gösteriyorlar. Ben de size göstereyim gerçekleri, işte burada gördüğünüz bir regülatör yapısı, arka tarafta gördüğünüz balık geçididir arkadaşlar, yani balık oradan çıkacak sözde, geçecek öbür tarafa. O balığın geçip geçmemesi zaten ayrı bir konu. Arkasında oluşan göletten dolayı zaten ekosistemin bozulması nedeniyle o balık geçse bile artık ömrünü sürdürmesi mümkün değil. Ne geri kalanında regülatör yapısının mansap tarafı dediğimiz deniz tarafında, ne yukarısında artık bir dereye canlı yaşamından bahsetmek mümkün değil. Belki başka bir ekosistem oluşacaktır, ama mevcut doğal ekosistemin sürmesinin mümkün olmadığı bir uygulama.

Dere'nin Yatakları

İşte bu da regülatör yapısından aşan sular, çöplük haline gelmiş vaziyette. Yine bir balık geçidi görüyorsunuz. Yani balıklar geliyor şu sularlardan içeriye giriyor ve dolaşıyor, dolaşa dolaşa çıkıyor aşılıyor geçiyor. Bir balık geçidindeki su miktarını görüyorsunuz, deliklerden akıyor, balıklar buralardan böyle gelecek geçecek gidecek yukarı çıkacak ve balık geçidinin girişi arkadaşlar. Yani balık yukarıdan geldiği zaman bu deliği bulacak,

bulduğu zaman da şu ağaçları geçmesi gerekiyor, yığılmaları ve zaten de oradan şöyle bir ızgara koymuşlar, yani balık gelse bile geçemiyor aslında, çünkü ızgaradan geçiyor su, öyle yapılar. Böyle çimento atıkları, yığıntılar ve derenin hali.. Onlar ise böyle diyorlar, tertemiz Türkiye'm diyorlar. Biz de gösteriyoruz, öyle değil diyoruz ve ne oluyor arkadaşlar? Dere yok oluyor. Gördüğünüz yok olan bir dere. Dere yatağını da görüyorsunuz, akan suyu da görüyorsunuz, o su da gözükmüyor çok kere, kayaların taşların arasından sızıntı şeklinde gidiyor ve burada canlı yaşamı devam eder deniyor ve böyle oluyor, böyle oluyor ve böyle manşetler oluyor. Bunlar mahkemeler, keşifler, böyle böyle jandarmalı, bol jandarmalı keşifler ve su, mesela bu Macahel'de bir proje. Macahel'deki şu dereciği görüyorsunuz, bu dereciğin suyunu almaya çalışıyorlar, bunun gibi 10 tane dereciğin suyunu toplamaya çalışıyorlar. Artık iş bu noktaya gelmiş vaziyette arkadaşlar. Damla damla akan bir suyun suyunu almak için regülatör yapısı kurmayı düşünmüş adam projesinde. Ben bunları bizzat keşiflerde gördüğüm için, ağzımız açık seyrediyoruz. 10 kilometre boyunca bu şekilde küçük küçük dereleri toplayarak suları yok ediyorlar. Bir trafo ve yok olan bir elektrik iletim hattı altındaki orman yapısı ve dava dosyalarımız. Bunun gibi iki tane çuval olarak genellikle gidiyor ve protestolar ve HES olmazlar ve iptaller, iptaller, iptaller. Böyle diyorlar; kalkınma düşmanınız da ve vatan hainiyiz de ve biz de diyoruz ki kültürümüz de yok oluyor diyoruz. Hani fırtınayla başladı kasırgaya dönüştü diye haberler var. Bu resimde Türkiye'nin HES gerçeği arkadaşlar. Bu gördüğünüz siyah noktalar Türkiye'nin HES gerçeği. Yani çürümeye başlayan bir canlıyı yemeye çalışan kurtlar misali Anadolu şu anda bu projelerin baskısı altında yok olmak üzere. Buradaki pembeler önemli doğa alanlarıdır aslında, bu önemli doğa alanlarında da heslerin aynen devam ettiğini göreceksiniz, görüyorsunuz ve zaten biliyorsunuz, milli parklarda, riskli alanlar içerisinde de HES'lerin önünü açabilecek olan yasa çıktı, bir diğeri de tasarı olarak kabul edildi.

Bağırıyoruz çağırıyoruz, sürekli ve şunu söylüyoruz arkadaşlar. Biz son dere kuruyana kadar, son ağaç yıkılana kadar, son yaprak düşene kadar, son nefes verilene kadar bu mücadeleyi sürdüreceğiz diyoruz, bu mücadeleye sürecek diyoruz.

Özgür TEMİZ- Ben çok usuli bir şey soracağım da, diyelim ki beş köyü etkileyen bir HES projesi var, bunun proje tanıtım toplantısını bir köyde yaptılar. Diğer dört köy için bir süreci eksik işletme iddiasında bulunmak mümkün müdür?

Av. Bora SARICA- Saklıkent'te bir projeye ilgili en son etkilenen köyler için üretim lisansı ve su kullanım hakkı anlaşmasının iptali için dava açtık. Henüz ÇED süreci devam ediyor, herhangi bir karar yok. Benim sorum aynı derenin yukarı taraflarında farklı köyler için aşağıda bulunan bize destek veren köyler dava açabilir mi? Çünkü sonuçta bu tek bir havzadan bahsediyoruz, yukarıda gelecek suyun akışının engellenmesi altta da bir zarara yol açacak. Mahkemelerin özellikle bize sorduğu "Siz kimsiniz, hani dava açan şahıslara siz kimsiniz, taraf ehliyetiniz var mıdır, hukuki yararınız var mıdır?". Böyle bir sıkıntıyla karşılaşabilir miyiz? Aynı direnişçi köyler derenin üst tarafındaki HES'lerle de ilgilenebilir mi?

Av. Halis YILDIRIM- Şavşatlıyım ben, Şavşat'ta da biliyorsunuz HES süreçleri işliyor. Benim sorum şöyle, tabii bu mücadeleyi bugüne kadar sürdüren arkadaşların katkılarını biliyoruz hep birlikte, dilekçelerinden yararlanıyoruz ve yararlanacağız. Fakat görebildiğim kadarıyla kısa bir süre oldu ilgilenmeye başlayalı, genellikle açılan davalarda, özellikle daha önceki tarihli davalarda ağırlıklı olarak havza planlamasından bahsediliyor. Yani bir havzada genel olarak toplam havza planlaması yapılmadan belirli derelerde ÇED verilmiş olmasının, ÇED olumlu kararı verilmiş olmasının ÇED Yönetmeliğine aykırılığı üzerinden başvuruluyor ve bu belli bir süre içerisinde de birçok yürütmeyi durdurma kararı verilmesine sebep oluyor, doğru bir yaklaşım olarak değerlendiriliyor. Fakat şöyle düşünersek, 40 milyar doları bulan bütçelerin ayrıldığı ve bir damla suya hâkim olma süreci yaşandığına göre bu havza planlamaları istendiği gibi yapıp buradan da savunma bu noktadan acaba zaafa uğratılabilir mi?

Teoman TEKKÖKOĞLU- Çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Yeni ve yenilenebilir enerji kavramı, daha çok akademik veya bilimsel araştırmalar ve teknoloji açısından önemlidir. Çevre koruma, doğa koruma adına hiçbir anlam ifade etmez. Örneğin bir odun biomas enerji, yenilenebilir enerji sınıfına giriyor, odunun yarattığı hava kirliliğiyle kömürün yarattığı ya da petrolün yarattığı hava kirliliği arasında hemen hemen hiç fark yoktur.

Ahmet AKKÜÇÜK- Elektrik mühendisiyim, aynı zamanda Elektrik Mühendisleri Odası'nın Enerji Komisyonu'nda çalışıyorum. Buraya özellikle hukuki bazı konularda kafamızdaki sorulara cevap aramak üzere geldim. Özellikle bu kadim su hakları, mansap su hakları denen bir kavram, bu uluslararası hukukta da var sınır aşan sular için. O normları aşağı yukarı belirli bir paylaşım şekli var. Fakat ulusal sınırlar içinde kalan suları ve ulusal sınırlar içinden çıkıp denize dökülen sular konusunda bu kadim su hakları ne zaman, hangi kriterlere göre müktesep hak olarak ileri sürülebilir? Bu geçmişte kullanıma göre mi, aynı il sınırı içinde olmaya göre mi, aynı yerleşim birimi içinde olmaya göre mi, nasıl, hangi kriterlere göre kadim su iddia edebiliriz, bunun müktesep hak olma özelliği ne ölçüdedir? Hukuki boyut konusunda ben Yakup Bey'den veya daha sonraki konuşmacılardan da bilgi, açıklama rica ediyorum.

Av. Safiye YÜKSEL Yalova Barosu- ÇED olumlu kararının valiliklerce duyurulacağını belirttiniz. Burada ÇED olumlu kararına karşı dava açma süresinde hangi tarih esas alınacak? Öğrenme tarihi esas alınarak da dava açılabilir mi, uygulaması hakkında bilgi rica edecektim.

Erdinç AY- Loç Vadisinden. Size bir sorum olacak, almış olduğunuz davalarda o vadiye yaşayan insanların sosyal yapısına bakıyor musunuz, siyasi konjonktürün neresinde olduğuna bakıyor musunuz, yoksa sadece orada sizin için vadi mi önemli, dere mi önemli?

Mikail KÖROĞLU- Dağ ve Doğa rehberi. Avukat değilim, o yüzden şöyle bir soru sormak istiyorum. Herhangi bir yürütücü firmadan tehdit aldınız mı bugüne kadar? Bu da herhalde önemli olsa gerek.

Şule YILDIRIM (Birgün Gazetesi)- İç hukuk yolları tükenmeden AİHM'e gidilebilme durumu var mı? Bütün avukatlar olarak bu davalarla ilgilenen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidilmesi ve oradan bir karar çıkması süreci hızlandırabilir mi HES'lerle mücadelede?

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Sırayla gideyim, havza planlamasını en sona bırakayım, çünkü havza planlaması çok tartışmalı bir konu, onu belki hep beraber tartışmamız gerekebilir. Beş köyden birinde ÇED toplantısı yapıldı, diğer köyler dava açabilir mi demiştiniz. Arkadaşlar, ÇED Yönetmeliği'nin 17 Eylül 2008 tarihinden önceki uygulamalarında o hüküm yoktu, şu anki hükme göre ilgili halka bilgi veriliyor. Yani ÇED

Yönetmeliği'nin kaçınıcı maddesi hatırlayamıyorum, 5. veya 6. maddesi olabilir, "halka bilgi verme toplantıları halkın kolaylıkla ulaşabileceği merkezi bir yerde ilgili halka bilgi vermek için yapılır." der şekli anlamda yönetmelik. İlgili halkın ne olduğu konusunda elbette bakanlığın bakışıyla bizim bakışımız arasında bir fark var. Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir karar var, tarihini hatırlayamıyorum. Çevre, tarih, kültür konularında menfaat şartı en geniş şekilde anlaşılır. Yani sadece ve sadece orada doğrudan doğruya güncel bir menfaatinizin etkilenmesi gerekmez. Siz İstanbul'da oturan bir vatandaş olarak Kars'taki herhangi bir projeye dava açma hakkına sahipsiniz. Bu bir başka sorunun da cevabı oluyor aynı zamanda, yani Bora, senin için de bir cevaptır bu aslında. Dolayısıyla bu tartışmayı yapıyor Çevre Orman Bakanlığı ve mesela sen zaten orada oturmuyorsun, vesaire gibi cevaplar veriliyor, fakat mahkemeler bunları çok ciddiye almıyor, alanlar da Danıştay'da bozuluyor. Bazı yerel mahkemeler gerçekten ciddiye alıyorlar, "senin menfaatin yoktur burada, sen orada yaşamıyorsun veya o nüfusa kayıtlı değilsin" diyorlar ve menfaat yokluğundan dava reddedilebiliyor. Danıştay'a gidiyor, Danıştay'da bozuluyor, olan geçen zamana oluyor maalesef. Geçen zaman içerisinde firma sen yürütmeyi durdurma kararı ve iptal kararı almadığın için devam ediyor çalışmalarına ve ciddi yıkımlar gerçekleşmiş oluyor. Sonrasında yürütmeyi durdurma kararı verse de iş işten geçmiş oluyor. Yani o anlamda esasında yerel mahkemeler açısından böyle bir sıkıntı olabiliyor, en son Samsun'da olmuştu böyle bir şey. Ama Danıştay'ın yerleşik uygulaması "Herkes çevre, tarih, kültür konularında dava açabilir ve menfaat en geniş şekilde anlaşılır" diyor. Orada dikkat edilmesi gereken husus şu, yerel mahkeme bakarsınız menfaat yokluğundan, bilmezliğinden veya başka bir saikle, bilemiyorum, kalkıp davanızı reddedebilir, ama Danıştay'da bozulacağı kesindir. Ancak geçen zaman noktasında endişelenip ilgili halk kavramına yakın, işte alttaki köy de etkileniyorsa alttaki köyün de zaten doğrudan doğruya menfaati vardır diyebilirsiniz. Yani o suyu aldığı zaman veya o suyun kalitesinin bozulmasından dolayı aşağıdaki köylerin de zaten doğrudan doğruya etkilenmiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla oradan yola çıkarak hem Bora, sana cevap vermiş olayım, yani dava açmakta hiçbir sıkıntı yok, açabilirsiniz. Hem de beş köyden birinde yapılmışsa diğerleri o itirazda bulunabilir. "Benim köyüm oradan 15 kilometre ötede, ben kalkıp da halkı bilgilendirme toplantısına geleme-

dim. Çünkü seçtiğiniz yer benim gelemeyeceğim bir yerdi, dolayısıyla ben bundan bilgi alabilmiş değilim, dolayısıyla ÇED süreci şekli anlamda usule uygun yapılmış, yürütülmüş değildir,” diyebilir köylü. Çünkü yönetmelik, ilgili halkın kolaylıkla ulaşabileceği yer der, merkezi bir yer der, o anlamda bunu tartışmak faydalı olabilir.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Çevre Kanunu'nun 30. maddesinde herkesin çevreye verilen zarara karşı faaliyetin durdurulmasını isteme hakkı ve bilgi edinme hakkı var. O anlamda bu davaların açılmasıyla ilgili olarak da kullanılabilir mi o madde? Çok açık bir madde de o yüzden soruyorum.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU

Tabii, var zaten. Yani Anayasa Mahkemesi'nin de kararının dayanakları bunlardır. Yani Anayasa'nın 56. maddesine bakarsanız arkadaşlar, 56. maddesinde “herkes” der, bir kere “herkes” der. Türk vatandaşı olmak bile gerekmez, anlıyor musunuz? Herkes sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir der, temel metin. Altında Çevre Kanunu'nun 1. maddesine, 3. maddesine bakarsanız, amaç ve kapsamlarına bakarsanız orada aynı hükümler tekrarlanır, 30. maddede de tekrarlanır. Dolayısıyla Danıştay bu noktadan yürüyerek gider, fakat idare mahkemeleri, yerel mahkemeler daha çok bu gibi davalar belki önlerine pek gelmediğinden midir bilemiyorum veya başka bir saikleri mi vardır, onu da bilemiyorum, ama zaman zaman istisna da olsa sen ilgili değilsin, doğrudan doğruya menfaatin yok veya güncel menfaatin yok deyip davaları reddedebiliyorlar. Onu dikkate alarak mümkün olduğu kadar o bölgeye yakın insanlardan seçmekte fayda var. Ama benim bazı davalarım var ki hiç o yöreyle ilgisi olmayan insanlar davacı olmuşlardı. Mutlaka emniyet supabı olarak o bölgeden de 5, 10 kişiyi koyalım içerisine. Sadece köylüyü, muhtarını da almam davalarım, çünkü bazen çok ters işler olabiliyor veya sadece bir dernek, bir kişinin davacı olması, vesaire, bunları tek olarak almam, mutlaka 10, 15 tane vekâletname olmasını isterim. Çünkü bazen vazgeçiliyor, bazen feragat ediliyor, bazen başka saiklerle dava açtırmış oluyor adam. Dolayısıyla kalabalık olmasında fayda var. Hem kendi açımdan bir şemsiye oluyor bu koruma anlamında, hem de davadan beni lüzumsuz yere enerjimi harcatmamış olmalarını da sağlama noktasında, hatta vekâletlerinde sulh, feragat, vesaire yetkisi koymayın diye söylüyorum. Bunu da neden istiyorum?

Çünkü işte bir arkadaşımın da belki sorusuna cevap olacak, bazı istenmedik şeyler oluyor. Bu noktalarda “benim yapacak bir şeyim yok kardeşim.” diyebilmek de gerekiyor.

Üretim lisansı ve su kullanım hakkı anlaşması için iptal, ÇED yok, yani orada yine senin sorun Bora, bir kere üretim lisansı ve su kullanım hakkı anlaşması eğer ÇED süreci işletilmeden verilmişse direkt Danıştay’a ve Ankara İdare Mahkemesi’ne dava açarak onların o demin anlattığım sebepten dolayı iptalini sağlayabilirsiniz. Çünkü Lisans Yönetmeliği’nin kaçıncı maddesi olduğunu hatırlayamıyorum, 1. maddesinde “enerjiyi çevreye uygun, zarar vermeyecek şekilde, kaliteli, güvenli,...” der. İşte orada o çevreye uygun konusu tartışma konusudur. “Sen neye göre bu lisansı verdin, hangi çevresel değerlendirme yapıldı da sen bunu verdin?” deyip Danıştay iptal ediyor zaten. Su kullanım hakkı anlaşmasında denemedim bu argümanla bir dava açmayı, ama aynı argüman orası için de geçerli. Çünkü Devlet Su İşleri’nin yasasında da yine aynı şey var: “çevreye zarar vermeyecek şekilde” der. “Devlet Su İşleri olarak görevlerin belli, çevre etki değerlendirme sürecinden sen mesul değilsin, böyle bir görevin de yok, dolayısıyla sen bunu çevresel etki değerlendirme sürecini yürütmeden yapamazsın.” demek lazım. O yüzden DSİ bazen idari işlem tesis etmiyor, “idari işlem tesis edilmesi uygundur” kararı veriyor ve topu atıyor üzerinden. Bazı projeler öyle, bazılarında veriyor. Yani dikkat etmek lazım, uygunsa uygun görüşü oluyor o, uygun görüşüyle adam alıyor gidiyor EPDK’ya, EPDK’dan da uygun görüşü alıyor, arkasından ÇED sürecine başlıyor. Yani idari işlemden bir öncesini yapmış oluyorlar orada ve kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar. Eğer vermişse, su kullanım hakkı anlaşması çedden önce yapmışsa, çedden önce bu işlemler olmaz diyerek açılacak dava yürür.

Yenilenebilir enerji anlamsızdır. Evet, anlamsızdır, şöyle anlamsızdır arkadaşlar. Avrupa Birliği’nin mevzuatına baktığımız zaman Avrupa Birliği’nde iki ülkede, bu nehir tipi ve kanal tipi hidroelektrik santrallerden bahsediyorum, 10 megavat, geri kalanın ortalaması 5 megavattır. 10 megavat ve 5 megavatın altındaki nehir tipi, kanal tipi hidroelektrik santralleri yenilenebilir enerji sınıfında sayar. 2005 yılına kadar bizde 25 megavattı bu sınır, 2005’de bir değişiklik yapıldı, 50 megavata çıkartıldı ve şu an en son Yenilenebilir Enerji Kanunu’ndan sonra bu sınır da kalkmış vaziyette. Tek

bir sınır var, yüzölçümü 15 kilometrekarenin altında depolamalı ve depolamasız der. Yani nehir tipi ve kanal tipi depolamasız her türlü hidroelektrik santral yenilenebilir enerji sınıfından sayılmaktadır şu anda. Böyle bir çelişki de var ortada. Daha yönetmeliğinde değişmedi, yasasında değişti.. Peki, gerçekten öyle midir? Hayır, öyle değildir tabii. Neden değildir? Çünkü bir havzayı ortadan kaldırılıyorsunuz siz, havzanın bir kere su döngüsünü ortadan kaldırılıyorsunuz, havzada su kalmıyor bir kere. Havzanın suyu kalmadığı zaman yenilenebilirlikten bahsetmek mümkün değil. Yani sen havzayı bütünüyle değiştiriyorsun, ekosistemini yok ediyorsun ve o noktada kalkıp “Bu yenilenebilir enerjidir” diye bir savunma getiriyorsun, bunun kabulü mümkün değildir. O havzada ne su kalmaktadır, ne suyun döngüsü kalmaktadır, ne orman kalmaktadır, ne derede canlı kalmaktadır. Böyle bir şeye sırf “karbon emisyonu yok” diye yenilenebilir demek mümkün değildir. Ancak Türkiye'deki uygulama şunun üzerine kuruluyor arkadaşlar, Dünya Bankası, Kalkınma Bankası aracılığıyla çok uygun krediler vermektedir HES'lere, yenilenebilir enerjiye, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu kredilerden yatırımcıları yararlandırmak için üst sınırı ortadan kaldırmıştır. Herkes, yenilenebilir enerji belgesiyle, YEK belgesi dedikleri bir belgeyle gidip ellerini kollarını sallaya sallaya Türkiye'nin Kalkınma Bankası'na başvurup kredi almaktadır ve bu şekilde devam ettirmektedir. Yani tam bir şark kurnazlığı içerisinde yürümektedir Türkiye'de bu iş. Dolayısıyla yenilenebilir enerji değildir, sadece şekli anlamda, yasal anlamda, Avrupa'da YEK belgesine sahip olan yatırımcıyı bu şekilde nemalandırmaktadır hükümet politikalarıyla. Yani uygulama böyle, ama yenilenebilir midir? Hayır, değildir arkadaşlar, kesinlikle yenilenebilir enerji değildir.

Kadim su hakları, mansap su hakları, uluslararası sular diye bir soru vardı. Şimdi Devlet Su İşleri'nin yapmış olduğu su kullanım hakkı anlaşmaları var. Su kullanım hakkı anlaşmaları içerisinde kadim su haklarının korunacağı yazılıdır. Dolayısıyla hani sizin eskiden beri kullanmış olduğunuz sular varsa, değirmeniniz varsa, tarımsal sularınız varsa ya da başka bir amaçla kullandığınız sularınız varsa bu suların size ait olduğu veya sizden alınamayacağına dair bir hüküm vardır. Fakat genellikle şöyle uygulanmaktadır: Kadim su haklarını gözetir denilen o sözleşme Devlet Su İşleri tarafından senin ihtiyacını belirleyerek sana o suyu tekrar bırakıyor.

Kendisi gelip tespit ediyor. Sen 50 litre kullanıyordun bağıni bahçeni sulamak için örneğin, kanallarla, tünellerle su getirmişsin, ama Devlet Su İşleri geliyor ve ölçüm yapıyor, “sana 10 litre yeter ve kadim su haklarını da gözettim” diyor. Yani böyle, müktesep hak var, evet. Kadim su hakkındır senin bu, geçmişten bu yana kullandığın, geçmişin ne zaman olduğu belli olmadığı tarihlerden beri kullandığın, ettiğin, değirmendir, tarımsal sulama suyudur, gibi sular konusunda senin hakkın var, ama maalesef eğer sahip çıkmazsanız, Devlet Su İşleri elinizden alıyor. Öyle bir durum var, sadece bununla ilgili olarak dava açıp kazanabilirsiniz. Mesela Şavşat’ta Meydancık tamamen tarımsal sulama suyuna ihtiyaç duyan bir bölge, suyunu Papart Deresi’nden alıyor. Devlet Su İşleri’nin yapmış olduğu bir sulama kanalı var, şimdi hatırlayamıyorum. Kanaldan gelen bilmem ne kadar litre suyla o alanlar sulanabiliyor deniliyor. Ama o alan sadece işte oradaki toplam tarımsal alanın üçte biri kadar bile değil, onu dikkate alıyor, geri kalan alanları dikkate almıyor. Halbuki kadimden bu yana orada açılmış devasa kanallar var, sulama kanalları var, yapılmış, edilmiş, hatta bir kere yetiştirememişler, tarımsal alanların dibine düşürmüşler kanalları. Bir daha kazmış o köylüler o kanalları oralarda, enteresan bir bölge. Onlarla ilgili olarak tespit yaptırdım: Bilirkişileri götürdüm ve o kanalların genişliğine göre ne kadar debi taşıyabileceğini hesaplattım ve o debi miktarı üzerinden bu kanalların ebadı buysa, ama 200 tane kadar kanal var, bir tanesi iki tanesi çok büyük, diğerleri küçük küçük, her birisini hesaplattırıp onun üzerinden işte bizim debi ihtiyacımız budur, bu ihtiyacı karşılamak için bu kanallar bu kadar büyük yapılmıştır deyip onun üzerinden kadim su hakları tartışması yaptım.

ÇED olumlu kararının öğrenilme tarihi tartışmasına gelince; arkadaşlar, İdari Yargılama Usul Kanunu 7. maddesi uyarınca yanlış hatırlamıyorsam, tefhim, tebliğ, ilan ve öğrenmeyle başlıyor idari işlemlere karşı dava açma süresi. ÇED olumlu kararları ilan edilmiyor. Duyuru, vesaire de ilan yerine geçmiyor. Dolayısıyla sizlere tebligat yapılmamışsa, siz bilgi edinmeyle başvurup şu derede, şu ilçe, şu köy, şu derede kurulmakta olan hidroelektrik santralle ilgili olarak ÇED olumlu süreci ve ÇED sürecinin işletilip işletilmediği, ÇED gerekli, ÇED olumlu, ÇED gerekli değil, ÇED olumsuz kararı verilir verilmeyişi, verilmişse veya verilmemişse bununla ilgili olarak

proje tanıtım dosyasının tarafıma bilgi edinmeyle verilmesini istiyorum deyip talepte bulunuyorsunuz valiliğe, bakanlığa ve size cevap geliyor. O gelen cevapla beraber içerisinde CD ortamında proje tanıtım dosyasını veya ÇED'i de alıyorsunuz. Aldığınız tarihten itibaren 60 günlük süreniz var. O 60 günlük süre içerisinde davanızı açtınız açtınız, açamadınız o davayı siz açamıyorsunuz. Her zaman ÇED sürecini öğrendiğiniz andan itibaren, yani ÇED olumlu ÇED olumsuz, dava açabilirsiniz. Samsun'da böyle bir dava oldu, bir arkadaşımızın hani bildiğimiz bir konuydu, ama bir kere daha tescil edilmiş oldu. Orada idare mahkemesi "sen süreyi kaçırdın." demişti, fakat o süre kaçmadı, öğrenme tarihi itibarıyla 60 günlük süre içerisinde davanın açıldığına dair Danıştay'dan bozmayla süreç yürüyor. Yani sorun yok orada, öğrendiğiniz tarihten itibaren 60 gün içerisinde dava açabilirsiniz. Onların ispatlaması gerekir arkadaşlar sizin öğrendiğinizi, yani sizin uğraşmanıza gerek yok.

Başka sosyal yapısına bakıyor musunuz diye Erdinç sordu. Hayır, sosyal yapısına hiçbir şekilde bakmıyorum, çünkü ben insanların yapısıyla ilgilenmiyorum. Aslında tamamen doğayla ilgileniyorum. Benim kendi görüşüme göre eğer o doğa hakikaten çok değerliyse, korunması gerekiyorsa, bakir kalmışsa mutlaka mücadele yürütülmesi gerekiyor. Pek çok talep geliyor, o yüzden bazen seçim yapmak durumunda kalıyorum. Bakıyorum ki çok ciddi bozulmalar var, yıkılmış, yok olmuş veya yerleşim alanlarıyla dolmuş alanlar da oluyor bazen, bu gibi durumlarda gönülsüz oluyorum. Ama işte Loç Vadisi gibi, Karadeniz vadileri gibi vadiler benim açımdan mutlaka, ama mutlaka korunması gereken vadiler, mutlaka, ama mutlaka dava açılıp sonuna kadar mücadele edilmesi gereken vadiler diye düşünüyorum.

İç hukuk yolu tükenmeden AİHM'e gidilebilir mi diye sormuşsunuz. Evet, bence gidilebilir, bunu hiç denemedim, denemeyi düşünüyorum, fırsat bulamıyorum, zaman bulamıyorum, kafamda oluşuyor, fakat bir türlü yazıya dökemiyorum, bence gidilebilir. Benzer bir dava aslında açılmış vaziyette, Murat Cano tarafından Hasankeyf'le ilgili olarak, tamamen kültürümüz yok ediliyor deyip yaşam hakkı üzerinden, yaşamın kültürle ayrılmaz bir bütün olduğu kavramı üzerinden AİHM'e açmış olduğu bir dava var ve o davada bildiğim kadarıyla komisyon tarafından kabul edildi, yargılaması devam edecek. Zaten bu önümüzdeki birkaç gün içinde o davanın keşfi

Hasankeyf'te yapılacak.

Evet, havza planlaması arkadaşlar, havza planlaması konusunu anlatmam lazım size.

Şimdi arkadaşlar, havza planlamasına neden ihtiyaç duyuldu ve bu havza planlaması nereden çıktı, bir kere bundan bahsedeyim. Yani bu benim eserimdir havza planlaması, bunu bilmeli herkes, maalesef bu tartışmayı ben sardım bütün herkesin başına. Şimdi Fırtına Vadisi zamanında arkadaşlar biz hiç havza planlamasından, şundan bundan bahsetmedik. Normal bir dava açtık. İlk davamız, yeni mezun olmuşuz, büromuzu yeni açmışız, üçüncü davamız, ondan sonra öyle kör topal girdik, bağır çağır orada bir kazanım elde ettik, SİT ilan edildi vs. Fırtına şu an için tehditten kurtuldu. Fakat 4628 Sayılı Yasa'nın çıktığı 2001 tarihinden sonra bütün mevzuat değişmiş oldu. Artık Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı değil, EPDK var, DSİ var ve ÇOB, yani Çevre Orman Bakanlığı, üçlü bir sacayak üzerinden kurulu bir sistem, bununla gidiyor. Biz Fırtına Vadisi üzerinden geliştirdiğimiz argümanlarla İkizdere'de Rüzgarlı Deresi'ne bir dava açtık. Davada havza planlaması yoktu, bilmiyoruz da havza planlaması denilen şey nedir, haberimiz yok. Dava Trabzon'da görülüyordu ve Trabzon İdare Mahkemesi bilirkişileri tayin etti, keşfe gittik. Biz "orman" dedik, "dere" dedik, "köy" dedik, "kültür" dedik, "sular" dedik, "yok oluyor" dedik, "canlı" dedik, "balık" dedik, vesaire. Klasik argümanlarımızı sıraladık. Bilirkişi geldi ve şöyle bir rapor verdi, dedi ki, burada yapılacak olan hidroelektrik santralin karasal flora ve faunaya herhangi bir zararı olmayacak, sucul faunaya, can suyu dediğimiz su miktarı az olduğu için zararı olabilir. Su miktarı orada yanlış hatırlamıyorsam 50 litreydi, 50 litre den 150 litreye çıkartılması gerekir dedi. 50 litreden 150 litreye çıkartılırsa burada herhangi bir çevresel sorun olmaz diye rapor verdi. Bunun üzerine Trabzon İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma talebimizi reddetti, ardından davamızı reddetti ve neticede Danıştay'a gitti onandı.

Hemen bu Danıştay aşamasındayken İkizdere'de Cevizlik Hidroelektrik Santrali gündeme geldi, bir dava da ona açtık. Aynı argümanlar arkadaşlar, yine "dere" dedik, "orman" dedik, "yaşam" dedik, "su" dedik, klasik havza planlamasının içindeki bütün argümanları sıraladık ve orada da başka heyet geldi. O başka heyet de geldi dedi ki, proje çok güzel plan-

lanmış, su miktarı 150 litreydi orada, 150 litreden 500 litreye su çıkartılırsa dere de kurumaz, canlı yaşama da herhangi bir şey olmaz, dolayısıyla bu santral yapılabilir mahiyetinde bir rapor verdi. Bu rapor 15, 20 sayfa, ama hikâyenin özü bu. Panik haldeyim, çünkü açtığım ve açabileceğim bütün davaları kaybetme riskiyle karşı karşıyayım. Şöyle de bir şey oldu Rüzgarlı'da, 50 litreden 150 litreye çıkartılmasına karar verildiğinde dedim ki tamam, buradan ben davayı çıkartırım. Niye? ÇED'de 50 litre diyor, 150 litreye çıkartılamaz, idari işlem böyle, dolayısıyla ben buradan davayı kazanırım dedim. Fakat adamlar gittiler Çevre Orman Bakanlığı'na bir dilekçe verdiler, dediler ki, "biz bilirkişi raporunda bildirilen 150 litreyi kabul ediyoruz." Doğrudur, 150 litreye çıkartılması lazım, taahhüt de ediyoruz dediler. Adamlar getirdiler Çevre Orman Bakanlığı onaylı dilekçeyi mahkemeye sundular ve mahkeme de "50 litreden 150 litreye çıkartılmasına karar vermişti bilirkişi, 150 litreyi de kabul ediyor firma, dolayısıyla davada artık problem yok, davanın reddine" diye karar verdi. Cevizlik de süreç ona doğru gidiyor ve havza planlaması gene yok, 150 litreden 500 litreye çıkartılmasına karar verdi aynı şekilde.

O dönem Trabzon'dan sonra Rize İdare Mahkemesi kuruldu. Trabzon'dan Rize'ye geldi dava, Rize İdare Mahkemesi'nde karar duruşmasına çıktık. Yani yırtıyorum ben, yırtınacağım, çünkü davayı kaybetmek üzereyim, biliyorum, onlar da şöyle yapmışlar, hemen gitmişler Çevre Bakanlığı'na, demişler ki, "bilirkişi 150 litreden 500 litreye çıkartılmasına karar verdi, biz 500 litreyi de yetersiz bulduk, biz çok insaflıyız, 750 litreye çıkartıyoruz" demişler. Ondan sonra arkasından onu da yeterli bulmamışlar, bir lütufta daha bulunmuşlar, "1250 litreye çıkartıyorum" demişler, iki defa getirdiler yazıyı, koymuşlar dosyaya. Haberim var. Ben de bu arada ne yapacağım diye düşünüyorum kara kara. Buradan ta Alaska'larda bir mühendis var, onunla irtibat kuruyorum. Amerika'da bu işler nasıl oluyor, dünyada nasıl hesaplanıyor, bu can suyu denilen hikâye nasıl bir hikâyedir, dünyada nasıl bir uygulaması var konularında danışıyorum. Pek çok bilgi ve 200 tane yöntem olduğunu, bu 200 tane yöntemle canlı yaşamın devamının nasıl sağlanacağını belirlediğini belirledik. Bunun üzerine çalıştık, "tenant yöntemi" diye bir yöntem var, bizim durumumuz acil, hemen masa başında tenant yöntemine göre birtakım ekolojik derecelendirmeler

yapılıyor ve bu derecelendirmelere göre de bir su miktarı belirleniyor. Buna çalıştım ettim ve gittik, İngilizce metinler, duruşmaya çıktık, duruşmada anlattık ve dedik ki “150 litreden 1250 litreye çıkartmış, lütufta bulunmuş, teşekkür ediyoruz, ama 1250 yetmez, bakın, dünyada şöyle yöntemler var, böyle yöntemler var, vesaire.” İşte Dünya Bankası'nın su yöntemlerinin belirlenmesine dair çalışmaları var. Bunlar İngilizce, ama ben sunayım dedim. Bunun üzerine mahkeme karar duruşmasında yeniden bir keşif kararı verdi, sadece su yönünden. Gittik, suyu 1250 litreden 3 bin litreye çıkarttı bilirkişi. Firma kabul etmedi bu miktarı, mahkeme de davayı kabul olarak lehimize verdi. Dosya Danıştay'a gitti, o aşamada bir ay sonra baktık başka bir ÇED'le geldi bu sefer, 3 bin litreyi de kabul etmiş firma.

O süreçler de öyle, arkasından Fındıklı süreci başladı, Fındıklı'da Paşalar HES, sürecin ne olduğunu biliyorum, ne olacağını da biliyorum, başıma ne geleceğini de biliyorum. Bunun üzerine internetten yaptığımız araştırmalarla Avrupa Su Çerçeve Direktifi denilen bir uygulama olduğunu öğrendim. Bunun içerisinde “bir havza planlaması” kavramının olduğunu öğrendim. Havza planlamasının Türkiye'de uygulaması var mı diye bütün Türkiye'deki çevre mevzuatını incelemeye başladım. İncele, incele... Çevre Orman Bakanlığı'nın Kuruluş ve Teşkilat Kanunu'nun 9/k maddesinde üç hüküm var. 9/k maddesinde der ki, Çevre Orman Bakanlığı yönetim müdürlüğü tarafından su havza planları yapılır, orman havza planları yapılır, tarım havza planları yapılır, görev vermiş Çevre Orman Bakanlığı'na. Bizde var mı havza planlaması, yok. Ben bunu aldım, 9/k maddesinde böyle olması gerekir dedim ve 9/k maddesini ortaya koydum. Daha sonra bunun üzerine düşünmeye başladım, yani havza planlaması nasıl bir şeydir, ne olur, ne biter diye ve mahkemelerde bu 9/k maddesinden yola çıkarak, hani mevzuatımızda da olduğundan dolayı havza planlamasının üzerinde durmaya başladılar, ama ben havza planlamasını hep şu şekilde açıkladım davalarımda. Dedim ki, şimdi bizim ÇED sürecimizde arkadaşlar, ÇED olumlu kararı aldığımız bir proje için dava açtığımız zaman gidip keşifte sadece o projeye ilgili bir keşif yapılıyor. O projenin hemen altında, hemen üstünde, sağında, solunda olan projeler o davanın konusu kapsamında değil. Dolayısıyla yapacağınız inceleme, değerlendirme, keşifler çok sınırlı bir değerlendirmeyi getiriyor size. Yani bilirkişi şöyle diyebilir, bu dava konusu

projenin çevresel etkileri ÇED raporunda gayet güzel değerlendirilmiş ve gerekli önlemler alınmış. Mutlaka her faaliyetin etkileri vardır, dolayısıyla etkiler sınırlıdır, sorun yok diye bir rapor verebilir ve sen davayı kaybedebilirsin. Ancak mahkemeye o sırada şunu söyleyebiliyorsun, efendim, bu HES'in hemen üstünde bir başka HES var, hemen altında bir başka HES var, onun üstünde başka HES var, onun üstünde başka HES var, İkizdere'de 22 tane var, Solaklı'da 36 tane var, Fındıklı'da 19 tane var arkadaşlar. Yani peş peşe kaynağından denize kadar birisinin bıraktığı suyu öbürü alıyor, yamaçlara çıkartıyor, taşıyor. Yani kaynağından denize kadar siz dereyi susuz bırakıyorsunuz, yüzde 10 ya da daha alt bir rakamla devam ettiriyorsunuz, ama sen bunu mahkemenin dikkatine sokamıyorsun, yani idari yargılama usulü nedeniyle sokamıyorsun, tartışamıyorsun. Sokabilmen için kapsamı genişletmen gerekiyor, büyütmen gerekiyor ve bunu anlatman gerekiyor. Bunu anlattığın zaman mahkeme sana şunu söyler, "evet avukat bey, doğru diyorsunuz, ama bu davanın konusu bu projedir, biz bunu değerlendirebiliriz."

İşte bunun önüne geçebilmek için daha kapsamlı bir şeye ihtiyacımız vardı. Bütünü nasıl ortaya koyabiliriz, vadiyi nasıl bir bütün olarak mahkemenin dikkatine sunabiliriz ve nasıl hepsinin üzerinden bir değerlendirme yaptırılmasını sağlayabiliriz? Çünkü her bir proje az da olsa, öyle olduğunu varsayarak söyleyelim, az bir çevresel etkiye sahip olduğuna karar verilse bile 22 tanesinin eklenen etkileri bir vadiyi başından sonuna kadar yok etmiş demektir, ama siz bunu gösteremiyorsunuz mahkemeye, tek bir proje üzerinden tartışıyorsunuz. İşte bunun önüne geçmek ve 22 tanesinin, 30 tanesinin, 36 tanesinin bir bütün olarak vadiyi nasıl yok edeceğini ortaya koyabilmek açısından böyle bir bütüncül genel değerlendirmeye, vadinin bütünündeki projelerin hepsinin dikkate alınmasını sağlayacak bir kavrama ihtiyaç vardı. Bu kavram arayışında havza planlamasını bulduk, ortaya koyduk. Peki, nedir bunun neticesi, havza planlaması yapılırsa bu mücadeleler sekteye uğrar mı? Ben uğramayacağımı düşünüyorum. Neden? Şundan dolayı arkadaşlar, şu anda mevcutta teker teker bu HES'ler yapılıyor, teker teker bunlara dava açıyoruz. Havza planlaması yapılırsa ben bir avukat olarak tek bir dava açma şansına sahibim.

Elbette ki havza planlaması hidroelektrik santralleri ortadan kaldır-

miyor, ama şöyle pratik bir faydası var. Havza planlaması yaptığınız zaman bir vadideki 22 tane hidroelektrik santrali bir bütün olarak görme şansına sahip olacaksınız. Bir imar planı gibidir, olacak, yani benim kafamdaki şekil. İmar gibi, imar planı gibi yapılacak olan bir havza planlamasına tek bir dava açacaksınız. Açtığınız tek bir davayla 22 tanesini birden ortadan kaldıracak bir hukuki kazanım elde edebilirsiniz. Biter mi? Bitmez, havza planlamasını yeniden yapacaklar, 22 tane değil, 15 tane diyecekler. Açabilirsiniz, 10 tane diyecekler, açabilirsiniz, beş tane diyecekler. Neticede toplu olarak ciddi şekilde hes sayısını düşürme şansına sahipsiniz. Havza Planlaması kesinleştikten sonra teker teker dava açma şansınız da sürüyor olacak.

Bu aşamaya gelene kadar neler olacak arkadaşlar? Şu olacak, havza planlaması bir kere böyle kâğıt üzerinde ben bunu planladım, al sana havza planlaması denilecek bir şey değildir. Havza planlamasının bir kere her idari işlem gibi denetlenebilir olması gerekir. Denetlenebilir olması için yönetmeliğe ihtiyaç vardır, yönetmelik yaptıkları zaman da yönetmeliğin iptali davası söz konusu olabilecektir. Yönetmeliği denetleme şansına sahibiz. Yönetmelik olmadığı için havza planlaması bir zaman olmayacak, olmadığı için bu davalar hep kazanılacak. Yönetmelik iptal davası açtınız, gitti geldi bozuldu, yeniden yaptılar, vesaire ve yeniden bir yönetmelik çıktı ve en son dava açtınız kaybettiniz, yönetmelik tamam. Yönetmeliğe göre havza planlamasını yaptı, havza planlamasına dava açtınız, kazandınız, kaldı bir vadide üç tane, iki tane santral. Arkadaşlar, bu santrallere bugün açacağım davayı o zaman da açacağım gene, gene mücadelesini yapacağım, ama 22 tanesine ayrı ayrı enerji harcamaktansa üç tanesine enerji harcamış olacağım. Benim için böyle bir hukuki kolaylığı var bu işin. O yüzden havza planlamasını bu anlamda ben istiyorum, ama havza planlaması HES'leri ortadan kaldırır mı? Hayır arkadaşlar, kaldırmaz. İmar planları binaları ortadan kaldırmadığı gibi havza planlaması da HES'leri ortadan kaldırmaz. Ama bütünü görmek önemlidir. Vadilerimizde sadece HES de yok, taş ocağı vardır, çarpık yapılaşma vardır, vesaire. Hakikaten bütünü de değerlendirmek gerekiyor vadilerde. Bu bütünü değerlendirmek açısından da bence önemli bir işlev görebilir, bu yüzden havza planlaması bana göre bir zafiyet değildir, kullanabildiğimiz ölçüde kullanmamız gerekir.

Ama bir şey daha söylemek isterim. Yani aslında havza planlamasının bir hukuki tartışma olarak kalması gerekirdi, yani onu da söyleyeyim. Hukuki tartışmadan çıkıp da sivil toplum örgütleri arasında bir tartışmaya dönüşmesi aslında hiç doğru olan bir şey değildir bana göre. Bunun alenileştirilmesi, bunun sürekli tartışılması bence Çevre Orman Bakanlığı'nın işine yarıyor. Yani kavramı da yıpratıyor, hatta bu tartışmalarla süreci yürütüyorlar. Halbuki topyekûn olarak belki bir zorlama olsa havza planlaması yoluyla belki pek çok proje durdurulabilecek diye düşünüyorum.

Beyza ÜSTÜN- Havza planlamasıyla ilgili olarak ben bir açıklama yapmak istiyorum. Hem Sayın Yakup Okumuşoğlu'na, hem diğer avukat arkadaşlar, bu soruyu soranların o teknik bilgide de burada kalmalarını rica ediyorum. Çünkü tek başına bir hukuki argüman olarak, daha doğrusu yasal mücadelede havza planlamasını konuşmak yeterli değil, bunun teknik açılımını bilmekte fayda var.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Şimdi zaten başta onu ben açıklamaya çalıştım, yani bizim bugünkü yaptığımız forum, panel, sunumlar daha çok bilgilendirmeye yönelik ve daha çok hukuki bir çerçeveye ilgili bir sunum. Dolayısıyla biz burada HES faaliyetleriyle ilgili HES faaliyetlerinin sosyal, ekonomik, siyasi nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili bir tartışmaya girmek istemiyoruz. Yani niyetimiz bu olmadığı anlamında değil, elbette ki bu tartışılması gereken şey, sonuçta hukuk bir üst yapı kurumudur ve bazı şeyler tarafından belirlenir, ama panelin, forumun konusunu bununla sınırlamak durumundayız. Yoksa işin içinden zaten çıkamayız, ama dediğiniz tartışmayı, yani Yakup da altını çizdi, bir hukuki argüman olarak konuşuluyor, tartışılıyor ve sonuçta bir argümandır ve bir açılım sağlar. Bu açılım teknik anlamda, bilimsel anlamda, siyasi, sosyal, ekonomik sonuçlarıyla birlikte başka platformlarda ve bir ayırım yaratmaksızın, yani herhangi bir bu faaliyetlere ilişkin mücadele eden, herhangi bir alanda mücadele eden insanlar arasında bir ayırım yapmaksızın tartışılabilir. Dolayısıyla bu tartışmayı burada noktalayalım, genel tartışmada yine yapılabilir, ama foruma devam etmek açısından ben de diğer arkadaşlara söz vereyim. Ayrıca başkan değilim, öyle sadece söz veriyorum, kolaylaştırıcı, moderatör görevi yapıyorum.

Erbay YÜCEL- Bir kere sunumun bütününe düşündüğünüz zaman mesela devamında imar planları yazıyor programın akışında, havza planını

bir hukukçu olarak tartışmak yetmez, planlama literatürü diye bir hadise var birincisi. Dolayısıyla da burada diyelim ki yenilenebilir enerji midir HES değil midir, Elektrik Mühendisleri Odası'ndan arkadaşlar var, EMO'nun şimdiye kadar veya meslek odalarının buna dair görüşleri var ve ayrı bir teknoloji tartışması. Husumet ehliyeti meselesinde arkadaşımızın verdiği bilgi HES'lerle ortaya çıkmış bir şey değil, bu yıllara yayılmış kazanılmış bir şeydir ekolojik mücadele bakımından. Bunu niye söylüyorum? Arkadaşın bu sunumunun ışığında tartışma sıcaklığında sürdürülmezse, diyelim ki araya sunuşlar koyup da sonrasında foruma bırakılırsa bu sunuş ışığında yapılması gereken tartışmalar, yani en azından herkes iyi niyetle daha geliştirici ve daha olumlu yapacağı o tartışmadan çeşitli sonuçlar çıkarmak sanki mümkün olmayabilecek. Yani usul önerim, o kapsamda çeşitli tartışmaları yapma imkânı olsa, ama Beyza Hocanın da havza planına dair sunuşu var, buna dair bir çare bulsa moderatör diyorum.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Şimdi Beyza Hocayı dinleyeceğiz, Beyza Hocanın burada sunum yapacak kişi olarak ismi geçiyor. Yani o anlamda hep birlikte karar verebileceğimiz bir şey, ama ben size cevaben şunu söyleyeceğim. Söz ettiğiniz şeyleri sadece burada bir saat, iki saat veya üç saat tartışarak üzerinde mutabık olabileceğimiz bir durum değil, ama ben şahsen kendi adıma ve HES Çalışma Grubu içinde yer alan arkadaşlar adına da şunu söyleyebilirim. Biz bu panel, forum veya benzeri birlikte tartışma araçlarını bundan sonra elimizden geldiğinden daha fazlasını da yapmaya çalışacağız. Dolayısıyla o bahsettiğiniz konuların hepsini zaten burada tüketebilmemiz, halledebilmemiz mümkün gözüküyor. Ancak genel olarak buna hepimiz karar verebiliriz. Ben de diğer sunum yapacak arkadaşlardan rica ederim, onların sunumlarını o anlamda biraz daha geriye alabiliriz. Beyza Hoca konuşmak isterse tabii ki bu kürsü açık bir kürsüdür, o anlamda ben karar vermek anlamında değilim, yani herkesin kararıyla mutabık olabileceği bir durumla bu tartışmaya devam edebiliriz. Ancak dediğim gibi başta anlattığım gibi biraz bu toplantıyı veya bu forumu, bu paneli yapış amacımız aslında İstanbullu avukatların veya İstanbullu diğer meslektaşları ve benzeri HES'le ilgili olarak mücadele eden insanları İstanbul'da da bir araya getirebilmek, dolayısıyla bunlara devam edeceğiz. Ancak şu andaki bu tartışma açısından Beyza Hoca sonra söz alacağını söyledi, o yüzden

müsaade ederseniz programa yazıldığı gibi devam edelim, ne dersiniz?

Yakup konuştuğu zaman benim aklıma Nazım'ın dizeleri geliyor, o Karadenizlileri tarif ederken, konuşmayı şehvetle seven insanlardır ki sırtı lacivert hamsilerin ve mısır ekmeğinin zaferi için hiç kimseden hiçbir şey beklemeksizin bir türkü söyler gibi der. Teşekkür ediyoruz Yakup'a, gerçekten. Şimdi ara vermeyelim isterseniz, Yusuf arkadaşımız imar planlarıyla ilgili konuşacak, HES faaliyetlerinde hem diğer önemli hukuksuzluk, hukuk ihlallerinden bir tanesi de imar planları. Ben fazla sözü uzatmıyorum, Yusuf arkadaşına sözü veriyorum.

Av. Yusuf Ziya ATAÇ- Çevre ve Kent Komisyonu'nda yeni oluşum ve bir panelde konuşmacı olarak acemiliğim sebebiyle başışlamanızı rica ediyorum. Av. Yakup Bey arkadaşımın bu tutkulu konuşmalarından sonra esasen imar planları bakımından kafamda hazırladığım o teorik açıklamaları burada aktarmak toplantının hararetini düşürür endişesindeyim. Dolayısıyla bu tartışmalar daha da verimli hale gelsin diye mümkün mertebe kısa tutacağım, zaten süremin bir kısmını da Yakup arkadaşına seve seve vermiştim. Elleriine sağlık anlatımları, çalışmaları için. Dünkü konuşmacılardan Yrd. Doç Dr. Teoman Tekkökoğlu ile ayaküstü yaptığımız sohbette 'sizin işinizi bize niye yıktınız' yollu haklı serzenişi sebebiyle konuşma metnini de gece değiştirmek zorunda kaldım. Onu şimdi biraz daha kısaltarak yazılı metinden okuyacağım.

Disiplinlerarası niteliği ve toplumun değişen yahut değişken dinamiklerinin çeşitliliği sebebiyle çok farklı boyutlara sahip oldukça büyük ve kapsamlı bir kavram olan planlama, bu özelliği sebebiyle kendisine ilişkin tanım zorluklarını da içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla tanımları üzerindeki bu zorluk, çatışan ve uzlaşmaz çıkarların getirdiği kavram ayrılıklarını da beraberinde sürüklemektedir.

Planlama Kavramı

Bazen belli bir andan ileriye dönük olarak düşünülen, öngörülen, devamında tasarlanan süreci de ifade eden planlama, bazen içeriği ne olursa olsun önceden saptanmış hedef veya hedeflere yine önceden saptanmış sürelerde ulaşmak için izlenecek yol ve yöntem belirleme olarak tanımlanmaktadır.

Kavramı olabilirlikleri, olasılıkları irdeleme, karşılaştırma faaliyeti olarak gören ve sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçların uyum içinde sağlanmasına rehberlik eden ve onlara şekil veren bir çaba olarak niteleyen, hatta planlamayı bilim ve sanatın bir araya geldiği faaliyet alanı olarak ifade eden tanımlamalar kavramın kapsamının önemine ve zorluğuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla planlama eldeki verilerden hareketle toplum dinamiklerini, çevre ve insan ilişkilerini ve diğer sosyal, ekonomik, politik, fiziksel, hukuki tüm parametreleri dikkate alarak geleceği kestirme ve öngörme işidir diyebiliriz. Bu denli farklı değişkene bağlı olarak yapılan bu güç faaliyetin gerekli ve yeterli hukuki zemine oturmasıysa oldukça güç ve fakat fevkalade zaruridir.

Planlama faaliyetinin hukuki niteliğine gelince gene kaba hatlarıyla söylemek gerekir ise 'hukuki dayanakları' yapılan faaliyetin bağlayıcılığıyla uygulamaya aktarılması açısından önem arz etmektedir. Türk hukukunda planlama kavramına en azından teoride verilen değer Anayasa'da konuyla ilgili açık hüküm bulunmasıyla kendisini göstermektedir. 82 Anayasamızın 166. maddesi planlama başlığını taşır ve ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu bir biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasına yönelik planlama görevini de devlete verir. Burada sözü edilen ve bir devlet görevi olarak anayasal güvence altına alınan planlama kavramı ülke düzeyinde bir planlamayı, daha açık bir ifadeyle ulusal kalkınma planlarını ifade etmektedir.

Ülkeye Özgü Bir Sorun

Bu derece soyut ve üst ölçekli bir planın somut ve alt ölçeklere indirilmeden uygulamaya geçirilmesiye mümkün değildir. Bu nedenle Anayasa'da alt ülke planları hakkında yapılan düzenlemenin plan hiyerarşisi kavramında imar planlarından ayrı olarak da yorumlanamayacağı açıktır. Nitekim kalkınma planlarının, kentleşme sorunlarının, bu sorunların çözümündeki temel araç olan imar planlarının kalkınma planlarında yer alması doktrinde kabul edilmiş ve bunun dayanağının ise İmar Kanunu'nun 5. maddesi olduğu vurgulanmıştır.

Anılan madde hükmünde çevre düzeni planı tanımlanırken ülke ve bölge plan kararlarına uygunluk ifadesi kullanılmıştır ki bu ifade içinde yer

alan ülke planının Anayasa'nın 166. maddesinde yer alan ulusal kalkınma planları olduğu da yaygınlıkla kabul edilmektedir.

İmar Kanunu'yla anayasal düzenleme arasındaki ilişki ve dolayısıyla Anayasa'da açıkça ifade edilen imar planlarının dayanağı bu şekilde ortaya çıkınca planlama ve imar planlarıyla Anayasa'nın pek çok maddesinin dolaylı bağlantısını kurmak da mümkün olabilmektedir. Yerleşme özgürlüğü konusundaki 23. madde, mülkiyet hakkının düzenlediği 35. madde, çevre hakkının ifade edildiği 56. madde, kıyılar, doğal kaynaklar ile ormanları düzenleyen 43, 168 ve 169. maddeler planlama kavramına ilişkin veya bu kavramla ilintili maddelerdir.

Bütün bu yönleriyle bakıldığında normlar hiyerarşisi kapsamında en üst düzeyde anayasal hükümlerle çizilen çerçevenin içinin yasal düzenlemelerle doldurulduğu, bunların en başında da 3194 sayılı İmar Kanunu'nun geldiği söylenebilir. Kanunun 1. maddesi aynen amaç olarak da getirdiği tanımda yerleşme yerleriyle bu yerlerdeki yapılaşmanın plan, fen ve sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamayı amaç ettiğini belirtmektedir. Herhangi bir sahanın o sahaya ait her ölçekteki plan esaslarına uygun olarak kullanılacağını ifade eden bu madde, planlamanın gerekliliğine vurgu yapar niteliktedir. Anayasa ve İmar Kanunu dışında da pek çok kanun planlamaya ilişkin hükümler içermekle beraber konuyu kapsamı açısından daraltmıştır.

HES'lerle ilgili planlama sürecinde çevre düzeni planları üzerinde konuşmayı arzu etmiştik. Burada Türkiye'ye özgü bir sorunumuz ortaya çıkmaktadır. Çevre düzeni planlarıyla ilgili olarak bizler yıllarca bu planı yapmaya ilişkin yetkinin hangi bakanlıkta olduğu hususunda tartışmalar yaşadık.

Beklenmedik Bir Karar

Son olarak yanlış hatırlamıyorsam 2007'de bu sorun giderildi gibi gözükütü, ama uygulamada hangi bakanlığa ve ne tarihte gönderildiği hususu üzerinden bir ayırım yapılmakla Bayındırlık Bakanlığı'nın çevre düzeni planları, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çevre düzeni planları veya il bazında yapılmış il meclisi çevre düzeni planları biçiminde birtakım ayrımlar yaşandığını da hayretle görmekteyiz.

Tabii Yakup arkadaşımın konuştuğularından aklıma gelen bazı hususlar da var. Biz bütün bu planlarla ilgili süreci mevzuat içinde veya uygulamada veya doktrinde ayrıntılı olarak edinmekle beraber, planlama süreçlerinde hep bir katılım sorunu yaşadığımızı da görüyoruz. Yıllar önceydi, genç bir avukattım, 1/1000'lik uygulama imar planına aykırı inşaat veya inşaat istikamet rölövesine aykırı inşaat sebebiyle arsa sahipleri adına x bir müteahhide açtığım bir davada müteahhitlerle arsa sahipleri arasında gelişen görüşmeler sonucu davanın muhtemelen sulhla sonuçlanacağını, yani benim yetkimin ve irademim dışında sulhla sonuçlanacağını fark ediyordum, yaklaşımları öyleydi. Mahkeme birdenbire beklenmedik bir karar aldı, o vakit 15. Hukuk Dairesi'nde öne çıkan bir yaklaşımla imar planlarının esasen yasalar gibi mahkemelerin re'sen uygulaması gereken, tarafların taleplerine bağlı olmaksızın uygulamak zorunda oldukları planlar olduğuna karar verdi ve dolayısıyla da feragati kabul etmeyerek 'kal talebinden vazgeçilmesinin' kendisini bağlamayacağını düşünerek açılmış davayı 're'sen kal' biçiminde yorumlanabilecek bir kararla sonuçlandırdı. Tabii fevkalade mühim sonuçları oldu bunun. Davacı ve davalı taraflar ruhsata aykırı veya ruhsata aykırılığı giderilemeyecek seviyede imara aykırı bir yapıyı bir türlü korumak hususunda bir işbirliği yapmışlardı. Buna rağmen, mahkeme kamusal yargılamadan kaynaklanan yetkisini İmar Kanunu'nun kamu yararı içermesi sebebiyle daha üstün gördü ve kal kararını verdi. Yargıtay 15. Hukuk Dairesi bu kararı onayladı, ama kararın bir eksik yanı vardı, bu kararı uygulayacak kişiler davanın tarafıydı nihayetinde, davacıydı, o karar uygulanamadı.

Yasama Hakkı

Mahal belediye zaten o imara aykırı yapıyla ilgili bir imar para cezası ve teorik bir yıkım kararı almış olmakla kendini görevini yapmış addetti, o bina hâlihazırda kullanılmaya devam edildi.

Ben orada şunu fark ettim, biz kentin yerleşikleri veyahut ülkenin sakinleri veyahut vatandaşları veyahut Çevre Kanunu'ndaki gibi herkes ya da Anayasa'daki gibi vatandaşlar olarak planlama sürecindeki katılımlarda fevkalade çekingeniz ve bu çekingenliğimiz bir taraftan dünkü konuşmalardan birinde bahsi geçen, 'öğretilmiş – kanıksanmış çaresizlik' gibi hepimizde, katılmayı, müdahale - mücadele etmeyi, (ki mücadeleden kasıt herhangi

bir politik argüman içermeksizin tamamen yaşama hakkıyla ilintili olacak biçimde) çok meşrulaştıramıyoruz, içselleştiremiyoruz.

Çevre Komisyonu çalışmalarına katılırken ilk baştaki toplantılarda çekingenliğim biraz da bu sebepleydi, hatta ilk katıldığım dönemlerde ben bazen muhalif de olabilirim bazı görüşlerinize diye yeltenmiştim arkadaşlarıma, ama görüyorum ki çok temel bir hak üzerinden yola çıkılıyordu.

Çevre ve kendini koruyamayan varlıklar, ağaçlar, ormanlar, ekoloji ve buradaki insanların yaşama hakkı. Dolayısıyla plan süreçlerini izlerken Türkiye'de eksik olan bir yere hukukçular olarak müdahale etmek belki faydalı, belki zaruri olacak, bu planlarla alınan kararlara etki etmenin yol ve yöntemlerini zorlamak gerekecek. Çevresel etki değerlendirmede bu katılım hususundaki çalışmalar oldukça faydalı. Oralarda en azından biraz daha Çevre Orman Bakanlığı'nı, bu konuyla ilgili birimleri katılıma zorlamaya teşvik etmekte. Söyleyeceklerim bundan ibarettir, çok teşekkür ederim.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Biz de teşekkür ederiz. Sorular varsa soruları alabiliriz.

Erdinç AY- Yusuf Bey, merhaba, adım Erdinç Ay, Loç Vadisi'ndeyim. Sorum HES'lerin imar planıyla ilgili olacak. Türkiye'de yapılan çoğu HES'le ilgili bildiğimiz kadarıyla imar planı almadan işe başlıyorlar. Biz bunu Loç Vadisi'nde de fark ettik, takip sonucunda iki ay sonra Loç Vadisi'ndeki imar planına ulaştık. Fakat iki ay boyunca il genel meclisi, burada söylediğiniz gibi üç tane yetkili kurum var imar planıyla ilgili direndi ve bunu vermek istemedi. Hakkında suç duyurusunda bulunduk, buna rağmen valilik suç duyurusunu kabul etmedi, görevsizlik takibi verdi, geri çevirdi. Daha etkili ne yapılabilir ve firma yetkilisi şunu söylüyor: "Bu devlet projesi kardeşim, devlet projesine imar planı mı gerekir?". Açıklaması böyle gazetelerde. Bu açıklamasını baz alıp konu hakkında yanlış yönlendirme yapıyor diye dava açılabilir mi? Teşekkür ederim.

Av. Yusuf Ziya ATAÇ- Bilgilerim çerçevesinde cevap vermeye çalışacağım. Dünkü toplantıda Teoman Hocamla konuşmuştu. Ekolojik çeşitliliğe ilişkin yasa tasarısı komisyona indi, henüz yasalaşmadı, orada SİT alanı, özellikle tabiat yönünden SİT kararı alınmış alanlarda kurulların ilke kararlarına bertaraf edebilecek ve bir başka komisyonun yetkisini doğuracak düzenlemeler var diye. İmar planı anladığım kadarıyla HES'lerle ilgili

yörelere sadece HES yapılarının bulunduğu noktaları kapsıyor ve Mevzi imar planı biçiminde yapılması da o denli zor değil. Çevre düzeni planı yoksa veya varsa da ona uyumlu olarak yapılması da zor değil. Çoğu zaman imar planları bu tür talepler veya davalarda hızlıca yapılıp meclisten geçiriliyor. Elbette savcılıkların imar kirliliğine neden olma, TCK 183, 184'den bunlara işlem yapma zorunluluğu var. Galiba yasal olarak bu iki madde dışında başka da çare yok. Bunu savcılıklar ve diğer platformlarda tartışmak, deklare etmek, açıklamaktan başka yolumuz yok gibi.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Yazıyı görmedim, ama bir ifade nedeniyle savcılıkta bulunduğum sırada konuşma sırasında geçti, ne yaptınız siz imar kirliliği nedeniyle 184. madde gereğince, sonuçta mühürlendi, vesaire o inşaat imar yokluğundan, iradi yoldan. Dedi ki, ben soruşturmayı yürüttüm firma hakkında, fakat firma çalışmaya başlamadan önce valiliğe başvurmuş, imarla ilgili olarak benim yükümlülüğüm var mıdır yok mudur diye. İl Özel İdaresi de “hayır, senin imar yapmana gerek yok” demiş. Şimdi hem İl Özel İdaresi'nin kamu görevlileri hakkında suç duyurularımız vardı, yani İçişleri Bakanlığından muhakkik geldi, soruşturma devam etti. Soruşturmaya yer olmadığına karar verdiler, itiraz ettik bölge idare mahkemesine, yani sonuçta savcı diyor ki, adam üzerine düşeni yapmış, sormuş da İl Özel İdaresi'ne, idare de yapman gerekmez demiş. Şimdi ben bu adamı, şirketi nasıl yargılayayım diyor. Burada sorumlular valilik, valilik hakkında da ben soruşturma izni istemişim İçişleri Bakanlığ'ından ki hakikaten de var, giden vali hakkında var, o süreç o noktalara gidiyor.

Av. Yusuf Ziya ATAÇ- Bir de tabii diğer taraftan şunu da eklemek lazım. Süreç içinde imar planının yapılması, buna bağlı ruhsatın verilmesi de açılmış davayı ortadan kaldıran sebeplerden biri olarak kabul ediliyor. Yani imar planı yoksa, mevzi imar planı yoksa süreç başladıktan sonra bu planı yapmak / yaptırmak, onaylatmak, ardından da bir ruhsat almak ceza mahkemesine sunduğumuz zaman yargılamaya bakan mahkeme açısından suçu ortadan kaldıran sebep olarak görülüyor ve yargılama orada kesiliyor, durum bu.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Şu anda işte biz mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı olması nedeniyle ve ÇED Yönetmeliği'ne tabi bir faaliyet olması nedeniyle ve mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı ol-

masından dolayı ortada ÇED olmadığından dolayı, ÇED Yönetmeliği'nin 6. maddesinde o demin ifade ettiğim izin, ruhsat, olur, teşvik, ihale edilemez noktasından valiliğe yaptığımız yazışmalar neticesinde valiliğe gelen, İl Genel Meclisi'ne gelen imar planları onaylanmadan geri gitti ve şu anda firma halen beklemekte.

Zeki ŞEREF- Kastamonu Dernekler Federasyonu Başkan Vekiliyim, aynı zamanda mimarım. Erdinç arkadaşımın sorduğu ve Yakup Bey'in de vakıf olduğu Loç Vadisi'nin hemen başladığı bölgede burada bazı arkadaşlar var, biliyorlardır büyük ihtimalle, Türkiye'nin en büyük dikey mağaralarının başladığı Dağlıbaşı'nda şu anda bir çöp aktarma istasyonu var. Şimdi bunun için bir imar planı gerekir mi ya da buna müdahil olunması için ne gibi bir dava açılabilir?

Av. Yusuf Z. ATAÇ- Efendim, bölge plancısı üstatlarım var burada, onlar konuyu daha iyi değerlendireceklerdir. Ancak bildiğim kadarıyla çöp aktarma ve depolama alanlarının planlarda gösterilmesi gerekiyor. Dolayısıyla bir plana ihtiyacı olduğu açık, tartışmasızdır. Bildiğim kadarıyla bu gibi işleve sahip alanlar teknik altyapı alanları olarak tanımlanmaktadır planlarda. Plancı arkadaşlarım beni düzeltebilir, bilhassa benim şahsi kanaatime göre orada da bir plan gerekir, çünkü bir yapı tesis ediyorsunuz.

Av. İbrahim ŞENER- Ben Giresun Aksu Vadisiyle ilgili Aksu Vadisi'ndeki bir toplama merkezi, trafo merkezi ve HES projesiyle ilgili bir sorum var. Oranın farklılığı şu, bu iki tesislerimizin yerel yönetimin kapsadığı, yani kent içinde bir yere konumlandırılıyor. Onların buradaki imar planı, ifraz, vesaire neyse, çok bilmiyorum o konuları, ama ayrıcalığı nedir, yani bizim oradaki o tesisler kentin içerisinde bir yerde konumlandırılıyor, dere yatağında veya bir arazide, bununla ilgili bilgi rica ediyorum.

Av. Yusuf Z. ATAÇ- Şimdi proje özelinde kavramı, bahsettiğiniz konuyu bilmiyorum. Ama projenin belediye hudutları içinde olması veya belediye mücavir alanları içinde olması proje bakımından plan yapmaya, plan tadilatı yapmaya belediyeyi yetkili kılıyor. Dolayısıyla HES sürecinde belediye sınırları dışındaki HES'ler bakımından valilik veya il meclisi yetkiliyken bahsettiğiniz olayda belediye yetkili. Yapılacak tüm müracaatların vasıfları – içeriği aynı olmakla beraber yapılacağı yer değişiyor. HES'le ilgili yapılacak tüm müracaat şekilleriyle belediyeye müracaat etmek lazım, yö-

rede yapılan plan değişikliklerini dava konusu edebilmek mümkün. Ancak aktardığımız olayda planda herhangi bir değişiklik yok, sadece planlamayı yapan makam değişmiş durumda belediye sınırları içinde olması sebebiyle.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Yusuf Bey'le aynı komisyonda çalışıyoruz, bundan sonra HES'lerle ilgili daha fazla birlikte çalışmaya, hepimiz birlikte öğrenmeye devam ediyoruz. Bir süreç, bir taraflıyla yeni başlamış bir süreç. Şimdi Alp Tekin arkadaşımız bir sunum yapacak bilgi edinme başvurularıyla ilgili. Bilgi Edinme Kanunu biliyorsunuz 2003 yılında Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde Türkiye hukukuna dahil oldu. O anlamda da iyi ki dahil olmuş, çünkü aslında bizim toplum ve devlet yapısına çok uyan bir yasa değil. Yani devletten bilgi sormak, bilgi almak, ama bu HES özetinde konuşursak HES konusunda faaliyetlerle ilgili bir hayli yararı oluyor. Bununla ilgili olarak Alp Tekin'den yakın somut olarak da yaşanmış örnekleriyle bizi bilgilendirmesini isteyeceğiz, şimdiden teşekkürler.

Av. Alp Tekin OCAK- Herkese merhabalar, benim konum biraz daha teknik, sevgili İbrahim'in de söylediği gibi 4982 sayılı Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde aslında Giresun'da yürüttüğümüz dava süreci sırasında yaptığımız bilgi edinme başvuruları ve başvurulara verilen cevaplar üzerinden size örneklerle bir sunuş yapmak istiyorum. Yaptığımız bilgi edinme başvurularına dair örnekler ve cevaplarına ilişkin bir metin var, yaklaşık 15 sayfa, orada örneklerini de görebilirsiniz. Bu konunun şöyle bir önemi var, aslında üç başlık altında kısaca açıklayacağım.

Delil Toplama Yetkisi

Birincisi aslında Yakup Bey'in konuşmasında da vardı, bilgi edinme çerçevesinde yapmış olduğumuz başvurular ile temel olarak dava sürecini başlatmaktadır. Yani idarece verilen üretim lisanslarından imzalanan su kullanım hakkı anlaşmalarından ve de çed raporlarından vadide yaşayan halk ancak hes faaliyete başladığında haberi oluyor. Hatta bu haberdar olma hali faaliyetin gelip vatandaşın kapısına dayandığında ancak insanlar tarafından ciddiye alınır bir sorun haline geliyor. Öyle olunca da firma tüm hukuki süreçleri tamamlamış oluyor. İYUK'ta tanımlanan idari işlemlere karşı dava açma süresi de geçmiş oluyor böylece. Bilgi Edinme Başvuruları tam da bu noktada can simidi gibi imdada yetişiyor. Siz böylece hem projeden başvurunuz ile birlikte verilen proje dosyasında tam olarak haberdar

olmuş oluyorsunuz hem de tam olarak haberdar olduğunuz bu konunun hukukiliğinin denetlenmesi anlamında İYUK'ta tanımlanan altmış günlük sürenizi başlatmış oluyorsunuz. Bu açıdan dediğim gibi dava süreçlerini başlatması açısından başvuruların kritik bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Onun dışında aslında Avukatlık Kanunu'nun bize verdiği delil toplama yetkimizi kullanmış oluyoruz bu başvurularla birlikte. Daha doğru-su delil toplamanın etkin bir aracı oluyorlar. Bu açıdan bakıldığında Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde yaptığımız başvurular ve oradan aldığımız cevaplarla beraber davaya müdahale etme imkânı doğmuş oluyor.

Son olarak da kamu idarelerine, kamu kurumlarına aslında yaptığımız bilgi edinme başvuruları çok temel bir şeyi hatırlatıyor onlara: kuruluş kanunlarından kaynaklı yapmaları gereken görevleri, temel görevlerini. Örneğin İl Çevre Orman Müdürlüğü'ne yazılmış bir dilekçe var. İşte adı geçen havzada yapılmış olan santraller ya da yapılması planlanan santrallerle ilgili "ÇED olumlu" veya "ÇED gerekli değildir" kararı varsa bunları talep eden bir bilgi edinme başvurusuyla beraber dediğim gibi Yakup Bey de söyledi, buna ilişkin cevabın gelmesinden itibaren, genelde CD ortamında size bir cevap veriyorlar. İlgili "ÇED gerekli değildir" ya da "ÇED olumlu" yazısının ilgili sayı numaralarını da gönderiyorlar. Sonra da idari yargıdaki iki aylık dava açma süreniz başlıyor.

Bilgi Edinme Başvuruları

Onun dışında mesela Bulancak Belediye Başkanlığı'na yazdığımız yine size dağıtılan metnin ikinci sayfasında bir bilgi edinme var. Orada da dedik ki, HES'ler Doğu Karadeniz'de yoğun olarak yapılıyor, fakat Türkiye'nin her tarafında var. İşte Resmi Gazete'yi açtığınızda her gün yeniden üretim lisanslarının EPDK'dan verildiğini görüyorsunuz. Antalya'da var, Tunceli'de var, Erzurum'da var, işte Denizli'de var, Muğla'da var, fakat mesela Doğu Karadeniz özelinde şöyle bir şey var. İçme suları üzerine santral yapılacak derelerden kaynaklanıyor. Örneğin orada Bulancak Belediye Başkanı'na şunu sorduk: "İçme suyunuzu nereden sağlıyorsunuz, yapılacak bu santrallerin içme uyunu etkisi anlamında bir çalışmanız oldu mu?". Hatta buradaki etkiyi de çok geniş manada ele almak lazım, doğru-dan, dolaylı, kısa, orta vadeli, bireysel, kümülatif bağlantılı, büyük küçük,

negatif pozitif, sürekli geçici, statik dinamik, yavaş hızlı, giderilebilir kalıcı etkilerin tümünü göz önüne almanız lazım diye dilekçemizle belediyeyi aslında çevreyi etkileyecek böylesi bir faaliyetin nasıl bir etkisi olabileceği noktalarında en azından bir kafa açıcı olması noktasında düşünmeye zorladık. Mesela Belediye yine cevap vermiş, çalışma yapmadık diyor. Sadece bizim İnsani Tüketim Amaçlı Suların Kalitesi Hakkında Yönetmelik Ek 1 uyarınca düzenli olarak suyun kalitesini denetliyoruz diyor. Ancak şimdi çalışma yapmadık deyince Bulancak'ın içme suyunun sağlandığı Kovanlık Havzası üzerindeki dere üzerinde planlanan 12 tane HES'e açtığımız iptal davasına bunu kullanabiliyoruz. Yani bir veri, çok temel bir veri, cevabın kendisi. Örneğin belde belediyesine yine sunduğumuz bir şey vardı, orada da imar planı yaptınız mı yapmadınız mı ve inşaat faaliyeti var mı, eğer varsa bilginiz dahilinde yapı denetiminin olup olmadığı, yani ÇED'ler konusunda özellikle denetim gerçekten çok sıkıntılı. İdari kurumlar anlamında orada yürütülecek faaliyetin denetimini kimin yapacağı konusunda bütün idari kurumların kafası karışık. İl Çevre'ye gidiyorsunuz, "bu bizim yetkimiz dahilinde değil" diyor. DSİ'ye gidiyorsunuz, "yetkimiz dahilinde değil" diyor. Belediyeye gidiyorsunuz, işte zaten EPDK'dan üretim lisansı almışlar gelmişler gibi çok temel hukuki boşlukları da içinde barındıran bir konu. Mesela belediye yine cevap yazmış, Belediye Meclisi'nin tarih ve sayılı kararı uyarınca bir imar planı yapılmıştır DSİ, Çevre İl Müdürlüğü ve Belediyemiz tarafından denetleniyor. Belediyemiz özellikle inşaat hafriyatları ve döküm alanlarıyla çevreye olumsuz etkilerinin denetlendiğini bildirir, başkaca bir denetime tabi tutulup tutulmadığı hususunda bilgimiz yoktur diyor.

Kitap Gibi Yanıt

Bilgi edinme başvurularına dair bir husus daha var aktarmak istediğim; burada Belediyelere, İl Çevreye, DSİ'ye, İl Tarıma tuttuk ara ara dilekçeler verdik, yani aklımızın yettiğince konuyu algılayabildiğimiz oranda. Dedik ki (Özgür'ün fikriydi ve çok da etkili oldu) valiliğe gidelim ve tüm bu soruların hepsini beraber ilin en yetkili kurumuna soralım. İdari kurumları düşünün ben bir avukat olarak gidiyorum, yani bir dilekçeyle beraber gittiğinizde sanki elinizde bomba varmış gibi karşılanıyorsunuz. Valilikte şaşırdılar, bu dilekçeyi ne yapacağız, kime havale edeceğiz diye en son bir vali yardımcısının konu ilgisini çekti. Hatta bir saat süren bir konuşma oldu.

Giresun Valiliği'ne yazdığımız yazıda da beldede kırsal alanların içme suyu kullanım suyuna etkisi, su kaynakları arasındaki olumlu ve olumsuz ilişkiler açısından bir inceleme yapıp yapılmadığı, bunların sonuçları devam eden projelerle ilgili imar planları ve yapı denetimine ilişkin ruhsatlandırma yaptınız mı yapmadınız mı ruhsat almış veya inşaat hali süren faaliyetlere ilişkin çevresel açıdan denetleme yapıp yapılmadığı yani bunlar nasıl oluyor hukuka uygun mu değil mi hafriyatları nereye döküyorlar vesaire gibi bunları yaptınız mı yapmadınız mı, son olarak da oradaki su kalitesine etkisi, kullanım biçimleri anlamında böyle bir faaliyet yapıp yapılmadığı gibi bi dolu soru sorduk. Giresun Vali Yardımcısı bir iki telefon görüşmesinden sonra, benim yanımda yapıyor telefon görüşmesini, orada yanılmıyorsam İl Tarım Müdürüyle görüştü, hatta bana da şöyle diyor: "Sayın Avukat, eğer biz bu dilekçeye bir cevap verirsek muhtemelen bu kitap gibi bir şey olur ve ne yapalım?". Sonra tuttular, İl Tarım Müdürü'nün de etkisiyle İl Özel İdaresi'ne, İl Sağlık Müdürlüğü'ne, İl Çevre Orman Müdürlüğü'ne, DSİ'ye ve Tarım Müdürlüğü'ne bu dilekçe hakkında gerekli işlemleri yapın diye yazı yazdılar.

Sarı Zarflar

Yani bilgi edinme başvurularının nasıl etkili bir şey olduğunu olabileceğini ilk defa orada gördüm. Şöyle bir şey, İl Tarım Müdürlüğü'ne bu konuda daha önce hiç böyle bir soru sorulmamış, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'ne hiç böyle bir gidiş yapılmamış. Yani yapılanın kendisi dün Tayfun Hoca'nın konuşmasında da vardı, Çevre Bakanlığı adeta Sanayi ve Ticaret Bakanlığı gibi yatırımcı bir bakanlık gibi çalışıyor ve tüm dert edindikleri şey bütün doğal kaynakları nasıl değerlendirebiliriz, nasıl maksimum derecede santraller yaparız, baraj yaparız diye bunun peşine düşmüş durumda. Halbuki Bakanlar Kurulu'nda bir yatırım faaliyetinin yaptığı veya yapması muhtemel etkinin kendisini orada çevresel açıdan savunması gereken bakanlık yatırım peşine düşmüş durumda. Şimdi yukarıdan aşağıya böyle bir siyasal iktidarların da özellikle bu konularda faaliyetlere yol vermesiyle maalesef tüm kamu kurumları tırnak içinde "sürdürülebilir kalkınmaya" kilitlemiş durumdadır ve tüm öncelikleri de bu maalesef. Kalkınma ve çevre yani kalkınma kısılacı karşısında çevrenin korunması ve geliştirilmesi gibi uluslararası temel metinlere geçmiş çevre hukukunun prensipleri

dahi hiçbir biçimde düşünülüyor göz önüne alınmıyor.

Dolayısıyla valiliğin gönderdiği bu dilekçe belediyelere gidiyor ve ilk defa belediyelere evet siz bu meseleye başka bir yerden bakmanız gerekiyor, çevresel açıdan bakmanız gerekiyor insan sağlığı, toplum sağlığı, kamusal fayda açısından bakmamız gerekiyor gibi farklı bir noktaya bu dilekçelerle dikkat çekebiliyorsunuz ve tüm bu bilgi edinme çerçevesinde yapılan başvuruların ciddi manada etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Vali'nin yazdığı yazıya tabii ki bilgi edinme çerçevesinde zorunluluktan kaynaklı olarak cevaplar verildi ve bu cevaplarda şunu görüyorsunuz. Yine Yakup Bey ÇED sürecini anlatırken belirtti, yapılan çevresel etki değerlendirme sürecinin kendisi tamamen soyut literatür taramasına dayalı ve hiçbir şekilde bilimsel verilere dayanmayan, orada bölgeye dair herhangi bir bilimsel verinin toplandığı ve onun değerlendirildiği bir süreç olmadığı için aslında idari kurumların da size verdiği, bilgi edinme başvurularınıza verdiği cevaplar da şöyle oluyor. Sucul hayatın devamını sağlayacak önlemler alınması yönünde görüş bildirilmektedir. Bu görüş ne kime ne bildirdin nasıl bildirdin sucul hayatın devamı yönünde nasıl önlemler alacağız belli değil tabiki de.

Bireysel Başvurunun Önemi

Yani dediğim gibi temel olarak konu, aslında bir dava sürecini başlatması. İkincisi orada topladığımız deliller ve o delilleri mahkemeye sunmamız, aynı zamanda yukarıdan aşağıya idari kurumlara idari kurumların kendi görevlerini, kuruluş kanunlarından kaynaklı belki görevlerini hatırlatmamız ve aynı zamanda orada toplumsal fayda, kamusal yarar açısından da bir yerde bakmaları noktasında dikkat çekebilmesi açısından bilgi edinme dilekçelerinin kıymetli olduğunu düşünüyorum. Size bilgi edinme başvurularının cevapları sarı zarflarda geliyor bu sarı zarfların gerçekten önemi var, acayip bir etkisi var. Yani hak arama mücadelesi, hak arama bilincinin kendisi gerçekten bizim toplumumuzda gelişmiş değil, aynı zamanda adalete ulaşım mekanizmaları da çok sıkıntılı hatta mümkün olmadığını söylemek yanlış olmaz. Açacağınız davalardaki harç miktarı, vekâlet masrafları, yani köylülerin notere gidecek, vekâlet çıkaracak paraları dahi olmuyor ve insanlar bütün bu sürecin kendisi, yani şeffaflık ve demokratiklik anlamında katılım mekanizmalarından yoksun olduğu bir noktada dedi-

ğim gibi kamu idarelerine, kamu kurumlarına yapmaları gereken asli şeyin ne olduğunun kendisine hatırlatılması, hatta bu bilgi edinmelerin İbrahim Bey mesela söyledi, bizzat bireyler, yurttaşlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi, vekâlete dayalı değil, doğrudan kendisinin gerçekleştirilmesi o sürece katılma anlamında önemli diye düşünüyorum.

Av. Dilek DOĞU- Ben bir çöp depolama firmasıyla ilgili araştırma yapmak istemiştım, bilgi edinmek istemiştım. Özel depo, belediyeye bağılı bir firmaydı bu. Çevre Müdürlükleri tarafından denetlenip denetlenmediğini, denetlenme sonucunda ne gibi raporlar tutulduğunu ve nasıl raporlar sonucunda ne gibi işlemler yapıldığını sormuştım. Bizzat görüştüm Çevre Müdürlükleriyle, bana şöyle bir şey söylediler; biz bu bilgileri size veremeyiz, çünkü bu özel bilgi oluyor, firmaların şahsi haklarına müdahale etmiş oluruz, bunun bir sorumluluğu var. Bu anlamda belki biraz haklı tarafları olabileceğini düşündüm hukuki anlamda, ancak dava açarsanız tabii ki bilgilere ulaşma şansınız var, mahkeme sorarsa bunu size verebiliriz gibi yaklaştılar. Sonra daha genel anlamda internet yoluyla bazı bilgiler alma şansım oldu, ama sorum böyle bir savunma, böyle bir yaklaşım doğru mudur? Yani bu firmanın kişilik haklarıyla ilgilidir, firma adı üzerinden bilgi veremeyiz gibi yaklaşımlardı, bunun kritiğini yapabilir misiniz?

Av. Alp Tekin OCAK- Doğru değil tabii ki, orada dediğim gibi idareler aslında bilgi edinme yasası çerçevesinde hukuki sorumlulukları ne bunu bilmiyorlar. Kimi zaman da bilgiyi saklamak istiyorlar paylaşmıyorlar ve de özellikle bilgileri vermek istemiyorlar. Doğru değil, yani bunlar eğer kamuya açık bilgilerse ticari veya devlet sırrı değilse yasa çok açık vermek zorundalar aksi durumda Başbakanlık Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na itiraz olabilir etmek de gerekir.

Av. Dilek DOĞU- Ben de bu biraz şahsi bilgi gibi düşünüyorum, yani ben geliyorum bir şahıs hakkında, bu şirket olabilir ya da şahıs olabilir, yani gerçek kişi olabilir, biraz öyle düşündüğümde gerçek kişilerle mukayese ettiğimde evet, biraz özel bir hakka müdahale olarak düşündüm ben de.

Av. Alp Tekin OCAK- Kesinlikle değil, yani ortada çevreyi etkileyecek faaliyet yapılıyor. Bu faaliyetlerin etkileri ve varsa denetime dair ne gibi işlemler yapıldığı, bunun sonucunda verilen idari kararları istiyorsu-

nuz. Hatta dağıttığım evraklar içerisinde mesela Ören HES'le ilgili beş defa idari yaptırım uygulanmış. Yani tam olarak nasıl bir yaptırım uygulandığı yazmıyor, ama beş defa şu tarihli şu faaliyet, şu tarihli şu etkinlikten kaynaklı hafriyatlarla ilgili, örneğin kum çakıl ocaklarıyla ilgili idari yaptırım uyguladık, vesaire gibi. Sonuçta bunlar gizli bilgiler değil, açıkçası bizim edinmemiz gereken bilgiler ve aksi tutum hukuki olmayacaktır.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Şimdi o Bilgi Edinme Kanunu'nda ticari sır denilen bir kavram var, yani devlet sırrı ve ticari sır denilen bir şey var. Yani bir kere çevreyi kirletip kirletmediğine dair olan bilgi ticari sır kapsamında olan bir şey değildir, ikincisi devlet sırrı da değildir. Siz bilgi edinmeye göre yazdığınızda size 15 gün içerisinde cevap vermek zorundalar, vermezlerse siz doğrudan doğruya Başbakanlık Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na söz konusu bilginin verilmediğini, iadeli taahhütlü göndereceksiniz, belgeleyeceksiniz hangi tarihte verdiğinizi, isteyeceksiniz. Başbakanlık büyük ihtimalle zaten o bilgiyi size verecektir. Bir başka yöntem de dilekçe hakkını kullanmaktır biliyorsunuz, dilekçe hakkınızı kullanarak talep edersiniz. Dilekçe hakkı Bilgi Edinme Kanunu kapsamında değildir, ona dair bilgi verirler veya vermezler. 60. günün sonunda yine dava açma şansınız olabilir, bunları bu şekilde değerlendirmemiz mümkün diye düşünüyorum.

Av. Turhan TUNA ŞEN- Değerli arkadaşlar, merhaba, İstanbul Barosu Çevre Komisyonu üyesiyim. Her iki arkadaşımızın bulunduğu önemli meselelerden biri de bu mücadelede anladığım kadarıyla harç meselesi.

Av. Alp Tekin OCAK- Harç değil ve özellikle de bilirkişi masrafları keşif.

Av. Turhan Tuna ŞEN- Harç da tahmin ediyorum fazla tutabilir. Adli müzaheret çerçevesinde halli düşünülüyor mu, önünüze engeller çıktı mı, birincisi bu. İkincisi biliyorsunuz bu ülkede bazı dönemlerde yürütmenin kararıyla bazı konular harçtan muaf tutuldu, örneğin en son hatırladığım bankaların yeniden yapılandırılması adı altındaki birtakım işlemlerde anlı şanlı banka avukatları beş kuruş para vermeden dünyanın davalarını bedava açtılar bu ülkede. Yani kamuoyunda bu çevreye ilişkin davalarda masrafların, harçların alınmayacağı, sair masrafların da kamu tarafından karşılanması gerekir diye bir kamuoyu oluşumunun gerekli olduğu kanı-

sındayım. Adli müzaheret yoluna arkadaşlar gittiler mi, burada engellerle karşılaşılıyorlar mı, onu da merak ediyorum.

Av. Alp Tekin OCAK- Mesela bizim açtığımız davalarda Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu çerçevesinde Hazine'den ya da davalı idare-den karşılanması gerektiği yönünde başvurumuz oldu bu davaların yurttaş davası olduğunu ve vadideki insanların vekalet dahi çıkarabilmekte ciddi manada sıkıntıları olduğunu söyledik. Bilirkişi masraflarına dair Mahkeme bizim açtığımız davada henüz bir karar vermedi, fakat genel olarak uygulamada bu masrafların davalı idarelerden veya Hazine'den karşılandığına çok sık rastlamıyoruz. Çok ender durumlarda ilk derece mahkemeleri veya Danıştay tu tip başvuruları kabul ediyor. Yakup Bey sizin davalarınızın her hangi birinde bu masrafları Hazine'den karşılayabildiğimiz oldu mu?

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Yani Karadeniz sahil yoluyla ilgili olarak açtığımız dört dava vardı, 7 bin liradan 28 bin lira bilirkişi ücreti istedikler bizden. Fakat Danıştay'daydı dava, bizden bilirkişi incelemesi yapılmasına dair karar çıktığı zaman yol bitmiş ve trafiğe açılmıştı. Yani artık vızır vızır çalışıyordu yol. Ben de dedim ki, biz de 7 bin lira toplayabilmişiz, geri kalanını toplayamamıştık. Ben göndermedim, yani parayı da göndermedim, bir şey de göndermedim, çünkü anlamı kalmadı bizim açımızdan, 7 bin lira yatırdık, geri kalanını yatırmadık. Bunun üzerine Danıştay'dan aradılar, tetkik hâkimi aradı, işte niye yatırmadınız dedi. Böyle böyle dedim, yani bu saatten sonra gitseniz oraya bilirkişi incelemesi yapsanız, yolun hukuksuz olduğunu tespit etseniz oraya dökülen kayayı çıkartabilecek misiniz, geriye koyabilecek misiniz, çevresel sorun ortadan kalkmış olabilecek mi dedim. Öyle mi oldu, çok üzüldük, vesaire, yatırım dedi. Yok, yatıramayız, yani biz firma avukatı değiliz, halk adına açıyoruz bu davaları ve bu paralar insanların cebinden çıkıyor. Yani böyle bir paramız yok, 28 bin lirayı nasıl yatırabiliriz dedim. Öyle mi diyorsunuz, evet, öyle diyorum dedim. Bunun üzerine mahkeme bilirkişi ücretlerinin Karayolları'ndan alınmasına karar verdi ve Karayolları'ndan o 7 bini çıktıktan sonra geriye kalanı tahsil etti. Keşfe gittik, bilirkişiler 66 sayfa kadar Avrupa'dan da örnekler vererek çok güzel bir rapor verdiler ve o davaları kazandık, o paralar da Karayolları'ndan çıkmış oldu, bizden çıkmamış oldu.

Av. Turhan Tuna ŞEN- Tabii torba yasaya doldurulacak madde-

lerden biri bu, ama yaparlar mı, öyle bir madde getirilebilir ki bu tür davalarda, çevresel davalarda dava harçları öncelikle davalı idare tarafından ödenir. Davanın kaybı halinde davayı açana rücu edilebilir denebilir, üstün kamu yararı söz konusu olursa kamu verir.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Sevgili meslektaşım, yeni yapılan Hukuk Usulü Muhakeme düzenlemesini bilirsiniz, daha davayı açtığınız anda artık bilirkişi ücretlerini ve keşif masraflarını ve yargı giderlerini peşin yatırma durumu var. Devlet böyle bakmıyor, idare böyle bakmıyor, ama şunu tartışmak gerekiyor arkadaşlar, yani biz bir grup arkadaş, avukat çeşitli zamanlarda bir araya geldiğimizde tartışıyoruz, 5 bin lira gibi, 6 bin lira gibi, 7 bin lira gibi bilirkişi ücretlerinin hak arama hürriyetinin engellenmesi anlamına gelip gelmediğini tartışıyoruz ve bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kadar konuyu götürme konusunda da fikir oluşturuyoruz ve altyapı oluşturuyoruz. Bununla ilgili olarak bir başvurumuz olacak.

Av. Turhan Tuna ŞEN- Temel amacım o zaten, yani bu tip davalarda harç kamu tarafından ödenir, masraflar kamu tarafından ödenir.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Yani hak arama hürriyetinin engellenmesidir o kadar yüksek miktarda bilirkişi ücreti olması.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Soruları bir toplu olarak alıp ondan sonra cevap verirse, biraz karıştı herhalde, yani cevaplamak isteyen insanlar cevaplar tabii, kime yönelttiğinizi de söylemek isterseniz, gerçi böyle de yaparsak yöntem olarak o zaman ara veremeyeceğiz ve o genel tartışmaya, son bölümde yapmak istediğimiz genel tartışmaya dönecek. Yani şöyle ben sizden talep edeyim, rica edeyim, eğer Alp'in sunumuna ilişkin, yani bilgi edinmeye ilişkinse sorular varsa onları alalım ve beş dakika içinde bitirelim. Sonra da bir 15, 20 dakika ara verip tekrar harareti devam ettirelim dedim ben, öyle öneriyorum, ne dersiniz?

Av. Yusuf Z. ATAÇ- Ben Turhan Bey için, Turhan Üstadım için bir şey ekleyeyim. Yanlış bilmiyorsam idare mahkemelerinde görülen davalar re'sen yargılama ilkesi sebebi yürütülen davalar olduğu için bilirkişi ücretinin taraflarca yatırılmaması halinde en kötü ihtimalle Adalet Bakanlığı'nın suçüstü ödeneğinden karşılanma yolu vardır. Dolayısıyla bilirkişi incelemesini yapmakla görevlendirilmiş naip üye bilirkişi ücretinin suçüstü ödeneğinden karşılanmasına dahi karar verebilir. Ama idari yargıda somut

olayda, bilirkişi ücretinizi yatırdınız, benzeri bende de oldu. Kasımpaşa Hamamı'nın etrafının sıhhileştirilmesi adı altında boşaltılması, insansızlaştırılması gibi bir kararın iptali için açılan tek davaydı. Bir tanesi kazanılmıştı, ama bir tanesinin hali vahimdi ve şahıs da kamulaştırma bedelini alarak vazgeçme yolundaydı. Orada bilirkişi ücretini yatırmadı, mahkeme belediyeden tahsiline karar verdi, ama naip hâkimin usule göre vereceği kararın da suçüstü ödeneğinden karşılanmış olması gerekirdi. Aynısı kadastro davalarında da var, doğru sicili oluşturmakla yükümlü olması sebebiyle, dolayısıyla bilirkişi ücretleri, ama Yakup arkadaşımın lafına bir ekleme daha yapalım. Mahkemeler halen taraf vekillerine tarifeye göre ödemek zorunda kalınan ücretlerin zarar kapsamında olduğunu kabul etmiyor. Hak arama hürriyetinin önüne geçen yüksek yargı harçları elbette Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürülmelidir diye düşünüyorum ben de.

Teoman TEKKÖKOĞLU- Bu bilirkişi ücretleri, Adalet Bakanlığı'ndan karşılanan bu bilirkişi ücretleri davanın sonucunda kaybedenden tahsil edilir. Oturumun en sonuna kalamayacağım, o yüzden şu imar planları, ruhsat, vesaire konularında da kısa tutmaya çalışacağım bir açıklama yapmak istiyorum eğer izin verirseniz, hem moderatör hem de hazirun açısından.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Yani izin herkese ait, o yüzden buyurun.

Teoman TEKKÖKOĞLU- Bir kere şunu belirteyim, bu imar planlarının mutlaka olması gerekiyor her tür arazi kullanım uygulamaları açısından. Özellikle bu kamu tarafından yapılıyorsa zaten gerekiyor. İmar planı yapılması ya da imar planının olmayacağı durumlarda yapılaşmayla ilgili hükümlerde imar planı olmayan yerlerde uzun bir adı vardır, o yönetmelik çerçevesinde değerlendirilir. Hiçbir yerde çöp toplama alanı, yani bu yönetmeliğin kapsamında da çöp toplama alanıyla ilgili, hidroelektrik santrallerle ilgili, nükleer santrallerle ilgili birtakım istisnalar getirilmez ya da bunlar şöyle yapılır, böyle yapılır denmez. Basit, vatandaşın kendi parseli üzerinde köy muhtarından ruhsat alabileceği, izin alabileceği türde uygulamalardır. Dolayısıyla bütün arazi kullanım kararlarının arazi kullanım planlarına, Türkiye'deki adıyla imar planlarına işlenmiş olması gerekir. Dolayısıyla imar planı olmayan bir yerde HES yapılması mümkün değildir. Bunun arkasından olmanızı öneririm, çünkü ÇED raporlarından daha kolaydır imar plan-

larının iptalini sağlamak. Burada yapılacak olan plan, mevzi imar planıdır. Plan müellifine ödenecek bedel, yani maliyeti de çok yüksek olmayacağı için o bedel kapsamında hazırlanacak bir mevzi imar planının kapsamının imar mevzuatının öngördüğü plan raporunu içermesi mümkün değildir. Ancak çok ciddi bir planıcı tarafından yapılması gerekecektir ya da bu işe ciddi paralar dökülecek, yani piyasa, odanın belirlediği taban fiyatın çok üzerinde bir bedelle yapılacak bir planda bu kapsam ortaya konulabilir. O nedenle mevzuatın öngördüğü içeriğe sahip mevzi imar planı da herhangi bir nazım imar planı ya da uygulama imar planı içeriğinde olmak zorundadır. Ancak küçük bir alan olduğu için genellikle üstünkörü hazırlanır ve şunu da belirtmeye çalıştım. İmar planları raporuyla bütündür, raporunda ortaya çıkar bu tür veriler. Yani bir HES'in, bir santralin o çevredeki etkilerini zaten incelemek zorundadır. Bu fiziksel etkileridir, bu ekolojik etkileridir, ama kapsamı elbette ÇED raporu kapsamında değildir. Bu tür eksiklikleri yakaladığınız zaman zaten planın iptalini sağlamanız çok kolay olacaktır.

Bir de Yakup Bey'in açıklamalarında bu yenilenebilir enerjiyle ilgili kavramın temiz enerji olmasını gerektiren bir kavram olmadığını tekrar ediyorum. Yasalarda bu yenilenebilir enerji diye verilmiş mali veya fiziki başka tür idari birtakım haklar sağlanmış olabilir HES'ler başta olmak üzere. Bu tür hakların iptali yoluna da gitmelisiniz. Yani yasa ya da yönetmeliklerdeki maddelerin iptali yönüne gitmelisiniz diye düşünüyorum. Çünkü yenilenebilir enerji olmak tekrar ediyorum, daha temiz bir enerji olduğunu göstermez. Örneğin doğalgaz yenilenebilir enerji kaynağı değildir, ama odundan çok daha temiz bir enerji kaynağıdır yarattığı kirlilik kapsamında.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Yenilenebilir enerji YEK belgesi deniyor, Yenilenebilir Enerji Kanunu gereğince EPDK tarafından veriliyor zannediyorum. Kim tarafından verildiğini bilmiyorum, ama benim yeni dikkatimi çekmeye başladı, o da şundan dolayı. Firmalar YEK belgesi olarak birtakım aracı kuruluşlar var Türkiye'de, isimlerinin ne olduğunu bilmiyorum, onlar vasıtasıyla yurtdışından karbon ticaretine başladılar ve YEK belgesine ihtiyaçları var. Dolayısıyla o YEK belgesi o noktada benim dikkatimi çekti ve bundan sonraki süreçlerde YEK belgelerinin iptaliyle ilgili olarak da dava açmayı düşünüyorum gerçekten de. Şimdiye kadar çok dikkatimi çekmemişti, konuyla ilgili değil diye düşünüyordum ben çok fazla, ama işte

karbon ticaretini yapabilmek için YEK belgesi almak zorunda. YEK belgesi aldığı zaman da aracı kuruluşlar vasıtasıyla yurtdışında birileri bulunuyor, oradan karbon satın alınmış oluyor. Yani o kirlettiği şeyin karşılığı satın almış oluyor. O anlamda hiçbir şey yapılamamış olsa bile o yenilenebilirlik belgesinin iptalini sağlamak gerekiyor gerçekten de. Çünkü karbon emisyonu belki yok, ama koca bir dünyayı yok ediyorsunuz. Yani hiç farkı yok, Japonya'daki tsunamiyle bizim vadilerdeki görüntü arasında hakikaten bir fark yok.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Forumun ikinci bölümü başlıyor arkadaşlar. Şimdi ilk bölümde ağırlıklı olarak arkadaşların sunumları HES faaliyetlerinin hukuki yönleriyle, çerçevesiyle ilgiliydi. İkinci oturumda da yine hukukçu arkadaşlarımız var, ama benim önceden görüşmem itibarıyla hukuki taraflarıyla birlikte işin diğer yönlerini de bir şekilde ele alacağız, tartışacağız. Dolayısıyla biraz hukukla toplumsal gerçekliği o anlamda birleştirmeye çalışacağız. İlk bölüm için gerçekten sunumu yapan arkadaşlara, soru soranlara ve izleyicilere, dinleyicilere teşekkür etmek gerekiyor, güzel bir bölümdü bana göre. Ben Eduardo Galeano'nun bir sözünü hatırlıyorum, bir kitabındaydı, yani yanlış anımsıyor olabilirim, ama şöyle bir şey söylüyor. "Sözler silahlarınızdır ve sakın o sözleri savaş alanlarında bırakmayınız" diyor. Aslında bütün bu hukuki mücadelenin, yani doğa ve çevreyle ilgili son 10 senedir bize öğrettiği bir şey var, gösterdiği bir şey var. Yani her ne kadar üst yapı kurumu olarak ifade edilse de hukuk, bütün bu süreçte görüyoruz ki toplumda gerçekten kendine özgü bir mücadele biçimi ve kültürü yaratıyor. Yani toplum, yani Türkiye toplumu açısından konuşursak özellikle hukukla tanışması, haklarını bilmesi, etmesi, bütün bu davalar, bu davalarda elde edilen kararlar o anlamda toplumun hukuk kültürüne, hak arama kültürüne önemli bir katkısı olduğunu düşünüyoruz. Ancak tabii hukuku tek başına ele almak yeterli değil, eğer diğer toplumsal gelişmelerle birlikte, toplumsal mücadelelerle birlikte ele almadığımız zaman hukuk o anlamda o fonksiyonunu yitiriyor, ama yine de önemli bir silah. Bizim bu aracı, bu silahı en olumlu şekilde kullanmamız gerekir diye düşünüyorum ve sözü Beyza Hoca'ya veriyorum. Beyza Hoca'nın ilk günkü oturuma katılması düşünülüyordu, ama bugün konuşacak. Kendisi Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Çevre Mühendisliği Bölümü'nde yer alıyor. Beyza

Hocamız suyun yenilenebilirliği, havzalar arası taşınım ve karbon borsasıyla ilgili olarak bir sunum yapacak. Sunumlar sonrasında belli ki bir tartışma da yapacağız, güzel bir tartışma da bekliyoruz. Ben sözü Beyza Hoca'ya bırakıyorum.

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Ben bugünkü konuşmamı birlikte olduğumuz, burada bize katılan sizlerin de varlığı, baroların HES'e bakışıyla birleştireceğim, biz olarak konuşacağım, böyle dinlerseniz eğer ya da böyle anlamaya çalışırsanız sözlerimi çok memnun olurum. Biz kimiz aslında, bu HES konusunun neresindeyiz? Biz hep beraber bir mücadele içindeyiz aslında, hukuksal mücadelenin içinde farklı farklı kulvarlarda, farklı farklı kimliklerle bu mücadeleye katkı veriyoruz. Çünkü bir şeyler oldu ve bunun karşısında durmaya çalışıyoruz, hepimiz bu işi yapıyoruz aslında, böyle durmaya çalışıyoruz. Bir bu açıdan görmemiz gerekiyor. İkincisi bu süreci hep beraber yeni öğreniyoruz, bunun bir öğrenme süreci olduğunu bilmemiz gerekiyor. Onun için ben İstanbul Barosu'na gerçekten çok teşekkür ediyorum. Çünkü bireysel üyeleriyle katıldığı süreci artık Baro olarak da önemseydiğini belirtti. Bu anlamda çok da kıymetlidir süreçte aldığınız yol. Bugüne kadar emeği geçen bütün arkadaşlara, doğru yanlış, gecikmeli zamanlı, hangi emek olursa olsun çok teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Bu süreçte ben olmadığı zaman, ben kavramı, ben kelimesi üzerinden yürümediğimiz zaman daha fazla ilerleyeceğimizi düşünüyorum kendi açımdan.

Biz Davranışını Geliştirmek

Bu hukuksal mücadelenin içinde avukat arkadaşların, hâkimlerin, yargıçların yasa üzerindeki ihlaller üzerinden bir mücadeleye katılımı var. Aldıkları hukuk bilgisi bunun için son derece yeterli. Bunun yanı sıra bilim insanlarının yaptığı pek çok katkı var. Bu katkıları bazen yasal süreçlerdeki mücadelenin içinde bilirkişi katkısı olarak veriyor bilim insanları. Burada kesmek istiyorum, başındaki bilim insanlarına girmiyorum. Yani bu belayı bizim başımıza saranlara girmiyorum, mücadeleden sonra bakıyorum bize, zaten orada biz yokuz. Bilirkişi olarak katkı veriyor bilim insanları, bu katkısını da kendi disiplininden alıyor. Bilim insanları ayrıca mücadelenin çok temel ayağı olan halk mücadelesinde bilgiyi taşımak anlamında veriyor. Gene bu taşıma görevini kendi disiplininden, kendi bilgi birikiminden

alıyor. Dolayısıyla baktığınız zaman biz bir bütünüz ve birlikte yolumuza devam ediyoruz. Bu yola devam edişte biraz sonra detaylarını, teknik detaylarını da vermeye çalışacağım ve kendi açımdan bakacağım bu detaylara, bu yola devam etme sürecinde eğer ben bilim insanı kimliğimle kalkıp bir hukuk mücadelesi veren arkadaşşıma buna şöyle dava açınız dediğimde gerçekten yanıltıcı, zaman kaybettirici, kendimi aşan noktalara götürürüm. Onun için bu bizde, bu biz davranışında hep beraber kendimiz içinde de öğrendiğimiz bu süreçte yapabileceğimiz en önemli adım bu bizim adımlarımızdaki herkesin bulunduğu yerden diğer katkıda bulunanların bilgilerini de, katkılarını da toparlayarak yola devam etmesi. Çünkü aksi takdirde ciddi zaman kaybederiz, ciddi hatalı yerlere düşeriz. Ben akademik hayatımda bir tek şeyi yapmamaya özen gösteriyorum, kendi disiplinimin dışında herhangi bir konuda ahkâm kesmemeyi, bunu çok kıymetli buluyorum. Çünkü bu benim araştırmalarımaya ciddi set vurur, yoluma ciddi set vurur. Böyle bakarsak mücadeleye, biz olarak bakarsak ve herkes bulunduğu yerden mücadeleye katkı verirse sanıyorum bu süreçte daha hızlı öğreneceğiz ve süreç içinde mücadelemizi daha çok yükselteceğiz.

Bugüne kadar pekçok alanda bir yığın tartışma oldu ve oluyor. Ben bu tartışmalarda kafaları karıştıran bir iki noktada bilim insanı kimliğimle hangi aşamadan bakıyorsanız mücadeleye o aşamalara gönderme yaparak aktaracağım. Bir tanesi böyle dilimize dolana gelen ÇED raporu ve ÇED belgelendirmesi. Bunun yasal adımlarını Sevgili Yakup Okumuşoğlu ve diğer arkadaşlarım, Alp Tekin Bey, yasal açılımların hepsini açtılar. Ben ya da bilim insanı, bilim insanının bu raporda, müdahaleden sonraki raporda yeri yoktur. Bilim insanı mücadeledeki yerinde o yapılan işin, herhangi bir HES olabilir, termik santral olabilir, kum çıkartma olabilir, maden çıkartma olabilir, herhangi bir yapı olabilir, o yapılan işin orada yapılmasının yapılması için gereken süreçler, yapılırken yarattığı süreçler, yapımından sonraki süreçleri de dikkate alarak iki şekilde irdelemesi gerekiyor. Hangi kimlikle? Bilirkişi kimliğiyle. Hangi kimlikle? Herhangi bir yasal mücadeleye veren arkadaşlarımızın şunun bir bakıverin, neresi doğrudur dedikleri, orada yer aldığı kimlikle. Böyle bakarken bizler, bilim insanları, hangi konuda biliyorsak bunlar bu bakışta iki şeyi saptarız. Bir tanesi bu işin akut etkilerini, Sevgili Yakup Okumuşoğlu gösterdi, işte hafriyatlar, yıkımlar,

yapılırken planlar, bunlara bakmak zorundayız, akut etkidir. Diğeri kronik etki, yani çok uzun süreli bir etkidir, buna bakmak zorundadır bilim insanı hangi kimliğiyle olursa olsun, hangi yerde durursa dursun. Örneğin Japonya'daki santralin kronik etkilerini herkes bir şekilde genel kültür olarak biliyorsa da bunun gerçekten sağlığa etkisini, gerçekten doğaya etkisinin neler olduğunu, yani o kronik etkinin tüm boyutlarını bilim insanları bilir.

Belgeler Neleri İrdeler?

Bu ÇED raporu ve ÇED belgesindeki ikinci kafa karışıklığı itiraz edeceğimiz o işin, o eylemin orada yapılıp yapılamaması üzerinedir. Yani idarenin verdiği belge üzerinedir. Çünkü idare bu belgeyi vermeden önce (gene bunun teknik açıklamalarını arkadaşlarımız yaptı, işte başvuru dosyası olabilir, ÇED raporu olabilir, vesaire, bunlar farklı yönetmeliklere bağlı kriterlerde saklı müracaat şekilleri) birtakım raporları toplar. Bu raporlardan bir tanesi şirketin yaptırdığı ÇED raporudur. Bu raporu şirket kendisi yaptırır, yani kendi şirket bilgileri gibi bir şeydir bu, ben buyum şuyum, şuyum şurada bunu yapacağım. İdare bütün bu teknik belgeleri topladıktan sonra bir değerlendirme yapar, işte tam buradadır aykırılık, bu teknik değerlendirmededir. Bu teknik değerlendirme sonucunda bir belge verir. Bu belge, "Bu iş burada yapılabilir." demektir. Bu belgenin neye dayandırıldığı mücadele edenleri kendi kulvarlarındaki nedenlerle bağlar, ama mücadele edenleri bağlamaz. Çünkü aykırılığın resmi belgesidir ve onaylanmıştır. Şimdi bundan sonraki mücadele sürecinde, hukuksal mücadele sürecinde bilim insanları bu belgenin buraya verilmesinin nedenini irdeler. Neleri irdeler? Tarıma etkisini, yeraltı sularına etkisini, kıyı morfolojisine etkisini, bütün ekosisteme etkisini, orada yaşayan insanlara etkisini, geçimlik üretimlere etkisini, yeraltı varlıklarına etkisini, hepsini irdeler. Hangi açıdan irdeler? Akut etkiyle irdeler, kronik etkiyle irdeler. Yani yapılırken yapıldığı andan itibaren hemen gözümüze çarpan etkileriyle, yapılmasından bilmem ne kadar zaman içinde yaratacağı kronik etkileri veya bittikten sonra da, oradaki Japonya'daki işlem bitti, kronik etkileri sürüyor, bunu irdelemek zorundadır.

Bu belgeyi veren idare bu belgeyi verirken istediği kadar elinde yönetmelik olsun risk analizini dikkate alır. Türkiye'de dikkate alınmayan ve pek çok ülkede, Japonya'da da alınmamış gördüğümüz gibi, dikkate alın-

mayan risk analizleridir. Yani var olan mevcut sisteme bu konduğu zaman herhangi olası ya da olağandışı etkilerle, bomba atılması, işte nükleer sant-ral patlaması, sel, deprem, vesaire etkisiyle o sistemin sapasağlam, böyle şahane tuttuğunuz sistemin o bölgeye etkisi. Hatırlayınız Yalova depremindeki akrilonitril dağılımını, AKSA'daki etkiyi. Dolayısıyla risk analizini de dikkate alarak bu belgeyi vermek zorundadır. Önce bunları biraz netleştir-memiz gerekiyor kafamızda, yani itiraz ettiğimiz rapor değildir, yani itiraz ettiğimiz raporun içindeki bilmem kaç sayıdaki ağaç kesimi değildir. Çünkü bunun üzerinden oynamaya başlarsanız o zaman karşı argümanı derhal üretirler. Sevgili Yakup Okumuşoğlu verdiği örneklerde söyledi zaten, can suyu hesaplarına girmeye başladığınız zaman evet diyor, sorun onun orada yapması, nedenlerini söyleyeceğim, bu süreci de anlatmaya çalışacağım. Onun için bu ÇED raporu ve ÇED lisanslarına böyle bakmakta, bu lisans-taki kimliklere, taraflara da böyle bakmakta yarar var.

Dünya Su Konseyi

Şimdi gelelim bu lisansın uygun olup olmadığının bilimsel kararın-da bilim insanının durduğu noktaya. Herhangi bir bilirkişiye bilgisi, biriki-mi doğrultusunda bu lisansın irdelenmesi sonucunda sorular istediği ka-dar lokal, o ünite üzerinden olsun, uzman eğer gerçekten birikime sahipse o lokal etkinin akut, kronik etkisini incelediği gibi risk analizini de mutlaka size sunacaktır. Bu risk analizi içinde tüm bölgeye yaratacağı, havza de-miyorum, biraz sonra havzanın ne olduğunu anlatacağım, tüm bölgeye ya-ratacağı, tüm ekosisteme yaratacağı etkiyi irdelemek zorundadır, yani yu-karıdan bakmak zorundadır. Sadece coğrafi olarak yukarıdan bakmayı da kastetmiyorum. Dolayısıyla bunun içi bizim birtakım argümanlar üretmeye ihtiyacımız yok. Gireceğim de, biraz sonra, biraz daha teknik bilgiyi ver-dikten sonra gireceğim. İsterseniz bir havza kimliğiyle başlayayım, suyun yolculuğuyla devam edeyim, şöyle bir karbon borsasına teknik olarak gire-yim, HES çerçevesinden bakayım, ama buna bakmadan önce de bunun bir sürecine bakayım arzu ederseniz çok kısaca. Aslında hepimiz biliyorsunuz, bu süreç 70'lerde başlayan bir süreç, 92 kritik bir tarih, 90'lı yıllar kritik bir tarih. Çünkü iki tane temel karar var. Birleşmiş Milletler'in iki ayrı kararı, bir tanesi sürdürülebilir kalkınma stratejisi, çevre koruma stratejisi olarak kabul edildi Rio'da. Bir tanesi Dublin'de su metalaştırılır dendi. Şimdi bü-

tün bunların izini bugün görüyoruz, bugüne kadarki süreçte görüyoruz aslında. Bu sürdürülebilir kalkınma stratejisi Sayın Yakup Okumuşoğlu'nun verdiği Çevre Kanunu'nda da olduğu gibi bütün yasal mevzuatlara koruma kullanma dengesi olarak girdi Türkiye'de, bütün uluslararası yasalarda da sürdürülebilir kalkınma birinci stratejidir. 92'de verilen bir karar. Kim verdi? Birleşmiş Milletler.

İkibini Aşan HES Lisansı

Peki, Birleşmiş Milletler başka ne yaptı? 96'da Dublin'de alınan bu karar sonucunda IVA'yı kurdu. En son Dünya Su Konseyi'ni kurdu ve Dünya Su Konseyi'nin üç yılda bir 97'de başlayan forumlarıyla Birleşmiş Milletler'e bağlı çalışan bu konseyin yapacaklarını deklare etmeye, bu yapacaklarını stratejik olarak planladığı yörelerde de bunu yapılabilir hale getirmek için ön forumlar yapmaya karar verdi. 97 değil, 2000 Lahey Deklarasyonu son derece kıymetli arkadaşlar, lütfen 2000 Lahey Deklarasyonu'na bakınız, 2009'u hepimiz herhalde biliyorsunuzdur, çünkü hemen şu birkaç metre ötede oldu. 2000 Lahey Deklarasyonu'nda bugün hepimize dolan o su havzaları, bütünleşik kullanım, bütünleşik yönetim, planlamalar ve daha önemlisi kamusal dönüşümler çevre perspektifi açısından Su Konseyi'nin direktifleri arasına girdi. Daha Su Konseyi'ndeyiz. Ne dedi? Eğer Su Konseyi'nin aldığı stratejilerin o ülkede uygulaması için birtakım engeller varsa, kamusal engeller, bunlar düzenlenir. Hiç söylemeyeceğim, yani bunların tarihlerini sizler hepimiz çok iyi biliyorsunuz, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın evliliği, DSİ'nin Çevre Bakanlığı'na girmesi, ondan sonra bütün Bayındırlık Bakanlığı'ndan 1/100000'lük çevre nazım plan yetkisinin Çevre Bakanlığı'na geçirilmesi, bütün yasal mevzuattaki değişikliklerle teşkilat esasındaki yasal değişiklikler dahil olmak üzere taşeronlaştırma ve su havzalarına müdahale, suya değil, su havzalarına müdahale kamusal olarak yerine getirildi. Lahey Deklarasyonu'nda bir şey daha var, sulu tarımın engellenmesi, suçlular var, yazılmış orada ve suyun piyasa üzerinden fiyatlandırılması.

Şimdi burada bunu örtelim isterseniz, sonra bir de AB Su Çerçeve Direktifi'ne bakalım. Havzalar bütünleşik yönetilir, her ikisinde de göreceğiniz ortak anekdottur. Havzalar bütünleşik yönetilir. Evet, yönetmeye başladılar zaten. Fırat Dicle Havzası'nın bütünleşik yönetilmesi için protokoller

yapıldı, bütün Doğu Anadolu havzaları için bütünleşik yönetim protokolleri kimlerle yöneteceklerse yapılmaya başladı. İsteyenlere bunun tarihlerini, hangi ülkelerle yapıldığını, hepsini verebilirim. Uluslararası taşınım gibi onların argümanı, AB Direktifi'nin Birleşmiş Milletler Su Konseyi'nin ve Birleşmiş Milletler'e bağlı direktiflerin uluslararası sular, bunların yönetimi, hepsi aslında yavaş yavaş 9. Kalkınma Planı'na ve orta vadeli planlara bakarsanız tık tık yerine getirilmeye başlandı.

Bütünsel Bakış Açısı

Bu sürece iyi bakmak lazım, şimdi bu süreci burada bırakacağım ve bugün hepimizin başına geldi, gene hepinizin bildiği bir şeyi söyleyeceğim. Sadece HES'ler üzerinde düşünüyoruz, HES'lerin akut etkileri üzerinde konuşuyoruz, çünkü ona tanık oluyoruz hepimiz, ama bu kamusal dönüşümdeki kamu özel işbirliği HES'lerin yapımından sonraki etkileri çok iyi biliyor ya da çevresel etkileri. Artık hiç inkâr etmiyorlar dikkat ederseniz, çünkü bu çevresel etkileri ortadan kaldırmak için, mesela kesilen ağaç, buradan başlayayım hadi ben de herkes gibi, bunları yerine tekrar dikmek için bir ihaleye çıkacaklar. Tahrip edilen derelerin Fransa örneğinde olduğu gibi (zaten orayı adresliyorlar) başka işlevler için kullanılması için birtakım yönetim stratejileri geliştiriyorlar. Bunları da şirketlere devretmek için hazırlar. Bugünlerde şöyle bu Anadolu coğrafyasına yukarıdan bakarsanız iki bin küsuru aşmış HES lisansı henüz uygulamaya girmedi çok şükür, bunun yanı sıra aynı kıyılarda nükleer santrallerin olduğu noktalara da işaretlerseniz, hemen termik santralleri işaretlerseniz, termik santrallerin hemen yanında çimento fabrikalarının daha önce ÇED'in verildiği, "ÇED olumlu" belgelerinin verildiği ya da "ÇED gerekli değildir" belgelerinin verildiği kararları ve hatta işletmeye alındığını da göreceksiniz. Onun biraz arkasında kum, çakıl, çimento katkı maddesinin çıkarılacağı taş ocaklarını göreceksiniz. Hemen yakınında limanları göreceksiniz, tersaneleri göreceksiniz. Son bir örnek, Sivaslılar Köyü'ne lütfen şöyle bir yukarıdan bakınız, Sivaslılar Köyü'nde altı tane termik santral, yanında biraz ilerisinde, 20 dakika ötesinde Ünye'de çimento fabrikaları, ayrıca Ünye'de de termik santral ve bu arada bütün o derelerde 8'er, 10'ar, 15'er tane HES. Gene o Sivaslılar Köyü, orası deltadır, çünkü onlar biliyorlar deltaların eriyebileceklerini. Kronik etkinin birinci aşamasının delta erime olduğunu onlar biliyor. O deltaların

tersaneye tahsis edildiğini ve de ücretsiz, üstelik de “üstün kamu yararı” gereği tahsis edildiğini göreceksiniz değerli dostlar.

Havza Planlaması

Yani bu konuşuklarımız hiç de öyle zaten tek tek bir olay değil, bakarsanız onlar bütünleşik çalışıyorlar. Bütünleşik çalıştıklarını Devlet Su İşleri'nin hazırladığı yönetmelikte de göreceksiniz. O yönetmeliğin bir maddesi bu sadece enerji için kullanılır derken, sanıyorum 7. maddesi, ezberimde yok, lütfen yanılıyorsam bağışlayın, bir başka maddesi Devlet Su İşleri'ne bir görev veriyor. Diyor ki, bu havzada, havza sınırlarını konuşacağız, çizdikleri sınırlar içinde bu havzada yapılan diğer işler için gerekli olan su miktarı ihtiyacı olan işletme ve gereklilikler için DSİ'ye müracaat edilerek DSİ tarafından hesaplanır. Yazmış oraya, içme suyu, sulama suyu ve diğerleri diye ve bu şirkete bildirilir. Yani bakın, kamu özel işbirliğindeki kamunun bir başka görev tanımını orada göreceksiniz. Bütünleşik olarak o çecekleri havza sınırını, ben aynı şekilde çizmiyorum havza sınırını, söyleyeceğim nedenini de, bütünleşik olarak zaten, kimle bütünleşik, kullanıcıların suyu bütünleşik kullanmasıyla ilgili. Onun için değerli dostlar, evet, bazen hepimiz hata yaparız, bir an size doğru gibi gelebilir tanımlar, ama lütfen o tanımların bir, kimin tarafından üretildiğini, iki, tanımın anlamını iyi okuyalım, iyi bilelim. Onu kullanmaya başladığımızda zaten dilimiz ortaklaşacaktır, dolayısıyla sizin kulvarınız mücadeleden yavaş yavaş istesiniz de istemeseniz de kullanıcı yönüne doğru kayacaktır. Tabii ki kişilik olarak orada asla böyle bir kaymayı kimse hesaplamaz mücadelenin içinden, zaten bunu söylemeye çalışırlar. Dolayısıyla bütünleşik bakmak, bütünleşik görmenin izlerini görmeye başladık zaten.

Gelelim planlamaya, havzayı en son anlatacağım, teknik bilgilerimi en son vereceğim, önce görüşlerimi sunmak istiyorum bağışlarsanız. Planlamaya gelelim, planlama konusunda biz çok direttik, yani ben şunu söyleyemiyorum, ben demedim, o dedi, vesaire yok, biz çok direttik, bir ortak dile döndü, ama bu bizim ilk defa bulduğumuz bir şey değildi. Dünya Su Konseyi'nin de, Avrupa Birliği Çerçeve Direktifi'nin de zaten istediği budur. Havzalar “integrated management” stratejisiyle yönetilir. Yani bütünsel yönetim stratejisiyle yönetilir. Kim için? Son soruyu soran değerli katılımcı çok önemli bir şey söyledi, “kullanım amacına göre plan yapılır.” dedi. De-

mek ki 'management'e soyunduğunuz zaman bir havzanın bütünleşik yönetimine ya da planına siz aslında kullanıcı açısından oraya bakıyorsunuz, bu bir tanesi. Bu ilk defa bulduğumuz bir şey değil, oraya ait bir şey, havza planlamasına. Peki, bunu nasıl yola koyacaklar, güzel bir şey yakaladık gibi geliyor hepimize, koyuyorlar arkadaşlar. Bir, gene çok özür diliyorum tüm avukat arkadaşlardan, hukuk bilgisi olanlardan, sayısını yanlış verebilirim, Enerji Kanunu'nda değişiklik yaptılar. Ben sadece merakımdan kendi konumla ilgili olanları tarıyorum ve bununla ilgili teknik bilgi yazıyorum ilgili arkadaşlara. Galiba 6094 sayılıydı, yanılabilirim, Enerji Kanunu'nda Değişiklik Yapan Kanun'un bir maddesinde HES'ler Çevre Bakanlığı tarafından imar planlarına işlenir maddesini eklediler. Bu birincisi, bakın ikincisi, zaten işlerine geliyor, Devlet Su İşleri'nin Yönetmeliği'nde var bütünleşik plan yönetimiyle ilgili ibareler, biz çok iyi okuma yapamadığımız için orayı atlıyoruz. Çok önemli bir şey daha yapıyorlar, çok ısrar ederseniz bilimsel verilerde bunun için de hazırlıklılar. İki tane vadi için plan yapma görevini TÜBİTAK'a verdiler. Bir tanesi Soraklı, öbürünün adını unuttum.

İki vadi için TÜBİTAK plan yapıyor. Kiminle yapıyor bu planı? Çevre ve Orman Bakanlığı'ndaki danışmanlarla yapıyor. TÜBİTAK yapıyor, bakın, kurumlar arası alt evlilikleri de görüyorsunuz herhalde. Ben bir yere danışmanlık verirsem gidip öbür tarafta da o verdiğim danışmanlığa göre bir başka görev üstlenmem herhalde diye düşünüyorum. Dolayısıyla aynı danışmanlar orada plan yapıyor. Ne yapacaklar biliyor musunuz? O iki vadideki kullanıcıları tespit ediyorlar ve kullanıcıların o vadiyi kullanmak hakları üzerinden plan kriterleri belirleyecekler, bunu plan yapıcılara öneri olarak, bilimsel olarak sunacaklar. Ocak ayının bu Enerji Kanunu'ndaki değişiklikten bir hafta önce her üniversiteye değil, bende var kopyası, istedikleri üniversitelere, bazı çevre firmalarına ve TÜBİTAK'a bir çağrı yaptılar Çevre Kirliliği Kontrol Daire Başkanlığı, ismini de yanlış söyleyebilirim. Çevre Bakanlığı'ndan yapıldı bu çağrı, bütün havzalar ek listeye konu çağrıda ve dediler ki çağrıyı yaptıkları kurumlara, gerçek ve tüzel kişiliklere, bu havzalarla ilgili plan önerilerinizi, bunu ne kadar bedelle ve ne kadar süre içinde yapacağınızı lütfen şu şu tarihe kadar bize gönderiniz. Hiçbir sıkıntı yok şuralarda, yani herkes kendi disiplini doğrultusunda bunu yapabilir. Benim için sıkıntı ek maddelerinde geçiyor, orada şartları var. Plan öneri-

nizi Çevre Bakanlığı'nın lisanslarını dağıttığı işletmeleri havzanıza işleyerek hazırlayınız.

Karbon Borsası

Ben bir araştırmacıyım arkadaşlar, yani hasbelkader araştırmacıyım, asla böyle üstten bir şey de söylemiyorum, kendimce bir şeyler araştırıyorum, ama bunun kirliliği nedir diye baktığımda şunu diyemezsiniz siz, buna şöyle bak. Bakayım, şu madde var mı yok mu, sadece ona bak diyemezsiniz. Ben bunun kirliliği ve etkileri üzerinde konuşurum. Bir havza planlamasını eğer bir uzman alıyorsa üstüne o zaman önündeki belge bütün kullanıcıların işaretlendiği bir belgeyse bunun plan esaslarını lütfen plan yapımcılar anlatsınlar bana. Benim çevre kontrol stratejileri olarak aklım buna hiç basmıyor. Dolayısıyla iki tane temel hazırlıkları var, zaten hemen bir hafta sonra da yasada değişiklik yaptılar.

Şimdi ben burada çok kısa bir de karbon borsasına gönderme yapacağım, bu temiz midir, yenilenebilir midir, vesaireden sonra çok daha temel havza nedir, suyolculuğu nedir konusunu söyleyeceğim ve size kendi çapımda kişisel olarak önerilerimi de sunacağım. Bir tanesi karbon borsası, bu biliyorsunuz üzerinde konuştuğumuz HES'ler, termik santraller, vesaire, işte sayın katılımcı da söyledi, doğalgaz daha iyidir, bilmem kim daha kötüdür diye bilgilerle donandığımız, giydirildiğimiz işletmelerin salındırdıkları sera etkisi yapan, bütün atmosferik olayları bozacak salınımları olanlar için biliyorsunuz gene 92'deki sürdürülebilir kalkınma stratejisine dayanarak alınan kararlar sonucunda, orada deşarj standartları kirletme hakkı verilmişti, Kyoto'da bir önemli karar verildi. Deşarj hakkı verdiği, yani kirletme hakkı verdiği işletmelere bir üst adım daha attı, dedi ki, "ülkelerin kotaları olsun, o kotaya kadar kirletin." Zannediyorsunuz ki orada bıraktı. Hayır, "kotanızı aşıyorsanız eğer gidip aşmayandan kota satın alın." dendi. İki tür bu yolu kullandılar, bir tanesi, birkaç tane aslında da bir tanesi hiç kotasını doldurmamış, salınımı olmayanlardan para alıp, bunu da biliyorsunuz Kopenhag'da borsaya döndürdüler, artık borsa üzerinden işliyor bu. İkincisi işte bu salınımları yapanlar, yapmayanlar üzerinden Kopenhag kriterlerinin içine, o kriterleri lütfen okuyun, hemen hemen hepimiz İngilizce biliyoruz, onların içine dediler ki şu temizdir, artı kotası olsun onların. İşte o yüzden değerli arkadaşlar, bu HES'ler salınımı temiz diye ifade ettikle-

ri, tanımladıkları, temiz olduğunu asla iddia edemezler, tanımladıkları bu kotaya artı giriyor. Yani kotasını satabilir, borsada oynayabilirler olarak giriyor, bu önemli.

Su Havzası Ne Demek?

Karbon borsasında bir başka şey daha önemli, lütfen buna dikkat edin, öyle herkes bu borsadan yararlanamaz ya da bu kota alışverişinden yararlanamaz. Bir kere şirket olmanız gerekiyor. İki elinizde lisansınız olması gerekiyor. Şirket değilseniz eğer teşviklerden yararlanabilirsiniz, bu teşviklerden yararlanacaklar da karbon salınımı yapmayan alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının yaptığı işler. Yani Kopenhag borsası iki şekilde çalışıyor. Bir tanesi adına temiz denilen, karbon salınımı yapmadığı, hatta yapanlara katkı verdiği tanımlanan işletmelerin bu borsadan yararlanma hakları. Diğeriyse, örneğin ekoturizm yapan bir şirketse sırf karbon salınımı çalışmadığı için karbon borsasından yararlanan şirketler arasına giriyor. Son derece önemli, teşvik alanlara bakarsanız teşvik alanlar bu konuda çalışan STK'lar. Ben burada bırakıyorum, daha fazla bunun üzerinde konuşmayacağım. Dolayısıyla bu hızlıca yapılan, böyle birdenbire pıtrak gibi çoğalanların arkasında lütfen başka edinimler olduğunu da okuyalım ve lütfen hangisi temizdir, hangisi alternatiftir, şu olsun gibi göndermelerimizi de içini doldurarak yapalım. Çünkü biz bir şeyi gönderirken, Karadeniz'de bunu çok yaşadık başka yerlere gidip, işte burada HES yapılmasın da ekoturizm, tamam, zaten şirket aynı şeyi yapmak, amacı zaten bunu yapmak, hem doğayı sermaye birikimine sokmak, hem karbon borsasından kazanmak. Dolayısıyla lütfen gönderme yaparken bütününde sürece bakalım, götürülen noktaya bütününde bakalım.

Şimdi su havzası nedir değerli arkadaşlar; ben su havzası nedir konusuna girmeden önce iki tane, uzatıyorum belki, ama bunlar bana göre çok önemli, iki tane bilirkişi olarak katıldığım davadan örnek vermek istiyorum. Bir tanesi Mersin'de çöp sahasıyla ilgili araştırmada, çöp sahası yerinin uygunluğu. Orada biz çöp sahası yapılırken etkilerinin ne olabileceğiyle ilgili araştırmada bir şey istedik. İşte bütün coğrafi yapı, bütün o yapının kimliği, tarım alanı mıdır, yerleşim alanı mıdır, deresi mi vardır, vesaire, bütün meteorolojik veriler, çünkü havayla taşınım var, sadece suyla taşınım yok. Bundan öte yeraltı suyunun akış haritasını istedik ve yeraltı suyunun

akış haritasını ben daha sonra havzayı tanımlarken tekrar kullanacağım, şöyle düşünün. Ortada vadi ve dere, bütün havzayı şöyle tanımlarlar, en üst kottan çizilir, bu içerisi havzadır derler ve dereyi kaynağından alırlar, denize döküldüğü yerde bırakırlar havza sınırlarını. Biraz daha büyütürler, bunu Türkiye ölçeğinde, Anadolu ölçeğinde bilmem kaç tane, 27 havzaya bölerler. Biz bu iki vadinin şurasında olan, şurasında yapılacak olan çöpün yeraltı akışına baktığımızda, orada bulunan bütün yeraltı suyu davranışına baktığımızda bu tepenin bu tarafına doğru akışın olduğunu gördük. Halbuki tüm uzmanlar buradaki dere üzerinde etkisini irdelerler, eğer bu genel bildik coğrafi havza sınırı içinde kalırsak. Oysa akış, yani o çöp sahasının sızıntı sularının etki alanı sadece o dereye değil, öbür taraftaki dereye kadar ulaşıyor. Bu birinci aklınızda kalması gereken.

Beyşehir'den Mersin Etkilenir

İkincisi Borçka Barajı'nın havzası üzerinde konuşuyorsanız Artvin'de orada konuşan uzman o barajın bugün Hopa'da Mustafa Kemal Paşa'daki nemdeki değişikliğini konuşmak zorunda, tarım alanına etkisini konuşmak zorunda. Halbuki aynı havza değil, hiç alakası yok, başka bir havzada o, ama bakın atmosferik etkilenme oraya kadar gidiyor.

Üçüncü örneğim, Trakya Vize'de bir çimento fabrikasının, bitmiş, işletmeye alınmış bir fabrikanın iptali üzerine bir davaydı. Oradaki bilirkişiler olarak, onların jüri üyesinden bir tanesi olarak, ama tüm jüri olarak o çimento fabrikasına kullanılan kum, çakılın çıkarıldığı yerin oradan o kum, çakıl ve kalker çıkarıldığında tüm kalker yanığına ve Trakya su zonu etkisini irdeledik. Hiç havzayla ilgili değil. Oradan sadece o kalkerin çıkarılması bütün zonu bitiriyordu, bütün yeraltı suyu yapılanmasını ve beslenmesini bitiriyordu ve idari mahkeme, Danıştay bu konu nedeniyle iptale karar verdi. Ondan sonrası bildiğimiz hikâyeler, yeniden aynı yere ÇED verdi, tekrar plan, vesaire. Yani onlar aynı, ama söylemek istediğim şu, bir, havzada sıkışıp kaldığımız zaman aslında bir yerlerde sıkışıp kalıyoruz. İki, sadece tekil bir işletme üzerinde konuşmak uzmanın sınırları içinde değil. Bu tekil işletmenin etkilerini, bütün etkilerini irdelemekle yükümlü uzman, ama tabii ne kadar uzmansa, ne kadar bilgisi varsa.

Kalkerli Yapının Kırılması

Değerli arkadaşlar, suyun yolculuğunu tanımlarsak havzayı da ta-

nımlamış olacağız belki, bir örnek daha vereyim. Beyşehir Gölü havzasını kapalı havza bilirsiniz değil mi? Oysaki Mersin kıyısına etkisi vardır Beyşehir Gölü'ne yapacağınız bir müdahalenin. Onun için havzaları böyle üst coğrafi ölçekli tanımlamanız mümkün değil. Planı artık konuşmayacağım, tartışmada konuşuruz ya da soru gelirse konuşuruz. Yağışın düşmesinden sonra bir yolculuğu var suyun, yüzey akışı var ve yeraltı suyu akışı var. Yeraltı suyu akışı her zaman bizim gördüğümüz coğrafi bölgeye göre değil. Jeomorfolojik yapısına göre o alt katmanların akışın yönü değişiyor ve bu yeraltı akışı rastladığı diğer yüzey sularını beslemeye devam ediyor, yani diğer vadideki dereyi ya da döküldüğü denizi ya da gölü. Aynı şekilde yüzey akışındaki dere de bu yeraltı suyunu besliyor. Bu dolanım sırasında fiziksel olarak bir alışveriş yapıyorlar, kimyasal olarak da, fizikokimyasal olarak da. İçinde birtakım kirleticiler varsa bu yolculuğu sırasında geçtiği topraklardan, bitkilerden, bitkilerin köklerindeki mikroorganizmadan, suyun içindeki mikroorganizmaya kadar bütün canlı ekosistemiyle bu içindeki kirletici rafine ediliyor. Bu yolculuğu tamamlaması lazım, bu rafinasyonun devam etmesi lazım. Arıtma değil bunun adı, hiç karıştırmayalım. Ayrıca yüzeysel yolculuğu sırasında bu biyokimyasal sürece, yani mikroorganizmaların çalıştığı bu sürece atmosferden oksijen taşıyor.

İşte değerli arkadaşlar, bu HES'lerle efendim bilmem kaç megavat olursa olur da, bilmem boru olursa iyi olur da, kanal olursa daha mı iyi olur, acaba on megavat mı olsun, beş megavat mı olsun dediğiniz o yolculuktan koparttığınız su kanala döndüğü andan itibaren bu döngüsünü asla tamamlayamıyor. Tabii bu döngüsü içinde tüm ekosisteme yaşam sunuyor, aynı döngüyü sizin canlı organizmalarınız içinde de gerçekleştiriyor. Bütün ekosistem, su canlıları, kara canlıları, uçarlar, tümü bu döngüden yaşamalarının devamı için yararlanıyor. Hesabı yapanlar, eline kalem alıp bilmem ne yöntemiyle yüzde 5 mi olsun, 20 mi olsun diyenler ya da bunun bedeli şu kadar liradır diyenlerin bu hesabı yapmaya hakkı olduğunu düşünmüyorum. Bu hesaplar içinde geçimlik tarım zaten hiçe sayılıyor o bölge içinde, sistemin dışına aldığınız suyu alırken yaptığınız o tünelin ve inşaatların bu sisteme bir yan etkisi var. Kum çakıl ocağı olarak kullandığınız derenin ya da ormandaki kum çakıl çıkartmanızın bu sisteme etkisini biraz evvel özetledim sanıyorum.

Güçlerimizi Birleştirelim

Unutmadan söyleyeyim, hidroelektrik santral yaparak suyu derenin yatağının dışına çıkartmanızla hiçbir şey yapmadan o derenin içinden kum çıkartmanızın kıyı morfolojisine etkisi aynı. Yani döküldüğü deniz ya da göl kıyısına etkisi aynı. Su etkisinden bahsetmiyorum, sadece kumu çıkartmakla akışın taşıdığı toprağın morfolojik olarak oraya ulaşmasını önlemenizin etkisi teorik olarak aynı, sadece bir noktadan bakalım. Dolayısıyla bu müdahaleler sistemin bütününe yok ediyor. Tünel yapmaya kalktığınızda, tünele rastladığınızda Sevgili Yakup Okumuşoğlu bana bir şey yollamıştı, bir bakar mısınız dediğinde tüylerim diken diken oldu. O vadinin üzerinde bir tek noktayla görünen şirket aslında geride 13 tane derenin transferini sağlayarak o bir noktada üretim yapıyormuş. Bu tünellerin çok önemli bir işlevi var, vadiler arasında suyu transfer ediyorlar. İkinci işlevi daha da önemli biz pek tanık olmuyoruz, ama şirketler bunu biliyor. Tünelin daldığı borunun içindeki bütün yeraltı suyu kalkerli yapıdan sızıyor, zaten öyle rafine oluyor ve zenginleşiyor. Bütün yeraltı suyu bir galeri açtığınızda o galeriye doğru akar. O galerinin yanaklarına bir bakınız, iç cidarına, şıkır şıkır suyun içeriye toplandığını görürsünüz, tünelin ikinci görevi. Üçüncü görevi o tünelle yasal olarak ya da haritaya işlenerek ya da planla izinli olarak topladıklarının dışında yolu üzerinde toplayamadığı kılcallar varsa ki onlar için yasada düzenleme yaptılar, 0,5 megavat, hani çok sıkıştırlarsa izinsiz zaten çıkarttınız deyip de izin alabilirler, ama izin almadan yapıyorlar. Zaten varsa o kılcallar da o tünelde toplanıyor.

Dolayısıyla tünel yapısına çok dikkat etmek lazım, tünel yapısının akut etkisi, sadece tünelden bahsedeyim akut etkisi dinamitin konulduğu, hafriyatın yapıldığı andan itibaren o ekosistemin etkisi başlıyor, kalkerli yapıyı kırılıyorsunuz, içindeki bütün toprağı çıkartıp başka yerlere atılıyorsunuz, vesaire. O kalkerli yapının kırılmasıyla kronik etkisiyle hiç kimse-nin aklına gelmeyen o bütün yeraltı suyu zonunun fakirleşmesine neden oluyor. Şöyle duyarsınız yerelde bunun sonucunu, “su kaçtı” derler, bizim gözelerimiz vardı kaçtı. Kaçar tabii, cart diye yırtıyor, aşağıya doğru o yavaş yavaş akıştaki gözeler hızlıca aşağıya iniyor.

Ben bilmiyorum, daha başka bir yığın şey söylemem gerekiyor belki, ama sürem de olmadığı için bir iki tane haddimi aşarak öneride bulunmak

istiyorum. Bir tanesini başta bulundum, lütfen biz olmaya güvenelim, lütfen güvenelim, çünkü biz bu mücadelede hepimiz birbirimizle ortak yürüyoruz ve hepimizin sorumluluğu şöyle. Ne biliyorsak ve ne gücümüz varsa birbirimize katarak bu mücadeleyi yürütmek. Onun için bu bir bilgiyse bu hem bu bilginin doğru taşınmasını gerekli kılıyor, hem de bu bilginin birikiminden taşınmasını gerekli kılıyor. Baro son derece önemli, Doğanın sermayeye sokulmasını tüm süreçleriyle gözlemleyebiliriz. Çünkü Mera Kanunu çıktı, şimdi Tabiat ve Biyo Çeşitlilik Kanunu gibi aklınıza gelmeyen biyo türlerin ve biyo çeşitliliğin piyasaya sürülmesi ve piyasa üzerinden fiyatlandırılmasını esas alacak SİT kararları, vesaire, hepsini esas alacak yasalar da hazırlanıyor. Bütün bu doğanın sermaye birikimi üzerinde kullanılmasına karşı durmak için Baro'yu da müdahil taraflar olarak, doğrusu bizim içimizde doğrudan müdahil taraf olarak görmek istiyorum. Bilirkişi ücretiyle ilgili bir değerli hukukçu önerdi, o sizin resmi bir süreciniz herhalde, açıkçası bu kadar yaşama müdahaleye bilirkişi ücretlerini de herhalde bilirkişilerin istememesi gerekiyor, bir taraftan böyle bir kampanya da başlatılabilir. Yönetmelikler ne der noktasında değildir, bütün bilirkişiler de bunu duyduğunda o lirayı alırken biraz düşünür, iade eder, istemediğini talep edebilir belki olabilirse. Baro'nun bu önemli katkısını, Çevre Komisyonu katkısını çok kıymetli buluyorum, aynı şekilde bilim desteği için de meslek odalarının Baroyla ortaklaşarak bu koordinasyonu yürütmesini öneriyorum. Çünkü meslek odaları bu konularda kimler bilir, ne kadar bilgiye sahiptir kütüphanelerinde iyi saklarlar. En azından bu örgütlü yapının içinde hepimiz aynı mücadele örgütlülüğü içindeyiz, meslek odalarına bilim uzmanları ya da bilirkişiler için başvurulmasını da öneriyorum.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Beyza hocaya biz de teşekkür ediyoruz. Bu son oturum olduğu için şöyle bir öneride bulunuyorum ben, yani direkt soru cevap yapmayalım da en azından belirlediğimiz kişilere soracağımız soruları en son genel tartışma içinde sorabiliriz. Böylece zaten hem o genel tartışmanın gereğini yerine getirmiş oluruz, hem de zaten o ara verdiğimiz onar dakikalık soru tartışmayı da orada yapmış oluruz diye öneriyorum.

Özgür TEMİZ- Tartışma yapmak için değil, su havzaları meselesine dair Hocamın söylediği, hem de uzmanlık alanı, şimdi iki gündür yaptığımız tartışmada aslında yerüstü sularını konuştuk. Hocam hayırlı bir şey demiş

oldu yeraltı suları meselesini diyerek. Yani şöyle bir şey var mıdır memlekette, bu yeraltı sularının akış haritası hazırlanmış mıdır, yoksa henüz böyle bir inceleme yapılmamış durumda mıdır diye bir soru sorsam. Bir de bunların karşılıklı etkilerine dair yeterince inceleme var mı? Diyelim ki biz herhangi bir sizin tabirinizle havzaya gitsek oradaki yeraltı suyu yerüstü suyu etkileşimini incelemiş şeylere ulaşabilir miyiz?

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Benim tabirimle havzaya giderseniz zaten yolculuğunuz uzun sürer. Yani Beyşehir'den başlayıp bütün suyun yolculuğunu yaptığı tüm alanlara gitmeniz gerekiyor. Yani havza sınırı diye bir şey konuşmamız çok zor. Yeraltı suyu hareketleriyle ilgili izleme var mı? Evet, iki şekilde izleme yapılıyor, DSİ bunu bir dönem çok iyi yaptı, ama hangi yıllarda, 60'lı yıllara kadar getirdi bıraktı. Yani Mersin'de aldığımız yeraltı suyu haritasında 56'lı yıllardaki bir yeraltı suyu hareketliliği var, ama bugün değişikliklerini irdeledik zaten. Yani onu bir şekilde kazanırsanız üzerinde çalışacak uzman bu hareketliliğin değişimini, dönüşümünü mutlaka çalışacaktır, akışın yönü belli. Başka lokal olarak çalışmalar var, jeofizikçiler çalışıyor, hidroloji çalışanlar, hidrolik çalışanlar çalışıyor, yeraltı suyu çalışanlar, sadece yeraltı suyu çalışanlar, ama tüm Anadolu genelinde böyle veriye dayalı bir haritayı yakalamanız zor. Ancak veri değil de işiniz böyle daha süslü bir harita dersiniz ben nasıl çıkardıklarını bilmiyorum, ama İstanbul çevre nazım planı için veriler sadece İstanbul özelinde bir yıl içinde çıkarıldı, müthiş bir hızı. Bu bir yıl içinde çıkarılan planda yeraltı suyu napları işlendi. Yani demek ki bir yerlerde ciddi anlamda veri birikmiş durumda, biz ulaşamıyoruz. Var tabii, MTA'da bir kere veriler var, hidroloji dairelerinde, DSİ'de var veriler, akış yönleri de var, ama güncel değil.

Av. İbrahim DEMİR- Tamam mıdır Beyza hocam? O zaman genel tartışma içinde soru cevapları ve tartışmayı birlikte yapalım. Fevzi arkadaşımıza söz vermeden önce Antalya Barosu'ndan bir arkadaşımız var. Antalya Barosu Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı Tuncay Koç, o da hem kendi Antalya'da bölgedeki kişisel deneyimleri ve hukuki süreçle ilgili olarak bize bir bilgilendirme yapacak.

Av. Tuncay KOÇ- Antalya Barosu'nda Çevre İmar Kurulu Başkanı ve hâlihazırda Yönetim Kurulu Üyesiyim. Benim çevreyle tanışmam 1993

yılında Ankara'da öğrenciyken başladı. O zaman da şimdiki gibi nükleer santral ve Mersin-Akkuyu tartışılıyordu. Ben de bir kapitalizm karşıtı olarak, bu tüketim kültürünün yürümeyeceğine inanan bir insan olarak nükleer santraller üzerine okumaya, yazmaya çalışırken Akkuyu Nükleer Santral tartışmaları alevlendi, sonra o süreç bitti ama nükleerlerden kurtulamadık. Beş altı yıl sonra hükümet değişti, o zaman DSP-ANAP-MHP hükümetinde Enerji Bakanı Cumhur Ersümer'di, tekrar "Akkuyu'ya bir nükleer santral kurulması gerekiyor" dedi. "10 yıl sonra elektriğimiz tükenecek" dedi ve o dönemde birden elektrik kesintileriyle karşılaştık. Neyse ki bu koalisyon hükümetinin üç ortağı da farklı üç ülkenin şirketlerine angaje olduğu için anlaşılmadılar ve Akkuyu'ya santral neyse ki yapılmadı. Ancak bu iş bitmedi tabii, üç yıldır tekrar nükleer santral, hatta AKP hükümeti geldiğinden beri konuşuluyor, maalesef Akkuyu projesi de geçmek üzere.

Peki, nükleer santrallerle HES'in ilişkisi ne? İkisi de bizim elektrik talebimizi karşılamak için bize gerekli olduğu dayatılan enerji santralleri... Termik de olabilir bu, fark etmez, hidroelektrik de olur ve biz burada olanlar eğer HES'e karşıysak, nükleere karşıysak biraz yaşam biçimimizi de değiştirmemiz, fazla enerji tüketmememiz, doğaya uyumlu hale gelmemiz lazım. Yani bir yandan HES olmasın diyoruz, nükleer olmasın diyoruz, bir bakıyoruz altımızda 2400 beygir gücü deniliyor değil mi, arabalarla aram pekiyi değil, cipler geliyor, yüksek güçlü motorlar geliyor, evimizde 24 saat elektrik sönmüyor, vesaire, bu açık çelişki.

Masa Başında Verilen İzinler

Buradan suya da geleceğim, şimdi Beyza hocam çok genel olarak ekosistemin bütünlüğünü anlattı; havza sisteminden başlayıp havzanın sadece o bölgede gördüğümüz alan olmadığını, işte Beyşehir Gölü'nün Mersin'e kadar bir yeraltı kaynağını beslediğini, her derenin bir de yeraltı suyu olduğunu, müthiş bir ekosistem var. Yani Artvin'in bir deresinde olan şey çıkıp Trabzon'daki bir dereyi etkiliyor, örnek olarak verdim, yanlış olabilir, oradan dere gelmiyor da yani ekosistem bir bütün. Neresine müdahale edersek sonucun ne olacağını, eğer çok iyi incelemeler yapmazsak göremiyoruz. Şimdi bu HES'lere ilişkin de iki gündür arkadaşlarımız çok güzel örneklerle, resimlerle, bilirkişi raporlarıyla, ÇED'lerle açıkladılar ki bizim

ÇED'lerimiz masa başlarında veriliyor (kimi zaman o bölgeye hiç uğranılmadan). Mesela Antalya'nın Alakır Vadisiyle ilgili bir HES yapılıyor, ÇED lazım, ama ÇED'i yapan firma hiç o bölgeye uğramamış, genel elindeki dokümanlarla, bilgilerle o raporu vermiş oluyor. Bizim Çevre Orman Bakanlığı da o bölgeye uğramıyor, masa başında bu izinleri veriyorlar.

Beğenmediğin Kararın Hakimini Sür

Üç yıl önce Barolar Birliğinin bir çevre toplantısı vardı, orada Yakup Bey'le tanıştık. Bize Karadeniz Bölgesi'ndeki HES'leri anlattı. Biz de Antalya'dan toplantıya gitmişiz, o zaman bizim en büyük sıkıntımız orman alanlarının turizme tahsisi, imar planları, ormanların yok edilmesiydi. Antalya hala güzel, ama 10 yıl önce, hatta 20 yıl önce çok daha güzelmış. Mesela benim oturduğum caddenin ismi Portakal Çiçeği Caddesi, çünkü 20 yıl önce her taraf portakal bahçesiymiş... Şimdi caddenin adına hürmeten üç tane portakal ağacı görüyoruz o kadar, her taraf binalarla dolu. Yakup Hocam üç yıl önce bize HES'leri anlattığında, Karadeniz vadilerinin bunlarla yok olduğunu anlattığında dehşetle dinledik, neyse ki bizim Antalya'da böyle şeyler yok dedik. Biz yine ormanlarla ilgili çalışmalara devam edeceğimizi sanıyorduk. Üzerinden yedi sekiz ay geçti geçmedi, DSİ'nin sayfasında, Enerji Bakanlığı'nın sayfasında baktık ki Antalya'ya 56 tane HES birden verilmiş. 2009 yılında Alakır Vadisi'nde üç tanesi çoktan bitmiş, üç tanesi de proje aşamasına gelmiş, bir vadi üzerine altı tane birden yapılıyor. O zaman Yakup Bey'de o havza bütünlüğünü söylemişti, şimdi Beyza Hanım'ın söyledikleri çok güzel, ekolojik bütünlük, ama bizim hukuksal olarak mahkemelerde de argüman üretmemiz lazım. Yani bir santralin ÇED raporunu uygun bulmayıp altı santral için bir rapor düzenlenmesi adına diretmemiz lazım. Yani tümünden bunu hiç yapmayın demek hukuksal değil, siyasi bir argüman oluyor, siyaseten de evet, biz bunu deriz, ama mahkemeler şimdi o koşullarda değil. Hatta biraz sonra vaktimiz olursa, çok kısa konuşmak istiyorum, ama konu konuyu açıyor, işte bu son dönemde Anayasa, referandum, yargının da değişmesi, HSYK yapısı, hatta iki gün önce olan olay, yani hükümetin beğenmediği bir kararı veren idare mahkemesi başkanının görev yeri değiştirilerek daha pasif bir yere alınması, iktidarın istediği kararı veren mahkeme başkanının da daha üst bir makama gelmesi gibi olaylar var. Şimdi öyle bir aşamaya geldik ki nasıl mücadele edeceğiz? Biz

hukukçular zaten biliyorduk bu Anayasa referandumuna gidilirken amacın yargının hükümet emrine verilmesi olduğunu. Muhalefet her zaman doğru argümanlar kullanmıyor, ama bu konuda gerçekten doğru bir argümanı Anayasa referandum sürecinde yargının ele geçirilmesi. 12 Eylül'den bu yana yaklaşık altı ay geçti ve çok açık biçimde yargı da hükümetin istediği kararların çıkarılmasının mecbur bırakıldığı bir alan oldu.

Doğa İçin Mücadele

Şimdi Antalya özeline gelirse, bu yargı konusu önemli, belki bir başka panel konusu olabilir, Alakır Vadisi'nde oradaki yöre halkı bu santalleri istemediğini, vadinin yok olacağından bahisle Baromuza başvurular. Biz Çevre Kurulu olarak bu konuda dava açmalıyız diye Baromuzu uyardık, fakat o zamanki Baro yönetimimiz müdahil olmak istemedi. "Oranın köylüleri madem bu işle uğraşılıyor, kendileri açsın davayı" dendi ve oradaki halk maalesef yalnız bırakılmış oldu. Halk da kendi örgütlenmesini yaparak kendi avukatlarını buldu, o davalar yine de açıldı. Antalya'da şu anda yine çok sayıda HES projeleri devam ediyor. HES'i biz bela olarak gördüğümüz için HES dediğimiz zaman biz çalışılacak, dava açılacak, insanları örgütleyecek bir yer olarak görüyoruz. Dediğim gibi 56 tane yer var, geçen yıl bir dava açtık EPDK'ya ve DSİ kurumuna, su kullanma anlaşması ve enerji üretim lisansının iptali için. Çevreci arkadaşlar bu konularda birbirimizi destekliyoruz dilekçe hazırlık aşamasında, özellikle Yakup çok sağ olsun yardım ediyor nereden girelim, nasıl yapalım diye. Bir yürütmeyi durdurma kararı aldık şimdilik Korkuteli'ndeki bir dere için, önümüzdeki hafta yine bir başka davamız olacak ve bunlar artarak gidecek.

Her şeyden önce, toplumsal bilincimizin olması lazım, örgütlenmemiz lazım. Enerji kullanımı konusunda da geniş bakabilmemiz, biraz hayat biçimimizi değiştirmemiz lazım. Yine Beyza hocamı destekleyecek bir şey söyleyeceğim, onlar çok bütünleşik bakıyorlar dedi, HES'ler planlanıyor, arkaların termik santral, onun arkalarına taş ocağı, çok bilinçli olarak yapılıyor dedi, çok doğru. Şu andaki hükümet geldiğinde Avrupa'ya ucuz enerji yolu olmak için bir hamle yapmış, biz bunu bilmiyoruz. Hala da size bir belge sunacak durumda değilim, ama Avrupa Birliği'nin desteklemesi de biraz bu amaçlı. Çünkü biliyorsunuz enerji çok önemli, Avrupa enerjisini Rusya

üzerinden alıyor, ama Rusya çok güvenli bir geçiş yolu değil. Siyasi olarak her zaman bunu kullanabiliyor. O zaman Türkiye'yi bir geçiş yolu olarak kullanalım, doğudan gelecek petrol ve doğalgazı Türkiye üzerinden batıya bir yol olarak kullanabilir miyiz fikri ileri sürülüyor. NABUCCO projeleri, vesaire de bununla bağlantılıdır. Bizde de birden bu kadar çok enerji yatırımlarının artması, hidroelektrik, termik, nükleer, o da bunlarla bağlantılıdır. Şu anda Türkiye'de belki hayvancılığımız ölüyor, tarımımız ölüyor, ama işte Batı'nın da bize herhalde biçtiği alan yeraltı ve yerüstü kaynaklarımızı sonuna kadar sömürün, kullanın, bizim emrimize verin diyorlar. Bu yüzden yeraltı sularımız, yeraltı madenleri, taşımız, kumumuz, çakılımız bu şekilde talan edilerek, bir şekilde ülkenin her tarafı bir hafriyat alanına çevrilerek üretilen her türlü enerji de geçiş yolu kullanılarak ihraç edilecek. Biz de burada herhalde tahrip olmuş doğayla baş başa kalacağız. Bunun olmaması için de her türlü mücadeleyi vermemiz, toplumsal, hukuksal, bireysel olarak bunun arkasında durmamız lazım.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Tuncay Hocam, biz de size teşekkür ediyoruz. Son sunumu yapacak, Fevzi Bey'e söz veriyoruz.

Av. Fevzi ÖZLÜER- İşin açıkçası benim için zor bir sunum. Su kullanım hakkı ve enerji üretim lisanslarıyla ilgili sunum. Çünkü Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren başlayan enerji politikalarındaki dönüşümün hem atardamarı, hem de hidroelektrik santrallerle ilgili mücadelenin aslında başlangıç noktasını ifade eden iki kavram üzerine konuşacağız. Ancak burada öncelikli olarak vurgulamam gereken, bizim Türkiye'deki enerji politikasındaki dönüşümün izlediği hattı görmeden su kullanım hakkı ve enerji üretim lisansının ne anlama geldiğini kavramamız oldukça güç. Çünkü bu iki kavram da özellikle özel şirketlere verilecek imtiyazlar ve kullanımlarla ilgili kullanılan kavramlar, bu anlamda da Türkiye'de enerji üretiminin özel sektör tarafından ve eliyle hangi koşullarda yürütülmesinin önünün açıldığını da bir görmek lazım. 1980'lere kadar Türkiye'de mal ve ticaret üretimini, dünyada da mal ve ticaret üretimine dayalı ithal ikameci üretimden hizmet üretimi ve daha çok finansal birikime dayalı bir üretim anlayışına geçilmesi, yani birikimde yaşanan kriz aynı zamanda Türkiye'de ve dünyada da özelleştirme politikalarının bildiğiniz gibi önünü açtı. 1984 yılında aslında elektrik enerjisi üretim sektöründe bir özelleştirme süreci yaşanmaya baş-

landı. Bu tartışmalar 1999 yılına kadar sürdü. Anayasa Mahkemesi'ne giden gelen davalar sonucunda Anayasa'da 1999 yılında yapılan değişiklikle enerji sektöründe özelleştirmelerin yap-işlet-devret modeline göre yapılabilmesinin önü açıldı. Bundan önce üretim ve dağıtım sistemlerinde özelleştirme politikalarının önü açık değildi, 1999 sürecinden sonra bu özelleştirme politikalarının önü açıldı ve sadece elektrik işletmesi Enerji Bakanlığı eliyle değil özel sektörler eliyle de bu işin yapılmasına yönelik düzenleme yapıldı.

Birincisi bunu düşünelim. Kamu varlıklarının özelleştirilmesi süreci, yani piyasalaştırılarak sermaye birikiminin finanse edilmesine yönelik bir süreç işlerken aynı zamanda neoliberal politikaların uzantısı olarak 80'li yıllardan itibaren kamu varlıklarının satışını düzenleyecek mekanizma olarak idari, mali ve hukuki dönüşümün karşılığını gördük. Biz idari dönüşümü işte burada gün içinde yoğun bir şekilde de tartışıldığı gibi yönetim, yani çoklu yönetim, işte şirketlerin de kamu yönetiminde söz sahibi olduğu, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının söz sahibi olduğu bir yönetim modeline, idari yönetim modeline geçiş söz konusu oldu. Mali yönetimde bütçe esaslarına ilişkin düzenlemelerde finansal birikimin nasıl sağlanacağı, yani sadece katma bütçeden değil, aynı zamanda da piyasa mekanizmalarına dayanarak hizmet ve mal üretiminin nasıl önünün açılacağına yönelik modellemeler geliştirilmeye başlandı. Bu modellemelerle ilgili bizim bağlamımızda iki önemli kurumdur Devlet Su İşleri ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu. EPDK, enerji üretim lisanslarını verir (kendi mevzuatı çerçevesinde), diğeri de su kullanım hakkı anlaşmalarını verir.

Ekolojik Değerler

Ardından hukuki düzenlemeler yapılmaya başlandı. Bu hukuki düzenlemeler de bizim anladığımız anlamda hukukçu arkadaşların bildiği üzere normatif ve ayrıntılı düzenlemeler yerine esnek norm düzenlemeleri şeklinde gerçekleştirildi. Bir hukuki kavram olarak planlama anlayışındaki dönüşümü de bizim bu ekseninde değerlendirmemiz lazım. Kentte ve kırdaslında planlamada daha önce 70'li, 60'lı yıllarda kabul edilen bütüncül planlama yaklaşımı yerine esnek planlama kavramı geliştirilmeye başladı. Esnek planlama yaklaşımı dediğimiz şey de makro ölçekte bir şehrin ya da bir bölgenin planlaması yaklaşımından çok, şehir için söylenecek olursa ada, parsel düzeyinde planlama, kırsal alan için de havza planlamasına

dayalı esnek planlama yaklaşımı geliştirilmeye başlandı. Buradaki maksat şuydu, aslında tüm buradaki birbirleriyle örtüşmesi gereken sosyoekonomik kriterleri, ekolojik değerleri bütüncül bir şekilde planlamanın maliyetlerinden kurtulmak, bunun yerine o bölgede yaşanan sorunlar ekseninde sorunu çözmek ve sermaye birikiminin önünü açmak ilkesi üzerinden hareket edildi. Bunun üzerinden bildiğiniz gibi bu sorunları aşmaya yönelik büyükşehirlerde yarışan kentler kavramı ön plana çıkmaya başladı, kırsalda da yarışan havzalar modelleri ortaya çıkmaya başladı. Daha Türkiye yarışan havzalar modeline geçişin başında olduğu için bunu Türkiye için sadece verili bir kavram olarak saymak lazım. Tabii burada da aslında EPDK ve DSİ de düzenleyici kurumlar olarak işlev gördüler. DSİ'yle ilgili Hocam zaten aktardı, yani regülasyon sürecinin uzantısı olarak Çevre Orman Bakanlığı'na bağlanması ve planların Çevre Orman Bakanlığı aracılığıyla yapılması. EPDK'nın da tam da bu enerji özelleştirmelerinin devamında kamu varlıklarının satışından sonra doğa varlıklarının da piyasaya kazandırılması sürecinde enerjinin piyasa mekanizmaları eliyle nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin regülasyon araçlarını olgunlaştırmak, bu konudaki normları ve düzenlemeleri yerine oturtmak amacıyla kurulmuş merkezi kurum olarak, temel işlevi hayata geçirildi. Mekanizma olarak yap-işlet-devret modeline dayalı olarak enerji üretiminin özel şirketler eliyle yapılmasına yönelik bir politika benimsendi ve 2009 yılından sonra da bu süreç hızlandı.

Su Kullanım Hakkı

Şimdi bizim burada göz önünde bulundurmamız gereken iki husus var. Regülasyon aracı olarak 2009 yılından sonra özellikle Kyoto Protokolü'yle birlikte geliştirilen modeller üzerinde durmak gerekiyor. İkincisi de yine bir regülasyon aracı olarak yasa yapma tekniklerinin bizim anladığımız gibi normatif düzenleme yerine, esnek düzenleme anlayışına dönüşümünü gözetmek lazım. Burada özellikle benim birinci olarak temas edeceğim ve diğer tartışmalardan gelerek aktarmak istediğim şey şu. Diğer tartışmada Yakup'a soracaktım aslında, hani bir girdi çıktı, kısmet olmadı, şimdi buradan kendi görüşümü söyleyeyim. Su kullanım hakkı şirketlerin piyasada enerji üretim sürecine başlamadan önce Devlet Su İşlerinden almaları gereken su kullanım hakkı ve EPDK'dan almaları gereken enerji üretim lisansı süreçlerinden önce onun da vurguladığı gibi Çevre Kanunu uya-

rınca her türlü izin, onay işlemlerini başlatmış olmaları lazım ki buradaki alınan mahkeme kararları doğrultusunda da aslında Danıştay bu yöndeki eğilimi açıkladı. Dedi ki, ister su kullanım hakkı anlaşması, ister enerji üretim lisansı verin, bu lisansları vermeden önce şirketlerin ÇED'lerini almış olmaları gerekir şeklinde bir düzenleme yaptı. Ben burada hemen bir parantez açacağım, önümüzde duran Mera Yönetmeliği'nden kaynaklı olarak bir tehlike var, Mera Yönetmeliği'nde geçtiğimiz 10, 15 gün önce yaptıkları bir düzenlemeyle ÇED raporları düzenlendikten sonra mera komisyonuna başvurularak şeylerin verilebileceği şeklinde bir düzenleme yaptılar. Aynı şekilde burada da böyle bir tehlike var aslında. ÇED raporları düzenlendiği anda enerji üretim lisansı verebilirler şeklinde yönetmeliğe bir değişiklik koymak gibi bir tehlike var.

Karbon Emisyonları

Yani sonuç olarak demek istediğim bu imar planlarıyla ilgili durum şu, imar mevzuatının hiçbir yerinde özel şirketler tarafından yapılmış yatırımlar imar planı yapılmadan çevre düzeni planı alınır, ruhsat alınır, enerji üretim lisansı alınır şeklinde bir düzenleme yok. Sadece kamu kurumlarının yaptığı işletmelerle ilgili üretim lisansı ve ruhsatları alabilecekleri yönünde bir düzenleme var ki bu uzun hikâyeyi bir yönüyle de bu nedenle anlattım. 2004 yılından sonraki değişiklikle birlikte aslında bunların kamu eliyle yaptırılan ve üçüncü kişiler tarafından yapılan özel işletmeler olduğu kabulü üzerinden bizim İl Özel İdarelerine, İl Genel Meclisine ve Belediye Meclislerine baskı yaparak, başvuru yaparak bu yapılan yatırımlarda imar planı olmadan izin verilmiş olmasını sorgulamalıyız. Su kullanım hakkı anlaşması yapılmışsa bu su kullanım hakkı anlaşması, enerji üretim lisansı verildiyse bu enerji üretim lisansı ya da ÇED'e işlenmediyse bunun 1/100000'lük ölçekte işlenmediğine ilişkin verilerin yer almadığına ilişkin hükümlere dayanarak bir ret cevabı aldıktan sonra idari dava yolu denenebilir. İkinci bir gerekçe, bununla ilgili ikinci bir gerekçe Kamu Mali Yönetim Kanunu doğrultusunda illerin yapacağı her türlü yatırım ile ilgili bu yatırımları tek tek yatırım planlarında göstermesi gerekiyor. Bu kanun da aslında IMF'nin dayatmasıyla çıkartılan bir kanun olsa da aynı zamanda illerin yapacakları harcamaları tek tek, kalem kalem bütçelerinde göstermeleri zorunluluğu bu tür çalışmalar açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Bu

gelişmenin sonucunda da bir il içinde yapılacak hidroelektrik santral ya da termik santral veya benzeri yatırımla ilgili mali bütçeden bir kalem ayrılıp, onun karşılığında yapılan harcamanın ne olabileceğiyle ilgili bir öngöründe, açık olarak rakam yazması önemli değil. Öngöründe bulunulmamışsa stratejik plan hükümlerine aykırılık gerekçesiyle de su kullanım hakları, enerji üretim lisansları alınarak yapılan bu yatırımlarla ilgili dava yolunu açmak mümkün. Daha önce de bu konuyla ilgili kazanılmış davalar söz konusu.

Kyoto Protokolü'nün Etkisi

Bununla birlikte tabii şu anda 2009 yılından sonra aslında konuşacak olursak benim önemle üzerinde durmak istediğim konulardan birisi de bu, bu planlama sürecindeki esnekleşme, hukukun bu anlamda normatif niteliğindeki dönüşümü bizim hidroelektrik santraller temelinde düşündüğümüz zaman ben Tuncay Hocama katılamıyorum. Yani havza planlaması temelinde bizim bir tane mi olsun, altı tane mi olsun gibisinden yargısal süreçlerde geliştirdiğimiz argümanlara verebileceğimiz bir yanıtımız yok tezine bu başlık altında bir yanıt vermek istiyorum. Biz Türkiye'de 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olduk. Türkiye'de biliyorsunuz çevrecilerin büyük bir kısmı, kendimi bir çevreci değil, ekolojist olarak gördüğüm için bunu rahatlıkla söyleyebilirim, hoplaya zıplaya Kyoto Protokolü'nün imzalanması için, taraf olunması için Türkiye'de gündem oluşturdular. Türkiye'de hidroelektrik santrallerin bu derecede 2009 yılından sonra artmasının temel gerekçelerinden birisi Türkiye'nin Kyoto Protokolüne taraf olmasıdır. Bunun sebeplerine gelince, Kyoto Protokolü'nden kaynaklı olarak Türkiye ve Türkiye'deki üretim yapan şirketlerin karbon emisyonlarını, yani doğaya verdikleri zararları ve kirlilik paylarını aşağıya çekmek için temel olarak öngörülen iki tane mekanizma var. Üç tane mekanizma var da Türkiye için iki tanesini anlatacağız şimdi burada. Birincisi karbon ticareti mekanizması, ikincisi gönüllü karbon piyasasıyla ilgili mekanizmadır. Karbon ticaretiyle ilgili mekanizmanın nasıl işlediğini Hocam anlattı, fakat biz karbon ticareti mekanizmasından 2012 yılına kadar yararlanamayacağız. Çünkü Ek1 listesinde yer alan OECD ülkeleri yararlanacak karbon ticareti piyasasından. Fakat biz gönüllü karbon piyasasından yararlanabilecek olan ülkelere özel düzenleme çerçevesinde.

Gönüllü karbon piyasasından yararlanmak şu demek, yenilene-

bilir enerji kaynaklarına yatırım yaptığınız zaman, onları finanse edebilecek mekanizmaları sağladığınız zaman aynı zamanda çevreyi kirletmeye yönelik yatırımlarla ilgili de bir kredilendirme sistemine tabi oluyorsunuz. Yani Türkiye'de hidroelektrik santrallerin yapımından kaynaklanan kredi Türkiye'de termik santrallerin, çöp çimento fabrikalarının ve konut sektörünün ve katı atık yakma tesislerinin finanse edilmesinde kullanılıyor. 2012 yılına kadar Türkiye'nin gönüllü karbon piyasası mekanizmalarından ve bunlara yönelik kredilerden hızlı biçimde yararlanmak istemesinin sebebi bu geçiş dönemindeki koşullardan yararlanarak hem uluslararası sistemde kredi mekanizmalarını kullanmak, hidroelektrik santralleri bir finansal araç olarak kullanmak, aynı zamanda da kirli yatırımları Türkiye'de yapabilecek karbon emisyonlarını aşağıya düşürecek bir mekanizma olarak kullanmak. Yani uluslararası süreçte karbon ticareti ve karbon borsasıyla ilgili düzenlemeler ancak bu süreçte, 2012 sonrasında başlayacak bir süreç. 2012'ye kadar da Türkiye'nin yapması gereken şey karbon piyasasıyla ilgili Türkiye'de yatırım yapan şirketlerin sicillerini tutmak ve bu sicil mekanizmasını oluşturduktan sonra gönüllü karbon piyasasına yönelik yatırım yapmak. Eğer ki avukat arkadaşlarımız bu açıdan bir gerekçe arıyorlarsa Türkiye hala kredilerden yararlanan, yani hidroelektrik santral kredilerinden yararlanan ya da yararlanmayan şirketler, sonuçta yenilenebilir enerji kaynağı olarak görüldüğü için söylüyorum, bir sicil mekanizması, sicil kimlik kartı oluşturulmamasından kaynaklı olarak bunların yenilenebilir enerji kaynağı olarak görülemeyeceği ve bu yüzden dolayı da enerji üretim lisansının dayanağı olan ya da su kullanım hakkı anlaşmasının dayanağı olan yönetmeliğe göre bu su kullanım hakkı anlaşmalarının ve enerji üretim lisanslarının verilemeyeceğini ileri sürebilirler.

İklim Değişikliği

Diğer yandan söylediği gibi bu anlaşma temel olarak aslında, daha doğrusu gönüllü karbon piyasası mekanizması hidroelektrik santralleri kredi aracı olarak kullanmak. Türkiye'ye gönüllü karbon piyasası aracılığıyla 2009 yılında 900 milyon dolar kredi kullandı, bunlardan 600 milyon doları hidroelektrik santrallerin finansmanı için kullanıldı. Yani şirketler yaptıkları hidroelektrik santrallerin maliyetini sifıra indirdiler, hem de buradan elde ettikleri kredilerle çimento sektörüne, katı atık yakma sektörüne

yatırım yapmanın olanağına, yani böylece sermaye birikimi açısından bir adım öne geçebilecek koşulları yaratmış oldular. Bu şu açıdan önemlidir bizim için, Türkiye'de özellikle kentsel mücadeleyi yürüten hareketler su hakkı temelinde bu işi bir araya getirmeye çalışıyorlar. Fakat bir iklim siyaseti temelinde bu işi düşünmemiz gerekiyor. Türkiye'de kirli yatırımları finanse eden bugün yegâne yatırım aracı "yenilenebilir enerji" kaynaklarıdır. Yenilenebilir enerjinin içinde de en önemlisi hidroelektrik santrallerdir. Hidroelektrik santrallere ilişkin termik santral karşıtlarını, üçüncü köprüye karşıt olanları birleştiren yegâne unsur yaşamın, toprağın, doğanın savunuculuğu mekanizmasından çok ortak çıkar yapabilecekleri mesela kirli yatırımları finanse edecek bir araç olarak iklim değişikliği mekanizmalarında hidroelektrik santrallerin kullanılmasıdır. Yani finansal birikim modeline karşı durabilecek böylesine güçlü bir argümana sahip olduğumuzun da altını çizmemiz gerekiyor. Yani iklim değişikliği siyasetini hem HES karşıtlarının daha güçlü bir şekilde dillendirmeleri lazım. Kendilerinin karbon piyasasının bir kredi aracı haline getirilmemesine yönelik diğer hareketlerle de ortak hareket etmesinin önünü açmaları gerektiğini düşünüyorum. Ben bu kadar söyleyeceğim sanırım, teşekkür ederim. (alkışlar)

Av. İbrahim DEMİRCİ- Teşekkürler Fevzi. Şimdi hem sorular, hem de genel tartışma bölümüne geçebiliriz herhalde.

Tartışmalar

Ahmet AKKÜÇÜK- Daha önce de bir soru sormuştum, elektrik mühendisiyim. Bu arada da Alakır Vadisi'nin bulunduğu Karacaören Köyü'nden, aslında o bakımdan Sayın Tuncay Bey'le de burada olması nedeniyle konuyla ilgili daha önceki sorumu hem biraz daha açmak, hem de biraz da o konuyla ilgili açılım yapılmasını rica edeceğim Yakup Bey'in bilgilerine ilaveten. Şimdi Karacaören Köyü'nde Ado Enerji'nin yetkilisiyle ben bir konuşmamda oradaki Devlet Su İşlerinin su kullanım hakkıyla ilgili olarak şirketlerle, ilgili bir protokol imzaladıklarını, bu protokolda su kullanım önceliklerinin sıralamasının şu şekilde, içme kullanma suyu, kullanma suyu, can suyu ve artan geri kalan diğer ihtiyaçlar olarak yapmaktalar. Yani enerji üretiminin aslında bu üç öncelikten sonra kalan suyla yapılabileceği şeklinde bir protokol imzaladıkları bilgisini aldım. Bu konuyla ilgili bilmiyorum sizin bilginiz var mı, herhalde Antalya'yla ilgili olduğuna göre

yakından takip etmişsinizdir. Bu konunun takibi yapılıyor mu, ne şekilde yapılıyor, onun bilgisini istiyorum. Bir de daha önceki soruma bu kadim su hakları konusunda Yakup Bey bazı açıklamalar yaptı, daha önceki Devlet Su İşleri'nin su şebekesi yaptığı bölgelerde bunlar kanıtlandığı takdirde o bölgede yaşayan insanların bu su kullanım haklarının müktesep hakları olduğunu ve ona dayanarak oralıların sulama ihtiyaçlarının karşılanması hukuken mümkün olduğunu söylediler, kendisine o konuda teşekkür ediyorum. Fakat burada farklı bir şeyler var, mesela daha önceki bir vadinin tepesinin öbür yüzünde birtakım yerleşim birimleri var. Bugüne kadar oranın yaşam standartları nedeniyle yerel küçük su kaynaklarına ihtiyacı olmuş, sulamalı tarıma geçilmemiş, o şekilde kullanılmamış. Ancak bugün artan nüfus ve aynı Alakır Vadisi'nin yakınındaki bir köyün, mahallenin nüfus artışı, yaşam standartlarının yükselmesi, sulamalı tarıma geçilmesi nedenleriyle su ihtiyacı var ve bu suyun da Alakır Vadisi'nden başka su yok. Batı Antalya'nın tek, belki de en önemli su kaynağı Alakır Vadisi. Şimdi bu durumda bir su hakkı doğuyor mu? Yani kadim su hakları, daha önce orası yararlanmamış, ama aynı yerleşim biriminin içinde, aynı yerleşim biriminin içinde olmak kadim su hakları hakkından yararlanma imkânı veriyor mu vermiyor mu, o konunun da biraz açıklanmasını rica edeceğim.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Şimdi şöyle bir şey yapabiliriz, yani sunum yapan bütün arkadaşları buraya davet edebiliriz veya istedikleri yerden de cevaplayabilirler, ama soruyu soran arkadaş kime yönelttiğini veya kimden cevap istediğini açıklarsa o anlamda daha rahat gidebiliriz, nasıl isterseniz.

Av. Tuncay KOÇ- Ben kısaca cevap vermeye çalışayım, Yakup Bey daha iyi cevap verecektir. Şimdi ben Alakır Vadisi'yle ilgili gelen raporlara çok yüzeysel olarak baktım. İncelediğim kadarıyla da Ado'yla Devlet Su İşleri arasında yapılan o sözleşmede önce oradaki vatandaşların içme suyu, kullanma suyu, onlar sağlanacaktır, kalan suyu biz alacağız diye bir madde görmedim açıkçası. O konuda bilgim yok, Yakup da dosyaya benden daha vakıf, belki biliyorsa söyleyecektir, ama genel olarak konuşursak su kullanım anlaşmalarında böyle maddeler pek olmuyor, standart maddeleri oluyor Devlet Su İşleri'nin. Şirketler onu alıyor, can suyu dedikleri genellikle yüzde 10, o suyu bırakarak sağlıyorlar ki o madde yapıldıysa bile Beyza Hocam da şimdi yapıldı diyor, bunun denetlenmesi nasıl olacak? Şimdi

Alakır'la ilgili çalışırken bunu söyledik, orada projeye ilgili, suyla ilgili bir mühendis de vardı. Bunu denetlemek her zaman kamuya aittir, yani eğer şirket bu suyu bırakmıyorsa siz denetleyeceksiniz diyordu. Biz de bunun Türkiye'de örneği var mı diyorduk. Yani hangi HES yapıldıktan sonra, izin verildikten sonra bir şirkete siz bunu yeterli ölçüde yerine getirmiyorsunuz, sizin lisansınız iptal edilsin ya da yeteri kadar su bırakın diye denetim yok. Vatandaşın orada bireysel olarak bir yerlere başvurup da netice alması çok zor, ama ayrıntılı cevaplar için belki Yakup'a başvurabiliriz şu anda.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Şimdi su kullanım hakkı anlaşmalarını tip sözleşmeler, onu söyleyeyim. Yani yönetmelikte o sözleşmenin metni vardır, yani Su Kullanım Hakkı Anlaşmasına Dair Usul ve Esasların Belirlendiği Yönetmeliktir tam adı. O yönetmelikte bunlar tip sözleşme olarak vardır ve o tip sözleşmeler yapıyor firmalarla. Şimdiye kadar elime gelen su kullanım hakkı anlaşmalarına dair o sözleşmelerde o tip sözleşmelerin dışında ekstra başka bir hüküm ben görmedim. O tip sözleşmelerin de içerisinde şu hüküm var, işte can suyunu ayırıyor dediğiniz gibi belli bir miktar, onun dışında da mevcut suyla ilgili işte kadim su hakları varsa bunların gözetilmesini söylüyor. Bugün olmasa bile gelecekte çıkacak olan suyla ilgili ihtiyaç oluşması durumunda yeniden düzenleme yapılabileceğine dair kendisine bir şey çıkartmış oradan Devlet Su İşleri, yani oradan bir esneklik yaratmış. Öyle bir düzenlemesi var su kullanım hakkı anlaşmasında ve müktesep hak oluşmaz diyor firma açısından. Hani bugün yaptık su kullanım hakkını, yarın öbür gün ben bu suyu vermem, etmem, hani olur ya köylünün ihtiyacı olur, başka bir şey için ihtiyaç olur, vesaire. Yani sözde Devlet Su İşleri dilediği zaman, gerekli olduğunda o suyla ilgili olarak gerekli suları bırakması gerekiyor, ama tabii şöyle bir durum var. Yani pratiğine baktığınız zaman bunlar çok zor işler, hatta şu tartışılıyor. Şimdi benim köyümde küçücük bir dere akıyor, aşağıda da büyük bir dere var. Nüfusum arttı, akan suyumun tamamını içme suyu olarak kullanmaya başladım ve o su dereye akamadı. Dereye akamayınca derenin debisini arttıramadım, derenin debisini arttıramayınca derenin debisi düştü. derenin debisi düştüğü zaman acaba o firma kalkıp yarın öbür gün öbür taraftan gelip benim kardeşim 28 metreküp/saniye su kullanım hakkı anlaşmam var, dolayısıyla sen bu dereyi elleyemezsin, benim deremin debisini oluşturu-

ran suları elleyemezsin deyip acaba köylülere dava açabilir mi?

Yani bunun gittiği nokta aslında Bolivya'da yaşanan su savaşlarındaki tartışmalara kadar gidiyor. Yani yağmur sularının bile toplanmadığı bir noktaya kadar gidebilen riskler oluşturuyor gerçekten bu su kullanım hakkı anlaşmaları. Bu konuda idareye neden güvenmem gerektiğini ben çok kestiremiyorum. Hani Devlet Su İşleri kendisine böyle bir kıstas koymuş, ama niye güveneyim, neden güvenmek zorundayım, benim hukuki güvenliğimi Devlet Su İşleri sağlamamalı. Anayasal olarak benim o güvenliğimi anayasal ve yasal olarak ben kendim bilmeliyim ve onu aramalıyım. Dolayısıyla Devlet Su İşleri'nin eline veya ağzına veya fikrine benim işim kalmamalı diye düşünüyorum, ama davalar, vesaireler açılabilir.

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Bir kere hep beraber gene aynı noktada duruyoruz, kadim su anlaşması, su hakkı üzerinde konuşuyoruz, kimin için kadim? Yani Devlet Su İşleri protokolünde kullandığı bu maddeyle de ya da bizlerin kafasında olan bu yaklaşımla da o ekosistem için su hakkı üzerinde hiç düşünülmüyor. Yani bu kamu özel işbirliğindeki bütün protokoller ve planlar, bütün esaslara kadim su hakkı üzerinden bakıldığında onu kullanıcı üzerinden, kullanıcı hakkı üzerinden konuşan, ama bu hakkı da birtakım üretimlerle tanımlayan bir hak. Yani içme suyu anlamında taşıyan, işte şirketin enerji, vesairesi için gerekli olan kadim haklar üzerinden konuşuluyor. Doğanın ve ekosistemin suya olan gerekliliği üzerinden hiçbir tartışma yok. Dolayısıyla hep beraber o şirket, kamu özel işbirliğindeki stratejisinin içine giriyoruz. Denetim kısmına gelince denetim kısmıyla ilgili hiç endişeniz olmasın, hazırlıklarını tamamladıklar. Çevre Mühendisleri Odası'nın bir süre karşı durduğu, şimdi de uyum içine girdiği bir yönetmelik çıkardılar biliyorsunuz: Çevre Denetim Yönetmeliği ve buna bağlı olan düzenlemelerde danışman firmalar tanımlıyorlar ve beş yıl bakanlığın, idarenin denetim hakkını bu firmalara belli şartlarla devrediyorlar. Göreceksiniz ki önümüzdeki süreçte bu bizim için aykırı olan işletmelerin ya da sistemlerin denetimini de bu firmalar yapacak. Yani bir şirket bir şeyi mahvedecek ya da aykırılık yapacak, öbürü de onun adına denetleyecek. Çevre Bakanı bunun ipuçlarını da verdi zaten, merak etmeyin, bu yıl içinde size bir sürprizimiz var, denetimi de yürürlüğe sokuyoruz dedi. Çünkü yönetmeliği hazırladılar, o yönetmeliğe göz atarsanız danışman firmalara

beş yıllık geçici sürelerle güya yetkilendirme veriyor. Yani beş yıl sonra tekrar yetkisini düşünmek üzere idarenin yetkisi devredilmiş oluyor. Yasayla belirlediler bunu, ona da yönetmeliğe eklediler tabii, ona yönetmeliği mesnetlediler.

Av. Alp Tekin OCAK- Benim sorum şu şekilde aslında, Beyza Hocanın üzerine vurgu yaparak söylediği şey evet, Avrupa Su Çerçeve Direktifi çerçevesinde bütün bu doğal kaynaklarımız, bizim atıl olan kaynaklarımız yönlendirilmeye çalışılıyor. Bu sürecin kendisi aslında o doğal kaynakların meta üretim süreci içine çekilmesi, buna da dikkat etmek lazım, vesaire. Yıllardır Yakup Bey bu mücadelenin içerisinde ve hukuki olarak böyle bir argüman geliştirmiş. Sonuçta biz mahkemelere, suyun ticarileştirilmesi olamaz gibi bir argüman sunamıyoruz. Elimizde ne varsa kullanmak zorundayız. Orada Yakup Beyin de evet, ben ona bir can simidi olarak sarıldım dediği şeyin kendisi taktiksel açıdan söylenebilir. Yine Fevzi'ye de atıf yapacağım, onun da söylediği şöyle bir şey vardı, evet, mahkemelerde bunu kullanıyoruz, ama bir yandan gerçekten hukuk mücadelesi, var olan diğer mücadeleyle ilişkisi anlamında bazı noktalarda önden gidiyor. Yani o havzadaki o köylülerin, vadideki insanların kaygısı olmuyor, siz onun kaygısı haline getirmeye çalışıyorsunuz ve orada söylediğiniz şeyin kendisi, örneğin dava dilekçesine yazdığınız şeyin kendisi bir süre sonra aslında orada yürütülen politik faaliyetin çerçevesini de belirliyor olabilir. Bu anlamda işin içinden çıkılmaz bir durum var, yani nasıl kurmalıyız, hem Yakup, hem Fevzi, hem de Hocama dediğim gibi hukukçuların bu mücadele içerisinde, meslek örgütlerimiz, barolar, mücadele içerisinde nasıl yer almalıyız, nasıl kurgulamalıyız?

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Şimdi biraz önce de açıklamaya çalıştım, vadiye bir bütün olarak bakmak gerekiyor, yani bir kere bunu söylemem lazım. Yoksa tek başına proje bazında baktığınız zaman bu davalarda başarı şansınız sınırlı. Vadiye bütün olarak baktığınızda bütüncül planlama, bütüncül bakmanın hukuktaki izdüşümün arıyorsunuz. Yani ben vadiye bütüncül nasıl bakarım, ben vadiyi bütüncül olarak nasıl mahkeme heyetinin önüne koyarım, keşifte bir bütünden bahsedebilirim, sadece projeye sınırlı kalmam? O bütüncül bakışın mevzuatımızda, şu anki mevzuatımızda aradığımda bulduğum tek bir düzenlemesi var, o da 9/k maddesi.

5846 yanlış hatırlamıyorsam, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Kuruluş ve Teşkilat Kanunu'nun 9/k maddesi, 10 ve 11 ve 12'ler var galiba. O bütüncül bakışın izdüşümünü o yasada şöyle veriliyor. Su havza planı diyor, orman havza planı diyor, tarım havza planları yapar diyor Çevre Orman Bakanlığı. Dolayısıyla ben o bütüncül değerlendirmeyi 9/k maddesindeki su havza planları yapar bölümüne oturtarak "bakın, şu madde vardır" demişimdir. Havzanın planlanması, bu bir planlamadır, bu planlama dolayısıyla sen neyi planlıyorsun, buna hakkın var mıdır, yok mudur, vesaire midir tartışmalarını ben hiç aklıma bile getirmemişimdir. Yani sadece böyle bir mevzuat var, burada bir eksiklik var, dolayısıyla ben bununla nasıl bu hidroelektrik santrali durdururum diye değerlendirmişimdir ve kullanmışımdır dilekçelerimde.

Fakat zaman içerisinde bizim bu niyetle dilekçelerimize koymuş olduğumuz bütüncül planlama anlamına gelen havza planlaması ya da bütüncül değerlendirme, planlama diyoruz, yanlış söylüyorum belki, bütüncül değerlendirme talep ettiğimiz ve fakat bunun izdüşümünü havza planlaması olarak yasalarda bulduğumuz değerlendirme mahkemelerce doğal olarak o mevzuatla ilgili olarak kararlarına yansıyor. Yani mevzuatta olmayan bir hususu mahkeme kararına alamaz. Dolayısıyla mevcut olan, var olan mevzuat içerisindeki havza planlamasından bahsederek mahkeme de kararlarını almıştır. Ancak arkadaşlar, şunu da söyleyeyim, havza planlaması dediği mahkemenin o cümle bir paragraftır. Bizim mahkeme kararlarımız yaklaşık 22, 23 sayfadır ortalama, 25 sayfa olan da vardır, 27 sayfa olan da vardır. Yani bizim buralardaki elde etmiş olduğumuz hukuka aykırılık oluşturacak olan gerekçelerin tümü havza planlamasının çok çok daha ötesindedir. Havza planlaması sadece bir tanesidir, ama havza planlamasının bize hep teknik anlamda mahkemelerde sağladığı yarar şu: Mahkeme direkt olarak artık uygulamada "havza planlaması var mı?" diye bakıyor. Yani Fevzi'nin de söylediği bir şey var, eşeğin kulağına kaçırmayalım, ama aslında havza planlaması konusu şu anda bizim mahkemelerimizde tartışılabilir bir şey de değildir, onu da söyleyeyim. Buna rağmen mahkeme de işin içinden çıkmak için bana kalırsa kendisini zorlayarak o noktaya sapıyor. Çünkü aslında bir parça belki yerindelik denetimine de giriyor o konu, yani böyle bir durum da var havza planlaması konusunda. Maalesef hocamın bah-

settiği gibi akut etkileri derinlemesine ortaya koyan bir bilirkişi heyetiyle çalışmadık biz şimdiye kadar, olmadı. Gelen bilirkişiler mevcut projeyi alıp mevcut projenin şu su eksik, bu su tamam, bu yanlış olmuş, bunun biraz daha farklı değerlendirilmesi gerekir, niye her HES'in altında bir tane taş ocağı var, niye bir tane taş ocağından yapılmıyor da her tarafa taş ocağı koyuyorsun, neden enerji nakil hattını aynı proje içerisinde değerlendirmedin, niye oradan geçtin, niye buradan yapmadın, vesaire. Bütün bunlar, o diğer argümanların tümü aslında yeni bir ÇED'le düzeltilebilir. Yani önünü açabilir HES'lerin diğer argümanlar.

Havza ya da bütüncül, yani havza diyorum, havza dememi bütüncül olarak anlayın, bütüncül değerlendirme olarak anlayın, o bütüncül değerlendirme konusuna girdiği zaman mahkemede şöyle bir şey karşımıza çıkacak. Mahkemenin de karşısına çıkacak, bilirkişilerin de karşısına çıkacak, idarenin de karşısına çıkacak. Yani 22 tane mi planlanmış bu vadede, 30 tane mi planlanmış, hepsini o bütüncül değerlendirme içerisinde bir şekilde raporlamak zorunda, ortaya koymak zorunda ve bunun da bir yönetmeliği, bir denetlenmesi, vesairesinin mümkün olması gerekiyor. Bunu koyduğu zaman dava açıldığında bir bütün olarak vadiyi komple neyse, ne varsa resmini çekmek ve bu resim üzerinden tartışma imkânına sahip oluyoruz. Dolayısıyla bunlar yapılmadan, ki bu anlamda da aslında ciddi bir geç kalış da var, zaten yapılıyor ediliyor, bu saatten sonra havza planlaması yapılsa ya da diyelim ki bütüncül değerlendirme yapılacak olsa nasıl yapılacak, bu da ayrı bir konu. Çünkü İkizdere'de şu anda üç tane, dört tane var zaten, yukarı doğru gidiyor, davalar açıyoruz durduruyoruz, vesaire, ama dört tanesini bir kere koyacak oraya. Açtık davalar kaybettik kazandık... vesaire, açılmayanlar var. Dolayısıyla o dört tanenin bütüncül değerlendirmesini nasıl yaparsanız, yukarıdaki eklenecek olanları nasıl yaparsanız, nasıl edersiniz, bütün bunlar tartışmalı konular, ama bana çok ciddi pratik bir kolaylık sağlıyor. Mahkemeye gittiğim zaman mahkeme “sen tek tek bunları bu şekilde getirip önüme atamazsın, madem çevreyi konuşuyoruz, madem çevreden bahsediyoruz, çevre sadece 300, 500 metre karelik bir alandan ibaret değildir. neden bunları bütüncül olarak ileri sürmedin” diyebilir. Çevre bunun etkileriyle beraber, yanındaki sağındaki, solundakinin etkileriyle beraber bunların birleşerek bir bütün olarak bütün vadi için çekilmez ve

yaşanmaz bir hale getirebilecek bir sonuca yol açabilecek bir faaliyet var burada. Neden bunları bir bütün olarak değerlendirip önüme koymuyorsun deyip aslında havza planlaması yap değil, aslında stratejik ÇED gibi bir noktaya götürüyor işi gibi geliyor bana mahkeme. Yani doğru mu söylüyorum, bilmiyorum.

Av. Fevzi ÖZLÜER- Şimdi tabii hukukçu arkadaşlar bu meseleleri kendi aralarında çok yoğun bir şekilde aslında konuşuyorlar, zor bir iş yapmaya çalıştığımız şey, çünkü bir yanıla siyasal kimliklerimiz var, bir yanıla da hukukçu kimliklerimiz var. Bunlar ziyadesiyle birbirinin içine girebiliyorlar. Daha önce bunu söylemeye çalışmıştım, hukuken yasaların düzenlediği bir hakkı siz dava dilekçenizde talep edebilirsiniz, mülkiyet hakkına dayanabilirsiniz, mülkiyet hakkınızın ortadan kaldırıldığına yönelik bir dava dilekçesine siyaset yapabilirsiniz. Eğer bir ekosyalseniz siyaset yürütürken özel mülkiyete dayalı olarak bir siyaset anlayışını yürütmeniz sizin siyasetinizle taban tabana zıttır. Bu nedenle hukuk tartışması yaparken kullandığımız araçlar, argümanlar siyasal kavramlar haline gelir ve bunlarla siyaset üretmeye başlarsak sıkıntılarla karşı karşıya kalırız. Buradaki ayrımı avukat arkadaşlar da dikkatli bir şekilde yapmaya çalışıyorlar. Fakat orada Alp Tekin'in söylediği vurgu önemli, yani siz sahada mücadele eden insanların gözlerinizin içine bakışlarına yanıt verebileceğiniz kimi zaman argümanlar, çünkü siz gittiğiniz zaman sahada o insanlar tartışmak zorunda kalıyorlar, birilerini ikna etmek zorunda kalıyorlar. Bu insanlarla tartışıp birtakım argümanlar verirken belki de romantizm dozajı daha yüksek argümanların daha etkili olabileceğini, yani hukuk tekniğinin dünyasından çıkan kavramlarla aman yapamazlar, zaten yasa izin vermiyor gibi tartışmalardan çok devrimci ruh hallerini yüreklendirecek tartışma başlıklarına daha fazla ihtiyaç duyduğumuz bir dönemden geçtiğimizi düşünüyorum. Egemen siyasetin elindeki hiçbir hukuk aracılığıyla bunları değiştirmesinin önü alınamaz, ama hukukla da hiçbir değişiklik yapılamaz anlamına gelecek şekilde söylemiyorum. Öyle bir argüman inşa edebilirsiniz ki hakikaten bu kavram kimi zaman size önemli ipuçları verebilir.

Yani işte geçtiğimiz günlerdeki geçici Ek3'ün iptal edilmesiyle ilgili düzenleme kamunun da, sermayenin de elini bağlayan bir düzenleme haline gelebildi. Yani bir aylık, iki aylık bir gecikme, sermaye birikiminin bugün

yaşadığı hız ve yoğunluk açısından çok önemli bir şeydir ya da yargılanan, bu tür mücadele alanları içinde olan insanlar yargılanırken evet, biz eylem alanındaydık, ama yaptığımız eylem 2011'in koşullarına uymuyordu demek başka bir şeydir. Evet, eylem alanındaydık ve yaptığımız eylem meşru müdafaadır ve yaşam hakkıdır, yani bir hakkın ihlali anlamında meşru müdafaadır kararını mahkemeden çıkarttığımız zaman yargılama safhasının içinde yer alan bütün mücadele bileşenlerine böyle bir katkınız olmuş olur. Çünkü bu sadece hukukla değil, aynı zamanda tüzükle değil bütükle verilen bir mücadele olduğu için bir yönüyle biz burada kavgayı yürütürken kavgayı veren arkadaşların eline de bu tür araçlar sağlamak zorundayız. Siz insanların meşru müdafaa yönünde hukuk kurduklarına ikna edebilirsiniz bu anlamda 2911'i de tartışmak zorunda kalmazsınız ya da bir teknikerin, hukuk teknisyenin ya da bilim teknikerinin yapacağı tartışmayı bir yurttas mücadelesinin bileşeni haline getirmekten de imtina etmemiz lazım.

Su kullanım hakkına da bir ekleme yapayım, burada söyleyeceğim benim bu, su kullanım hakkı anlaşmasında da tam sizin söylediğinizin aksi yönde bir düzenleme var. Yani enerji üretiminde kullanıldıktan sonra verilecek su miktarları kadim su haklarını ya da bölgedeki suyun kullanımını engellemeyecek miktarda olacak şekilde düzenleme. Yani öncelik bölgedeki insanların ya da canlıların ihtiyaçları değil, öncelik enerji üretim lisansında kullanılacak su miktarı. Daha sonra bu su miktarı yüzde 10'dur ya da canlıların ya da bölgedeki su ihtiyacı olanların, yani yönetmelikteki eki olan su kullanım anlaşmasındaki standart bu şekilde geliyor.

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Ben konuşmamı iki temele oturtmuştum hatırlarsanız, bir "biz" temeline oturtmuştum. Biz mücadele veriyoruz hep beraber ve verdiğimiz aslında yaşam haklarımızın ihlalden doğan mücadele, ama bu bizde durduğumuz yer çok önemli, dilim döndüğünce bunu aktarmaya çalışmıştım. Bu durduğumuz yer ve mücadeleye katkımız yasal anlamda yasa adamı, bir avukat, hâkim, vesaire noktasından girebilir, bir uzman olduğunu düşünen kişilerin uzman bilgisiyle girebilir. Ancak bunun ötesinde "biz" bir halk mücadelesidir. Çünkü ciddi olarak yaşam ihlal edilmektedir, doğa ihlal edildiği zaman onun içindeki tüm canlıların yaşamı ihlal edilmektedir ki hem kendi adımıza, hem yaşayan, yaşamayan bütün ekosistem parçaları adına bu mücadeleye katılırız. Önemli olan bu müca-

dele kurgusunda bulunduğumuz yeri ne kadar adım atabilmemiz ve nerede durduğumuza doğru karar verebilmemiz.

Gene haddimi aşacağım, lütfen bağışlayın, sadece tanık olduğum dava dilekçelerinden yola çıkarak bakıyorum. Bilirkişi olarak sunulan davalarda değerli avukat arkadaşlarımızın olayı saptaması, savcı ya da hâkimin olayı irdelemesiyle uzmana bir soru yöneltiyor ve sınır çiziliyor. Bir, uzman bu sınırdan kalmak zorunda değildir, dikkate almaz hâkim. İki, bu soru yöneltirken yöneltilecek olan bilgi birikimine dayalı sorular davanın bütün şekline yön verebilir. Bunun için şuna ihtiyacımız yok gerçekten uzmanlar olarak, avukat arkadaşlara destek verenler olarak, yönetmeliklerdeki ibareleri kullanmaya ihtiyacımız yok. Eğer bu sizin içindeki uzman bu konuda çalışan avukat ve hâkim arkadaşlara, dostlara, mücadeleye katılanlara destek verecekse bu işlemin, bu işletmenin buraya konması sonucunda bütün yıkımı adresleyen bir teknik görüşle destek verir. Bununla soru sorulduğunda hâkimin olaya bakışı, daha sonra raporları irdeleyişi tamamen değişecektir. Yani davanın açılma sürecinde dahi bir uzman görüşü vardır ve bilgi birikimi vardır. Bu bilgi birikimini avukat arkadaş kendi bilgilerine dayandırabilir, okuduğu yazılara dayandırabilir, daha ötesinde uzmanların görüşünü de alarak yükleyebilir, ama bundan sonraki herhangi bir uzman görüşünden sonra ya da halkı bilinçlendiren uzman görüşü, bilgiyi aktaran kişi ya da davayı açan hukuk insanı bu mücadelede halkın içine geçtiğinde artık şunlar kalkmıştır. O mücadelenin içinde Beyza yoktur, o mücadelenin içinde Yakup yoktur, o mücadelenin içinde işte A kişinin bilim uzmanı olarak verdiği, kendi adımı kullanmıyorum, asla bu kadar hadsizlik yapamıyorum, A kişinin verdiği nokta, bakın bu böyle oluyordu, ne yapıyorsunuz yoktur. Mücadele ihlal edilen haklar üzerinde yürür, ki hepimiz burada mücadelenin farklı farklı kulvarlarında koşuşturuyoruz, ve kendi doğasında yürür. Buna bir müdahale yapmaya kalktığımız zaman işte o zaman biz yerimizi şaşırılmış demektir ve mücadeleyi de başka bir yere doğru bilerek, bilmeyerek, bilinçli ya da bilinçsiz, iyi niyetimizle, saflığımızla kaydırmaya başlamışız demektir. Unutmamamız gerekir ki vereceğimiz mücadele evet, halk mücadelesidir. Bu mücadeleyi hukuk insanları ve bilim insanları besler, ama bunun ötesine geçmeye kalktığımız zaman bilmediğimiz bir konuda çabalıyoruz demektir, önümüze çok rahat argümanlarıyla yıkacakları

bir kulvarı ördürtürüz onlara. Onun için ben herhangi bir hukuksal mücadelede başlamasını son derece kıymetli buluyorum, argümanları değerli arkadaşlarım istedikleri gibi kullanabilirler, ama kullandıkları argümanın neye dayandığını bilerek kullanmaları gerekiyor. Bu kazandırır, kazandırmaz, kısa süre kazandırır, o hukuksal mücadelede bir boyutu, bunu ben irdeleyemem, ama mücadele eden bir yerden baktığımda bu argümanlar eğer mücadeleye ket vuruyorsa o zaman bir yanlışlık yapıyoruz bir yerlerde, buna bakmamız lazım. Daha öz konuşulursa halk mücadelesine herkes durduğu yerden katkı verir. Biz ona ben Beyza A kişi olarak “Ben bilirim, bunu böyle yönlendiririm” dediğimiz an mücadeleyi başka bir yere taşırız. Bu önemli bulduğum bir ayrım, onun için soru için ben teşekkür ederim Sevgili Alp Tekin’e.

İkincisi sanıyorum onu kastetmiyor Yakup Bey, çünkü son derece konusuna hâkim. Uzman doğru yerden okursa eğer bu ÇED’lerin değişmesi, vesaire gibi bir şey söz konusu değil, gene konuşmamı bunun üzerine bindirdim. ÇED belgesi ya da lisansı her neyse, olumlu belgesi, gerekli değildir belgesi, vesaire, bunun bir anlamı var, bu iş burada yapılabilir ya da yapılamaz. İdare bu kararı belgeliyor ve itiraz eden, mücadele eden, hangi kulvarda mücadele ediyorsa “bu yanlıştır” diyor. Bu iş burada yapılamaz. “Ancak biz şunu demiyoruz”. “Bu iş böyle yapılamaz” demiyoruz, itirazımızı o işin oraya izine, izin verilip verilmemesine olmalı ve bunun arkasındaki teknik bilgiyi doğru biriktirmeliyiz. O zaman ne hukuktaki hâkim ya da yargıçlar bunu farklı okur, ne de bu başka türlü algılanır, başka kulvarlara gider, başka bir mücadele şekline dönüşür. Unutmamamız gerekir ki bu birlikte öğrenme sürecinde edinimlerimiz hep tecrübelerimize dayanıyor, onun için çok dikkatli olmalıyız hepimiz. Hepimizin burada çok büyük bir sorumluluğu var. Bu biriktirdiğimiz tecrübelerde yanlışları biriktirsek edinimlerimiz de yanlışlara doğru kayar. Hepimizin ben dahil ağzımızdan çıkan her kelimedede ya da mücadeledeki her adımda sorumluluğumuz var. Çünkü orada “ben” değilsiniz artık, “biz”e dönmüşsünüzdür ve sonuçlarını hep beraber yaşarız. Onun için evet, çok kıymetli hukuksal mücadele, evet, çok kıymetli bir bilim görüşü, ama bütün bunlar halk mücadelesinin önüne bir yere geçmemeli ya da onu yanlış bir yere doğru yönlendirmemeli. Hepimiz birbirimize hem çok güvenerek, hem destek vererek sanıyorum bunu

başaracağız. Çünkü yeni öğreniyoruz.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Teşekkürler. Bu öğrenme sürecinde benim kendi kişisel değerlendirmem itibarıyla en son bölüm itibarıyla şöyle bir şey söyleyebiliriz. Sonuçta bu mücadelenin hem hukuki, hem bilimsel, hem de sonuçta siyaseten, yani hak talepleri dediğimiz bir kısmı var ve üçü de ayrı ayrı yerde duruyor ve üçünün bir şekilde bir araya gelme ihtiyacı var. Yani bu bir araya gelme, birlikte davranma tabii ki hepsinin kendi özel alanına ilişkin, özellikle hukuk ve tabii ki bilimsel bilgiler ve onların kaynaşması itibarıyla kendi özel alanları var. Ancak bunları siyaseten de, sosyolojik olarak da o toplumsal mücadeleyle birlikte nasıl ilişkilendirebiliriz ve bu birlikteliği sağladıktan sonra hem işin hukuki, hem bilimsel, hem de siyasi tarafını nasıl tek bir veya çoğul mücadele alanları olarak, aynı eksen de devam eden bir mücadele olarak tarif edebiliriz?

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Örgütlenerek.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Evet, örgütlenerek, şüphesiz örgütlenerek, ama örgütlenirken şöyle bir sosyolojik gerçeklik de var sonuçta. Hani gözlemlediğimiz zaman bir toplumsal mücadele oluyor da onun üzerine bir hukuk veya onun üzerine bir bilimsel bilgi kurulmuyor aslında. Yani bazen iş tamamen hukuki taraftan başlıyor veya tamamen bir bilimsel çalışma üzerinden başlıyor ve bu ilerliyor bir noktaya varıyor ve ondan sonra bir toplumsal mücadele haline geliyor. Yani eşgüdüm halinde olmadığı için orada birtakım sıkıntılar ortaya çıkıyor, benim anladığım kadarıyla buradaki tartışılan konu da o hukuki argüman mı, bilimsel argüman mı, yoksa şüphesiz halkın talepleri, yani o yöre halkının veya bütün olarak insanların istediği şeyler. Ancak bunları bir araya getirmeyi herhalde biraz daha konuşmamız gerekiyor ve aslında benim anladığım kadarıyla bugünkü süreç de bu noktaya gelmiş ve bize bunu söylüyor. Yani artık bir arada davranın, birlikte olun ve bu işi hukuken, siyaseten ve bilimsel olarak aynı potada eritebilecek bir mücadele eksenini ortaya koyun. Yani bunun için kurumsal yapılar da önemli, ama tek tek insanların elde ettiği ve bu mücadeleye kazandırdığı o anlamda her türlü bilgi de önemli diye düşünüyorum.

Av. Yakup Ş. OKUMUŞOĞLU- Şimdi mevcut durumda biz bu hidroelektrik santrali burada istemiyoruz demek hiçbir şey ifade etmiyor arkadaşlar, yani yönetmelik anlamında da hiçbir şey ifade etmiyor, mahkeme

anlamında da hiçbir şey ifade etmiyor. Yani gönül ister ki bilim adamları, gelen bilirkişiler gerçekten de Sayın Hocamın da söylediği gibi derinlemesine söyleseler, bize öyle argümanlar verseler ki biz de bunları gerçekleştirebilsek. Ancak ÇED Yönetmeliği sisteminde arkadaşlar dört tane karar var, beş tane karar yok. Bir, “ÇED olumlu” kararı verirsiniz, iki, “ÇED olumsuz” kararı verirsiniz, üç, “ÇED gerekli değildir” kararı verirsiniz, dört, “ÇED gereklidir kararı” verirsiniz. Bunlardan bu projeyi engelleyen tek karar “ÇED olumsuz” kararıdır, ama Türkiye’de 1993’den bugüne kadar geldiğimizde sadece 38 tane “ÇED olumsuz” kararı verilmiş yaklaşık 2100 tane projeden. “ÇED gerekli değildir” kararına tabi olan 26 bin tane proje tanıtım dosyasından bahsetmiyorum, onlar için de “ÇED gerekli değildir” kararı verilmiş.

Demek istediğim şey şu, düzenlemeler, yasal mevzuat öyle şekli, öyle kalıplaşmış ki şu anda elimizde ya da şöyle söyleyelim, artık zannetmeyin ki Türkiye Büyük Millet Meclisi bağımsız ve tarafsız ve eşit, hani bildiğimiz o hukuk yapma tekniğine uygun teknikte yasalar yapıyor. Hayır, böyle değil, benim görüşüme göre artık fabrikaların özelleşmesi gibi, dereelerin özelleştirilmesi gibi, ormanların özelleştirilmesi gibi, yolların özelleştirilmesi gibi artık arkadaşlar yasalarımız da özelleşmiş vaziyette. Tamamen sektörel dizayn diyorlar buna, sektörel dizaynlar üzerinden o sektördeki lobiler yasalarını oluşturuyorlar, yönetmeliklerini oluşturuyorlar, götürüp ilgili bakanlığın önüne atıyorlar ve bunlar Meclisten bu şekilde onaylanıyor geçiyor. Bu sürecin sonrasında oluşan işte elimizde sunumumda da anlattım, gösterdim, Türkiye’deki yatırım ortamının iyileştirilmesine hizmet eden ÇED’in ÇED olumsuz kararı çıkması neredeyse mümkün değildir. Çıkarsa da şundan dolayı çıkıyor arkadaşlar, şu HES’i ya da termiği veya nükleeri şuraya mı yapsak, şuraya mı yapsak, yani yer seçimi yönünden “ÇED olumsuz” kararları çıkıyor. Yani yoksa burada çevreye zarar var kardeşim, sen bunu yapma, olamaz böyle bir proje denilemiyor. Yok, mevzuatta yok, Bir bakkal dükkânı açmak için neye gereksinim varsa kimliğin ve gidip kira sözleşmeni yapıp da vergi dairesinden vergi levhanı nasıl alıyorsan ve nasıl sana vergi dairesi bu iki tane şartı yerine getirdiğin zaman vergi levhasını veriyorsa ÇED yapan firma da adamların vermiş olduğu formata uyararak gidip hazırladığı zaman gidip Çevre Orman bakanlığından “ÇED olumlu” kararını alıyor. Bakanlık sadece burası belki milli park olabilir, belki hassa

bir yöre olabilir, belki bilmem ne olabilir, orada değil de iki kilometre öbür tarafa git, şurada olabilir deyip oraya yönlendiriyor, oradan “ÇED olumsuz” veriyor, bu taraftan “ÇED olumlu” veriyor.

Yani dolayısıyla idarenin mahkeme de dahil buna ben bunu istemiyorum, bunu yapmayacaksınız demesinin, vatandaş olarak bunu dememizin idare açısından karşılığı yok. İdareye soruyoruz, geliyor bürokratları zaman zaman, sağda solda karşılaşıyoruz, panellerde de karşılaşıyoruz. Soruyoruz, kardeşim, hiç mi vicdanınız sızlamıyor, yani bu vadiyi yok ediyorsunuz. Yakup Bey, haklısınız, bakın, onlar da aynı şeyi söylüyor, haklısınız, ama elimizden bir şey gelmiyor. Bunu EPDK'dan da duydum, DSİ'den de duydum, Çevre Orman Bakanlığı'ndan da duydum. Yani hiç kimse güle oynaya vicdanı rahat bir şekilde bu süreci tamamlamıyor. Fakat herbir kurumun kendi mevzuatı öyle düzenlenmiş. Kim düzenlemiş? Çok net biliyorum kimin düzenlediğini, Veysel Eroğlu tarafından düzenlenmiştir. Yani bir misyonerdir kendisi ve yaptığı şeyler bellidir ve mevzuatları öyle bir düzenlemiş ki, öyle bir bağlamış ki bir yatırımcı bir şey yapmak istediği zaman onun önüne geçmek mümkün değil. Yetmiyor, işte şurada bir çıkıntı var diyelim, hani mera var ya da milli park var veya SİT var, vesaire, endemik tür var, ağaç var, bunlardan dolayı dava kazanıyorsanız onları da ortadan kaldırıyorlar. Siliyorlar, törpülüyorlar, ne yapıyorlar, SİT'leri, milli parkları kaldırıyorlar, koruma vasıf statülerini düşürüyorlar, Mera Yönetmeliği'ni değiştiriyorlar, işte yeni bir Enerji Kanunu'na “milli parklarda bakanlık görüşüyle yapılabilir” denilen kararları çıkartıyorlar. Yani biz ne elde ediyorsak bir mahkeme kararıyla karşı taraf derhal buna yasayla cevap veriyor, artık yönetmelik de yapmıyorlar, yasayla cevap veriyorlar ve bu mücadele bu şekilde gidiyor. Tırtıklarımız, hani duvarlara tırmanırken tutunabildiğimiz o tırtıkları her gün törpülüyorlar, her gün törpülüyorlar, en son noktası zannediyorum Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliği Koruma Yasa tasarısı olacak. O da çıktığı zaman arkadaşlar, benim değerlendirmeme göre o kanunun 22. maddesine göre artık idare mahkemelerinden yürütmeyi durdurma kararı almak da çok zor olacak. Çünkü o yasada da telafisi imkânsız zarar dediğimiz yürütmeyi durdurma kararının iki koşulundan bir tanesi ortadan kaldırılıyor bana göre. Çünkü orada da hiçbir zaman telafisi imkânsız zarar oluşmayacak. Neden oluşmayacak? Çünkü eğer bir zarar oluşmuşsa o

zarar eski haline getirilecek, getirilemiyorsa da eski haline en yakın hale getirilecek deniliyor. Dolayısıyla siz hiçbir zaman telafisi imkânsız zarar var diyemeyeceksiniz. Adam size diyecek ki, efendim zarar var, ama biz kanundaki yazılı metinde böyle dediği için biz de bunu bu hale getireceğiz zaten. Dolayısıyla telafisi imkânsız değil, eski haline getireceğiz, getiremiyorsak da eski haline en yakın hale getireceğiz diyecekler. Dolayısıyla o iki şarttan bir tanesini ortadan kaldırıyorlar.

Yani bu mücadele evet, bir yönüyle %100 bir şekilde halkın mücadelesi olarak yürümek zorunda, ama halkın mücadelesiyle yürüyecek olan o mücadeleye kadar da hukuki mücadelenin her koşulda, her argümanla mutlaka, ama mutlaka bu ateşi sıcak tutması gerekiyor. Yani ben bunu 13 yıldan beri yapıyorum, 1997'den beri 13 yıldan beri ben bu HES'lerle uğraşıyorum. Bu HES mücadelesi iki kişiyle başladı arkadaşlar, şimdi binler, on binler var Türkiye'de, kazanılan davalar, vesaire. Ancak ben şunu da biliyorum tecrübemle, vatandaşlar artık biliyorlar evet, HES'lerin zararlarını, ama aynı vatandaşlar daha önce bir dava açılmadan önce neyle karşı çıkacaklarını bilmiyorlardı. Dolayısıyla hukuk önden gitmek durumundaydı, hukuka yol gösteren, yardımcı olan kimse yoktu. Bilim adamları da yoktu bundan üç dört sene önce, hatta iki sene öncesine kadar Türkiye'nin tüm odaları HES iyidir diyordu, yenilenebilir enerji yapılınsın diyordu. Yani ben öyle biliyorum, öyle hatırlıyorum, ama son üç dört seneden beri bizim bu HES mücadelesinin yükselmesi, kamuoyundaki güçlü sesler meslek odalarını da geri adım attırmış vaziyette, şimdi tartışılıyor HES'ler iyi midir, kötü müdür, öyle midir, böyle midir, karşı çıkmalı mıyız, çıkmamalı mıyız, vesaire. Dolayısıyla bu mücadelenin argümanları bugün belli bir noktaya gelmişse emin olun bilim adamlarının hiçbirisi bize bir şey söylediği için gelmiş değildir. Tamamen avukat olarak hem jeolog olduğumuz için, hem çevre mühendisi olduğumuz için, hem havza planlamacısı olduğumuz için, hem bilmem neci olduğumuz içindir. Dolayısıyla geldiğimiz noktada, getirebildiğimiz yerde mutlaka hatalarımız olabilir, olmuştur da, ama ben şuna inanıyorum, bütüncül planlama ya da nasıl söylenir, ifade edilir, bütüncül değerlendirme, yani o vadilerin bütüncül değerlendirmesinin kanundaki adı nedir, havza planlaması mıdır, değil midir bilmiyorum, ama bütüncül değerlendirmeyi mutlaka, ama mutlaka her dava dilekçesinde koymak gerekiyor. Çünkü bu

takdirde her zaman tek bir projeye siz muhatap olursunuz, tek bir projeye değil, bir bütünü görecektir şekilde bunun gösterilmesi gerekiyor. Bunun adına artık ne denir bilemem, havza planlaması mı denir, başka bir şey mi denir, bütüncül planlama mı denir, bütüncül değerlendirme mi denir, ama bu şekilde bunun yürütmesi gerektiğini düşünüyorum. Başka türlü teker teker hızlı bir şekilde davaları kaybederiz ve daha halkın o yükselecek olan ya da yükselmesini beklediğimiz karşı çıkışı ya da kamuoyu oluşana kadar iş biter. Benim derdim budur, dolayısıyla mümkün olduğu kadar ertelemem gerekir, mümkün olduğu kadar dava açmam gerekir, çünkü açtığımız davaların arkasında halk ve bana dava vekâleti verenler, o insanlar davalarını takip etmeye başlıyorlar, konuşmaya başlıyorlar, etkileşim başlıyor, o vadiye gidiyor, bu vadiye geliyor ve mücadele filizleniyor. Ben o yüzden dava açıp kazanmak ve umut vermek zorundayım, ancak bu şekilde ben bunun yolunu bulabilmiş vaziyetteyim, bunu yapmaya çalışıyorum.

Güven YÜKSEK- Ben burada avukat olarak değil, tamamen bir şahıs olarak geldim. Normal mesleğimin dışında doğa sporlarıyla ilgilenen birisiyim, asıl yaşam enerjisini doğadan alan birisiyim, onun dışında hiçbir enerji beni ilgilendirmiyor. Burada çok güzel bilgiler paylaştık, çok değerli bilgiler paylaştık, herkese çok teşekkür ediyorum, sık sık bu tür şeyleri takip etmeye çalışıyorum, ilgilenmeye çalışıyorum. Benim bu konuyla ilgili mücadelem tabii çok eskiye gidersek Hasankeyf'e başladı. Ondan sora epey bir süre bu tür mücadeleler pek fazla olmadı, daha sonra Loç'ta bu ateşin içerisine düşenlerden bir tanesiyim. Defalarca Loç'a gittim, bir sürü insan götürmeye çalıştım, bir şeyler anlatmaya çalıştım bildiğim kadarıyla, çünkü çok fazla bir şey bilmiyorduk bu konuyla ilgili, çok yeterli değildik. Her geldiğim toplantıda çok daha değerli bilgiler katıyorum, eksiklerimizi tamamlamaya çalışıyoruz ve bu eksikleri tamamladıktan sonra da farklı farklı insanlara bunları anlatmaya çalışıyoruz. Ben bu alanda kendi adıma doğayla ilgili, doğayı çok kullanan, doğa sporlarıyla ilgilenen kulüpleri bilgilendirmeye çalışıyorum, onları bu olayın içerisine çekmeye çalışıyorum. Bunu yapabilmek için de mümkün olduğu kadar donanmaya çalışıyorum. Çok güzel bilgiler alıp bu bilgileri tabii ki sizler kadar taşıyamasam da en azından insanlara neler olduğunu gösterebilmek açısından kullanmak çok önemli.

Burada herkesin uygulamaya çalıştığı şey, ortak hareket etmek ve bir paydada buluşabilmek. Ben bu mücadeleyi verirken şu anda eşim mesela Adana'da, dört günden beri Adana, Mersin, Antakya ve civarında bilgilendirme toplantıları yapmaya çalışıyor. Geçtiğimiz hafta Rize'deydi, ondan önceki hafta Antalya'daydı, ondan önceki hafta... yani bir tane de çocuğumuz var şu anda evde. Bunu niçin anlatıyorum? Biz bir mücadelenin içerisine girdik, öyle veya böyle farklı gruplarla karşılaştık, ama biz bunu önemsemedik. Baktığınız zaman kendimi solcu olarak sınıflandırabilirim, ama bu çok önemli değil, yeri geldiği zaman ülkesini seven birisi olarak milliyetçi olarak da değerlendirebilirsiniz, ama şu anda var olan bir gerçek var, o da yaşamın yok olduğuydu. Bu yaşam herkes için geçerli olan bir yaşamdı. Biz doğada bir parça çöp dahi bırakmaktan çekinen insanlarız, sırtımızdaki 20 kiloluk yüke rağmen o çöpümüzü şehre geri getirmeyi bilen insanlarız. Dolayısıyla orada yapılan şey bizim için çöpten çok daha büyük, devasa bir yıkımdı ve bunu anlatmaya çalışıyoruz insanlara. Bunu yaparken de tabii ki Beyza Hocamızın belirtmiş olduğu gibi farklı farklı grupların bu mücadele içerisinde olduğunu gördük. Ben kendisine sadece şunu sormak istiyorum, şu anda farklı düşüncelerde olmanıza rağmen Yakup Beyle aynı platformda sunum yapabiliyorsunuz. Siz bu farklı düşüncelerin bir araya gelmesi için bir çaba içerisinde buldunuz mu ya da bulunmayı düşünüyor musunuz? Çünkü ben bundan çok rahatsızım, yani ben bu mücadeleyi veren sıradan bir insan olarak zaman zaman sermayeye hizmet ettiğim, zaman zaman Gülen hareketine hizmet ettiğim, zaman zaman şuraya buraya hizmet ettiğim söylendi, ama ben geçen hafta Türkiye Büyük Millet Meclisi Çevre Kurulunda yasanın kabul edilmesini okuduğumuzda bu mücadelenin içerisinde olan insanlar gözyaşları içerisinde birbirimize konuştuk. Benim için bu kadar yararlıyken bu mücadeleyle ilgili emek veren insanlarla çatışmak istemiyorum.

Av. Turhan TUNA ŞEN- Mücadelenize son derece saygı duyuyorum, fakat burada biz iki gündür büyük bir tokat yemiştik. Biz İstanbul'da olan meslektaşlarınız olayın bu kadar vahim olduğunun bilincinde değiliz. O nedenle sunumunuz için teşekkür ediyorum. Fakat olayı da dava bazında basite indirgememek de gerektiği kanısındayım, neticede dava açarız, karar mekanizması belli, karar mekanizması üzerinde son birkaç yıldır oynanan

oyunlar da belli ve bunun da sonuçları alınıyor. Yarın öbür gün bu sonuçlarla belki sermaye, hükümet “Biz bunu mahkemeye götürdük, mahkemede bir tek hâkimin kararı var. Bu milli bir davranış biçimidir” diye önünüze çıkacaklar, kararı gösterecekler. O nedenle olayın boyutunu uluslararası sermayenin daha önce oynadığı oyunların daha çağdaş bir şekilde milli güçlerle payandalaşması vasıtasıyla Türkiye'de sergilediği bir oyun olarak göstermek ve nihai hedefini halka sunmanın gerekli olduğu kanısındayım. Yani uluslararası sermayenin nihai hedefi şudur, daha önce bu oyunlar oynanmıştır, gelecekler, milli güçlerle, milli parlamentoyla, milli idare mekanizmasını alet edecekler, halkın da bazı kesimlerini yanlarına alacaklar, belirli bölgeleri ele geçirecekler. Bu bölgelerin bir kısmı milli güçlerin elinde kalacak, ama sermayenin kâr amacı güdeceği belirli bölgelerdeki şeyi de tamamen uluslararası arenada bir sermaye birikimi olarak elden ele değiştirecekler. Yani o nedenle nihai oluşumu halka sunmanın zamanı geldi geçti düşüncesindeyim, bunu da iletmek lazım. Sadece dava bazında, karar bazında kapalı kalmanın yararlı olacağı kanısında değilim, ama sizleri son derece takdir ediyorum. Teşekkür ediyorum, görüş çerçevesinde ilettim, sağ olun.

Uğur ERTAÇ- Hocam, benim sorum Beyza Hocama olacak, işim ve mesleğim gereği Ortadoğu'yu, Orta Asya'yı, Rusya'yı, epeyce ülkeyi dolaştım. Türkiye'de sanayi tesislerinin yüzde 90'ına girdim. En basit bir örnek vereyim, şimdi Zorlu Grubu'nun yaptığı bir alışveriş merkezi var boğazın çıkışında, kurulu elektrik gücü 28 megavat. Dosya önüme geldi, inceleme istediler soğutma kısmı için, 10 tane alışveriş merkezi 280 megavat eder. Benim gördüğüm şu, Türkiye'de sanayi yok, dört kilovattın üzerinde elektrik motoru satılmıyor. İki, Devlet Su İşleri bir firma ilişkimden dolayı bir proje sunumuna çağırıldı beni Ankara'ya, Urfa'da sulama projesini gösterdiler. Sulama projesini İsraililer yapmış damlama yöntemiyle, biraz önce soru sordunuz, Türkiye yeraltı suları haritası var mı diye, bir Danimarka firması, bir de Alman firmasının elinde bu projeler var, firmanın ismi Krufos, pompa firması, bir de Viloy. İki Avrupa dev firması bunlar, ellerinde dosya var, kaç metrede su çıkar ve hangi su miktarları var, dosyalarında var. Çünkü ben şeyden biliyorum, İmralı'da 300 metreden bir arkadaş kuyudan su çıkardı, o bile dosyaya girdi, bak 300 metrede su var dedi, getiriyor koyuyorlar

önümüze.

Bilgi Üniversitesi Santral İstanbul diyorsunuz, giderseniz orada bir tane termik santral var, o da AEG'nin ve Siemens'in kurduğu, İstanbul'un ilk elektrik üretimidir, Belgrat Ormanları'ndan odunları getirir, yakarlar orada, ormana da tren rayı döşemişler. Örneğin ben Odun Kurutma Yasası'yla ilgilendim, odunu nasıl kurutursunuz diye birebir çeviri. Maden Yasası vardır biliyorsunuz geçen bir yerde söylemişim... Almanların çıkarttığı Hicaz demiryolu, bize demiryolu döşemiyorlar, yasa demiryolunun geçtiği yerin sağlı sollu 20 kilometre kullanma hakkını veriyor ona. Almanlar da demiryolunu madenlerin üzerinden geçiriyorlar. Ben Bergama sürecinde de uğraştım, Bergama sürecinde mesela karşımıza Almanlar çıktı, bankalar çıktı. Dört milyon tane Afrikalı insanı Güney Amerika'ya götürürken mahveden banka çıkıyor karşımıza. Dolayısıyla bu HES'ler ciddi anlamda, Türkiye'yi taşeron bir ülke konumuna getiriyor. Yasası da taşeron, örneğin Yıldız Teknik Üniversitesi'nde şimdi bir bölüm kuruluyor, mekatronik bölümü kuruluyor. İki tane bakıyorsunuz ana firma mekatronik bölümünü kuruyor. Termik santraller, Lüleburgaz Termik Santrali dört sente elektriği satarken sattırmıyorlardı, başında mühendis arkadaşım var, santrali durduruyorlar, şirketin Ereğli'de kurduğu santrallere yaptırıyorlar ki şirket en adi sanayisini getirip buraya kuruyor. Bunlar siyasi anlamda bize ne biçtiler, onu öğrenmek istiyorum. Yani enerjiyle beraber bize ne biçtiler? Çünkü iktidarı onun için iktidara getiriyorlar.

Erdinç AY- İki sene önce mücadeleye başladığımız zaman hiçbir şey bilmiyorduk, mücadeleye girince çok şey öğrenmeye başladık. Özellikle Beyza Hocam çok şey öğretti bize su hakkında, suyun ticarileştirilmesi hakkında, ona çok teşekkür ederiz her zaman öğrettikleri için. Bugün de birkaç şey daha öğrenmiş oldum, mesela nedir? Havza planları başka planların Avrupa Birliği direktifleri olduğu, Birleşmiş Milletler direktifleri olduğu, Su Konseyi direktifleri olduğu, bunların bize öğretildiği, bu terimler içerisinden konuşmak zorunda kaldığımızı söyledi bize. Doğrudur mutlaka, çünkü onlar egemen güçler, her şeye elleri güçleri yetiyor. Ben şunu merak ediyorum, onların erişemediği başka ülkeler var mıdır, bu ülkelerde dereler özgür akıyor mudur? Bu ülkeler HES yapmıyor da nasıl geçiniyorlar, nasıl elektrik elde ediyorlar, onu merak ettim. Acaba biliyor musunuz? Ben ha-

kikaten bilmiyorum, onun için soruyorum. Bir de konuşan iki arkadaşımız oldu, Uğur Beyle Güven Bey, biz kendilerini Loç mücadelesinden tanıdık. Aynı sıkıntıyı biz de yaşıyoruz, zaman zaman dile getiriyoruz. Biz Loç halkı olarak biraz muhafazakarız, yani konuşan ağabeylerimize yakın bile değiliz, çok uzağındayız tahmin ediyorum siyasal yelpaze olarak. Ancak onlar bizim için geldiler, orada direndiler, kimi sopa yedi, kimi dayak yedi. Fakat görüyoruz ki mücadele aynı ortamda giderken bize uzak olmalarına rağmen size daha yakınlar, ama siz anlayamıyorsunuz. Biz buna üzülüyoruz, biz sizlerden şunu talep ediyoruz. Bu halkın mücadelesi lazım bize Yakup Bey, yani bu iş artık kanunla olmuyor, yönetmelikle olmuyor, halkın mücadelesi varsa HES'ler durabilecek tahmin ediyorum. Mücadele olmazsa pek yapacak bir şey kalmıyor, ama halkın aklını karıştırıyorsunuz. Bizim aklımız şu an karışık burada Loçlu olarak, diğer halkın da akli karışık.

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Şimdi benim de aklım karıştı, karıştıran ben miyim?

Erdinç AY- Su Platformu, platformlar diyelim, mesela Hocam bir örnek vereyim. Geçen pazar bir yürüyüşümüz vardı biliyorsunuz, AKP önüne bir yürüyüşte bulunduk. Ben daha girişteyken bana DAG'ın gelip gelmeyeceği soruldu. O arkadaşların kulübü Doğa Aktivistleri Grubu diye geçiyor. "Herhalde gelirler, bilmiyorum" dedim. Onlar gelmesin. Niye gelmesin, amacımız burada derelerin özgür akması değil mi, onlar da bu amaç için buraya geleceklerdir. Peki dedi, ayrıldık, konuşmadık. Daha sonra baktım arkadaşlar gelmişler, katılmışlar yürüyüşe, beraber yaptılar. Aynı saflardasınız, fakat anlayamıyorsunuz, buna çok üzülüyoruz. Bizim sizden ricamız halkı teknik olarak, bilimsel olarak, hukuksal olarak aydınlatın, bizi ötelemeyin, bizi kucaklayın.

Emine Nuray AKSOY- Gerçekten çok yararlı bilgilere ulaştık, bu bizim ayıbımız bir yerde de. Yani basında da çok fazla karşılaşmıyoruz HES'lerle ilgili yazılara, bilemiyorum genelde de taramaya, takip etmeye çalışan bir yapıdayım. Sorumu kısaca Beyza Hocamıza yöneltmek istiyorum. Bu kadim su haklarıyla ilgili kadim haklar yasada geçerken yalnızca o yöre halkının kullanıcıları için olabileceği gibi bir saptama oldu. Ancak kadim sözcüğü üzerinde durup bizlerin o ben olayı değil de biz olayında bir araya gelip buluşabilmemizde, bilinçlenmemizde kadim hakların bilincini yay-

mamız gerekiyor. Kadim hakların içerisinde bitkisi, börtüsü, böcüsü, kuşu, balığı, hepsi girmektedir. Yani bunlar da yaşam hakkıdır ve insan olarak insanlaşmanın ölçüsü de bunlara sahip çıkmaktır. Bu bilince ulaştırabildiğiniz oranda bizim ortak paydamız olacaktır mücadelede. Bir de Hocamız herkes kendi kulvarında mücadelesini iyi yapmalı, iyi durmalı derken nasıl bir araya geleceğiz, örgütlenmenin yolu nasıl olacak, hem kendi kulvarımızda durup nasıl bir araya geleceğiz?

Öykü YILDIZ- Düzce Aksu Deresi adına katıldım. HES'lerle tanışmam orada olduğu için öyle söylüyorum, yoksa konuya çok da vakıf değilim. Hatta bir şekilde sizleri el yordamıyla da buldum diyebilirim. O yüzden ben de yine o örgütlülükle ilgili bir şey sormak istiyordum. Yani mevcut bir örgütlenme önerisi veya çalışması var mı? Hani konuya vakıf olan insanlar muhakkak ciddi çalışmalar içerisinde. İki seferdir ben buna tanık oluyorum ve iki seferdir evvelki beyefendinin dediği gibi çok üzülerek çıkıyorum, hani çalışan insanların ne kadar hırpalanarak çalıştıklarını görüp durumun da vahametini ancak görebilip ayrılıyorum. Beyza Hocanın hocalığından kaynaklı herhalde, sorularımın birçoğu anlatırken kafamda oluşturduğum soruların devamında hep cevaplarını buldum. Bu yüzden teşekkür ediyorum ben kendisine, çok aydınlanarak dinledim sizi. O yüzden diğer sorularım elendi ve sadece örgütlülükle alakalı soru kaldı. Bir de yine de sorayım, bu mücadelede varmamız gereken bir hedef proje belirli ve nasıl yol alacağımızı mı merak ediyoruz, yoksa meslek grupları onu yapıyor görüyorum, detayları çalışarak henüz bu projeyi oluşturmaya mı çalışıyoruz? Yani bir çalıştay gibi mi ilerliyor süreç, yoksa bu sorunun çözümü tespit edilmiş bir yerde duruyor ve yolumuzu mu bulmaya çalışıyoruz, yoksa onu oluşturmaya mı çalışıyoruz?

Av. Halis YILDIRIM- Arkadaşlar, ben Halis Yıldırım, ikinci kez mikrofonu aldım, çok kısa kesmeye çalışacağım, arkadaşın bıraktığı yerden kendi adıma toplantının yapılış amacıyla ne anladığımı söyleyeyim. En azından biz hukukçular daha önce bu süreci sürdürmüş, emek sarf etmiş arkadaşlarımızın deneyimlerinin aktarılmasını ve bu sürece katılacak arkadaşların bu süreç içerisinde o deneyimlerden yararlanmasını hedeflemiştik diye düşünüyorum. Bu anlamda bu toplantı amacına ulaştı, bizim açımızdan en azından. Bir tartışmanın başlamasına vesile oldu sanıyorum, zaten

yapılagelen bir tartışmaymış, burada gördüm, şu havza planlaması sorusu. Ben şöyle algılırsam ya da şöyle tanımlamaya çalışırsam yanlış yapar mıyım acaba? Hem toplumsal mücadele, halk mücadelesi, hem bir taraftan hukuk mücadelesi sadece yasal mevzuatın sınırları içerisinde kalmakla değil, aynı zamanda bu sınırların genişletilmesi ve meşru mücadele ve fiili mücadele temelinde geliştirilmesine katkı sağlamalıdır, diyebilir miyiz? Bir anlamda “bu davaların kopuş davaları” niteliğinde yaşanacağı bir süreç de değerlendirilebilir. Bir örnek vereyim buna ilişkin, mesela Dikili’de hepimizin bildiği bir mücadele oldu ve belirli bir tonaja kadar, belirli bir litreye kadar su hakkı elde edildi ücretsiz olarak sanıyorum, 40 litre miydi, tam hatırlayamıyorum, ama 10 litreydi. Mesela bu da mevzuatta yoktu, ama orada meşru bir hakkın evrensel hak olup olmadığı tartışıldı. Bunu bir hak olarak gören insanların başlattığı mücadele bir kazanım olarak önümüze geldi. Yani benim söylemeye çalıştığım da böyle bir şey, yani daha çok temelde gasp edilen ve uluslararası sözleşmelerle, haklarla, ulusal haklarla Çevre Yasası’nda insanların lehine olan birtakım düzenlemelerle biz bu sınırları geliştirebilir miyiz, yoksa bu mücadeleyi sürdüren ve bu noktaya getiren arkadaşlarımıza saygısızlık etmek değil.

Özgür TEMİZ- Konuştuğumuz bölgeler, aslında hayatın hâlihazırda devam etmesi meselesinde epeyce sorunlu olan yerler. Dolayısıyla bu sorunları bugünkü hayatı, bugünkü oraların boşalmışlığını konuşmadan ya da buna bir şey buranın işi midir, değildir elbette, ama burada diyelim Aksu’dan, Loç’tan, az önce Maçka’dan gelen arkadaşlar vardı. Hani bizim tartışmamız gereken bir şey olarak oradaki mevcut hayatın durumunu gözetmeden, o hayatı daha yaşanabilir, ortaokulu bitiren çocuğun İstanbul’a göçmek için kafayı kaldırmadığı hale getirme meselesini sorun etmeden bu işin altından kalkabileceğimiz kanaatinde değilim. Dolayısıyla bir taraftan bu arkadaşlarla bunu düşünmemiz lazım. Öbür taraftan işte Beyza Hocama da, Yakup Bey’e de, İbrahim kardeşime de, Tayfun Bey’e de teşekkür ederim. Çünkü mesele şu, oralarda devam eden şey bir yalnızlık ve çaresizlik hissiyle hidroelektrik santrallerle karşılaşan insanlar bu hislerle yaşıyorlar. Bu hislerle yaşadıkları yerde dolayısıyla o insanlara yalnız olmadığını, biçare olmadığını ve onlarla eşit olarak bir şeyi paylaşarak bir yol yürümenin mümkün olduğunu, arkaları olduğunu göstermek gerekiyor. Giresun’da bir

köyde köylüye HES şirketi, “Benim 50 avukatım var, senin kaç avukatın var?” demişti. O köylünün önüne geçmeden bizim de 50 avukatımız var dedirtebiliyor muyuz, hani diyelim ki böyle hissedebilmesini sağladığı halin İstanbul'daki çeşitli ben de dâhil “şehirli” arkadaşların da o vadilerin önceliğini gözeterek, o vadilerin kendi hayatları ve halleri hakkında karar verme hakkını gözeterek, bu halimizi düşünerek davrandığımız yerde meselenin biraz daha çözülebilir olacağı kanaatindeyim.

Evet, biz şöyle bir sorun yaşıyoruz, dönüp dolaşıp yaşıyoruz, bu tartışmalar başlayana kadar bizim yanımızda bir vadi vardı, onlarla bir sorun yaşamadık. Çok affedersiniz ben de şehirli birisi olarak söylüyorum, şehir bozdu, o vadiyle ilişkimizi şehir bozdu. Biz Loç Vadisi'yle bir problem yaşamadık, Loç Vadisi'yle zaman zaman başka bir şey yaşamaya başlıyoruz. Dolayısıyla o vadilerin özgünlüğü, doğallığı ve kendi gelişimi meselesini gözetmeyen halleri problemlili buluyorum. Sonuçta biz ben de dahil, kendini ifade etme, kendini görünür kılma, kendini dile getirme meselesinde az sorun yaşayan insanlarız, böyle daha fazla olanağa sahip insanlarız. Dolayısıyla o insanların bir araya gelmesi, kendini ifade etmesi ve kendini görünür kılmasını kolaylaştırıcı her pozisyonumuz kıymetlidir. Onların yerine ifade eden, onların yerine görünen, onların yerine şey belirleyen değil, kanaatim budur. Dolayısıyla da bu vadiler birbiriyle konuştuğu sürece ben anlayamayacakları bir problem olduğu kanaatinde değilim. Sadece birbirinin ayrı olduğuna, farklı olduğuna ve beraber su konuşuyoruz madem, su damlaları hesabı nasıl her damla ayrıysa, ama beraber akabiliyorsa bir su damlası halinde birbirimizi görme meselesi orada problem. Onun için de kendim dahil bütün “şehirli” arkadaşlarla o vadilere desteğini esirgemyen, o vadilerin orada ulaşamayacağı çeşitli olanakları onların hizmetine seferber eden, ama onların öndeliğini unutmayan bir şeyi mümkünse rica ediyorum. Teşekkür ederim.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Beyza Hocaya sözü vermeden önce 9 Nisan mitingiyle ilgili bir anons yapmak istiyor bir arkadaş, ondan kısa bir anons alalım.

SALONDAN- Derelerin Kardeşliği Platformu. Suyumuzu, doğamızı çalanlara, tarlamızdaki ürünümüzü yok edenlere karşı, bugünümüzü yarınımızı çalanlara karşı 9 Nisan cumartesi günü Ankara'da meydanlardayız.

Yaşamı ve hayatı savunanlar, Ankara'da bekliyoruz, Derelerin Kardeşliği olarak bütün yaşam savunucuları Ankara meydanında buluşalım.

Prof. Dr. Beyza ÜSTÜN- Söz benim mi? Peki, ekran çalışırsa ben unutmazsam en sonunda oradan size Ünye'de karşılaştığımız bir şirketin sadece yol haritasını kendi web sayfalarından vereceğim, hiç yorum yapmayacağım. Açılırsa eğer onu görme şansınız olur, ara ara geldi, böyle bütün Anadolu'yu boydan boya geçiyor, Avrupa'da sonuna kadar gidiyor. Görünecek biraz sonra, bu şirketle buluşmada Başbakan: "Türkiye Avrupa'nın enerji sigortasıdır, enerji geleceğidir, .bize güvensinler." dedi. Dolayısıyla bizi nereye koyduklarını sanıyorum bir sorunun yanıtı içinde, Uğur Bey'in sorusuydu sanıyorum, bizi nereye koyduklarıyla ilgili.

Soruları soruş sırasında vermek istiyorum. Ağırlıklı mücadelelerle yönlendirildi sorular, örgütlenmeyle yönlendirildi. Bu beni birazcık memnun etti, herhalde dilim döndüğünce anlatabildim teknik kısmını, çok teknikle ilgili soru gelmedi. Soruları yanıtlarken ben olarak yanıtlayacağım, cevapları beni bağlayacağı için, çünkü bu duruş ve davranıştan çok rahatsız olurum aksi takdirde. "Ben" hiç hoşlanmadığım, öne sürmekten, yorumlamaktan da hoşlanmadığım bir kavram, ama burada vereceğim cevaplar benim cevaplarım, dolayısıyla böyle dinlerseniz memnun olurum. Cevaplarımı verirken Su Platformu adına bazı şeyler söyleyeceğim, ben olarak söyleyeceğim. Referansım ya da söyleme şeklim hasbelkader şu kadar süre, ben öyle süreler de vermeyeceğim, şu kadar süre arkadaşlarla birlikte mücadele ettiğim için oradaki birikenlerden benim aklımda kalanlarla cevap vereceğim, Platform adına verilmiş bir yetki değildir, sadece biz böyle yapıyoruz, hep böyle biriktirdik, bu biriktirdiklerimizden ben olarak cevap vereceğim.

Güven Bey dedi ki farklı mücadeleler içindediniz, farklı görüşlerdediniz, buluşturmayı düşünüyor musunuz? Bu benden başka bir soruydu herhalde, içinde mücadele ettiğim platformlara da göndermeydi. Önce farklı görüşlerden başlayayım. Ben özür dileyerek Yakup Bey üzerinden söz alacağım, ama mücadelede farklı durduğumuz alanlarda karşılaştığım değerli dostlara, mücadele edenlere bu göndermem Yakup Bey üzerinden sunduğum. Beyza olarak ben Yakup Bey'le görüşmemde hiçbir sıkıntı duymuyorum. Bugüne kadar birbirimize her ne zaman telefon ettiysek ben ya da o ya da karşı mücadele içinde olan herhangi birisi, hani uzlaşmadığımız,

eşdeğer koşamadığımız, suçlandığımız gruplar içinde olanlar, eğer Beyza ve benim bilimsel olarak kimliğimden yararlanmak istiyorsa o gece ben uyuymayıp mutlaka bu bilebildiğimi aktarıyorum, hiçbir sıkıntım yok bununla ilgili. Eğer bu farklılık karşı durduğumuz mücadele alanına doğru gidiyorsa o zaman zaten ben değilim, mücadelenin içindeki bir bireyim ve o mücadelenin içindeki birey olarak mücadelenin bütününe neye karşı mücadele ettiğimiz birinci ilkedir. Biz bütün bu konuştuklarımızı eminim dün de konuştunuz, farklı coğrafya, bu Anadolu'nun farklı yörelerinde de aynı şeyleri konuşuyoruz, sermayenin saldırdığı her alanda, sağlıkta, üçüncü köprüye hayırda, eğitimin özgürlüğünün elinden alınışında, meraların üçüncü kişilere devrinde, derelerin sermayeye dönüşümünde, ormanlarda, hepsinde verdiğimiz mücadelede kapitalizme karşı mücadele veriyoruz. Dolayısıyla bu mücadele kapitalizme karşı verilen mücadele nerelerde nasıl veriliyorsa, kimler veriyorsa, belki hiç adını bile bilmiyoruz platformda, öyle mücadeleler yürüyor ki hiç bilmiyoruz belki şu anda. Çünkü birden saldırıldı ve her yerde mücadeleye başladık. Kimler veriyorsa hiç kimsenin endişesi olmasın ki mutlak ve mutlak birleşir, çünkü saldırı tek yerden geliyor. Hedef tek, size saldıran kaynak tek, dolayısıyla mücadele şekliniz zaten bütün mücadele edenleri birleştirir.

İçinde bulunduğum, özenle seçip emek verdiğim platformlardan bir tanesi Derelerin Kardeşliği Platformudur, bir tanesi Su Platformu'dur, Suyun Ticarileşmesine Hayır Platformu'nda benim Beyza olarak orada durmamın bir tek temel nedeni var. Yaşamı savunuyorlar ve antikapitalist bir mücadele veriyorlar. Burada bakın artık ben bilim insanı değilim, çünkü sorularınızı mücadelenin içindeki durduğunuz yerden sordunuz. Ben artık o mücadelenin içinde nasıl duruyorsam, nasıl o mücadeleyi örmeye katkı veriyorsam oradan bakarım. Eğer kafaları karışan arkadaşlar varsa Sevgili Erdinç Ay'ın vurguladığı gibi ben Beyza olarak bilebildiğim kadarıyla o teknik konudaki karışıklıkların giderilmesi için zamanım, sağlığım, gücüm yettiğince davet aldığımız her yere gidip ben ve arkadaşlarım, mutlaka sizler de o kafa karışıklığındaki teknik detayları temizliyoruz. Bir başka deyişle bilgiyi paylaşıyoruz. Ancak kafa karışıklığının bunun dışında bir nedeni varsa, örgütsel buluşmaların reddinde, buluşmamamızda, ayrı ayrı yerlerde mücadeleyi ısrarla vermemizde varsa o zaman hepimiz birinci bakacağı-

mız nokta mücadele şekillerimiz ortak mı, nedir bu engel olan? Kafalarımızı karıştıranın ne olduğuna ve kim olduğuna bakmak gerekiyor. Kafaları karıştıran ben herhangi bir örgüte girdiğimde gelemesin Beyza demek değil, çünkü o gelemesin dediğinde neyse bunun adı, beğenmeyebilirim, çok faşistçe gelebilir bana, “bir dakika, beni niye almadı acaba” diye düşünmem gerekiyor. Ancak bunu Sevgili Erdiñ’in sorusuna atfen göndermiyorum. Yani o platformun mitingi sırasında yaşananlara atfen göndermiyorum. Mücadelenin ortaklaşmasına, Güven Bey’in sorusuna atfen gönderiyorum.

Değerli arkadaşlar, mücadele hepimizin bildiği gibi evet, siyasi bir mücadeledir, antikapitalist bir çizgiyi koruyoruz, ama mücadele edenlerin illa siyasi olması gerekmiyor. Her yöreye gittiğinizde bir bakıyorsunuz sizinle yan yana oturması imkânsız olan bir siyasi görüşle kol kola jandarmanın karşısına geçebiliyorsunuz. Ancak orada siz ve o yok artık, orada o mücadelenin sizi taşıdığı antikapitalist, sermayeye karşı saldırının göğüslemesi var. Onun için kimsenin endişesi olmasın, ben bunu pek çok yerde Beyza olarak söyledim, ortaklaşma mutlaka yaşanır. Kafa karışıklıkları mutlaka geçer. Çünkü kafa karışıklıklarına neden olan birtakım süreçler var, durup dururken kafalarımız karışmıyor bizim, durup dururken ayrılmıyoruz biz, bir taraflara savrulmuyoruz. Ben onlara da gireceğim izin verirsiniz.

Sevgili Uğur Bey dedi ki, kapitalizm siyasi anlamda bizi bir yerlere savuruyor, ne biçtiler bize? Ne biçtiklerini ben anlatımın başında 70’li yıllardan, 92’lerden beri bize değil, sermayenin tüm doğaya ne biçtiğini söyledim. Doğanın içinde biz emek olarak, yaşam olarak insan olarak sadece bir nüveyiz. Buna biçtikleri çok net, sürdürülebilir kalkınma, bitmiştir dostlar. Bakın nasıl kalkınma, sadece bir tanesini görün lütfen ve bu kalkınma çizgisi bizim coğrafyamızdan geçiyor, yetmiyor, bizim olması bir şey fark etmiyor, Avrupa’ya devam ediyor, Ünye’de rastladığımız Türk, Avusturya, Alman ortaklı bir şirketin, bakın şirketin projelerine. Bu Sevgili Fuat Ercan’ın sunumudur, kendisinden izinlidir, onu referans almamda hiçbir sıkıntı yok, onun emegidir. Bakın bu çizgiyi çeken şirkete, burada dört tane kişiyi görüyorsunuz ve elinin altında dünyayı görüyorsunuz, biçilen budur. Bu şirket üzerinden gene gönderme yapıyorum, asla sadece ve sadece bu şirket değil. Bu gönderme yaptığımız şirketin bir tanesi Türk ortaklı, bir tanesi petrol devi, bir diğeri finans şirketi. bu şirketler dörtlü konsorsiyum oluşturuyor.

Daha göstermek isterim, burada aşağıda bakanlarımızla birlikte baş başa açılışları var, hepsi var. Dolayısıyla kamu bunun içinde yerine alıyor. Bize biçilen bir görev var, biz kimiz? Bu coğrafyada yaşayanlar değil sadece, tüm dünyaya sermayenin biçtiği bir şeyler var. Şimdi bizim coğrafyamız bundan nasibini alıyor, neden? Çünkü kendilerine verilen ödevi bilfiil yerine getiriyor. Yalnız ufak bir düzeltme, sadece bu kadar uluslararası bir bağlantı içinde değil, biz öyle bir coştuk ki mesela karbon emisyon lisansı alan geçen sene 80 şirketten 72'sinin içinde büyük çoğunluğu Türk şirketi. Çalık Grubu Türk şirketi, SANKO Türk şirketi ya da hiç ismini duymadığımız falanca Mehmet Efendi'yle falanca Ali Efendi'nin bilmem nerede HES yapmak için kurduğu limited şirketi Türk şirketi. Burada bir kere netleşelim, bizim kafalarımızı uluslararası direktiflerin içinde yazan şeylerin mücadeledeki izleri karıştırıyor. Sevgili Halis Yıldırım'dan ben çok önemli bir cümle öğrenmiştim, Bursa'daki bir sunumdu sanıyorum, çok da kıymetli ve ben bunu her yerde söylüyorum. En tehlikeli yalan doğruların arasına sıkıştırılmış olandır. Çünkü bunu yakalayabilmeniz için ciddi çok dikkatli olmamız gerekiyor, işte kafalarımızı bu karıştırıyor.

Değerli arkadaşlar, canımıza okunuyor, hepimizin canı aynı şekilde yanıyor, ama bir karışıklık var. İsterseniz bu karışıklığı analiz ederken bir yeri, bir suçluyu bulup oraya onu oturtmayalım, bakalım neler var arkasında, bakalım niye bizim kafamız karışıyor. Bir tanesi çok teknik, buradaki bir bilgi, ben bir şeyi bilmeyip bir hukuk temrini üzerinde bir şeyler söylersem gittiğim her yerde kafa karışıklığı yaratırım, her yerde, bu kadar açık. Çok iyi niyetli olmama rağmen, çabalıyorum, oraya gidiyorum, buraya gidiyorum, vesaire, bu kadar da basit değil. Size karbon emisyon borsa-sından yararlananları adreslediğim zaman bunun bir adresi daha var, bu STK ilişkilerine çok dikkat etmemiz gerekiyor. Uluslararası STK'larda biz yaşadık değerli dostlar, 2009 Mart'ında buraya davet ettiğimiz uluslararası STK'larda Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu olarak biz yaşadık. Adamlar bunu iş olarak yapıyorlar, bundan para kazanıyorlar. Ne yaptılar biliyor musunuz? Bir grup gerçekten mücadele edenleri tuttular Güney Afrika'dan getirdiler, Filistin'den getirdiler, hiçbir STK ilişkileri yok zavallıların, gerçekten orada sivil inisiyatif olarak örgütlenmiş durumdalar. Onların paralarını verdiler ve buraya geldikten sonra onlar asla ötekilerin

emrinden çıkamadı. Dediler ki, biz bir şey diyemeyiz, yol paramızı onlar verdi, bakın bir. İkincisi tekrar aynı grupta yaşadığımız sıkıntı, Sütlüce'de biz 250 kişi olarak dayak yedik, hiç sorun değil kimin yediği, kimin yemediği. Kim olarak? Su Platformu olarak gittik, Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu olarak gittik. O gelen STK'lar da oradaydı biliyor musunuz ve kendi resimlerini çektiler, bizim yanımızda değillerdi, ayrı bir yerde durdular, geldiler, bizimle birlikte resimlerini çektiler, weblerine koydular, hiç ilişkileri olmadı zaten ondan sonra bizimle. Meğer bakın biz Türkiye'de bulunduk, biz görevimizi yapıyoruz demenin bir parasal dönüşümü varmış, gitmeyiniz karbon emisyon borsasından destek almaya, işte STK olarak bir kredi almaya, oraya kadar gitmeyiniz ya da buradaki biyoçeşitlilik yasa tasarısı yaşama geçerse o biyoçeşitlilik yasa tasarısının üzerinden projeler yapmaya kadar gitmeyiniz. Bütün bunlar benim canımı yakıyor, çünkü ben bugünden görebiliyorum onları. Bu nedendir ki birileri, bu kafa karıştırıcılar geldiğinde birileri de hayır diyor. Yanlışlık nerede biliyor musunuz? Doğru kişiye hayır demiyoruz. Kafası karışık öbür tarafta duran arkadaş diyoruz. Hayır, biz aynıyız aslında, kafalarımız netleşince aynı kulvarda olacağız. Çünkü yaşamımız elimizden gidiyor. Dolayısıyla yapılan mitingde size söylenen ya da bir başka yerdeki bir arkadaşına söylenen asla doğru değil, ama lütfen bir bakınız, neden acaba bu söyleniyor? Size belki erişemiyor, ben kendi bildiğim kadarıyla anlatabiliyorum, o anlatamıyor, o sadece tepki veriyor ve zaten bu tepkiyi görmemiz isteniyor, bunu yaşamamız isteniyor. Birilerini radikal kılıyorlar, biz de bilmem ne, göreceğiz arkadaşlar, bunların içinde gerçekten yapanlar ben olmadan gerçek yerine dönecekler, diğerleri de zaten görünecekler.

Kendi kulvarımızda nasıl oluruz, bir mücadele öneriniz var mı, bir hedef projesi mi belirliyoruz, yani el yordamıyla mı yürüyoruz? Hayır değerli dostlar, el yordamıyla yürümüyüz. Mücadele edenlerin bir kısmı bunu önden gördü, bir öngöründe bulundu ve örgütlü mücadeleye başladı. Yıllardır veriliyor bu mücadele, yoğunluklu olan son üç yıldan bahsetmek lazım. Son üç yıldır Türkiye için, ondan öncesinde yurtdışındaki mücadele edenleri desteklemek için bunlar veriliyordu zaten, bir el yordamıyla bir şey bulmuyoruz. Nerede durursanız durun, yani siz olun ya da ben olayım, o mücadelenin içindeki el yordamımızın olmaması ya da kafalarımızın

karışık olmaması için örgütlü yapı çok kıymetli bir yapı. Çünkü o yapıda bakın burada bir örgütlenme var, bugün bir örgütlü yapının içindeyiz. Baro ne yaptı? Bir Çevre Komisyonu kurdu, bir örgütlü yapıya adım attı ve ne yaptı? Bu konuda çalışan insanları bilgiye çağırdı ya da paylaşımına çağırdı. Bakın, örgütlü yapının içindeyiz, yavaş yavaş yürümüyorumuz, sadece bize yavaş gelen, saldırı o kadar hızlı ki ve o kadar çok yönlü ki bizim zamanımız, gücümüz, enerjimiz, yapımız, sağlığımız biraz daha yavaş gidiyor, ama son derece kararlıyız, ondan herkes emin olsun. Farklı kulvarlar derken herhalde ben ifade edememişim, sadece şunu söyledim. Mücadele bir halk mücadelesidir ve içinde hukuk mücadelesini, bilgilendirmenin içinde bilimi de, bilim desteğini de barındırır, ama bu ikisi asla ve asla hak mücadelesinin önüne geçemez. Yani daha açık, daha öz, ben Beyza olarak bilmem profesör doktor kimliğimle bir tane platformu alıp bir taraflara götürmem. Götürürsem sadece ve sadece kendi bilgim kadarıyla, kendi görebildiğim kadarıyla giderim. Onun için biz olmak, örgütlü olmak son derece kıymetlidir.

Vadiler birbiriyle konuşursa, vadiler birbiriyle konuşuyor sevgili arkadaşlar, sanıyorum Özgür'ün sözüydü, vadiler birbiriyle konuşuyor ki Derelerin Kardeşliği'nde buluşuyor, vadiler birbiriyle konuşuyor ki herhangi bir mücadele örgütünün içinde vadi olarak yerini alıyor. Bir tek şeyde çok haklısınız Sevgili Özgür, sermaye saldırırken vadiyi seçiyor. İki şekilde seçiyor, bir, örgütlü yapının ulaşamadığı yere öncelik veriyor. İki insansızlaştırdığı, tabii bu sosyokültürel anlamda başka bir şeyi ifade ediyor, sayıca orayı terk eden anlamına gelmiyor insansızlaştırmak, ama öyle alalım bu yorumumu lütfen. Yani orayı göçe zorlama politikalarının arkasında ya da yaşamın daha az insan tarafından paylaşıldığı vadiler seçiliyor. Çoruh Vadisi'nde Çalık Grubu önümüzü kestiğinde, "Neye karşı mücadele ediyorsunuz ki, şuradaki üç tane 70 yaşındaki insan için mi, bir bakın, yarın ölecekler. Ayrıca zaten mücadele edemezler, biz onlara daha iyi imkân sağlayacağız, bakın şu kadar bahçeleri var." dedi. Tabii doğrular herkesin baktığı yerden doğrudur, nerede duruyorsak, bu Sevgili Fuat'ın sunumunun başıydı, doğrular oradadır. Dolayısıyla oradan başlıyorlar, çok haklısınız. Yani önce mücadelenin en zayıf olacağı yer, onlar da stratejik başlıyor, yapıp bitiriyor. Onun için golf sahalarını Danıştay iptal vermesine rağmen üst mahkeme kazanılmış hak saydı, bitirmişti adamlar. Biz daha kıpırdayıp da

üç tane satır yazana kadar onların çok ciddi paraları var, bitirmişti.

Evet, Dikili çok haklısınız, önemli bir hak mücadelesiydi ve şu anda mücadelelere önderlik yapıyor. Tüm Anadolu'da şöyle bir mücadele örülüyor Suyun Ticarileşmesine Hayır Platformu tarafından, ücretsiz, ama sağlıklı suya erişim, kişi başı üzerinden beş tondan örülüyor, bunun için çaba sarf ediliyor. Nereden bu? Dikili'nin kazandığı hak üzerinden, çünkü hepimiz unuttuk, çeşmelerimizden suyu akarken içtiğimizi unuttuk, hepimiz, ben dahil. Ben hatırlamıyorum, böyle iddialar var, düşünün o kadar unutmuşum, fatura ödemediğimizi de unuttuk. Onun için tekrar hak mücadelesi üzerinden dava konusunu aslında yönetmeliklere göre aykırılık yaptı, kazandığı bizim önümüzdeki aydınlanmadır.

Kadim hakkı Sevgili Emine sordu, zaten cevabını da içinde bağladı. Unutmadan bir tek şey söyleyeyim ve Sayın Halis Yıldırım zaten sonunda topladı mevzuat ve mücadeleyi. Bir tek Sevgili Uğur Beyin sözünün de içinde not alığım bir şey, o konuşurken bana hatırlattığı, Ünye'ye gittiğimizde arkadaşlar 19 Mayıs Üniversitesi'nin termik santral, şirketle anlaşarak üniversite içinde şirketle ortak termik santral ihalesini aldığını öğrendik. Dolayısıyla bakın, sadece kamu dönüşmedi, üniversiteler ve eğitim kurumları, zaten biz biliyoruz, bilim insanlarının çoğunun nasıl bir çalışma içinde olduğunu biliyoruz. Onun için referanslarımızın lütfen arkasını bu ister bilim insanı olsun, ister üniversite olsun, ister çok güvendiğiniz A kişi, B kişi olsun argümanları hep beraber okuyalım, birlikte mücadelemizde buluşmak üzere hepimize saygılar sunuyorum.

Av. İbrahim DEMİRCİ- Herkese çok teşekkürler arkadaşlar, sağ olun, tekrar görüşmek üzere.

